

EZT A
KÖNYVET
MAGYARORSZÁG
ÚJRAÉPÍTÉSÉNEK
IDEJÉN
A KÖZMŰVELTSÉG
EMELÉSÉRE
KIADTA
BORSOD-GÖMÖR-
KISHONT
VÁRMEGYE
KÖZÖNSÉGE

A SZÜLŐFÖLD. ÉS HONISMERET KÖNYVE

I. A MI HAZÁNK.
II. A MI KÖZSÉGÜNK.

A MAGYAR KIRÁLYI
VALLÁS. ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM
MEGBÍZÁSÁBÓL ÍRTA:

DR FODOR FERENC
EGYPTÉ MI M. TANÁR.

Az iskoldnkívüli népművelés szempontjából átnézte a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr által A Magyar Népművelés Könyvei szerkesztésére alakított szakbizottság.

KIADJA BORSOD-GÖMÖR-KISHONT VÁRMEGYE
KÖZÖNSÉGE.

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA. BUDAPEST
VIII, MÚZEUM-KORÚT 6, GÓLYAVÁR
FŐIGAZGATÓ: DR. CZAKÓ ELEMÉR

TARTALOM.

	Oldal
I. A MI HAZÁNK.	
Ajánlás. Írta: dr. gróf Klebelsberg Kuno m. kir. vallás- és köz- oktatásügyi miniszter	7
Előszó. Írta: Zsóry György alispán	10
Bevezetés	15
<i>I. A magyar föld</i>	
1. Hol fekszik Magyarország-	17
2. A magyar haza földje.....	20
3. A magyar föld éghajlata és időjárása	47
4. A magyar föld folyóvizei	52
5. A magyar termőtalaj	55
6. A magyar föld növényvilága.....	56
<i>II. Hogyan lett a magyar földből magyar haza-</i>	
1. Hogyan népesítették be őseink a magyar földet-.....	59
2. Van-e a magyar nemzetnek ősi joga a magyar földhöz ¹ -	62
3. Mit dolgozott a nemzet hazája földjéért-	67
<i>III. Hogyan tartja el a magyar föld a magyar nemzetet-</i>	
1. A magyar földműves munkája	
a) Hogyan művelték eleink a földet-	73
b) A földművelők eloszlása a magyar földön	77
c) Hol és mit termel a magyar nemzet-	84
d) Eltartja-e a magyar termőföld a magyar nemzetet-	95
e) Hogyan termelnek más nemzetek ¹ -	99
2. A magyar pásztor munkája	104
3. A magyar erdők	113
4. Mit ad a nemzetnek a magyar föld belseje ¹ -	116
<i>IV. A magyar iparos munkája .....</i>	121
<i>V. A magyar föld forgalma</i>	
1. A magyar föld utai	140
2. A magyar föld gazdasági forgalma	153
3. Mit kap a nemzet a külföldtől és mit ad el neki-	159
<i>VI. A magyar nép .....</i>	166
<i>VII. A magyar nemzet műveltsége .....</i>	195
<i>VIII. A magyar nemzet élete .....</i>	208

<i>IX. A nép eloszlása a magyar földön</i>	
1. Miért lehet megélni az ország minden részében ¹ -	216
2. A magyar falvak és városok	228
X. A magyar állami szervezet	246
XI. Nagy Magyarországtól Csonka; Magyarorszáig	251
XII. A csodálatos magyar föld.....	266
XIII. Mi van körülöttünk-	289
XIV. Hiszek Magyarország feltámadásában!	311

II. A MI KÖZSÉGÜNK.

I. A szülőföld és a szülőföld ismerete	323
II. A mi szülőföldünk	327
III. Szülőföldünk ege	334
IV. Községünk helyzete	341
V. A mi községünk.....	346
VI. Községünk házatájai	350
VII. Községünk múltja	354
VIII. A mi népünk	357
IX. Községünk határa	362
X. A mi népünk élete	368
XI. Községünk bekapcsolódása az ország életébe	378

AJÁNLÁS.

Régi magyar közmondás, hogy a jó pap holtig tanul. De ami régen csak a papra vonatkozott, az ma jóformán minden emberre áll. A tudás és maga az élet az utolsó évtizedekben oly gyors ütemben haladt, hogy az iskolában szerzett természettudományi, földrajzi, gazdasági, szociális és alkotmányi ismereteink jórészt elavultak, a történelem pedig hatalmas fejezettel bővült. Lomtárba kell tehát dobni „a kész ember” fogalmát; aki önelégültségében azt képzelné, hogy iskoláit kijárván, elégséges szellemi útravalót szerzett az egész életre, csakhamar lemaradna azokkal az embertársaival szemben, akik ismerik a modern élet dinamikáját és ismereteiket folytonosan kiégszíténi igyekeznek.

A tanulásnak ellentéte a felejtés. Az egyszer megszerzett ismeretanyag sem marad sajátunk. Művelődésünk, ha azon állandóan nem dolgozunk, korántsem marad meg eredeti terjedelmében, hanem, mint tavasszal a hóember, gyorsan összeesik a felejtés sorvasztó melegének hatása alatt.

A tanulásnak az iskola bevégeztével nincs vége. Korábban a további munkát kizárólag az önképzésnek engedték át, de ma már a modern

államok, átlátván az iskolánkívüli népművelés megszervezésének döntő fontosságát, a további művelődés lehetőségét elviszik mindenkire, aki tovább akar tanulni.

Népkönyvtárak állítása és azoknak új könyvekkel való folytonos kiegészítése, felfrissítése, vetített képekkel tarkított előadássorozatok, termelési módoknak szemléltető bemutatása, népies hangversenyek, kiállítások és múzeumok, legújabbán pedig a rádió, ma mind tervszerűen és szervesen illesztetnek be az iskolánkívüli népművelés munkájába.

Mindez azonban csak akkor lesz gyümölcsöző, ha a legszélesebb néprétegekben is föl tudjuk kelteni és ébren tudjuk tartani a szomjúságot a művelődés után. A mindennapi népiskola és az azt követő — nálunk ismétlődő iskolának nevezett — továbbképző népiskola az általános tankötelezettségen épül, vagyis azt 6-ik évtől 15-ik évéig minden magyar gyermek látogatni köteles. Ha tehát ilyen népiskolát állítunk és a tankötelezettséget a szülővel és a gyermekkel szemben egyaránt komolyan érvényesítjük, akkor az iskolában rejlő művelő erőt teljes mértékben értékesíteni tudjuk. A kötelező népoktatásnál sokkal kényesebb dolog az iskolánkívüli népművelés, amelynek kényszer alig állítható a szolgáltatába, amely lényegében többnyire szabadoktatás. Itt a kényszert spontán lelkesedésnek kell pótolnia. Az iskolánkívüli népművelés ügye

tehát azzal áll vagy esik, hogy bele tudjuk-e vinni a magyar tömegekbe az állandó művelődés szükségességének tudatát.

Az érdeklődés gyönyörű jelét láttam abban, hogy az államkormányon kívül, különösen törvényhatóságaink, városaink felismerték az iskolán kívüli népművelésnek nagy horderejét oly korban, mikor a legfontosabb világnézeti kérdések is vitássá váltak. A pár évtizeddel ezelőtt még pangott önkormányzati szellem új életrekelését látom abban is, hogy A Magyar Népművelés Könyvei című könyvsorozat egy-egy kötetének kiadását egyes törvényhatóságaink magukra vállalták. Köszönet Borsod-Gömör- Kishont vármegyéknek, melyek ennek a könyvnek a megjelenését áldozatkészségükkel lehetővé tették.

Kelt Budapesten, 1926. augusztus 20-án, Szent István nagy királyunk ünnepén, ki a magyar nemzet művelődésének alapjait egy ezredév számára lerakta.

Dr. gróf Klebelsberg Kuno

m. kir. vallási és közoktatástügyi miniszter.

ELŐSZÓ.

Borsod-Gömör-Kishont vármegye Törvényhatósági Bizottsága kezdettől fogva meleg szeretettel, megértéssel és számottevő áldozatkészséggel igyekezett végrehajtani a Vallas- és Közoktatásügyi Miniszter úrnak az iskolánkívüli népoktatás ügyében kiadott rendeletét.

A népművelési munka intenzív megindulása nagy hatással van a vármegye területén a falvak és ipartelepnek népének gondolkozására. A nép eleinte idegenkedve fogadta ugyan a népművelési tanfolyamok felállítását, de az utóbbi négy évnek önzetlen, becsületos, hazafias, kitartó és céltudatos munkája mind-mind jobban megkedvelteti a hallgatósággal a tanfolyamokat.

A történelmi, földrajzi ismeretek elsajátításával ma már fokozottabb mértékben ver gyökeret lelkünkben a haza iránt való szeretet és a tanulni-vágyás. Erdély, a Felvidék, a Bánság, a Magyar Tengerpart elvesztése ma már fáj nekik. Egy új világ, egy új gondolkodási kör nyílik meg szemük előtt, aminek következtében mind erősebben foglal helyet szívükben a magyar haza, a magyar faj iránt való szeretet és a konszolidáció egyik legnagyobb eszköze, a tekintélytisztelő.

Semmi sem alakíthatja át annyira az ember lelkét, mint szülőföldjének ismerete, szeretete. Annak a földnek ismerete, amelynek porából lett az ember, amelynek minden kis részecskéje a legszorosabb kapcsolatban van az emberi lélekkel, az ember egész életével. Éppen azért a legnagyobb örömmel vállalkozott Borsod-Gömör-Kishont vármegye Törvényhatósága a „Szülőföld- és honismeret könyve”, c. munka kiadására. Ha valamikor fontos volt a szülőföldnek és a hazának ismerete, úgy a jelenlegi szomorú időkben százszorosan fontos, amikor magyar hazánk kétharmadrésze a legértékesebb

részeivel idegen impérium alatt kénytelen élni és várni csendben a magyar hajnal hasadását.

Ezen szomorú, gyászos napokban a magyar föld ismeretését magában foglaló könyvet második imakönyvünknek kell tekinteni, amelynek soraiból erőt, lelkesedést és törhetetlen bizakodást meríthet az olvasó a földrajzilag egységes Nagy-Magyarország határainak visszaszerzésére.

Borsod-Gömör-Kishont vármegye Törvényhatóságának áldozatkészségéből ebben a szellemben bocsátom útnak „A szülőföld- és honismeret könyve” című munkát.

Miskolc, 1926 október 24.

Zsóry György
alispán.

I. RÉSZ.

A MI HAZÁNK

Vörösmarty szobra.

»A nagy világon e kívül
nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze,
itt élned'halnod kell.«

Vörösmarty.

BEVEZETÉS.

A Szózat halhatatlan költőjének szavait írom könyvem homlokára, mert ennél igazabban, hívebben még senki sem fejezte ki, hogy milyen szoros kapcsolatban áll a magyar nemzet a magyar földdel. *Vagy itt élni, vagy elpusztulni!* Pedig Vörösmarty költő volt s a szíve, a lelke súgta meg neki ezt az igazságot, amelynél igazabbat azok sem tudnak mondani, akik a tudomány minden eszközével vizsgálják ezt a kérdést. Egyetlen nép sem élhet meg haza nélkül, s egyetlen nép sem élhet meg olyan hazában, amelynek földje, éghajlata, stb. nem neki való, ahol nem tudja megtalálni a maga foglalkozását. Vagy magának való földet választ, amely eltartja, ellenségeitől megvédelmezni segítségére van; talán alkalmazkodik is a maga foglalkozásaiban, szokásaiban földje természetéhez; talán a földje képét, természetét is igyekszik átformálni a maga kívánságai szerint, de valamiképen meg kell erteniök egymást földjével, össze kell egyezniök, különben elpusztul a nemzet, idegenek veszik el tőle földjét. Mert aⁿepek nagyon elszaporodtak a földön, megélhetéséért küzd nunden nemzet, s a gyöngéket eltiporják ebben a küzdelemben.^{be}n. Szerencsés az a nemzet, amely megtalálta azt a földet,

amellyel össze tud simulni, amellyel megértik egymást, állammá tudnak összeforni.

Egyes népek sokáig keresték a maguk hazáját, amikor a Krisztus születése utáni századokban Ázsia felől Európába özönlöttek. Sok nép nem tudta megtalálni a magának való földet, amely eltartsa, megvédelmezni segítse. Igen sok nép elpusztult, megsemmisült, vagy beleolvadt a hódító, erősebb népekbe. Istennek különös csodája, hogy a maréknyi magyar nép a mai napig megmaradt a népek nagy küzdelmében. Csak úgy érthető meg ez a csoda, hogy ha a magyar nép kiváló tulajdonságai, szívóssága, vitézsége, munkaképessége mellett nem feledkezünk meg arról sem, hogy a magyar nemzetet Isten ujjá olyan földre vezette, amely *igazi hazájává válhatott*.

Kevés olyan földdarab van az egész Európában, amely annyira alkalmas egy nemzet befogadására, mint a magyar föld. Nemcsak mi magyarok mondjuk ezt, hanem a külföldi tudósok is ezt mondják. A magyar nemzettel szemben most ellenségesen viselkedő franciák egy nagy tudósa, *Reclus* (olv. Reklü) mondotta néhány évtized előtt, hogy Magyarországnak rendkívüli előnye, hogy a szó szoros értelmében földrajzi egység, s nincsen még Európában egyetlen olyan terület sem, amely ilyen összefüggő természetű földdarabokból állana; éppen ezért a magyar nemzetnek nagy szerepet jósolt Közép-Európában, még akkor is, ha bárminő kedvezőtlenül alakul a középeurópai államok sorsa.

Íme, a külföld tudós elméi is elismerik, hogy hazánk földje kiválóan alkalmas egy állam megtartására. Nem szabad tehát földünket, hazánkat vádolni, amikor mégis rosszra fordult a nemzet sorsa. Inkább önmagát kell a nemzetnek vádolnia, hogy nem ismerte hazáját; a földműves csak a saját darabka földjét ismerte és szerette, s nem tudta, hogy az ő jólétéhez is mennyire szükséges az, hogy az ország földjének minden darabja a nemzeté maradjon; a munkáság nagy része teljesen elszakadt a magyar földtől, s azt a gonosz tanítást engedte szívébe ültetni, hogy neki nincs hazája; a művelt magyar középosztály talán szerette, de nem ismerte a magyar földet s így nem helyesen szerette hazája földjét. Emellett idegen erkölcsöknek, idegen szokásoknak dobta oda magát a magyar nemzet; elszakadt földje, hazája lelkétől s így kiszaladt alóla az elárult haza földje.

Vissza kell térni a magyar földhöz, meg kell ismerni, tudni kell, hogy mimódon szeretjük helyesen hazánk földjét.

Ezek a sorok nem akarnak sokat elérni, csupán annyit, hogy megismertessék a magyar nép fiaival a haza földjét, s ha ez valamelyest sikerül, mégis végtelenül sokat értek el, — mert akkor már tudni fogja, aki elmondja, hogy mit jelentenek ezek a szavak: „*Csonka-Magyarország nem ország*”.

I. A MAGYAR FÖLD.

1. Hol fekszik Magyarország:-

Hogy valamely nemzet földje a földgolyó melyik részén fekszik, melyik világrészben van, s a világrész melyik területét foglalja el, milyen a földje, van-e síksága, hegyvidéke, van-e tengere, milyen az éghajlata, az úgy-e bár nem mindegy, hiszen ezektől függ az, hogy miképpen él meg az állam népe, hogyan és mit termel, mit dolgozik, milyen művelt, milyen gazdag. A forró földvön élő népek még ma is irdatlan őserdőkben élnek, a hideg égöv népei pedig már semmit sem termelnek, csak a tenger halászatából élnek. A mérsékelt égöv népei a legműveltebbek, legjobban tudnak dolgozni, leggazdagabbak. De a mérsékelt égövben is, ahová Európa legnagyobb része tartozik, nem mindegy az, hogy hol fekszik valamely állam. A tenger mellett fekvő államok népei, mint pl. az angolok, hollandusok, nem annyira a saját földjük termeléséből élnek meg, mint inkább a tengeren folytatott kereskedelemről. Azok a népek, akiknek hazája csak magas hegységekkel van borítva, szintén keveset termelhetnek, inkább állatot tenyésztnek, házi ipart űznek, üdülőhelyeket tartanak fenn a külföldiek számára, s ebből élnek meg. Ilyen állam Európában pl. Svájc. Vannak olyan államok, amelyeknek nem sok a szántóföldjük, de bőségesen van szőlőjük és vasuk: ezek elsősorban nagyipart űznek, mint Anglia, Belgium. Más államok földje csupa szabad síkság, ahol óriási térségeken lehet gabonát termelni, mint pl. Oroszországban. Iparos országokban sokkal több nép élhet meg, ezért sokkal sűrűbb a lakosság, mint földművelő államokban. Hogy azután egy földművelő államban milyen gazdasági növényeket lehet termelni, az megint attól függ, hogy hol fekszik az illető állam. A tenger közelében fekvő államok éghajlata rendszerint enyhébb, több az eső, mint a tengertől távolabb fekvő államokban. Kényesebb és többféle terményt lehet tehát termelni, s

jobban lehet termelni, mint a szárazföldek bensejében fekvő államokban.

Látjuk tehát, hogy milyen fontos valamely nemzetre, hogy hazája hol fekszik.

A mi hazánk Európában van, és pedig Közép-Európában. Annyit jelent ez, hogy *a mérsékelt égövben, nagy tengerek' tőli meglehetősen távol fekszik Magyarország.* Európa földje igen változatos felszínű és éghajlatú. Európa derekán hosszú hegyláncok vonulnak végig, amelyek a földrészt egy északi és egy déli félre osztják. Egészen más az északi és egészen

más a déli rész felszíne, éghajlata, s népeinek élete is. Ez a nagy hegylánc Spanyolországban a Pireneusok; Franciaországban és Svájcban, Olaszország északi részén, Ausztriában, az egész földrész legmagasabb hegysége, az Alpok; ezeknek folytatásai a Kárpátok, amelyek az Alpokból ágaznak ki, s északnyugaton, északon, keleten, részben délen is körül-fogják Magyarországot. Az Alpokból dél felé is kiágazik egy hosszú hegylánc, a Dinári Alpok, amelyek hazánktól dél felé vonulnak el a Balkán-félszigetre, és segítenek körülkeríteni a magyar földet. *Hazánk földje három nagy hegylánc közé van bezárva,* az Alpok, Kárpátok és a Dinári Alpok (Karszt, a két Kapela, Velebit) közé.

Ilyen védett helyzete egyetlen más európai országnak sincsen. Még egy nagy előnye van hazánk fekvésének. A mi hazánk Észak-Európa, Dél-Európa és Kelet-Európa között helyezkedett el, mindenfelé van tehát módunk kijutni a mi földünkről. *Hazánk földje tehát igazi Közép-Európa.*

Tőlünk északnyugat felé más világ van Európában. Nincsenek olyan magas, hosszú hegláncok, amelyek a népeket ilyen jól elválasztanák egymástól. Apróbb hegységek, síkságok, folyóvölgyek váltakoznak, a terület minden része lakható. Sok szén és vas is van a földben, ezért nagyipart lehet üzni; közel vannak a nagy tengerek, ezért lehet kereskedni. Valóban itt csupa nagyipart üző népek laknak (csehek, nemetek, belgák, angolok). Tőlünk kelet felé óriási síkság terül el, amelyen inkább csak a földművelés lehetséges. Nincsenek hegységek, amelyek népeket válasszanak el. Valóban itt egy óriási ország, Oroszország terül el, amelynek lakói túlnyomóan földművelők. Hazánktól dél felé megint más világ van. Itt a Balkán-félsziget terül el, amelynek felülete hegységekkel van tele, a hegységek között kevés a völgy, a síkság, alig lehet földet művelni. Itt csak nehezen alakulhatnak nagy országok. A nép szegény, műveletlen, juh- és kecsketenyésztés a fő foglalkozása.

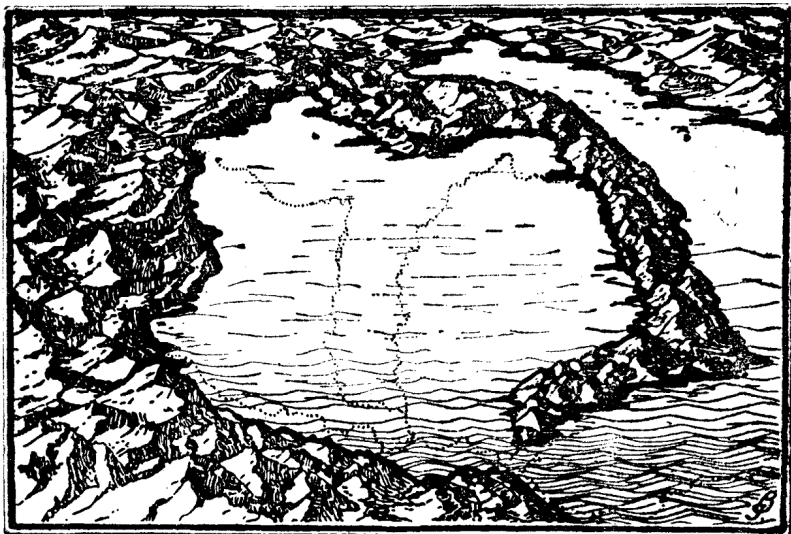
Hazánk tehát igen védett helyen fekszik, s bármerre nézünk határainkon túl, mindenfelé másféle természetű tájakat, más népeket, másféle gazdálkodást, másféle műveltségű embereket találunk. Hazánk kiváló helyzetének azonban hátrányos oldalai is vannak. Legnagyobb bajunk az volt, hogy kissé *messze esik hazánk a nagy tengerektől.* Európa népei közül azok a leggazdagabbak, legműveltebbek, leghatalmasabbak, akik földrészünk legnagyobb tengere, az Atlanti-óceán mellett laknak. Mi ettől nagyon messze vagyunk. A szomszédságunkban van ugyan egy tenger, az Adriai-tenger, de ettől is elzár bennünket egy magas heglánc, a Karszt-hegység. Az Adria különben is kicsi tenger, kereskedelme, forgalma nem is fogható az óceánéhoz. Nincsen messze a Fekete-tenger sem, hiszen a Duna abba ömlik, de ez is nagyon félreeső tenger.

A tengerektől, vagyis helyesebben az Atlanti-óceántól való nagy távolság még másképen is hátrányos reánk nézve. Az esőt ugyanis Európa nagy része az Atlanti-óceánról jövő nedves szelekből kapja, s így az esőből bizony kissé már kevés jut a magyar földnek.

Mindezek után azt mondhatjuk, hogy hazánk fekvésének vannak igen jó oldalai, de vannak hátrányai is; a tengerektől való nagy távolság különösen az. *Szárazföldi állam vagyunk* Közép-Európában, s ez már meghatározza népünk foglalkozását, nemzetünk sorsát is.

2. A magyar haza földje.

Tudjuk már, hogy hazánkat magas hegyláncok zárják be, amint egy tálat magas perem vesz körül. Ehhez hason-

Λ A magyar medencék hajdani tengere.

lítva hazánk földjét, azt is mondhatjuk, hogy a magyar föld egy nagy *medence*. Annál is inkább lehet ezt mondani, mert valóban ezek között a hegyláncok között fekvő mélyedésben valamikor, sok-sok évezreddel az ember megszületése előtt, éppenúgy víz volt, mint a mosdómedencében. Egy nagy *belső tenger* töltötte ki a haza földjét, s ahol ma a magyar ember szánt-vet, ott az ősvilágban a tenger vize hullámzott. Illik erről a tengerről tudni, mert sok helyen olyan rögöt túr az eke, amely ennek az egykori tengernek az iszapjából képződött; a magyar kenyeret azzal a sóval ízesítjük, amely ennek a tengernek a sós vizéből ülepedett le, s a magyar

bányász azt a szenet vájja, amely ennek az ősi tengernek partjain felverődött buja ősi növényzetből alakult.

De a földfelszínen minden változik, ez a kép is megváltozott. A tenger hullámai áttörték a körülvevő hegyláncok peremét, ott, ahol ma az Alduna vize folyik, s lefolyt a tenger, csak sós tavak maradtak helyén. Ezek is kiszáradtak, sójuk, iszapjuk leülepedett. Hazánk földje ekkor már szárazzá vált, de még mindig nem lakta ember. A magyar föld éghajlata ekkor hidegre fordult, száraz pusztaságok voltak a mai termékeny róna helyén. De ebben az időben is történt valami, ami majd az idők méhéből megszületendő magyar nemzet számára készítette elő ezt a földet. Az akkori közeli sivatagok porát bőven hordta a szél a magyar földre, itt lehullt a por, vastag rétegekben rakódott le, s ma ezen az áldott termékenységi! talajon, az ú. n. *sárga földön* (tudományos neve *löss*) termi a magyar föld a legacélosabb magyar búzát.

De nézzünk szét most alaposabban is a magyar földön és vegyük szemügyre, hogy milyen annak a felszíne, domborzata; hiszen tudjuk már, hogy valamely állam domborzata milyen erősen előírja a rajta folyó életet. *A magyar föld alatt azt a területet értjük, amely a Kárpátok koszorúja, az Alduna, Száva, az Adriai-tenger és az Alpok hegyláncja keleti nyúlványai között terül el.* Ez a terület nagyon különböző eredetű és felszínű darabokból van összetéve.

Igen fontos szerepe van hazánk életében a *Kárpátoknak*. A Kárpátok hordozták hosszú időn át az ország határát; ezek terelik befelé, az ország belsejébe a folyóvizeket, ezek tartják össze egy nagy egészbe a rajtuk belül fekvő területek népeit, gazdasági életét. A Kárpátok Bécs előtt kezdődnek, ahol az Alpok hegyláncjai elvégződnek, s azután kb. 2000 km hosszúságban futnak Magyarország körül, le egészen a Dunáig. Nem túlságosan magas, de elég széles (80—150 km) hegység ez. Igen fontos, hogy dús erdőségekkel vannak fedve, tehát elég nehezen járhatók és így jó országhatárnak szolgáltak. Sokféle kőzet (kő-fajta) építi fel a Kárpátokat; van bennük homokkő, mészkő, kemény gránit-szikla. Mind értékes kövek ezek; a homokkőből készül a malomkő, a mészkőből meszet égetnek, a gránit-szikkalából házat, stb. építenek. Ezek mellett persze még igen sok hasznos ásvány is van bennük, amelyekkel későbbben részletesen megismerkedünk.

Hogy egy hasonlattal szóljunk, a Kárpátok a Föld kér-

gének olyan ráncai, mint a fonnyadt alma héjának ráncai. Az ilyen hegységeket *ránc-, vagy lánchegységeknek* szokták mondani. Az ilyen hegységeknél régebben keletkezett hegyeket is ismerünk a Földön, azért az ilyen hegyeket fiatal hegységeknek mondjuk. Tényleg fiatalok ezek, az oldalaik még nem koptak le gömbölyűre, hanem meredek. Nehezen lehet rajtuk átjárni, csak ott könnyebben, ahol a folyók – átfűrészelték őket, *a szorosokban*, vagy ahol a magas gerincük kissé lelapul, mint a nyerges ló háta, az ú. n. *hágókon*. Nem sok ilyen szoros van, amelyeken át a folyók kifolynak a Kárpátok által körülvelt területről. Hágó már valamivel több akad. Elég jól körül van tehát kerítve a magyar föld, de mégsem annyira, hogy ne tudjunk a külső országok felé kijárni.

A Kárpátok hosszú, magas hegyláncán belül másféle hegységeket is találunk, amelyek vagy fiatalabbak, vagy idősebbek a Kárpátoknál. Még azt is ismerni kell, hogy milyen idős valamely hegység, mert a fiatalabb hegységekben egészen más ásványokat lehet találni, mint az idősebbekben. A Kárpátok koszorúján belül vannak igen öreg hegységek is, amelyeket már csúnyán elkezdett az idő vasfoga, szépen le is gömbölyített, lehordott a víz. Ezek bizony már csak romjaik régi nagyságuknak, s azért *romhegységeknek* mondják őket a tudósok. Az ilyen öreg hegységekben rendszeren sok a szén, meg a vas, azért ilyen helyeken erősen fellendül az ipari élet. Nekünk nem sok ilyen romhegységünk van, de annál több van Nyugat-Európában.

Még másféle hegységek is akadnak a Kárpátokon belül. A föld kérge bizony elég vékony, s hozzá még sok rázkódtatás is éri, s így nem csoda, ha itt-ott el is tört. Különösen réges-régen nagy törések, repedések ke-

letkeztek a Föld kérgén. Eltört, elrepedt az Alföld peremén csaknem körös-körül. A repedésen azután kibuggyant a Föld belsejéből a hígan folyó, tüzes, olvadt kőanyag, amit lávának mondanak a tudósok. Csupa tüzhányó füstölgött az Alföld északi szélén, a Balaton fölött, sőt még Erdélyben is. A kibuSóvant olvadt kövek lassankint kihűltek, egész hegységek lettek belőle. A tüzhányók is kialudtak sok-sok évezred előtt. De a kibugyogott olvadt kőből olyan sziklák lettek, amelyek közelében aranyat, ezüstöt, rezet lehet bányászni. De még másképen is drága kincsei ezek a tűzből lett sziklák a magyar földnek, mert ezek elmállva olyan tálaít adnak a magvar gazdának, amelyen az aragnál csillogóbb, a tűznél tüzesebb magyar borok, a tokaji, somlyói borok teremnek meg.

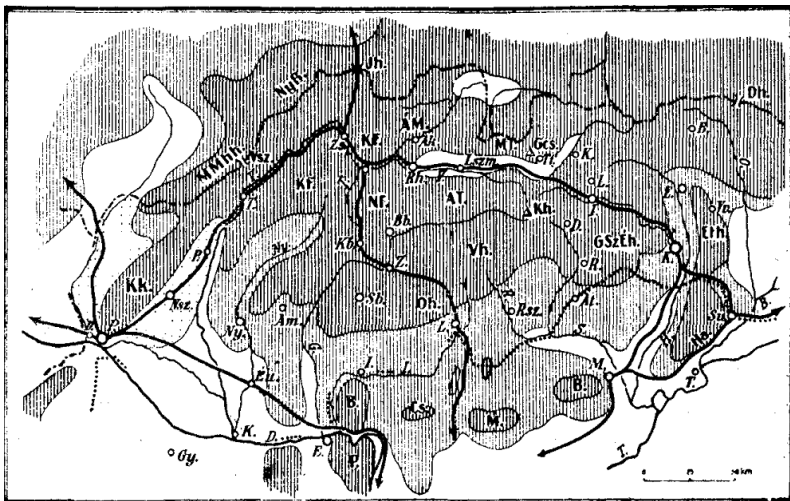
Most már legalább azt tudjuk, hogy hegységeink miféle módon keletkeztek és milyenféle kövekből tornyosultak fel. Mindezeket a hegységeket a Kárpátok fogják közre, s ezek azután a Kárpátokkal több nagy kiterjedésű hegyvidékbe csoportosulnak. Ezek a hegyvidékek körös-körül az ország szélén sorakoznak; ezek annak a bizonyos nagy tálnak, medencének a szélei, amelynek középső, mély része az Alföld. Mindjárt az ország északi részein, a Duna fölött van az *Északnyugati-Felvidék*, a Tisza felső szakasza fölött az *Észak' kelet-Felvidék*, az Alföldtől kelet felé a *Délkelet-Felvidék*, vagyis másképen *Erdély*; az Adriai-tengertől elválaszt bennünket a *Délnyugat-h egyvidék*, vagyis *Horvátország*.

Az *Északnyugat-Felvidék* ott kezdődik, ahol a Duna belép Magyarország területére. Itt a hegyvidék a Dunáig ereszkedik le. Dévény ezredéves emlékoszlopa, Pozsony ősi vára a *Kis^Kárpátok* nevű hegység utolsó nyúlványain állanak. Innen valamivel észak felé hátrálnak a hegységek, mert itt van a *Kis;Alföld a Csallóköz-szigettel*, de azután megint leereszkednek a Garam mentén a Dunáig, úgyhogy a Duna alig tud Visegrád és Nagymaros között utat találni a hegységek között. A Duna Vácnál levő fordulójától a Hernád-folyó és a Sajó összefolyásáig, majd a Hernád-folyó völgye

és a Tárca völgyén egészen az országból kifolyó Poprád-folyóig menve járjuk körül ezt a felvidéket. A gondolatban körüljárt út és a Kárpátok lánc, vagyis az ország határa közötti területet csupa magas hegység fedi. Induljunk meg az ország határán és vegyük sorra, hogy milyen hegységek vannak itt.

Ha a *Kis-Kárpátokon* végigmegyünk, csakhamar az ország határára jutunk, ahol egy hosszú hegyláncon folytathatjuk az utat; ez a *Magyar;Aforva-határhegység*, ame-

Az Északnyugati-Felvidék térképe.

lyen a *Jablunka-hágó* vezet át Morvaországba. Fontos vasúti vonal vezet ki itt a magyar földről Berlin felé. Mindezek még nem túlságosan magas hegységek, a legnagyobb magasságuk 1000 m körül jár, de már a folytatásuk, a *Babia Gura*, mind magasabbra hág. Térjünk vissza most a Kis-Alföld szélére, oda, ahol a Vág-folyó elhagyja a hegyvidéket. Itt, a Vág balpartján újabb hegység tornyosul fel, s húzódik a Vág mentén északkelet felé, a *Kis-Fátra*. Északi végével nekiütközik a Vág-folyó könyökének, s annak túlsó partján *Magura* néven folytatódik. Itt a folyó a csodálatosan szép *Sztrecsnó-szoroson* tör át. Ismét visszakerülve a Kis-Alföld peremére, most már a harmadik hegyláncnak indulhatunk neki a Nyitrasfolyó bal partján: ez a *Nagy-Fátra* hatalmas tömege. A Vágon túl ez is a Magurában folytatódik. Az első utunk, amely a

Babia Gurában végződött, s a másik kettő, amely a Magura-hoz hozott, óriási hegytömeg elé vezetett. Ez a magyar föld legmagasabb hegytömege, a *Tátrák vidéke*. Két Tátra-vidék van. Az egyik a Vág jobb partján emelkedik fel rendkívül meredeken. Nyugatról kelet felé sorban következnek az egyes hegységei: a *Liptói-havasok*, a *Magas-Tátra*, a *Szepesi Magura*, a *Pienninek* és a *Branyiszkói-hegység*, amely már a Tárca és Hernád völgyére ereszkedik le, tehát eljutottunk rajta a Felvidék keleti határáig. A Vág-folyó balpartján az *Alacsony-Tátra* emelkedik fel és kelet felé a *Király-hegyben* végződik. A Tátrákban érdemes lesz kissé megállapodni, mert van ott mit nézni. A *Magas-Tátra* a magyar föld legmagasabb hegysége, ahol a *Ferenc József-csúcs* már 2663 m magasra emelkedik. Olyan magas ez a hegység, hogy a magasabb részein még a fenyőerdő, azután a törpefenyő sem élhet meg, mert itt-ott még nyáron is megmarad a hó. Valamikor regesrégen, mikor az ú. n. *jégkorszakban* sokkal hidegebb volt hazánk éghajlata, az egész hegységet elborította az örökös hó, amelyből, mint megfagyott folyók húzódtak le a *jégárok*. Ezek ugyan már akkor elolvadtak, amikor hazánk területén talán még ember sem lakott, de nyomaik ma is megvannak. Ezek a hatalmas jégfolyók úgy kivájták azt a legkeményebb sziklát, a gránitot is, amiből a Tátra bércei felépültek, hogy a kivájt mélyedésekben megáll a víz. így keletkeztek a Magas-Tátra csodálatos tavai, amelyeket *tengerszemeknek* szokás nevezni, noha ezeknek semmi közük sincsen a tengerhez. Igen sok ilyen gyönyörű tó van a Tátrában, mégis a legszebb a *Csorba-tó* és a *Tengerszem-tó*.

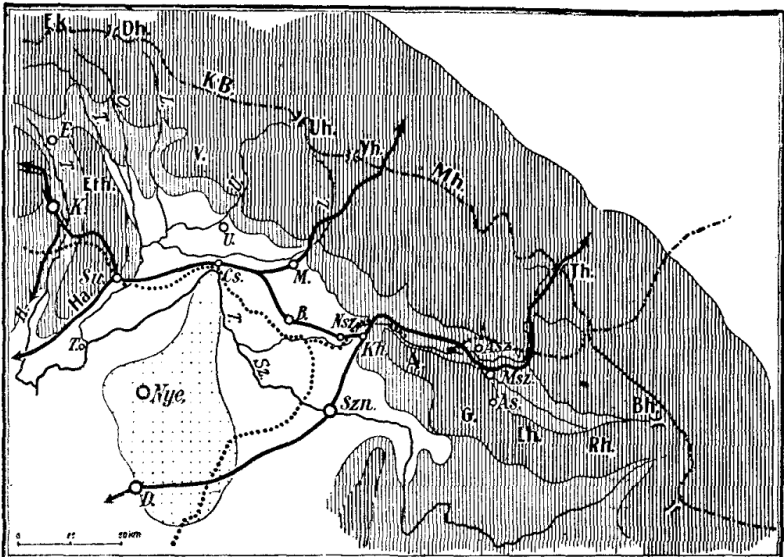
A Vág-folyó balpartján fekvő *Alacsony-Tátra* már nem olyan magas, de igen nagy tömegű, zord, nehezen járható hegység. Az Alacsony-Tátra déli lábát a *Garam* vize mossa, kelet felé pedig a fürge *Gölnic-folyó* szalad le a *Király-hegy-ről*. Ezekről a folyóktól dél felé már egészen másféle hegyek borítják a földet. Az eddig felsorolt hegységekben csupa kemény gránit-kő, kevés mészkő, homokkő van és nagyon kevés olyan ásvány, amit bányászni lehet. Az a hegység azonban, amelyre a Garamtól délre lépünk, igen idős hegység és tele van igen értékes ásványokkal, nemes ércekkel (arany), vassal, rézzel. Van itt igen sok tűzhányókból keletkezett hegység is. Mindjárt a Garam balpartján találjuk a *Magyar Erchegységet*, amelyben Selmecebánya körül sok aranyat bányásztak egykor; ettől keletre az *Osztrovski-hegységet*,

azután az Alacsony-Tátrával szemben a *Vepor-hegységet*, ahonnan végül a Hernád-folyóig terjed a *Gömör-Szepes-Érc-hegység*.

Most már nem járunk messze az Alföldtől; itt, ezeknek a hegyeknek lábai alatt már sok olyan apróbb síkság, kisebb medence sorakozik, amelyekben, az Ipoly, Sajó, Rima folyók mentén, bőven lehet még búzát is termelni. Az Alföldtől mégis elválaszt még egy hegylánc. Ebben a hegységben igen sok a régi tűzhányókból keletkezett kőzet, de még több a mészkő. A mészkővel fedett területek bizony már gyöngén adnak valami hasznot, még az erdő sem igen él meg rajtuk; kopárak, sziklásak. Mindjárt a Duna mellett kezdődik ez a hegység, Visegráddal szemben, a *Börzsönyi-hegységgel*. Egmásután következnek kelet felé a *Cserhát*, azután a *Mátra*, a magyar címer hármaskörének egyike, az utolsó, amely csonka hazánkban maradt. Utolsó a sorban a *Bükkhegység*. A Mátra a mi szomorú országunknak ma a legmagasabb hegysége (a *Kékes-csúcs* 1011 m magas), mert a Tátra és Fátra elveszett. De a Mátrából mindkettőre ellátni tiszta időben, s hisszük, hogy eljő az idő, amikor ismét együtt ékesítik a magyar föld csodálatos szépségeit.

Így be is fejezhetünk volna sétánkat az Északnyugati-Felvidéken, ha nem kellene még a folyóvizeket is számbavenni. Ez a hegyvidék az országnak folyóvizekben legdúsabb tájai közé tartozik. Már a Kis-Kárpátokon túl a *Morva-folyó* ömlik a Dunába. A Morva egy darabig az ország határa is. A Felvidék egyik legnagyobb folyója a *Vág*, amely a Király-hegyen ered. A Király-hegy különben arról nevezetes, hogy minden világtáj felé szaladnak le róla folyók, azért *vízválasztónak* mondják. Nyugat felé a Vág siet le. Amíg a Vág végig-uralkodik a hegyvidéken át a Kis-Alföldre, ahol Komáromnál a Dunába ömlik, helyenkint annyira kitágítja a völgyét, hogy a földművelés is helyet találhat. Jobbpartján az *Árvát*, balpartján a *Turócot* veszi fel, amelyek szintén egy-egy kisebb medencéből jönnek ki. A *Nyitra* már kisebb folyó; a Kis-Fátrából siet le a Dunába. A Király-hegyből ered a szép *Garam*, a Veporból jön le az *Ipoly*, amelyek még a Dunába sietnek, de már a *Zagyva*, a *Rima* és *Sajó*, a *Hernád* a *Gölniccel* és a *Tárcával* a Tisza vizét gyarapítja. Sőt nem lehet elhallgatnunk azt sem, hogy két folyó ki is szökik az országból, a *Poprád* és a *Dunajec*, s elmennek a Visztula vizébe, amely elviszi őket a Keleti-tengerbe.

Ez a felvidékünk a magyar föld legváltozatosabb arculatú tája. Sokféle hegységnek mindegyike más tájképet tár elénk. A Tátra égnek szökő, csipkézett bércei, tengerszemei, zúgó vízesei, az alacsonyabb, púpos hátú, erdővel fedett hegységek tetejének havasi gyeves legelői, az előregedett hegységek széles fennsíkjai a legváltozatosabb képet mutatják. A hatalmas hegységek között mélyen kivájt, keskeny folyóvölgyek húzódnak el, amelyek itt-ott szép kis síkságokká, dombvidékekévé tágulnak ki, majd ismét összeszűkülnek.

Az Északkeleti-Felvidék térképe.

A völgyek magas hágóknak vezetnek fel, amelyeken vasutak kelnek át. A lakosság behúzódik a völgyekbe, különösen oda, ahol azok kitágulnak; ilyen helyeken egy-egy nem nagy, de csinos városka húzódik meg. Nagyobb város csak a nagy obbacska medencékben van. A szegényesebb falvak néhol felhúzódnak a hegyoldalakra. Nem sok itt a szántóföld, csak egyharmadrésze a területnek, de annál több az erdő, s van elég legelő, kaszáló is. Az ember már nem élhet meg tisztán földművelésből, bányászattal, iparral, kereskedelemmel is kénytelen foglalkozni.

Amint mondtam, ne sajnáljuk a fáradságot, hogy kissé hosszabban néztünk körül ezen szép hegyvidéken, mert hiszen, sajnos, a valóságban már nem igen engedik oda még

a lábunkat se betenni, mert az Ipolytól és Sajótól délre eső darabka kivételével most a cseh ott az úr. Elvesztettük csaknem az egész felvidékünket, Tátrájával, vasércével, pompás gyáraival, a derék tót atyafiakkal, a jó magyar érzésű szepesi cipiszerekkel együtt.

Az *Északkeleti-Felvidék*. Itt már kevesebb látnivalónk lesz. Mindenekelőtt kisebb terület, mi-t az előbbi. Szegényebb, egyhangúbb is ez a vidék, amelyet a világháború 1915. évi kárpáti nehéz küzdelmeiben mégis körömszakadtáig védve, bőségesen öntözött vérével a magyar honvéd. Bizony, mert ez az ország-kulcsa annak, aki Oroszország felől akar bejutni a magyar rónára. Könnyebb is itt bejutni az ellenségnek, mint máshol a Kárpátokon, mivel sehosem olyan keskeny az országot védő hegyvidék, mint itt. Szerencsére azonban itt is dús erdőségek borítják; ezért nevezik egy részét *Erdős^Kárpátoknak*. Csak keskeny völgyeken lehet feljárni a belsejébe.

Ez a felvidék ott kezdődik, ahol az előzőt végeztük, az Ondava és Tapoly folyók völgyénél, s keskenyen húzódik el egészen Erdélyig, az Aranyos-Beszterce-folyó völgyéig. Itt azért keskeny a hegyvidék, mert nem találunk benne olyan sokféle hegységet. Itt mindössze két keskeny hegylánc szorul egymás mellé. Az ország határán egy homokkőből álló, keskeny, hosszú hegylánc húzódik végig, amelynek egyes részeit *Erdős^Kárpátoknak*, *Keleti-Beszkideknek*, *Máramaros-havasoknak* nevezik. Mindezeket sűrű erdőségek fedik. Itt van az országban a legtöbb erdő. Ezek a hegyláncokon át több átjáró vezet ki Galícia felé, a *Duklai*, *Uzsoki*, *Vereckei* hágók. Ezek környékén folytak az oroszok betörésekor a legvéresebb kárpáti harcok. Ehhez a keskeny hegységhez egy másik hegység simul hozzá, amely a Bodrog-folyó torkolatánál, a *Tokaji-hegynél* kezdődik, s tart egyenesen észak felé, fel Eperjes vidékére. Ezért nevezzük *Eperjes-Tokaj-hegyi láncnak*. Északi végén nekifekszik az Erdős-Kárpátoknak, hozzásimul, s végigköveti azt. Ezt a részét *VihorlátGutin* hegységnek mondhatjuk, mert lehúzódik a Tisza balpartjára is, egészen Szatmár, megyébe a Gutinig. Ez a hegylánc Tokaj-tói egészen a Gutin-hegységig csupa olyan kőzetből áll, amelyek a régi tűzhányókból kerültek ki. Nagy kincse ez is a magyar földnek, mert az ebből elmállott talajon díszlik a magyar bortermelés büszkesége, a Tokaji hegyalja nemes szőlő vessző je.

Egészen másféle természetű hegyek vannak ezen a felvidéken, mint amelyről először szoltunk. Bizony itt nincs vas, szén, arany, ércek, nincs is bányászat. Csak Máramaros megyében, ahol az Alföld réges-régi tengere a mai Tisza völgye mentén behatolt a hegyek közé, ott ülepedett le a só, amiből azután bőségesen van itt. Azután meg a Gutinshegységben találnak aranyat, ezüstöt.

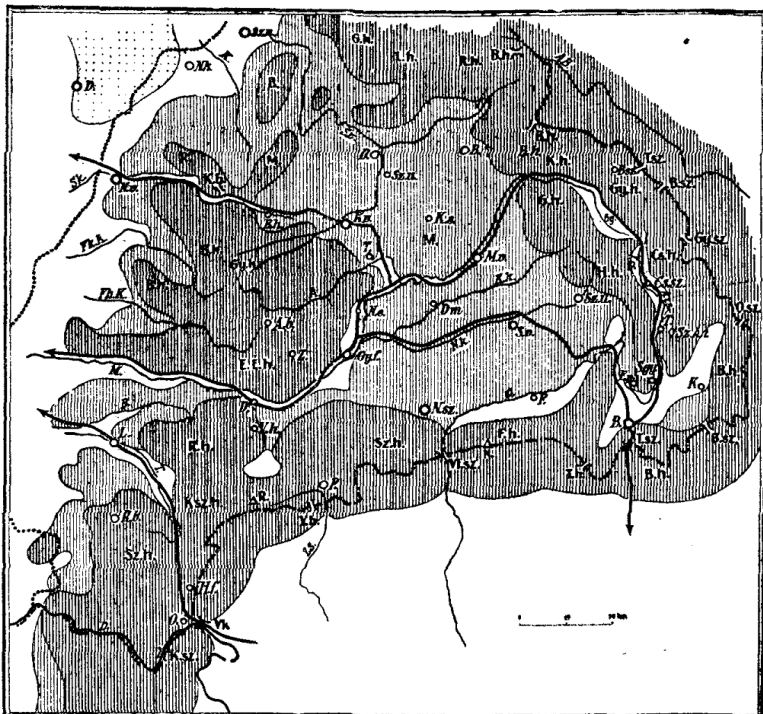
Köve és fája mellett folyóvizekkel is bőven meg van áldva ez a felvidék. Innen ered a legmagyarabb folyó, a *Tisza*, amely eredetétől torkolatáig magyar földön futott végig egykor, — ma részt kellett adni belőle csehnek, rácnak, oláhnak. A Tisza, a Máramarosi havasokból jön két ágból: a *Fehér-* és *Fekete-Tiszából* egyesül és Huszt vára alatt lép ki az Alföldre. Balpartján csak a *Visóval* és *Iza* vizével gyarapszik, de jobbpartján bőséges vizeket kap, hiszen tömérdek eső esik itt; ez a magyar föld egyik legesősebb tája. Itt szedi össze a *Tarac*, *Talabor*, *Nagyág*, *Borsava* vizeit, a többi folyók pedig, mint a *Latorca*, *Ung*, *Labore*, *Ondava* és a *Tapoly* folyók először egymással egyesülnek, s így mint *Bodrog* futnak be Tokajnál a Tiszába.

Ez a felvidékünk nagyon hirtelen, meredeken emelkedik ki az Alföldből, s nincs előtte olyan széles dombsor, mint az Alföld és az Északnyugati-Felvidék között. Ez a hegyvidék a magyar föld legszegényebb tája, ahol a szegény rutén alig-alig tudott megélni, mert alig volt szántóföldje; amiye volt, az is a pálinkamérő kezébe került, s a nyomorult rutén apró kis hegyoldali kaszálóra szorult kunyhójával s ott fújta panaszos nótáját. Csupa erdő van itt mindenfelé, majdnem a föld felét borítja el. Város sem épülhetett itt a hegy vidéken, mert még a folyók völgyei is olyan keskenyek, hogy az út és vasút is alig fér el bennük. A városok is mind csak a hegyvidék lába elé telepedhettek le. Nem is maradt a ruténnek más foglalkozása, mint az erdőirtás, tutajozás, meg az, hogy lejárt az Alföldre a magyar gazdához arató munkára. Amióta a csehek erre a vidékre is reátették kezüket, azóta ide se járhat, s várva-várja, hogy ismét keblére ölelje a magyar haza.

Ha már erre vettük utunkat, *Erdélyben* kell azt folytatni, hiszen Máramaroson át már úgyis oda jutottunk. Az első két hegyvidéken könnyebb volt körülnézni, mivel kisebbek Erdélynél; azután meg Erdély maga is egy olyan külön kis ország, amelynek közepén éppen olyan mély tál-fenek,

medence, húzódik meg, mint az egész ország közepén az Alföld. Az *Erdélyi medencének* a peremén magas hegyek húzódnak köröskörül, a közepén pedig agyagos dombos vidék ül meg. Ezt a medencét éppen úgy tenger vize töltötte ki az őshajdanban, mint az Alföldet. De járjuk körül először a *peremét*, s majd azután nézzünk be a közepébe.

A Máramarosi havasoknál szakítottuk meg a Kárpáto-

A Délkeleti-Felvidék térképe.

kon végigvezető sétánkat, azért oda visszatérve folytassuk azt. Itt kezdődnek a *Kelei-Kárpátok*, amelyek hazánkat az oláh Moldvaországtól választják el. Ezek is magas, erdős lejtőjű, füves hátú, nehezen járható hegyek. Sok homokkő, kevesebb mészkő van itt, de akad másféle kőfajta is. Az ország határa itt vonult végig ezeknek a hegláncoknak a gerincén immár ezer esztendeje. Ezek a határok igen jó határok voltak. Sok ellenség fenyegette hazánkat kelet felől, de ezeken a hegyiségeken nehezen tudtak átjutni.

Mindjárt a *Radna-havasokkal* kezdődnek a Keleti-Kárpátok, azután egymásután sorakoznak a *Borgói-havasok*, *Gyergyózhavasok*, *Csíki-havasok*, *Berecki-havasok*, amelynek az előhegységei jó mélyen beszaladnak az Olt-folyó mentén az ország belsejébe. Maguk ezek a hegyek igen nehezen járhatók, de sok szoros vezet át rajtuk, így a *Borgólhágó*, a *Tölgyesi-*, a *Békás-*, *Gyimesi-*, *Ojtozi-* és a *Bodzaiszoros*. Állítólag ezeknek az őrizetére telepítették oda őseink a vitéz székely nemzetet.

A Keleti-Kárpátokról leszálló ellenség még nem egykönnyen jut be Erdély belsejébe, mert ezeken a hegyláncokon belül még egy másikra bukkan. Ha visszaemlékezünk, az előbb azt mondtuk, hogy a Gutin-hegységig lehet követni a régi, kialudt tűzhányó hegyek köveiből lett hegységeket. A Gutin már Erdély északi határán van, s csakugyan nem is olyan messze tőle megint felbukkannak a hozzája hasonló régi tűzhányó-féle hegyek, a *Kelemem-havasok*, s meg sem szűnnek jó darabon, hanem mint *Görgényi-havasok* folytatódnak, azután meg a *Hargita* következik, de ez azután már igazán a legutolsó a tűzhányó természetű hegységek sorában. A Hargita utolsó csúcsa a *Csoma-hegy* Tusnád fürdő fölött; még ma is tűzhányó alakú, sőt megvan az egykori tüzet okádó tölcsére is, de már réges-régen eldugult; a hegy kihűlt, s tölcsérét egy csodálatosan szép, mélységes tó, a *Szent Anna-tó* tölti ki, a magyar föld dús ékességei között is egyike a legszebbeknek. De hát mi szorult most már a Keleti-Kárpátok láncá, meg e közzé a tűzhányó hegysor közé? Itt van a székely nép hazája, a gyönyörű *Székelyföld*: *Gyergyó*, *Felesik*, *Alcsik*, *Háromszék*, *Barcaság*, termékeny medencéi. Innét siet ki északra a *Maros-folyó*, dél felé meg az *Olt-folyó* fűzi össze ezeket a medencéket úgy, mint a zsinór a gyöngysort.

Ha már eljutottunk a Barcaságig, tekintsünk körül Erdély déli határhegységein is. Innétől kezdve ezeket a havasokat *Déli-Kárpátok*, vagy *Erdélyi-havasok* néven szokás nevezni. Még zordabb, magasabb hegységek ezek, mint az előbbie, zordságban mindjárt a Tátra után következik egyik-másik. Ezeken már igazán csak a szorosokon lehet átjárni. Irdatlan bükk- és fenyveserdők borítják oldalait, amelyek fölött azután hatalmas, nagy, füves havasi legelő következik. Egész nyáron át pompás juhlegelők ezek; mégis inkább azt kell kívánnunk, hogy bár inkább a sziklavadon

borította volna őket. Valaha ezek a havasi legelők hozták a nyakunkra az oláhságot, amely mint havasi juhásztor népség, ezek kedvéért szivárgott be hazánkba a Balkán-félszigetről, s innét húzódtott le azután Erdély belsejébe. Innen szállt le az oláhság nemcsak Erdély belsejébe, hanem az Alföld keleti szélére, be a magyar városokba is.

A Déli-Kárpátok Brassó fölött kezdődnek, egy ideig keletről nyugatra húzódnak, majd irányt változtatnak és egyenesen az Al-Dunának futnak neki. Brassó fölött vannak a *Brassói-havasok*, azután sorba jönnek a *Fogarasi-havasok*, a *Szebeni-havasok*, valamivel beljebb húzódnak az ország belseje felé a *Kudzsi-havasok*. Emellett fekszik hazánkban a Magas-Tátra után legvadabb hegysége, a *Retyezát*; tele van tengerszemekkel, gyönyörű csúcsokkal, régi jégárak nyomaival. Ettől kezdve mindinkább dél felé fordul a hegység, s a *Godjáns* és *Szárkor*, meg a Damogyed-hegységen át eléri az Al-Dunát. Ezeket a hegységeket már alig lehet átjárni Oláhország felé, csak néhány hágó és szoros vezet át, mint a *Tömös-szoros*, a *Vöröstorony-szoros*, amelyen az *Olt*-olyó folyik ki Erdélyből Oláhországba, s a *Vulkán-hágó* és a *Zsilt*-folyó szurdoka. Ezekben a hegységekben már mitsem lehet termelni, nincsenek termékeny lapályok, csak lábuk előtt fut el az *Olt*-folyó termékeny völgye. Bányaszatra is kevés itt az alkalom, éppen úgy, mint a Keleti-Kárpátokban. Csupán a *Zsil*-folyó vidékén vannak gazdag szénbányák. Ragadó vizű, vad hegyi folyók rohannak le róluk szűk völgyekben; ilyen a Cserna-folyó völgye a csodálatosan szép Herkulesfürdő mellett. Szegény oláh népség lakja a hegységet. De hogy az emberi szorgalom még a legmostohább hegyvidéken is meg tudja teremteni a jólétet, arra szép példát látunk az ugyancsak itt lakó vagyonos erdélyi szászoknál.

Eljutottunk így az ország határa mentén az *Al-Dunáig*, s megfigyeltük azokat a hegységeket, amelyek hazánkat északról, északkeletről, keletről és dél felől idegen országoktól választják el, vagyis körüljártuk a *Kárpátokat* a Dunától a Dunáig, Dévénytől Orsováig. Innét, Orsovától, most már visszafelé kell fordítanunk szekerünk rúdját, amikor azokra a hegységekre igyekszünk, amelyek az Alföld és Erdély közé szorultak be. Kezdjük mindjárt az Al-Dunánál, s menjünk észak felé a *Marosig*. Ez a *Délmagyarországi hegyvidék*. Az Al-Duna balpartján emelkedik a szénben, vasban páratlanul

gazdag *Krassó-Szörény-hegység*, az *Orsova-hegység* és a *Szemenik*. Ezeket tör át az Al-Duna vize a csodálatosan szép *Kazán-szorosban*, amely Európa egyik legszebb látványossága. Itt építette Széchenyi István a róla elnevezett nagyszerű műutat, s itt szabályozta a magyar nemzet tömredék költséggel és fáradsággal a Duna sziklazátonyait, a *Vaskapu* zuhatagait. Itt van az Al-Dunában a kedves kis *Ada-Kaleh* szigete, amelynek még ma is török lakossága van. Ebből a hegyvidékből fut le észak felé a Temes-folyó, nyugatra pedig a gyorsfolyású *Berzava*, *Karas* és *N éra* folyók sietnek a Dunába. Ez már szelídebb hegyvidék, dús erdők borítják, bensejükben sok ásványkincs van, ami virágzó bányászatot, vasipart teremtett; a faipar is szépen fejlett. A Temes és a Maros között terül el végül a már alacsony *Pojana-Ruszka-hegység*, amelyből a *Béga-folyó* ered. Ezeknek a hegységeknek a nyugati lába már az Alföldön nyugszik. Ezeket a hegyeket járkálva, már nem a Kárpátokon vagyunk, hanem azon a hegységen, amely mint sziget választotta el ősrégi időkben az Alföldet elborító tengert az Erdély - mélyebben fekvő részeit elborító tengertől. Ezeket jutottunk el észak felé egészen a Marosig. A Marostól északra egy hatalmas kiterjedésű, magas hegytömegben folytatódik ez a hegység, a *Bihar-hegység* csoportjában. Mindjárt a Maros partján, Aradtól keletre húzódik el a *Hegyes-Drócsa* hegység, amelynek alföldi lejtőin terem a kitűnő aradvidéki ménesig bor. Kelet felé ennek a folytatása az *Erdélyi-Érc-hegység*. Ez onnan kapta a nevét, hogy érceken, aranyban, ezüstben gazdag. Kitűnő bányák vannak ebben Zalatna környékén, amelyekben már a rómaiak is aranyat bányásztak, amikor néhány száz évvel Krisztus születése után az övék volt Dácia, a mai Erdély. Ezeket át érkezünk el az igazi *Bihar-hegységbe*, amely a legnagyobb akadálya az Alföld és Erdély-közötti közlekedésnek. Nem is lehet itt mindenütt átjárni; a legjobb átjárók a hegységtől délre fekvő Maros völgye és a híres *Királyhágó*, amely már hosszú századok óta a legfőbb útirány volt Erdély és az Alföld között, mert a Sebes-Körös völgye jó magasra vezet itt fel Erdély felé. A Bihar-hegységtől nyugat felé a már alacsony *Bél-hegység* ereszkedik le az Alföldre, keletre meg a *Gyalui-havasok*, Erdélyre, északnyugat felé pedig a *Királyerdő* lejt a Sebes-Körös völgyére. A Bihar-hegységet bőven öntözi az eső, azért sok folyója is van. Az Alföld felé a *Sebes-Körösön*

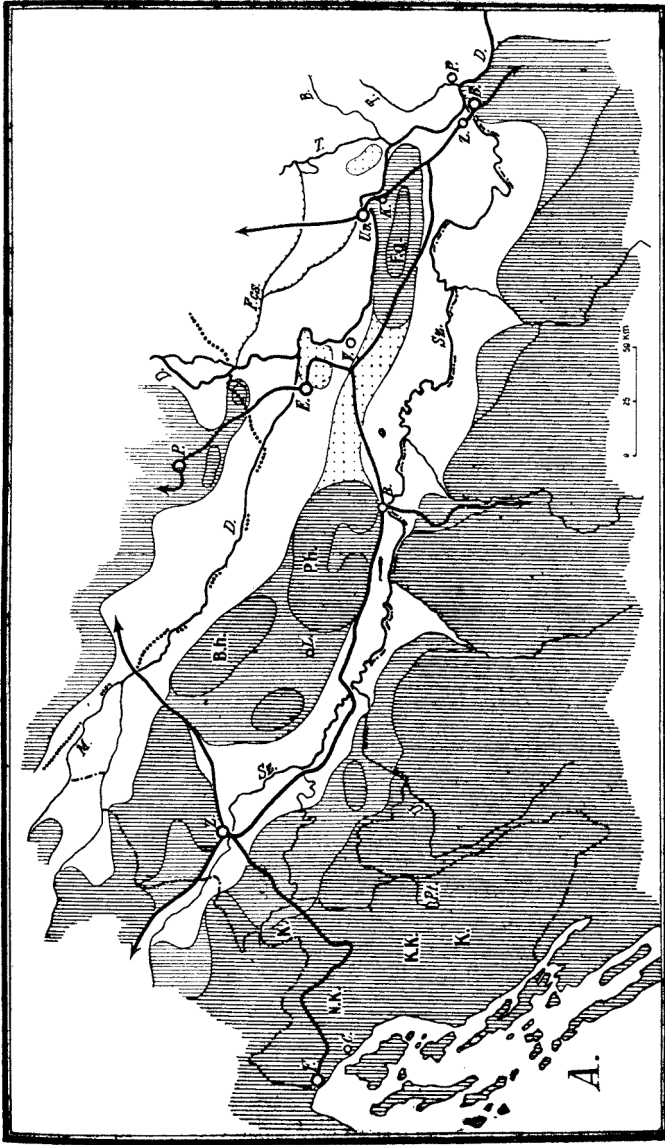
kívül a *Fekete-Körös* fut le, meg a *Fehér-Körös*, Erdélyre pedig az *Aranyos*, a *Meleg*; és *Hideg-Szamos* sietnek le, amelyek összefolyva mint *Kis-Szamos* sietnek el Kolozsvár mellett. Ettől északra már mindinkább eltörpülnek a hegységek; a *Réz-hegység*, a *Meszes-hegység*, amelyekről a *Berettyót* és *Kraszna-folyók* futnak le az Alföldre, lassan átmennek a *Szilágyság* szelídebb dombvidékébe. De itt már tulajdonképpen Erdély határán járunk.

A Szilágyság dombvidéke és az Alföld közé még egy szép erdős hegység tolaakszik, a *Szatmári Bükk-hegység*. Közötte és az *Ilosvai-hegység* között furakodik ki Erdélyből a *Szamos*, előbb felvéve a Radnai-havasokról lesiető *Nagy-Szamos* is.

Erdély népe nehezebb körülmények között keresi kényerét, mint az alföldi ember. Szántóföldje kevés, még egyharmad része sem a földnek, de a kaszálók, legelők segítenek rajta. Jóval több az erdőség. Bányászata is sokkal kevesebb van, mint az Északnyugati-Felvidéknek, mert szene kevés van, vasa nincs, csak sóbányái rendkívül gazdagok.

Íme körüljártuk az Erdélyi-medence peremét, s meggyőződhattünk róla, hogy csakugyan olyan, mint egy óriási tál, amelyből csak a perem néhány csorbáján át csurog ki a víz, a Maros, Szamos, Olt völgyén át. Nézzünk be most magába a medencébe is. Amint mondtam, ez is tengerfenék volt valamikor, akárcsak az Alföld; csak jóval magasabban fekszik. Éppen ezért gyorsfolyású vizek futnak le róla az Alföldre, amelyek csúnyán összevagdosták a felszínét; völgyeiket mélyen vágták bele a régi tengerfenékbe, így nem is maradhatott síkság, hanem dombos vidékké lett. Csupa agyagos dombok borítják a felszínét, amely az egykori tenger iszapjából ülepedett le. Csakugyan sós is ez az agyag, s az agyag alól helyenkint még a só is kibugyan, mint pl. Paraj don. A közepén a *Mezőség* terpeszkedik, ez a csúnyán összeszabdalt, fátlan, száraz, füves dombság, amelyen nehezen lehet földet művelni, helyenkint inkább csak legeltetésre való. A Mezőség déli szélein kanyarog el a Afaros-folyó, amely valamivel lejjebb a *Küküllőmenti dombok* közül elősurránó *Kis-Küküllőt* és *Nagy-küküllőt* szedi fel.

Erdély folyóvizeivel így már rendre megismerkedtünk, de ezeken kívül van néhány gyönyörű tava is. Ezek közül eddig csak a *Szent Anna-tavát* említettük, de szóba kell hoznunk a *Gyilkos'tavat*, *Szováfa* meleg sóstavait, a tordai be-

A Délnyugati Hegyvidék térképe.

szakadt római korbeli sóbányák tavait is. Valamikor sok-sok száz tő csillogott Erdélyben, mert a folyócskákat elgátolták és tavakká duzzasztották fel, azután halat tenyésztettek bennük. Ezek már majd mind elpusztultak.

Jócskán széjjelnéztünk már eddig is hazánk földjén, s vajjon nem fájdul-e bele a szívünk és nem szorul-e ökölbe a kezünk, ha megmondom, hogy a bejárt földből egy talpalattnyi sem a mienk már- S még mindig ne gondoljuk, hogy most már el nem rabolt földre léphetünk; azokra csak majd utoljára kerítsünk szót^

Van még egy egészen elrabolt országrészünk, ez a *Dél-nyugati-Hegyyidék* a Dráva- és Száva-folyók között, amelyen Horvátország fekszik. Ez is magyar föld volt Szent László király óta, sőt egy szép síkságán, a *Szerémségben*, magyarok laktak ősidők óta, míg a többi részében horvátok, szerbek. Ez az országrész most Jugoszláviáé. Induljunk el talán a Szerémségből, amely a Duna és a Száva zugában fekszik. Termékeny síkság ez, amelyből úgy bukkannak fel a maganosan álló hegyek, mint a tengervízből a szigetek. Ilyen mindjárt a *Fruskakor-hegység* Újvidékkel szemben, azután nyugat felé a *Djel*, *Psunj*, *Papuk*, *Biló* és a *Kalnik* nevű hegyek. Alacsony, erdővel borított hegységek ezek, lábainkon helyenkint kítűnő bort termelnek (karlócai vörös bor). A *Drávai Szávát* és a Duna-folyók zárják körül az egész országrészt. Rajtuk kívül nem is sok folyó akad itt, talán csak a *Lonja* vizét említhetjük meg, amely keresztülfolyik egy termékeny lapályon. A Dráva Magyarország és Horvátország között volt határfolyó, a Száva pedig a Magyar Birodalmát választotta el Boszniától és Szerbiától. Jó határok voltak ezek, mert széles mocsarak kísérték partjaikat. Amint nyugat felé haladunk, mindjobban közeledünk Ausztriához, ahol az *Alpok* hegysége terül el. Nem is állanak meg az Alpok az ország határánál, hanem egy-két alacsonyabb nyúlványuk belép hazánk területére is, így az *Uszkok*, *Macelj*-, *Ivanscsica*: és *Szjelme*-hegységek.

Itt már nagyon közel járunk az *Adriai-tengerhez*, mégis igen nehéz oda átjutni. Egy nagy hegység fekszik hazánk földje és a tenger közé, a *Karszt-hegység* a *Velebittel* és a *Kis- és Nagy-Kapelával*. Egészen másféle hegység ez, mint amelyekkel eddig találkoztunk. Csupa mészkőből van az egész. Igen fontos ezt tudnunk, mivel ezért nagyon különösen viselkedik ez a hegység. A mészkövet ugyanis nagyon

kivájja az esővíz, mert az esővízbe nagyon sok szénsav jut bele, olyan tehát, mint az igen gyenge szódavíz. Ez feloldja a mészkövet, s ezért van úgy össze-visszaboronálva ez a hegység. A folyó lyukat váj magának a mészkőbe, elbújik a föld alá, s másutt ismét előbukkanik. Ezek a földalatti folyók. Azután arról is szólnunk kell, hogy a mészkőnek az elmállásából nem lesz termőtalaj, ezért nagyon sovány földek vannak itt; csak itt-ott egy-egy nagyobb mélyedésben, amit a horvátok *poljének* mondanak, van egy-egy kevés sovány föld. Nem volt ugyan ez a hegység sem mindig ilyen szármalmas képű, valamikor gyönyörű erdők zöldültek rajta, de amikor sok évszázad előtt a velencei nép hatalmában volt, ezek kipusztították az erdőt; az ott lakó szegény népség reáeresztette a sarjerdőre a kecskéit, ezek azután lerágták a sarjat, s így nem tudott az erdő újból lábrakapni. Még az a szerencsétlensége is megvan ennek a vidéknek, hogy csúnya, erős, száraz szél dühöng itt, a *bóra*. Innen a tenger felé fúj ez a szél s ez mind elhordta a még megmaradt kevés talajt is.

Ezen a szomorú hegységen kapaszkodik át hazánkból a vasút *Fiume* felé.

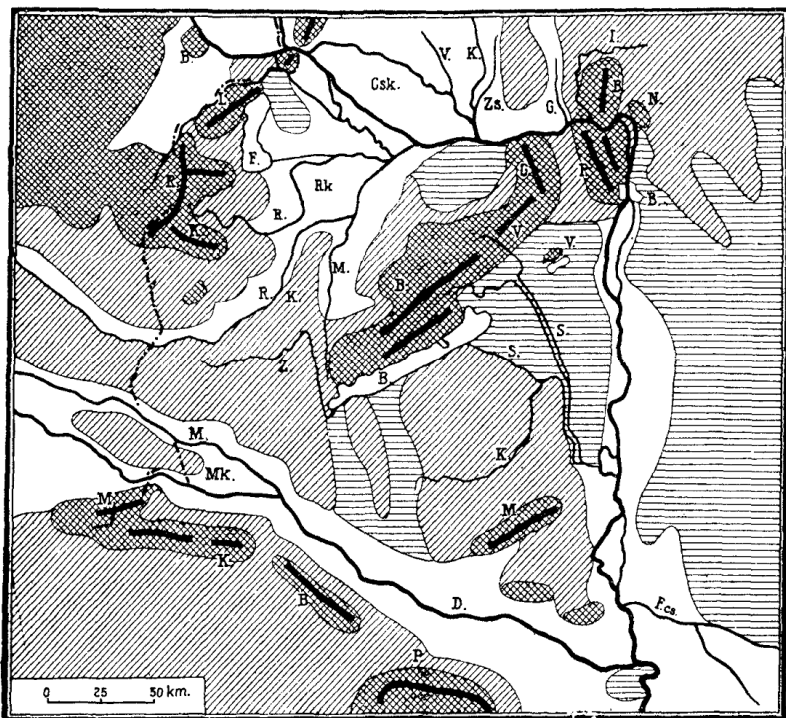
Nem sok rendes folyót számlálhatunk itt össze, mert amint mondtam, a hegységbe vájt *barlangokban* bújik el a folyóvíz. A Száva felé csak a *Kulpa-folyó* fut le, a tenger felé pedig a *Fiuménál* torkoló *Recsina-folyó*. Van azonban egy gyönyörű tócsoportja a hegységnek, a *Plitvicai-tavak*, amelyek egymás fölött fekszenek és egyikből a másikba csurog le a víz.

Az egész vidéket igen szegény horvát és szerb nép lakja, akik állattenyésztésből, s a tengeren való halászatból, hajózásból élnek meg.

Végre most már elértük a tengert, a csillogó tükrű *Adriát*. Ez volt hazánknak egyetlen tengerpartja. Itt is csak egy város volt a mienk, *Fiume*. De ezt azután igazán magyar szorgalom építette fel forgalmas kikötővárosnak. Pedig nem is jó helyen fekszik, mert az Adriai-tenger nagyon kicsi tenger, s messze esik a világkereskedelem útjaitól. Más állam nem is tudja hasznát venni. Az olaszok és szerbek sokáig veszekedtek azon, amit magyar szorgalom teremtett meg; végül is az olaszok felügyelete alá került.

Most már nincs is több bejárni való hegyvidékünk, lassan alacsonyabb tájak felé fordulunk, ahol már csak kisebb hegyek, dombok vannak.

A *Dunántúli Dombvidék* ilyenféle országrészünk. Ezt északról és keletről a Duna, délről a Dráva, nyugatról meg Ausztria hatalmas hegységei, az Alpok zárják körül. Végre azt hinnénk, hogy ez a mienk maradt. Pedig nem így van, ennek nyugati pereméből, a hegységeiből is lesztek egy

A Dunántúl térképe.

karéjt az osztrákoknak, a délkeleti csücskéből pedig egy pilis a szerbeké lett.

Kezdjük bejárni a hegyesebb vidékeit Nyugat felől az Alpok hegyei ide is beszaladtak. Ilyenek az ország határán a *Lajta-hegység*, a *Rozália-hegység* s az *Irottkő*. Alacsonyabb, erdős hegységek ezek, különösen szép fenyveserdők borítják. Ez a hegység lassankint lejjebb enged, dombvidékbe fut ki a *Rába*- és a *Mura*-folyó mentén; ez az utóbbi a *Zalai dombvidék*.

Ha Zalában járkalunk, már a *Balaton-tava* környékére is eljutottunk. Az egész Közép-Európa legnagyobb, csoda-

latos szépségű tava ez. 77 km hosszú, 5—10 km széles poms pás víztükör. Nem is olyan könnyű körüljárni, hiszen a déli partján két óra hosszat fut el a vonat. Mélysége nem túlságos, a legmélyebb helyén 11 m, de a déli partja egészen sekélyes.

Ennek a gyönyörű tónak különös ékessége az északi partján hirtelen felszökkenő hegyvidék. Ez a hegység is ősrégi, csúnyán lekopott hegység, amely innét kezdve a Duna váci könyökének veszi útját. *Magyar-Középhegységnek* hívják. Ennek a csúnyán összetöredezett hegységnek a déli peremén, mindjárt a Balaton mellett szép *tűzhányó heűvek* ontották valamikor a megolvadt követ, amikor az Alföldön még tenger hullámozott. Süvegformájú hegyek álldogálnak itt egyedül, mint a *Badacsony-hegy*, *Szigliget*. Ezek mögött kezdődik a *Bakony* erdős hegysége, amelyet követ a *Vértes-hegység* és végül a Duna könyökében a *Pilis*-, *Gerecse*-, *Budai-hegység*, amelyeket együtt a *Dunazug-hegységnek* nevezhetünk.

A Balatonba csak egy folyócska adja le vizét, a *Zala*-folyó, s a Sió-csatorna jön ki belőle.

A Balatontól délre Somogy megyében dombos háta sorakoznak, s még csak egy hegységet találunk Pécs környékén, a *Mecsek-hegységet*. Ez is egyedül álldogáló hegység. Sok szenet bányásznak benne.

A Balatontól kelet felé lapos síkság húzódik el a Dunáig; igen termékeny terület ez, különösen Fehér megyében. Ezen a síkságon húzódik meg a sekélyes *VelenceUtó*. A Balatontói keletre és délre folyóvíz is kevés akad, csak a csatornázott *Sárvíz* és a kis *Koppány*-, meg *Lapos*-folyócskák folydogálnak itt. A Balaton is nagyobb volt valaha, mint ma, de partjait kiszáritották; csak a déli partján van még egy nagy mocsár, a *Nagy-Berek*. A tó nyugati csücskét, a *Kis-Balatont*, egészen elvágta a tótól, s most lassan halódó vad mocsár.

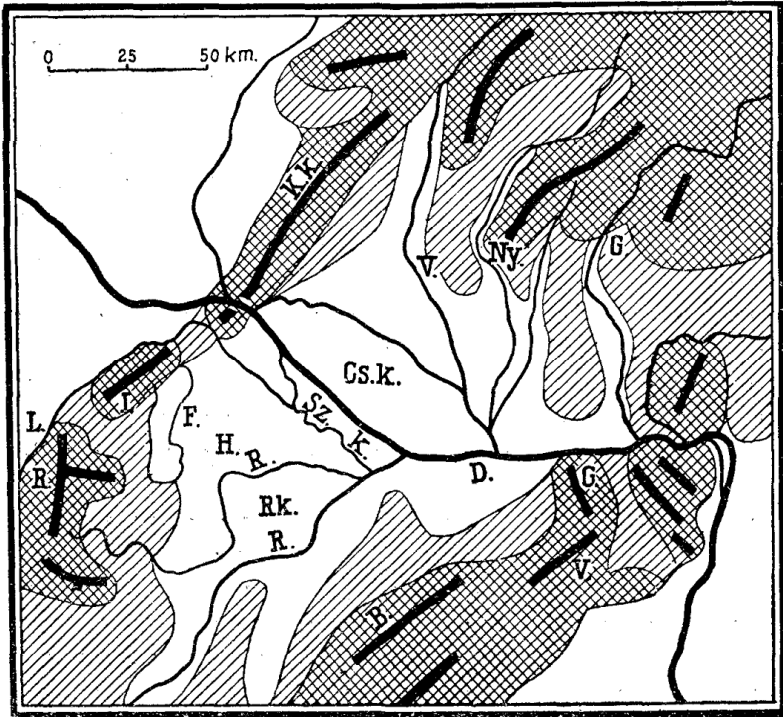
A Dunántúl egyike hazánk legáldottabb, legtermékenyebb területeinek, ahol sok mindenfélélt lehet termelni, mert jó talaja, enyhe éghajlata és szorgalmas magyar és német népe van.

A Dunántúlnak még egy részéről azonban nem szóltunk, mert ez egészen másképpű vidék, mint a dombos-hegyes többi rész.

A *Kis-Alföld* az a táj, amelynek déli fele szintén a Dunántúl terül el, de jókora fele már a Duna balpartján fekszik.

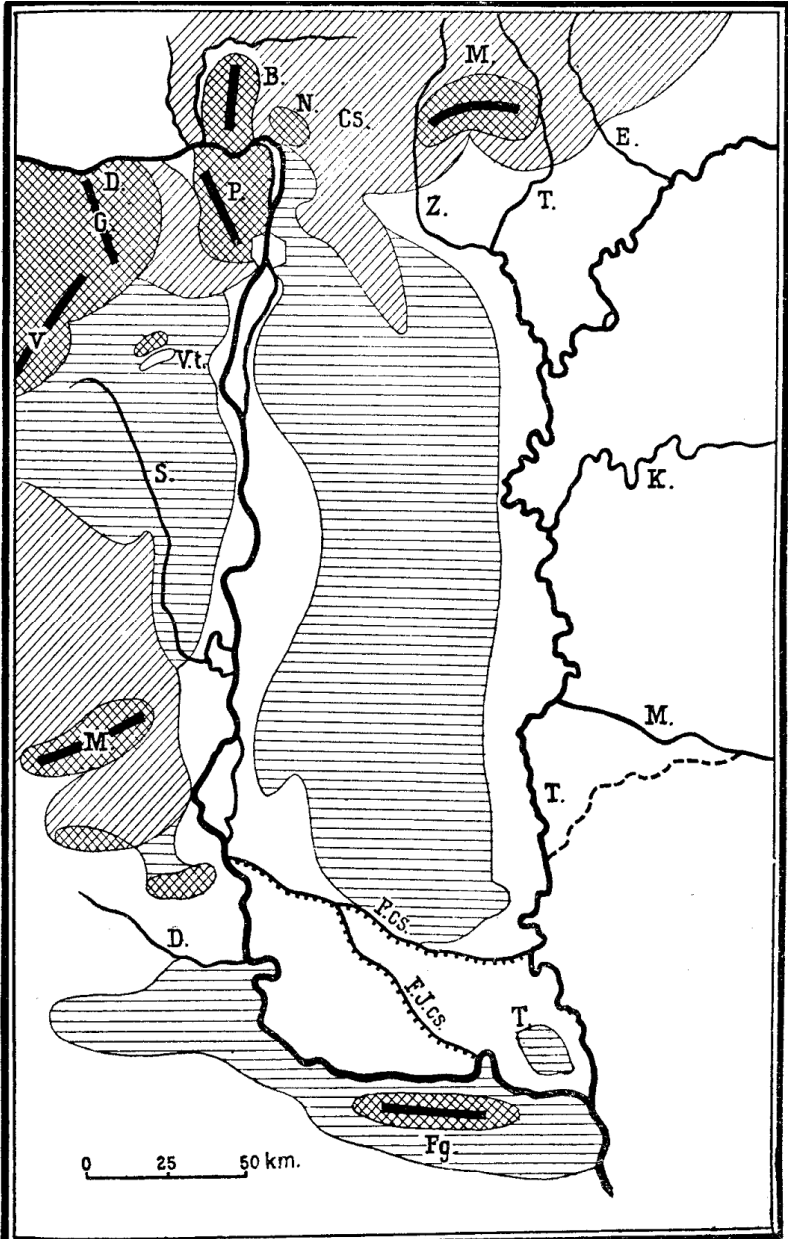

Jókora kiterjedésű síkság ez, bár az Alföldnek csak egy-egyedrézét teszi ki. Már nem újság, ha azt mondjuk róla, hogy ez is medence, amelyet éppen úgy a tenger Vize töltött ki, mint Erdélyt, vagy az Alföldet. Az Északnyugati-Felvidék, a Magyar-Középhegység és az Alpok fogják körül. Az Alföld-től csak alacsonyabb hegyek, a Vértes és társai választják el, s ezeken is elég jó átjárók vezetnek keresztül. A KisAlföld földje is gazdag, termékeny föld, nem is olyan száraz, mint

A Kis-Alföld térképe.

az Alföld, bőségesen öntözik folyóvizek. Sehol másutt az országban nem fut össze annyi folyóvíz, mint itt. A közepén szeli át a *Duna*, amely itt számos ágra bomlik és óriási szigeteket fog körül. Így az *öreg-Duna* és a *Kis-Duna* között lapul meg hazánk legnagyobb szigete, a termékeny *Csallóköz*, a *Kis-Duna*, meg a *Moson-Duna* folyjak körül a kisebb *Szigetköz*. Ide sietnek le az Északnyugati-Felvidék folyói közül a *Vég*, a *Nyitra*, a *Garam*, a Dunántúl hegységeiből pedig a *Lajta*, *Rábca*, *Rába*, *Repce* hozza le a vizeket. Ez a sok víz

Az Alföld Duna-Tisza köze vidékének térképe.

ittiótt szét is terül, s így a Kis-Alföld elég mocsaras volt valamikor. Most is van még egy nagy állóvize, a *Fertő-tó*, A Fertő igen sekélyes vizű, náddal ellepett szélű tó, amelynek víz« állása minduntalan változik, sőt volt már reá eset, hogy egészén ki is apadt. A Fertő keleti oldalához simul hazánk egyik utolsó mocsara, a *Hanság*, amelyet már félig lecsapoltak, s ezáltal sok jó kaszálóra tettek szert.

A Kis-Alföld termékenyebb, mint az Alföld, sűrűbben is lakják, szorgalmas népe vagyonos. Többnyire magyarok, kevés német, északi peremét meg tótok lakják. Ennek a termékeny vidéknek egész északi felén, le a Dunáig most cseh parancsol a tiszta magyar lakosságú területeken is.

Köröskörül kerülgettük az országot, míg végre eljutottunk az ország szívébe, az Alföldre.

Az *Alföld* a magyar haza szíve, mert ez tartotta össze egy évezreden át a körötte elterülő tájakat, amelyek mindegyikével határos, csak a Kis-Alföddel nem; de ide is jó átjárók vezetnek az Alföldről. Az Alföld a magyar haza legnagyobb tája, az egész országnak $\frac{1}{3}$ részét foglalja el.

Tudjuk már, hogy az Alföld helyén valamikor tenger vize hullámzott. Azután ez a tenger lehúzódott; ott, ahol most az Al-Duna folyik. A hegyvidékekről lesiető gyorsfolyású vizek sok kavicsot, iszapot, homokot hoztak le ide, amivel feltöltötték az egykori tengerfeneket, Ahol nagyobb folyók ömlenek a hegyvidékekről az Alföldre, ott több kavicsot raktak le, másutt kevésbé töltötték fel, sőt helyenként meg éppen kimosták a folyók a síkságot. így nem is olyan lapos síkság az Alföld, mint egy asztal lapja, hanem egyetlenebb.

De nemcsak a folyók hoztak az Alföldre sok talajt, hanem még a szelek is. Valamikor réges-régen, nem sokkal a tenger lehúzódása után, nagyon hideg éghajlat volt hazánk területén; úgy is hívták ezt az időszakot, hogy *jégkorszak*, mert a magasabb hegységeinkben sok hó és jég gyülemlt fel. Ebben a korszakban nagy szelek jártak hazánk területén, amelyek tömérdek port hordtak ide, amelyről már mondtuk, hogy ebből lett a legjobb búzatermő talaj, a *sárga föld* (löss). Ezt azután később az alföldi folyók megint elhordták, csak kevés helyen maradt meg (Tolna, Arad megye, Bácska).

Az Alföldön sok homokot is látunk, amelyeket még egy évszázad előtt vígan hordott a szél; ezért *futóhomoknak* is hívjuk. Ezt a sok homokot nagyrészt a folyók száraz medré-

ből fújta ki a szél, pl. a *Nyírség* homokját, *Pest megye* homokját. Másutt a folyók által felhalmozott homokdombokat kezdte ki a szél, mint a rosszul rakott szénakazlat; így került a homok a *Deliblati* homokpusztára.

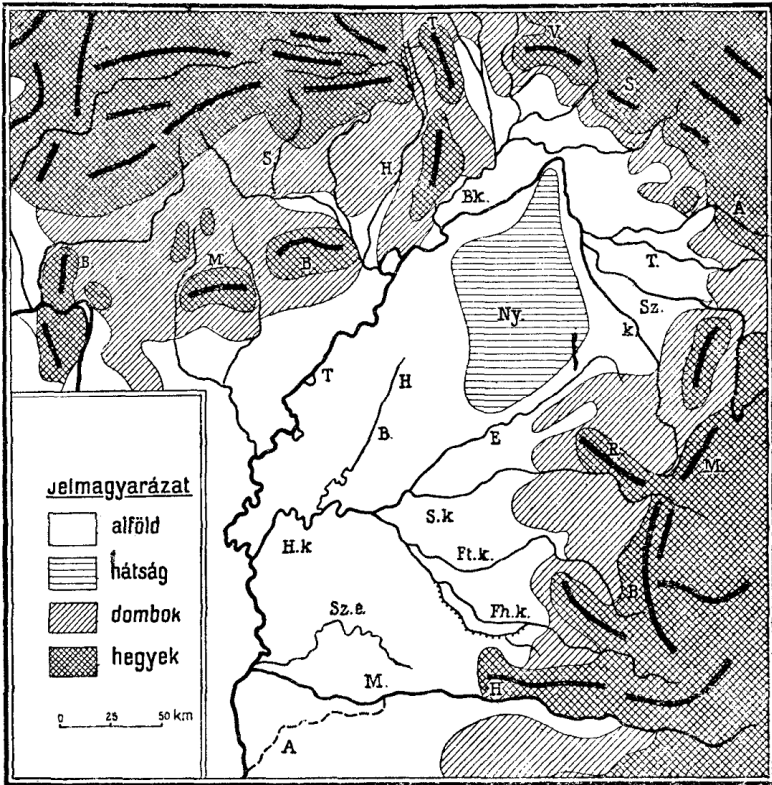
Az Alföld középső területein a homokot, sárga földet, folyók hordalékát műveli a gazda, a szélein pedig a régi tengerből felhalmozódott agyagos dombokon szántogat.

Az Alföldön tehát váltakoznak a beláthatlan síkságok, mint a *Hortobágy*, a *Nagykunság*, buckás vidékekkel, amilyen a *Nyírség*, a *Kis-Kunság*, meg folyók kiszáritott árterületeivel, amilyen a *Bánság* nagy része; a szélein pedig halmozatok élénkítik a képet, amilyen az *Érmellék*. A szerteszét látható kupacok, a *kunhalmok*, régi népek sírhelyei

Az Alföldnek nem sok *folyóvize* van, sokkal kevesebb, mint a Kis-Alföldnek. A Duna Vácnál lép az Alföldre, s annak szélein folyik mindaddig, amíg be nem szalad Krassó-Szörény megye és Szerbia hegységei közé. A Duna az Alföldön sok ágra szakadozva folyik, sok sziget is van benne; ilyen a *Szent Endre-sziget*, a fővárosban a *Szent Margit'sziget*, lejjebb a nagy *Csepel-sziget*, meg a *Mohács-sziget*. A *Tisza* egészen másféle természetű folyó. Tiszaújlak körül már az Alföldön folyik, s az Alföldön végzi be útját is, amikor Titelnél a Dunába ömlik. A Tiszában nincsen olyan sok sziget és zátony, mint a Dunában, de annál többet kanyarog. Ezért igen hosszú utat fut be az Alföldön. Sok bajt csinált ez a magyar folyó a magyar gazdáknak, mert igen gyakran nagy területeket borított árvíz alá, különösen Tokaj és Szolnok között. Medrét is minduntalan ott hagyta és új medret keresett magának, a régi pedig mint holtág, *morotva*, benőtt náddal, szittyóval, eliszaposodott. Így a Tiszát széles árterek kísérték. Most már persze ezt a makrancos folyót is megszabályozták. Gyönyörű szépen ír a Tiszának a megbízhatatlan természetéről Petőfi Sándor a *Tisza* című költeményében.

Az Alföldön egyetlen nagyobbacska folyó sem ered, csak a hegységekről lefutó folyóvizek szaladnak, helyesebben kanyarognak át rajta. Már mindnyájukkal találkoztunk is, s így most csak a nevüket mondjuk el újra. A jobb partján a sok folyóból egybegyűlt *Bodrog* folyik belé Tokajnál; a Tiszával együtt a vizenyős, lapos *Bodrogköz*t fogják körül. Azután a *Hernádot* veszi fel, amely egyúttal a *Sajó* vizét is hozza. Az *Eger*, a *Tárna*, a *Zagyva* már csak kicsi folyócs-

kák. A bal partján legelőször a *Szamos*t veszi fel az Alföldön, azután a *Krasznát*. Vásárosnaménytől egészen Csongrádig nincs is több mellékveze a Tiszának. Csongrádnál ömlik bele a *Hármas-Körös*, amely a Körösök vizén kívül az *Ér* és a *Hortobágy* folyócskák vizét is hozza. Szegednél veszi fel a *Marost*, végül torkolata előtt a csatornázott *Béga* folyót.

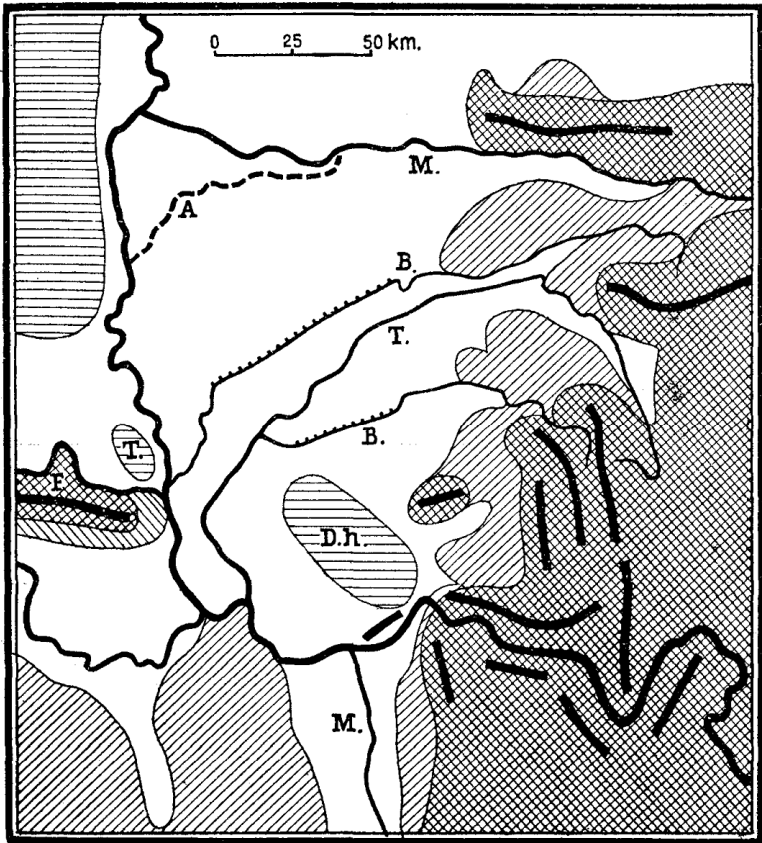

Az Alföld északkeleti vidékének térképe.

A Tisza torkolata alatt a Duna is felveszi még a *Temes* vizét.

Nem sok folyója van az Alföldnek, de annál több volt hajdan az állóvíze. A lassú folyású alföldi folyók minduntalan szétfutottak a laposokban, elmocsarasodtak és óriási térségeket foglalt el a termőföld elől a mocsár, lúp, nádas. Ilyen volt Bereg megyében a *Szernye mocsár*, amelyben a Borsava és Latorca vize futott szét, Szatmár megyében az óriási

Ecsedi láp, ahol a Szamos és Kraszna vize terült el, Biharban az *Érmellék*, a Körösök mentén a *Nagysárrét* és a *Kis-Sárrét*, a Bánságban meg az *Alibunári mocsár*. Ezeket már inind kiszáította a magyar nép szorgalmas munkája.

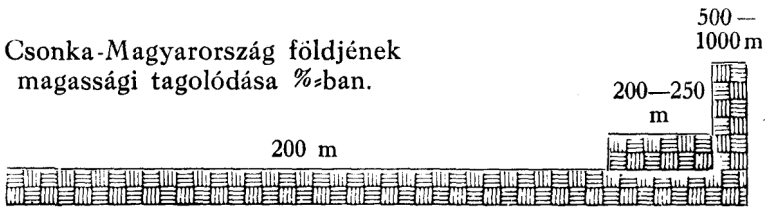
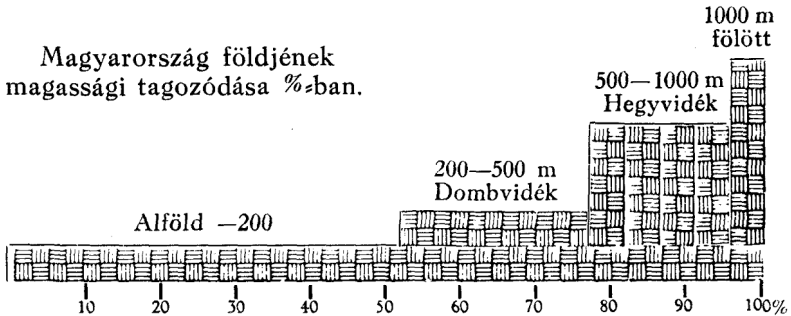
Az Alföld Maros-Duna köze vidékének térképe.

De még mindig igen sok *vadvíz* bántja az Alföldön a gazda munkáját. Ezek a vadvizek az év nagy részében széles területeken terjednek szét és csak nyáron száradnak ki. Van olyan is, amelyik egész éven át megmarad, mint kisebb-nagyobb *szikes tó*. Különösen sok van belőlük Pest megye déli részében a buckás területeken, meg Szeged körül. Legnagyobb a *Palics-tó*.

Nem hiába, hogy az Alföld az ország szíve, de a magyar

nép ide húzódott a legszívesebben. Itt lakik a legtöbb magyar, bár, sajnos, viharos történelmi múltja még itt is nagyon meggritkította, s helyébe oláhok, szerbek, tótok, svábok húzódtak be, különösen az Alföld keleti és déli szélére. Ezért vágta le még ebből a gyönyörű kerek Alföldből is egy-egy darabot, keleten az oláhnak, délen a szerbnek.

Az Alföld hazánk szíve, nemcsak azért, mivel az ország közepén fekszik, hanem azért is, mert ennek mezőgazdasági termelésétől függ az ország jóléte. Sokat kell tehát még az

Alföldről beszélünk, népéről, éghajlatáról, termeléséről, de mondanivalóinkban rendet kell tartanunk, most csak azokról a dolgokról szólván, amit az Isten teremtett az ország földjére, és csak később emlékezünk meg arról, hogy a magyar nép mit csinált, hogyan sáfárkodott az Isten ajándékaival.

Most már végre bejártuk a haza földjének minden tájékát. Láttuk, hogy milyen sokféle, milyen változatos ez a magyar föld. Bőven van síksága, ahol a gabona terem, domb-sága, ahol a gyümölcs, szőlő díszlik, erdős hegységei, oldalukon fával, belsejükben ércel, szénnel, sóval, hegyi legelői nagy juhnyájakkal. Hegyvidékeink sem túlságosan magas,

kopár hegyekből állanak, s nincsen sok egészen terméketlen területünk.

Nagyon fontos dolog az, hogy egy ország földje ilyen változatos felszínű legyen, mert csak így lehet mindent megtermelni, amire a népnek szüksége van.

Kevés olyan ország van Európában, amelynek földje ilyen jól volna felépítve. A magyar földnek fele alföldi síkság, mert az alföldek mélyen benyúlnak a hegyvidékbe is a folyóvölgyek mentén. Egy negyedét az ország földjének dombvidékek foglalják el, s egy negyedét olyan magas hegyek, amelyeken már csak az erdő él meg, a gabonafélék pedig nem.

Földünknek ez a változatos felszíne volt annak az alapja, hogy a régi békés világban olyan boldog élet folyt a magyar hazában. A világháború után azonban szörnyen megcsönkítetták hazánk földjét. Előbb 325.000 km² volt a magyar állam területe, s most csak 92.000 km² maradt meg belőle, vagyis földünknek több mint $\frac{2}{3}$ részét vették el tőlünk. Az is szörnyű nagy csapás reánk nézve, hogy a ma megmaradt föld már nem olyan változatos külsejű, mint előbb volt, s így nem lehet mindent megtermelni, amire szüksége van a népnek.

Előbb egy óriási nagy tálhoz hasonlítottuk az ország földjét. Ennek a medencének a peremeit köröskörül elvesztettük, s az ellenség betolakodott a medence lapos fenekéig, az Alföldig. Csonka-Magyarország külső képe most nagyon egyhangú. Legnagyobb része síkság, s csak kevés dombság, még kevesebb hegyvidék maradt meg. Csak a Dunántúl néhány alacsony hegysége a miénk és a Cserhát-Mátra-Bükk hegységek.

A kegyetlen békekötés valósággal csúffá tette ezt a magyar földet, amelyet az Isten is egy ország befogadására teremtett.

3. A magyar föld éghajlata és időjárása.

A magyar gazda igen jól tudja azt, hogy változatos külsejű föld ide- vagy oda, hiába minden, hasztalan az emberi iparkodás, ha az Isten áldása nem kíséri az emberi munkát, bizony csak koldus marad az ember, rossz lesz a termés, kisül a legelő, elhullik a jószág. Az Isten áldását pedig a magyar ember leginkább a jó időjárásban, egy-egy jó kiadós májusi eső formájában várja. Nézzünk tehát utána, hogy hogyan is állunk a magyar föld éghajlatával és időjárásával.

Azt már tudjuk, hogy *hazánk a mérsékelt égövben fekszik*. Annyit jelent ez, hogy rendszeren megjön a tél, tavasz, nyár és ősz, s hogy a tél nem olyan kegyetlenül hideg, mint Szibiriában, s a nyár nem olyan forró, mint Afrikában. Ez azonban még nem elég, ha igazán meg akarjuk érteni, hogy hazánk éghajlata milyen módon mozdítja elő a nép gazdálkodását, itteni életét.

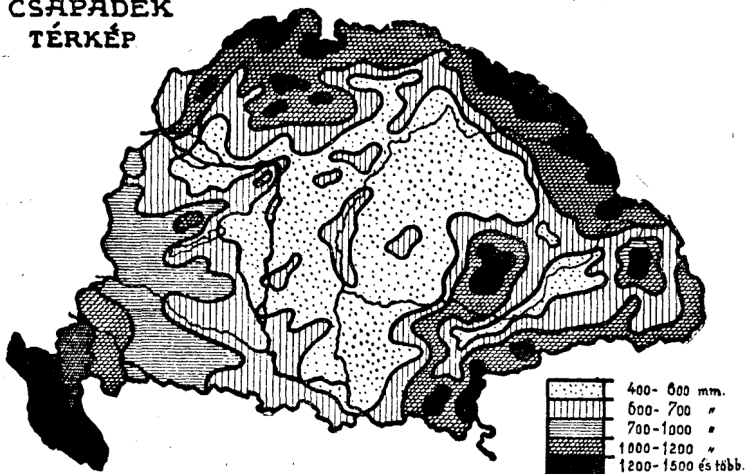
Igen fontos tudnivaló az, hogy hazánk területén leggyakrabban nyugat vagy észak felől fúj a *szél*. Azért fontos dolog ez, mert tőlünk nyugatra van az a nagy tenger, az Atlanti-óceán, amelynek párás levegőjéből jön hazánkba a legtöbb eső. Ezen a szelén kívül persze más szelek is fújnak, mint a Bánságban a dél felől jövő Kossava-szél; télen néha észak-keletről, Oroszország felől viharzik be a kegyetlen hideg, száraz szél, a Székelyföldön meg keletről ömlik be a száraz *Nemere* szél. A nyugati szelek inkább tavasszal és kora nyáron, a keleti szelek meg inkább télen fújdogálnak. Különösen nagyon szorongva vizsgálja a magyar gazda az időjárást május vége körül és Medárd napja táján, mert ha ekkor megérkezik az esőt hozó nyugati szél, akkor nem lesz szárazság; ez a szél bőséges esőt hoz, amely a néphit szerint 40 napig is eltart. De hát ez a szél nem mindig szokott megérkezni az esővel, s akkor azután aszályos esztendő következik. 1800-tól 1900-ig 22 aszályos, ínséges esztendő látogatta meg a magyar földet, és csak 6 olyan ínséges esztendő volt, amikor meg a sok eső áztatta el a termést.

Éppen az a legnagyobb baja a magyar földnek, hogy *az időjárása nagyon ingadozó*, néha nagyon is sok az esője, máskor meg az aszály fenyegeti. Hogy egy példát is hozunk, 1863-ban Debrecenben a nagy aszálykor csak 33 cm eső esett egy év alatt, 1882-ben pedig 113 cm. Annyit jelent ez, hogy ha az egész év alatt leesett csapadék (eső és hó) nem szivárgott volna be a talajba, nem folyt volna le, nem párolgott volna el, hanem mind a föld felszínen maradt volna, 33, illetve 113 cm magas víz fedte volna a talajt. Hát bizony ez éppen nem mindegy a gazdára, hogy 33 cm, vagy 113 cm eső esik. 33 cm eső mellett még a puszta füve is alig élhet meg, a gabona meg sehogy, de 113 cm esővel meg már nem tud megbirkózni a gazda, ez minden terményt kiáztat, a földeket ellepi a vadvíz.

De hát szerencsére nem mindig így van, mert az *Alföldön* rendszeren 50—60 cm eső és hó esik egy év alatt. Éppen

csak hogy elég ez a gabonatermelésre, de már a kapásnövényekre kissé több is rátérne. Meg azután nem mindegy az, hogy mikor esik az eső, mert egyik terménynek egyik, más terménynek más hónapban kell az eső. Az Alföldön a legtöbb eső júniusban meg októberben esik. Igen jól van ez így az őszi búzának, mert ennek a vetéstől az aratásig mégis jut átlagosan 45 cm eső, de az áprilisban vetett és augusztus végén, szeptember elején letört kukoricára és más kapás növényekre már csak 27 cm eső jut az életük ideje alatt; a tavaszi kalászos terményekre meg már csak 17 cm eső jut.

CSAPADEK TÉRKÉP

Bálint J.

így azután nem is csoda, ha az Alföldön legtöbb földjét a búza alá adja a gazda, mert ez legbiztosabban fizet, fagyot, aszályt, sok esőt a legjobban bírja ki. Igen-igen ingadozó ennél fogva az Alföld időjárása, ami onnan van, hogy a tengerektől messze, bent a szárazföldön terül el a magyar föld. Ezért mondjuk, hogy *szárazföldi* (kontinentális) *éghajlata van*.

Nem sokkal jobb a *Kis^Alföld* időjárása sem, de valamivel több esője van, s az aszály is ritkább.

Több esőjű a szép *Dunántúl*, aminek több oka is van. Először is elég közel van az Adriai-tengerhez, ahonnan szintért kap valamelyes esőt, azután meg dombos-hegyes vidék; tudjuk, hogy a negyeken mindig több eső esik, mint a sík-

ságokon. így a Dunántúl évente 60 cm, a hegységein meg egy méteren felül is hull eső. Itt a legtöbb eső októberben és júniusban esik.

A legtöbb eső a *hegyvidékeinken* esik, igaz, hogy már itt a hó is több. Különösen sok eső van a tengerhez közel húzódó Karsztshegység tetején, néha 2 m-nél is több, mert az Adriai-tengerről jövő meleg, nedves szél itt sok párárt ejt ki. Igen sok eső van Máramaros megye hegységeiben is, mert itt is neki ütközik a nyugati szél a hegységek oldalainak. Hegységeinken 60—170 cm eső és hó is esik egy év alatt.

Az ország déli részében már nem is júniusban esik a legtöbb eső, hanem inkább októberben.

Azt is megvizsgálták már a magyar tudósok, hogy az Alföldön melyik terményre milyen hónap esőzése a legjobb, s a következőkre jöttek reá. A búzára legjobb, ha októberben és júniusban kapja a legtöbb esőt, a kukoricára legjobb, ha júniusban kapja a legtöbb vizet.

A magyar föld legszárazabb területei az Alföldön Csóngrád körül és Erdélyben a Mezőségen vannak.

Az eső hiánya és különösen a túlságosan száraz nyár a magyar mezőgazdasági termelés legnagyobb akadálya. Nemcsak a terményekre károsak ezek a száraz nyarak, hanem még az állattenyésztésre is, mert hiszen július végén, augusztus elején már tökéletesen kiégnek a különben is száraz legelők, ahogy a költő Arany János mondja:

„Nincs egy árva fűszál a torzs közt kelőben,
Nincs tenyéryi zöld hely nagy határ-mezőben.”

De néha-néha még a tél is igen-igen száraz, nincs elég hótakaró, amely a vetést megvédelmezza a kifagyás ellen.

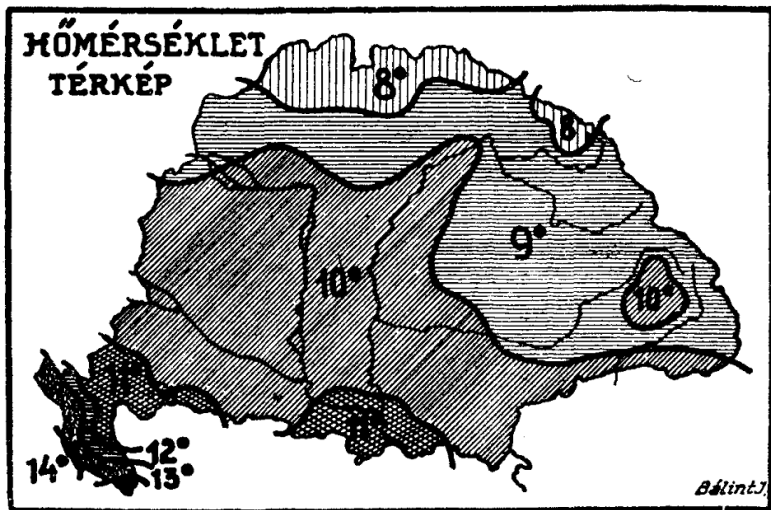
A magyar éghajlat eme mostohaságain bizony csak a szántók, legelők és rétek öntözésével lehetne kellőképpen segíteni. Erről egyébként később még újra szólni akarunk.

A magyar nyár szárazságát még súlyosabbá teszi az is, hogy különösen az Alföld levegője is igen száraz, nincsen benne elég pára, s így a veteménynek igen sok vizet kellene elpárologtatni a levegőbe, ha volna miből.

Azt ne higyjük azonban, hogy hazánknál szárazabb területek talán már nincsenek is. Oroszország déli része még szárazabb éghajlat alatt termel. Sőt ahol még kevesebb az

eső, ott is paradicsomot tud teremteni az emberi szorgalom, ha földjét szorgalmasan öntözi.

Az esőzésen kívül igen fontos a gazdára a meleg járása is (hőmérséklet). Ebben már nincsenek olyan hiányosságaink, mint az esőben; hazánk földjén elég meleg az éghajlat, s a meleg hiánya nem hátráltatja a termelést. Ha minden nap háromszor olvassuk le a hőmérő állását, s egy évi megfigyeléseink eredményét összeadjuk és a megfigyelések számával elosztjuk, azt találjuk, hogy *évi átlagos hőmérsékletünk 8–10 fok*. Az Alföldön persze több, a magasabb hegyvidékeinken meg kevesebb. A hegységekben felfelé haladva mind hűvö-

sebb lesz; ez az oka, hogy a hegységekben már nem termelik a sok meleget kívánó búzát, kukoricát, hanem csak rozsot, zabot, burgonyát.

A tengerek partjain a tél hidege és a nyár melege között nincsen olyan nagy különbség, mint messze a tengerektől. Mi pedig elég messze vagyunk az Atlanti-óceántól, így a tél erősen hideg, a nyár rekkenően forró, különösen az Alföldön, ahol a legnagyobb hideg és a legerősebb meleg között 70 fok különbség is lehet. A hegyvidékeken már nem így van, ott már a nyár enyhébb, bár viszont a tél elég hideg.

Az Alföldön a lakosság is, a vetések is igen sokat szenvednek attól, hogy erősen és gyorsan változik a levegő hőmérséklete. A tél elmúltával rövid tavasz következik, azután hamar beáll a forró nyár. Néha pedig tavasszal hirtelen *fagyok* következnek be, amikor már előbb jó meleg idők jár-

tak, minden fa virágjában állt, vagy már régen el is virágzott és a tavaszi vetés is zöldjében volt már. Minden gazda rettegve várja a *fagyos szenteket*, amikor gyakran elfagy a gyümölcs, a bab, a kukorica.

Igaz, hogy az őszi rendszerint szép meleg napokat hoz; a *vénasszonyok nyara* igen meleg napokkal jár, de ez már legfeljebb a szőlőnek használ.

Igen helyes a magyar nép megfigyelése, amikor a *magyar föld időjárását szeszélyesnek* mondja. Mindenképpen szeszélyes ez, mikor megessék, hogy a gyümölcsfák virágzási idejében 30—40 napi különbség is előfordulhat, s mikor megtörténhetik, hogy az Alföldön nyáron 52 napig sem láthatni esőt. Bizony átlagosan 30 év közül 6—8 év rendszeren szárazabb a kelténél.

A magyar gazda sorsa tehát nem könnyű, mert sohasem tudhatja, hogy mit hoz az időjárás, míg a hollandus, dán, angol földműves sokkal biztosabban számolhat az időjárással.

Amint mondtam, ezen a bajon, a szárazságon, csak a folyók vízének öntözésre való felhasználásával lehetne segíteni, azért most megegyeszer nézzünk szét a magyar föld folyói között, szemügyre vévén, hogy mire lehetne őket felhasználni-

4. A magyar föld folyóvizei.

A magyar földet a Teremtő elég bőségesen ellátta folyóvizekkel, csak az Alföldön férne el kissé több folyó, mint amennyi van. Igen nagy szerencséje az országnak, hogy az itt eredő folyók közül alig van egynéhány, amelyik elhagyja az ország területét, legtöbb itt ömlik be a Dunába és a Tiszába. Fontos dolog ez, mert az ember a folyók völgyébe szokta építeni a maga útjait, s mivel folyóvölgyeink csaknem mind az Alföldre nyílnak, ennél fogva ide vezetnek az utak is. Így az Alföld még jobban össze tudja fogni a hegyvidékeket, mivel a folyók mentén ide áramlik azok egész gazdasági forgalma. Azt mondhatjuk tehát, hogy folyóvölgyeink az országnak közlekedési egységet kölcsönöznek.

A folyóvíz már akkor is értékes volt, amikor őseink elfoglalták az országot. A legyőzött népek, a monda szerint, földet, füvet és vizet nyújtottak át Árpádnak, Valóban nem

mindegy az, hogy milyen természetű folyói vannak egy országnak. A folyóvizet akkor lehet legjobban felhasználni az ország gazdasági életében, ha elég bővizűek és vízállásuk elég állandó.

Amint láttuk, hazánk földjén sehol sem hiányzik teljesen az eső, különösen elég eső esik a hegyvidékeken. Így azután a magyar folyóknak eléggé bő vize van, s nyáron sem száradnak ki. Csak azok a patakjaink szárazak nyáron, amelyek az Alföld szélén erednek. Amióta a magyar folyókat

A KÖZÉPDUNAI MEDENCE VIZRAJZI EGYSÉGE

B. B. B.

szabályozták, már hasznára és nem kárára vannak a gazdasági életnek. De nagyon kell arra vigyázni, hogy oktalan erdőpusztítással el ne rontsuk folyóink természetét. Ha ugyanis a hegyvidékeken erősen kiirtjuk az erdőt, az esővíz és a hólé nagyon gyorsan folyik le, mert a fák gyökerei és az erdőtalaj hiányozván, nincsen, ami feltartsa, lassan bocsássa le a vizeket. Ilyen helyeken azután nagyon veszélyes járása lesz a vizeknek; eső után hirtelenül óriásivá dagadnak, rendkívül gyors folyással rohannak le, mindent elpusztítanak; máskor meg teljesen kiapad a vizük. Eddig nem igen voltak ilyen természetű folyóink, de most igen féltő, hogy különösen Erdély erdősegeit nagyon elpusztítja a műveletlen

oláhság, s akkor jaj az Alföldnek, ide rohannak le a pusztító árvizek.

Az ország megcsonkításának egyik szomorú következménye éppen az, hogy nem tudunk az árvíz ellen védekezni, mert elvesztettük folyóink felső szakaszait.

A magyar folyók közül a *Dunának*, *Tiszának*, *Drávának* és *Szávának* elég bő és állandó vize van, így jól fel lehetett őket használni hajózásra. De vizükből még az öntözésre is bőven jutott volna.

Különösen nyugodt vízjárású folyónk a Duna; a Tisza már valamivel hevesebb természetű, s nagy területeket Öntött el hajdan, mivel *csekély esése miatt* lassan folyik. A Tiszának több nagy vize is van egy évben. Márciusban a hóolvadás duzzasztja meg, júniusban a tavaszi esők okozzák az ú. n. zöldrát, őszi árvizét meg az októbervégi esők.

A magyar föld vizeiről emlékezvén, nem hallgathatjuk el, hogy hegyvidékeink páratlanul megvannak áldva ásványvíz-forrásokkal; savanyú, kénes, sós, meleg források bőségesen bugyognak fel, amelyek sok betegnek hoznak gyógyulást. Annál kevesebb a *jó ivóvíz* az Alföldön. Nagy baj az, hogy az Alföldön a magasan járó, szennyezett, sálétromos talajvizet meríti a nép a kutakból, mert ez a víz igen egészségtelen; tömérdek betegséget, tífuszt okoz. Akkora volt emiatt az Alföldön a halandóság, hogy többek között emiatt is maradt olyan ritka a lakosság. *Zsigmondy* nevű magyar mérnök nevére azonban hálásan kell emlékeznie az Alföld népének, mert ő volt az, aki az Alföldön egészséges, tiszta vizű *artézi kutakat* kezdett fúrni, s megmentette a népet a tífusztól.

Az ország megcsonkításával a magyar folyók vizét is idegen bitorlók isszák. Az országnak ma egyetlen olyan folyója sem maradt, amely az ország területén ered és itt is torkollik, csak néhány patakja. Még a legnagyobb folyónak, a Dunának is csak egy igen rövid szakasza folyik mindkét partján magyar földön, Szobtól Bajáig. A legmagyarabb folyóból, a Tiszából csehnek, szerbnek, oláhnak kellett részt adni.

Nagy veszteség ez, ha meggondoljuk, hogy sebes folyású hegyvidéki folyóinkkal együtt tömérdek *vízierőt* is elvesztettünk, amelyeket még csak ezután használt volna ki a nemzet.

5. A magyar termőtalaj.

Ha szétnézünk a világban, azt tapasztaljuk, hogy egyes országoknak kitűnő termőföldjük van, másoké meg sovány agyag, vagy sós, szikes talaj, futóhomok, stb. A magyar föld termőtalaja sem mindenütt egyforma. A talaj minemősége legfőképpen attól függ, hogy milyen az ország időjárása, éghajlata, mennyi eső esik, mikor esik az eső, milyen meleg az időjárás, s hogy milyen kőzetekből álló hegységekből másoltta el az időjárás a talajt.

Az sem mindegy, hogy milyen növényzet volt a talajon, mielőtt az ember művelés alá vette. Azok a talajok, amelyeken előbb erdő volt, sokkal termékenyebbek, tevényesebbek, amint azt a gazda nagyon jól tudja. Jó termőerejük van azoknak a talajoknak is, amelyekről mocsarat csapoltak le, vagy a folyók árterétől gátoltak el; de már igen soványak az egykori legelők, füves területek, mezőségek talajai.

A magyar föld talaja általában termékeny, mivel hazánk területének nagy részét századok előtt őserdőségek fedték. Az ember lépésről-lépésre irtotta ki az erdőket, először talán nem is azért, hogy szántóföldhöz, hanem, hogy legelőhöz jusson. Még az Alföld nagy részét is erdők fedték valamikor. Így az országban igen sok a jó *barna erdei talaj*. Ezek ma igen jó búza terem. A magasabb hegységek erdőtalaja már soványabb, *szürke agyag*, amelyen inkább csak a soványabb talajjal is beérő fenyőerdők díszlenek. Sovány mezőségi *legelőtalajok* a Hortobágy és Erdélyben a Mezőség. A legsoványabb talajok az ország legszárazabb vidékein vannak.

Az Alföldre igen sok jól termő iszapot is lehordtak a folyók, ami szintén jó termőföldet ad, kivált ha trágyát is kap. Ilyen *öntéstalajok*, különösen a Duna és Tisza mentén vannak.

A mocsarak lecsapolása után fekete *szurokföldhöz* jutottak a gazdák. A levegőből lehullott porból meg *sárgaföld* lett, amint azt már elmondottuk.

A lecsapolt területek talajának azonban egy nagy baja is van, hogy nagyon könnyen *elszikesednek*.

Az Alföldön és a Dunántúl sok *homoktalaj* van. A homok nem szegény talaj, csak az a nagy baja van, hogy a szél

könnyen kikezdi és *futóhomokká* válhatik. Ezért legelő állatot nem lehet reáereszteni. Lehetséges, hogy ezeket a homoktalajokat valamikor erdők borították, s csak amikor az erdőt kipusztították róluk, akkor váltak futóhomokká. Legtöbb homokunk van a Nyírségben, Pest megyében, a Deliblaton, Somogy megyében. Már nagy részüket megkötötték, s most már itt-ott kiváló termőterületek.

Szóljunk most a *szikes talajokról*. Szikes talajok mindig ott keletkeznek, ahol ezt az időjárás elősegíti. Ha ugyanis az év egy részében nagyon sok az eső, másik részében pedig nagy a szárazság, akkor a laposabb földeket ősszel és télen, sőt tavasszal is ellepi a víz, a nyári aszályban meg teljesen kiszárad a talaj. A vízben sok sziksó van oldva, s mikor a vizet a meleg elpárologtatja, a sziksó ott marad a talaj tetején; helyenként olyan sok só rakódik le, hogy egész fehér foltok borítják a földet. A nép azt mondja, hogy a sziksó kivirágozott. A nyáron kiszáradó talaj felszíne ki is cserepeseedik, kökeményen összeszárad, s az ilyen talaj, még ha nincs, is benne sok sziksó, teljesen alkalmatlan a termelésre.

Amint látjuk tehát, a magyar talaj szikesedésének egyik oka a mi éghajlatunk. A másik oka a mi gazdálkodásunk. A magyar földön ugyanis igen sok mocsarat, vizenyős területet csapoltak le, de ez a lecsapolás nem olyan tökéletes, hogy a víz ne állhasson meg a lapos helyeken. Ezen kellene elsősorban segíteni, hogy a szikesedés óriási veszedelmét legyőzzük.

A magyar földön eddig körülbelül félmillió k. hold szikes terület van. Óriási veszedelem fenyegeti erről az oldalról a magyar mezőgazdaságot, de ez a veszedelem legyőzhető. Erről még külön fogunk szólni.

6. A magyar föld növényvilága.

Hogy valamely vidéken milyen a növényvilág, hogy *puszta, rét, bokros területek*, vagy *erdőségek* fedik a földet, az először attól függ, hogy milyen a talaj, milyen az éghajlat, mennyi eső esik, de attól is, hogy a gazdálkodás minek kedvez inkább, a pusztának, az erdőnek, vagy pedig a szántóföldekért kiirtja-e az erdőt, felszántja-e a pusztát-

Erdő nem nőhet mindenütt; ahol kevés az eső, ott nem nő erdő, hanem száraz legelő, puszta hatalmasodik el. Ha-

zánkban legalább 60 cm esőnek kell esnie évente, hogy megnőjön az erdő. Ennyi eső mindenütt van, kivéve az Alföld közepét, a Körösök torkolata táját és a Hortobágyot. Innen gondoljuk, hogy valamikor hazánk földjének nagy részét erdő borította, mielőtt az ember ellepte volna ezt a földet. Különösen sok erdő volt az Alföld folyói mentén, a nedves ártereken. Ahol az erdő már nem tudott megélni, ott bokros térségek, vagy száraz pusztai legelők, vagy nedves rétek voltak, de itt-ott a homokon száraz erdők is, különösen a Nyírségben.

Azután a gazdasági élet egészen kipusztította az Alföld erdőségeit, s a törökök kitarodása után az egész Alföld óriási *pusztasággá* vált, amelyen az árvalányhaj díszlett ugyan, amelyen igazi magyar pásztorélet folyt, de amelynek nagyon kevés hasznát látta a nemzet.

Az Alföldön csak kb. 400.000 k. hold erdő van, noha az erdősítés már régebben megindult, különösen az akácfával.

A domb- és hegyvidékeken már sokkal több az erdő, mert több az eső is, meg azután az ember sem tudta úgy kiirtani; itt nem is volt célja a kiirtásnak, hiszen a magasabb hegyoldalakon már nem lehet szántani-vetni.

Az ország alacsonyabban fekvő részeiben a *csen* és *tölgy*-erdők díszlenek, amelyeknek nem kell olyan nedves talaj. Újabbán az *akácerdők* terjedtek el az Alföldön és a dombvidékeken, de ezt már az ember ültette. Az alföldi folyók mentén *fűzesek* és *nyárfaligetek* húzódnak el.

A dombvidékeken a tölgyesek már lassan bükkösökkel, gyertyánnal, szilfával keverednek, s mint *kevert erdők* borítják a dombvidékeket. A *bükkösök* azután fölfelé mindjobban kiszorítják a többi erdei fát, de 370 m-nél alacsonyabb hegyeken még nem igen fordulnak elő bükkös erdők; a *töbgyesek* meg 650 m-nél magasabb hegyekre nem kapaszkodnak fel. A bükkös erdőknek van a legnagyobb kiterjedése a magyár földön. Ezek a gyönyörű erdőségek felemelkednek 1300 m magas hegyekre is, sőt itt-ott feljebb is. Fölöttük azután a *fenyves* erdők, a *luc* és *jegenyefenyők* birodalma kezdődik, amelyek a leghidegebb hegyoldalakat borítják. Ezek 1800 m magas hegyoldalakra is felemelkednek.

Hazánkban a fenyvesek különösen Nyugat-Magyarország hegyvidékein, az Északnyugati-Felvidéken, Erdélyben,

a Bihar-hegységben és Krassó-Szörény megyében foglalnak el óriási területet.

Azokon a magas hegységeken, ahová már a fenyvesek sem tudnak felhatolni a hideg miatt, a fenyőerdők fölött *törpefenyő* bokrok következnek, majd ezek is elmaradnak és a *havasi legelők gyepe* következik.

Legjobban felforgatta, megváltoztatta a gazdasági élet az Alföld növényzetét, mert itt keresett magának szántóföldeknek való területeket, míg a hegyvidékeken ugyan sok erdőt kiirtott, de csak a völgyekben.

Az Alföldön legjellemzőbb a *homokpuszták*, a *szikések* és a folyómenti *mocsarak* növényzete. A *homokpusztákon* eredetileg apró cserjék, a buckák közötti nedvesebb laposokban nyár- és nyírfaligetek borították a talajt, s még ma is sok cserje van a homokon. A homokpuszta füve kortanövészű alacsony pázsit, apró sás, a magasabb növészű dudva csak ritkásan, szétszórtan nő rajta. Az egész növényzet szárazképzű, keskeny, keményes levelű (árvalányhaj); a magyar ember az ilyen növényzetet *fény érnék* mondja. A homokpusztákon gyakori a hárs, fűz és boróka is. A *szikések* növényzete még apróbb, kevés a fűféle, sok apró moha, zuzmó simul a talajhoz, amelyek között a *vaksziken* nagy fehér foltokban virágozik ki a sziksó. Ahol a szikes iszapos, ott még apróbb, gyérebb a növényzet. A szikesek laposáiban meg húzódo *túrjánokban*, *sömjéneken* a sás, káka ver tanyát.

A folyómenti *ártereken* nyárfa, fűzfa, égerfa és itt-ott mocsári tölgyes erdők díszlenek. Az erdők alját felveri a szeder, a nyílt vizű tócsák partján meg nádas, zombékos húzódik el.

*

Az olvasó észrevehette, hogy mindent megnéztünk a magyar földön, hegyeket, völgyeket, folyó- és állóvizeket, a talajt, a növényvilágot, de a magyar föld lakosságával még alig foglalkoztunk. Azért tettük ezt így, hogy amennyire lehet, először úgy mutassuk be a magyar földet, ahogy azt a Teremtő megteremtette. Így azután majd jobban megfigyelhetjük, hogy a magyar nép mit csinált ezzel a földdel, mit változtatott, dolgozott rajta régen, mit dolgozik rajta most, hogyan tud megélni rajta.

II. HOGYAN LETT A MAGYAR FÖLDBŐL MAGYAR HAZA-

1. Hogyan népesítették be őseink a magyar földet-

Egyes népek igen sokáig vándoroltak, amíg mai hazájuk földjét megszerezték. A magyar népnek sem ez a föld az első hazája, őseink Ázsiából kerültek Európába. Az Ázsia és Európa határán elhúzódó Ural-hegység keleti oldalán, a Tobol folyó felső folyása mentén élt az az ősi nép, amelyből később a magyarok is kiváltak. Ez az ősi nép a finn népek keleti ugor ágához tartozott. Itteni lakóhelyükön halászattal, vadászattal foglalkoztak. Ebből az ősi népből váltak ki azok a népek, amelyek a mi legősibb rokonaink, így a finnek, észtek, akik innen észak felé Európába húzódtak be, míg őseink a *Jugriának* nevezett ősi lakóhelyről dél felé, az ázsiai Turáni Alföldre kerültek el. A Kr. u. II. században ezt az ősi magyars ugor népet bolgár fajú nép igazta le, s azokkal egy néppé olvadt össze. Ebből az összeolvadásból keletkezett az a harcias, államalkotó nép, amely ősi lakóhelyéről az avar nép nyomására a Kaspi-tó és Kaukázus közé költözködött. Itt szavir nép néven szerepeltek. A Kr. u. VI. sz. közepén bolgár népek nyomására a Kaukázus, Azovi-tenger (Maetis) és a Kubán folyó közötti területre húzódtak. Itt bolgár népeket olvasztottak magukba. Itt nevezték őket először magyaroknak. Itteni hazájukat a Don folyóig terjesztették ki. Ezt az őshazát nevezték *Lebediának*.

Őseink mindaddig a török fajta népek birodalmához társító nemzet voltak, s csak Lebediából való kiszorulásuk után nyertek önálló, független politikai szervezetet.

Ázsiai tartózkodásaik alatt már pásztorkodó népekkel is érintkeztek a turáni pusztákon, innen származtatják a magyarságnak a *turáni népekkel* való rokonságát. A turáni népek közé sorozzák ma a bolgárokat, törököket, mongolokat stb.

Amíg Jugriában csak halászattal, vadászattal foglalkoztak, Lebediában már inkább pásztor nép voltak. A földműveléssel is megismerkedtek már, vagy itt, vagy még előbb, de fő foglalkozásuk mégis csak az *állattenyésztés* volt. Kiváló lovasok voltak a magyarok, mint minden pusztai nép. Ez a tulajdonságuk óriási előnyük volt később a honfog-

laláskor, mert azok a népek, akikkel később összeütköztek, nem voltak ilyen könnyen mozgó, jó lovasok.

Lebediában nem sokáig maradhattak, mivel itt rokonnépeikkel, a besenyőkkel keveredtek háborúba, akik 889-ben kiszorították őket lakóhelyükről, s így továbbköltöztek nyugat felé és *Etelközben* telepedtek meg. Etelköz a Duna del-tája, a Prút és Dnjeszter folyók mentén, és a mai Oláhország keleti részén, mai hazánktól már nem messze, a Keleti-Kárpátok külső oldalán van. Itt is síkságon éltek, s előbbi foglalkozásukat továbbfolytathatták. Itt választottak először örökös fejedelmet Árpád személyében. Itt sem sokáig volt azonban nyugtuk a rokon lovas népektől, ezek innen is továbbszorították őket. A nyugat felé való további vándorlásnak azonban már nagy akadályai voltak, mert tovább már nem síkság, hanem a Kárpátok hegyvidéke terült el. őseink, akik már 892-ben jártak a mai Alföldön és így ismerték ezt a területet, a Kárpátoknak vágta neki, s a Kárpátok hágóin és szorosain bevándoroltak mai hazánkba. *Ez a bevándorlás 895- vagy 896-ban történt.* Legnagyobb tömegben a régi hit szerint a *Verecke-hágón* jöttek be Árpád vezér vezetése alatt, de valószínűleg Erdély hágóin és szorosain is jöttek, sőt bizonytalán az Alduna felől is.

Mint síksághoz szokott lovasnép, nem maradhattak meg a Kárpátok erdős vidékén, hanem addig vándoroltak, míg az Alföldre nem jutottak. Itt azután elsősorban a Tisza-Maros szögén, a Szerémségben, a Tisza-vidéken, később a Dunántúl és a Kis-Alföldön telepedtek meg. A hegyvidékeket nem is szállták meg, mivel azokat sűrű erdőség fedvén, lakatlanok és lakhatatlanok voltak. Csak később hódították meg azokat. Egyelőre el is férték az Alföldön; az Alföld szélein, az erdős hegyvidékek lábánál pedig őrségeket állítottak fel, különösen a folyóvölgyek előtt. Az így megérősített övet *gyepűövnék* hívták.

Az Alföldön kívül különösen a Kis-Alföldet, a Dunántúlt, a mai Horvátország sík vidékeit szállották meg a honfoglalók. Az elfoglalt földet törzsek szerint osztották fel maguk között. A honfoglalók száma nagyon kevés lehetett, egyes tudósok 200.000 főre becsülik őket, mások csak 80.000 főre. A honfoglalók hét magyar törzsből jöttek be új hazájukba, a nyolcadik törzs a hozzájuk csatlakozó *kabar* törzs volt, végül kilencedik törzs a török fajta *székelyek* voltak,

akiket mint az avar birodalom töredékét, Erdélyben találtak a honfoglalók, a Maros mentén.

Őseink az elfoglalt földben maguknak megfelelő vidéket találtak. Meggyőződhetek erről a későbbi nyugati kalandozásaik alatt, amikor bejárták Nyugat-Európa igen sok táját, de ilyen nekik való földre nem akadtak. A magyar föld akkor ugyan még erdösebb volt, mint ma, de az erdők között bőven voltak füves legelők, rétek, kaszálók. Azonkívül csak gyér lakosságot találtak az egész ország területén, akiket nem volt nehéz meghódítani, míg Nyugat-Európa felé sokkal sűrűbb volt a lakosság, akik keményebben ellentáltak a kalandozó magyaroknak (augsburgi vereség).

A *kalandozások* megszűnte után a letelepült magyarság lassan kezdett szétnézni új hazájában. Elkezdődtek az erdőirtások, mert különösen a kereszténység fölvétele után mindinkább megszűnőben volt a kőborló állattenyésztés. A térítő szerzetesek, különösen a bencés papok tanítták a népet a *földművelésre*, amit különben már előbb is ismertek a magyarok. A békés foglalkozás mellett csakhamar megsűrűsödött a lakosság. A hegyvidékekre külföldi népeket telepítettek királyaink, így Erdélybe a szászokat, a Szepességbe a cipszereket. Ezek azután nagy területeken irtották ki az erdőt, s ott is megkezdődött a földművelés.

A *tatórok betörése* előtt már elég sűrűn lakta a nép az ország területét. A tatárok 1241-ben betörve az országba, a lakosság nagyrészt kiirtották, s amire kitakarodtak, vadonná vált ismét a magyar föld.

A magyar népnek újra kellett kezdenie minden munkáját. Szépen fejlődött is az ország mindaddig, amíg újból a kardnak kellett felváltania a munka szerszámát, amikor a törökök becsapkodása megindult. A török háborúk előtt már kb. 4—5 millió lakosa volt az országnak.

Tudjuk, hogy *a mohácsi vészben* (1526) elbukott a magyar nemzet a török fegyverek előtt, s következett a 150 évig tartó török hódoltság. Ez volt hazánknak a legnagyobb szerencsétlensége. Amíg mi saját testünkkel védtük Nyugat-Európát, addig ott nyugodtan fejlődtek a népek, mi pedig majdnem teljesen elpusztultunk. Az ország, különösen az Alföld népe, csaknem egészen kipusztult. De elpusztult a magyar föld is. Az Alföldön a török hódoltság alatt minden erdőt kiirtottak, a futóhomok felszabadult, a folyók melléke

elmocsarasodott, úgyhogy a Maros és a Duna között az egész vidék óriási mocsárrá változott. Elpusztultak a meg nem művelt szántóföldek, gaz verte fel a rombadólt községek helyét. Csak néhány nagyobb város maradt meg az Alföldön, s ezekbe menekült a megmaradt lakosság. A törökök kiűzése után nem maradt több az egész ország területén, mint 2 millió ember.

De még egy nagy veszedelemmel járt reánknezve a török hódoltság. A nép az Alföldön pusztult ki legjobban, amelyet addig tiszta magyar lakosság lakott. Az elpusztult lakosság helyére a hegységekből oláhok, tótok vándoroltak le, a Délvidékre meg a szerbek jöttek be már előbb is. Azután meg az osztrákok kezdték betelepíteni az üresen maradt földeket, németeket, olaszokat, franciákat telepítettek be, különösen a Délvidékre. így megváltozott az ország lakosságának összetétele, megsokasodtak a nem magyar anyanyelvűek. A betelepített idegenek egyrésze jó magyar érzelmű honpolgárrá vált, de nagyrészüket visszaélt a vendégjoggal, s keresni kezdték az alkalmat, hogy a nekik ajándékozott földeket elszakítsák hazánktól. Ezek voltak a *nemzetiségi mozgalmak*, amelyek végül a világháború után győzedelmeskedtek, s az idegen anyanyelvűek által lakott területeket elveszítettük. így hálálta meg nekünk Nyugat-Európa, hogy mi védtük meg a törökség elől, hogy mi elvéreztünk másfél század harcaiban. Az értük való pusztulásunk következtében telepedhettek be ide idegen népek, s ennek az árát ismét velünk fizettették meg.

A sok telepítés, meg a törökök után következő nyugodalmasabb időszakok következtében ismét felszaporodott az ország lakossága. 1785-ben már 8 millió, 1850-ben 11 millió, végül 1910-ben 21 millióra emelkedett a Magyar Birodalom lakossága.

Most még csak azt mondjuk meg, hogy a világháború után elvették tőlünk lakosságunknak kétharmadrészét, s most mindössze 8 millió lakosa van a csonka országnak.

2. Van-e a magyar nemzetnek ősi joga a magyar földhöz-

Csodálatos, hogy egyetlen más nemzetnek sem szokták a fejéhez verni ezt a kérdést, csak éppen a magyarnak! Nem elég, hogy ezer éve birtokában vagyunk ennek a földnek, hanem még arról is számolni kell, hogy kitől vettük el egy

évezred előtt! Mintha bizony egy évezred előtt szépszóval kéregették volna el egymástól a népek egymás földjét, amikor a *népvándorlás* korszakában csak úgy ömlött Ázsiából a tömérdek nép Európába, amikor népek tűntek el a hazakeresés öldöklő harcaiban.

De mivel a dolgot úgy állítják be ellenségeink, hogy a tőlünk most elrabolt területeket csak egyszerűen visszavették volna azok a népek, akiktől mi egy évezred előtt elragadtuk, ezt az ügyet is meg kell vizsgálnunk, amikor arról beszélünk, hogy miképen vált ez a föld a magyar nemzet hazájává. Mert ha nem nézünk bátran a szeme közé ennek a kérdésnek, nem tudjuk azt sem megérteni, hogy hogyan került hát annyi idegen nép a mi hazánk területére-

Mondottuk, hogy a magyarság a honfoglaláskor először nagyrészt csak a Tisza mentén és az Alföld déli részében telepedett le; a többi területekre egyelőre nem is volt szüksége. Ez a terület, amelyet *avar pusztaságnak* neveztek az akkoriak, teljesen lakatlan volt, nem kellett tehát senkitől, illetve egyetlen államtól sem elragadni. A Dunától és a Szávától dél felé Bolgárország terült el, a Dunántúl a frank birodalomhoz tartozott. A Kis-Alföldön a Dunáig és a Garamig a régi Morvaország feküdt, amelynek azonban semmi köze sincsen a mai Morvaországhoz. Az Északnyugati Felvidék és az Alföld senki földje volt, illetve egyik államhoz sem tartozott. Erdélyben a rokon székelyeket találták őseink a Maros mentén. Ilyen széles lakatlan földek választották el akkoriban egymástól az országokat. Az ide betelepült magyarok pár év múlva átkelve a Dunán, elfoglalták Bolgárországtól a Szerémséget a Duna és Száva között. A következő években a frankoktól foglalták el a Dunántúlt a Balatonig. A morvák a Kis-Alföldön sokat békétlenkedtek, harcba keveredtek a németekkel is, egymással is, míg végre 905-ben a magyarok és németek együttes támadása megsemmisítette birodalmukat, s a morvák kihúzódtak erről a területről. Ezen a területen a magyarok a németekkel kaptak hajba, meg is ütköztek velük, megverték őket, sőt a Dunántúlról is egészen kiszorították őket. Ekkor volt tulajdonképpen befejezve a *honfoglalás*. A honfoglalás alkalmával a magyarok tehát sem a szerbektől, sem az oláhoktól, sem a tótoktól egyetlen talpalattnyi földet sem vettek el, egyetlen egyszer sem ütköztek össze velük, mert hiszen azok nem is laktak itt. De hát hogyan és mikor kerültek erre a földre-

A most *tótok-lakta* föld nagyrésze a honfoglalás idején teljesen lakatlan, irdatlan erdőségekkel borított terület volt. A most ott lakó tótok még csak nem is utódai Szvatopluk népének, amelyet a magyarok 905-ben győztek le. Csak a XII. és XIII. századokban húzódtak be ide a tótok, sőt egyes területeken, pl. Liptó megyében a magyarok és németek hamarabb alapítottak falvakat, mint a tótok. A Kis-Alföld peremére csak a török hódoltság után húzódtak be, az Alföldre pedig, Békés megyébe, meg éppen csak a XVIII. század közepe táján telepítették be a kipusztult magyarság helyébe. Sehol sem őslakosok tehát a tótok hazánk területén, hanem lassan bevándorolt jövevények, sőt még csak nem is a honfoglaláskori morvák utódai, mert azok maradványai is a magyarságba olvadtak bele.

Az *oláhok*, akik magukat jogtalanul románoknak is nevezik, szintén később behúzódott pásztornépek, és nem a római Traján császár népének a maradékai. Valamikor réges-régen a mai Erdélyben a rómaiak birodalmának egyik gyarmata, Dácia terült el. De a rómaiak innen már a Krisztus utáni 272. évben kivonultak. Utánuk más népek özönlöttek el Erdélyt, gótok, hunnok, avarok, de az oláhokról senki egy szót sem említ. Nem is laktak azok ott, akkor még a Balkán-félsziget havasi legelőin legeltették juhnyájukat. Rokonaik ma is ott élnek a Balkán-félsziget elhagyott hegyvidékein, cincároknak nevezik őket. Az oláhok a Balkán-félszigetről húzódtak be Erdélybe jóval a magyarok honfoglalása után. 1208-ban említik őket legelőször a régi írások mint pásztorokat. Mint havasi pásztorok kóboroltak Erdély havasain is, sőt eljutottak az Északkeleti-Kárpátokon át még az Északnyugati-Felföldre és Morvaországba is. Nevük is annyit jelent, mint *havasi pásztor* (vlach — havasi pásztor),

Dákó-román eredetük a mesék világába tartozik, s csak a XV. században találták ki. Ezt a mesét elevenítették fel az oláhok másfél évszázad előtt. Már mondtuk, hogy különösen a török hódoltság alatt szálltak le a havasalji szállásközségeikből a folyók völgyeibe, lepték el Erdélyt, sőt az Alföld keleti peremét is.

A *horvátoktól* lakott területek nyugati része, a Szeremség (Szerem, Verőce és Pozsega megyék), már a honfoglaláskor a magyarság birtokába jutott; magyarok települtek oda, s magyar megyék is maradtak a török hódoltságig, amikor innen is kipusztult a magyarság. Zágráb, Kőrös és Várasd

megyék területét Szent László hódította meg 1083-ban. A legnyugatibb hegyvidéket, amely a horvátok birodalmához tartozott a XI. században, ugyancsak Szent László hódította meg 1091-ben. Csak ez utolsó terület tartozott tehát a régi Horvátországhoz, a többi nem történeti jogon csatoltatott hozzájuk, hanem a magyarság történelmi balsorsa folytán került horvát kezekbe. A török ellen a horvát nép még együtt harcolt a magyarsággal, s csak később idegenedtek el egymástól.

Az Alföld déli részén lakó *szerbek* sem ősi jogon követelhetik ezt a földet. Tudjuk, hogy a magyarok éppen ezen a területen telepedtek le leelőször, s akkor még nyoma sem volt ott a szerbeknek, sőt mostani hazájuk is a bolgár államé volt. Volt idő, amikor hazánk határai túl is mentek a Száván és a Macsói bánóság, a mostani Macsva, ahol olyan sok magyar vér folyt el a világháborúban, a magyar királysághoz tartozott. A szerb fejedelemség jóval a magyarok honfoglalása után, s a bolgár birodalom bukása után alakult meg. Amikor a rigómezei ütközetben a törökök legyőzték a szerbeket, akkor kezdődött a szerbek bevándorlása hazánk területére. Később tömegesen is települtek át egyik főpapjuk vezetése alatt. A török hódoltság alatt is sok szerb húzódott be ide, sőt az Alföld északi részeire is, még Budapest környékére is eljutottak. Békés földművelő, pásztor és kereskedő nép voltak, akik gyakran kivették részüket a törökök elleni harcokból is. Ősi joguk semmiképpen sincsen sem a Bácskához, sem a Bánáshoz, hiszen a magyar nemzet mint menekülőket fogadta be őket.

Az Északkeleti-Felvidéken lakó *rutének* sem laktak ott a honfoglaláskor; még csak az sem igaz, mintha a honfoglaló magyarokkal együtt jöttek volna be Oroszországból. Ez is lakatlan terület volt még abban az időben. Kisebb számban már az Árpád-házi királyaink alatt kezdtek beszivárogni, de ezek csakhamar elmagyarosodtak. A XIV. században már nagyobb számban kezdenek betelepülni az Erdős-Kárpátokba, 1397-ben pedig Korjatovics Tódor hercegük vezetése alatt nagyobb tömegben lépték át a Kárpátokat, ahonnan azután lassankint lehúzódtak az Alföld északkeleti peremeire is. Ez a nemzetiségünk volt a leghűségesebb a magyar hazához. Rákóczi Ferenc szabadságharcosai között is hősié; senki küzdött az osztrák elnyomatás ellen, s a világháború után is akarata ellenére szakították el őket tőlünk.

Nagy számban lakják hazánk földjét a *németek* is. Ezek sem őslakosok itt, hanem részint egyenkint, kisebb csoportokban vándoroltak be már a magyar állam első századaiban, részint királyaink telepítették be őket nagyobb törlegekben. Így telepítették be 1147-ben Erdélybe a szászokat, III. Béla király pedig a szepesi németseget, sőt még a soproni hiencék is a magyar királyok telepítései. Amikor a tatárjárás után annyira megapadt az ország lakossága, újabb német telepítések kezdődtek. Végül, mint már tudjuk, a török hódoltság után az elpusztult Délvidékre telepítettek be svábokat, olaszokat, franciákat. A Délvidékre még az 1830-as években is telepítettek be svábokat. A betelepített németek a magyarság legválságosabb pillanataiban is jó hazafiaknak bizonyultak. Csak a világháború alatt folyó lelketlen izgatás tántorította el egyik-másik csoportjukat a hűségétől, így az erdélyi szászokat.

Amint láttuk, olyan sokféle és olyan nagyszámú nemzetiség települt be a magyar földre, hogy ezeket a meggyengült magyarság nem tudta magába beolvasztani és nemzeti gondolkodással átíratni. Az izgatók meséi, hogy nekik ősbibb joguk van erre a földre, mint a magyaroknak, csakhamar hitelre találtak kint és bent.

Pedig a magyar faj tömérdek idegen népet olvasztott magába mindaddig, amíg Nyugat-Európa védelmében el nem gyengült. Így váltak a nemzet testévé a kabarok, igen sok morvasszláv, besenyők, kunok, böszörmények, jászok, tatárok stb.

Nem kell tovább bizonyítani, hogy *a magyar nemzetnek erre a földre ősbibb joga van, mint bármely más népnek*. A magyar nemzet hódította meg, amikor még csaknem egészen lakatlan volt. A magyar nép az első, amelynek ez a föld hazájává lett, amely azzal összeforrt, vérével és a munka szerszámával tévén azt hazájává, meghódítva, megvédelmezve azt ellenségeitől fegyverrel, s megszervezve azt a vad természettől tömérdek munkájával. *Egyetlen egy itt lakó idegennyelvű nép sem dolgozott és vértett olyan sokat a haza földjéért, mint a magyar.*

Lássuk most azt a munkát, hogy miképpen hódította el a nemzet ezt a földet a vad természettől, az erdőtől, a mocsártól, a futóhomoktól, a vadvizektől, hogyan rendezte ezt be úgy, hogy megélhessen rajta.

3. Mit dolgozott a nemzet hazája földjéért-

A magyar nemzet tömérdek vért és verejtéket áldozott földjéért egy évezreden át.

Már többször mondtuk, hogy ez a föld nem mindig volt ilyen, mint ma, hanem a nemzet igen sok munkája árán lett mindenütt lakhatóvá.

Szoltunk már arról is, hogy betelepülő őseink kis számban jöven ide, egy ideig elfértek a síkságokon, ahol sok erdőtelén, füves térség volt. A hegységeket azonban sűrű erdőségek fedték, éppen ezért voltak csaknem teljesen lakhatatlanok. A honfoglalók nem is bántották a hegyvidéki erdőket, de már az Alföld erdőségei inkább útjukban voltak. Első falvaikat a szárazabb, magasabb területeken építették fel, amikor már véglegesen megtelepedtek itt; ott kezdték a földet is művelni, nyájaikat pedig a száraz pusztákon, a folyókmenti nedves réteken legeltették. De a lakosság elszaporodásával mind több legelőre és szántóföldre volt szükségük. A mocsarak lecsapolásához még nem értettek, de az erdőségek kiirtása már nagyon könnyen ment. *A pásztor népek különben is sehol a világon nem szeretik az erdőt.* Megindult tehát az erdőirtás. A hegyvidékeken meg a betelepített németek irtogatták az erdőket. Az Alföld lápi erdőségeinek kiirtásával kövér rétekhez jutottak eleink, a száraz erdők kivágásával meg pusztai legelőkhöz. A rétekre különösen szükségük volt, mivel az első századokban rét«gazdálkodást folytattak. A homokon álló erdők is kipusztultak, ami a futóhomokot szabadította fel. Bizony, a mai szemmel nézve, az erdőségeknek ilyen túlságos kiirtása nem volt helyes dolog, de hát az akkori gazdálkodás ezt követelte. Azt sem lehet elhallgatni, hogy az erdőirtás következtében egyik-másik vidék nagyon is elpusztult. Az Alföldet körülvevő agyagos dombokon a vadpatakok csúnya vízmosásokat csináltak. De még a hegyvidékek erdőirtásából is sok baj lett helyenkint. Tudjuk, hogy emiatt vált olyan kopárrá a Karszt-hegység; de ez már nem a magyarok hibája. Erdély havasain meg az oláh pásztor végzett csúnya erdőirtásokat.

Így bizony nem csoda, ha a magyar földön olyan erősen *megritkult az erdő*, különösen az Alföldön. Ennek a hátrányait azután észrevette a nemzet, s már a múlt század köze-Pén elkezdődött az *erdősítés*. Nagy áldása az Alföldnek az Amerikából behozott akácfa, mert ezzel ültettek be az Al-

földön igen sok csúnya kopár területet. Az Alföld erdősítése ma is folyik, de már most is egészen más képe van az Alföldnek, mint egy század előtt, amikor jóformán fát sem lehetett rajta látni.

A háború előtt a magyar haza földjének nem egészen $\frac{1}{3}$ részét (28%) fedte az erdő. Ez így nem kevés, de az a baj, hogy ebből igen kevés jut az Alföldre, ahol pl. Szolnok megyében a területnek csak félszázaléka erdő. Az Alföldön a Nyírségen maradt meg legtöbb erdő.

Nem lehet letagadni, hogy az alföldi erdők elpusztítás

A Fertő nádasa.

sával sok kár érte a magyar földet, de hozzá kell tennünk, hogy ez nem egészen a magyarság bűne, mert mindenütt elpusztultak az erdők, ahová a törökség betette a lábát.

De hát nemcsak olyan változások történtek a magyar földön, amelyeket a mai szemmel nézve nem helyeselhetünk és amelyeket most kell majd helyrehozni, hanem előnyösebb változások is.

Az Alföldön sokkal több volt hajdan a *folyóvíz*. A folyók sok ágra bomolva folytak, a Tisza ágai lekalandoztak pl. Törökszentmiklósig; széles árterek kísérték a folyókat. A laposokban ősi mocsarak húzódtak meg, sok kisebb ér, patak is szelte az Alföldet. Az Alföldön így sokkal több

volt a nádas, mocsár és rét, mint a szántóföldnek való terület. Olyan nagy vizek voltak pl. az Alföld északi részén, hogy Máramaros megyéből dereglyéken hozták Szolnokra a sót anélkül, hogy a Tiszán kellett volna végighajózni; a Bánságban pedig hatalmas dereglyéket találtak a földben, ott, ahol most minden folyó távol van, s a legszebb búzavetés hullámzik. Ez a sok rét, nádas egy ideig kedvezett a lakosságnak, mert bőséges legelőt adott még a legaszályosabb kánikulákban is; azután meg jó búvóhely volt a zavaros török világban. De amikor mindtöbb szántóföldre volt szükség, megkezdődött a vizek szabályozása. Először a Délvidéken, a Bánságban csapolták le a törökök kitarodása után az óriási mocsarakat. Ezt a munkát a betelepített szorgalmas svábok végezték el, s Kánaánt csináltak a vadvizek helyén. A XIX. században azután a Tisza mellékére is reá került a sor. *Széchenyi István gróf* és *Vásárhelyi Pál* mérnök kezdték meg ezeket a szabályozásokat és sokkal több termőföldet adtak vissza a nemzetnek, mint akárminő győzedelmes háború. Különösen sok baj volt a Tiszával a Hortobágy és a Körösök között, ahol a Körösök árvizei összefutottak a Tiszáéval. Hogy milyen óriási munkát végzett itt a nemzet, egy-két szám fogja elárulni. A Tiszán 112 átvágást kellett csinálni, hogy a kanyargásokat megszüntessék és folyását gyorsítsák. Meg is rövidült a Tisza 462 km-rel. Azután 4000 km hosszú gátat is építettek a mentén, amivel 52 millió hold szántóföld szabadult fel az ár alól. Lecsapolták az Ecsedi lápot is, ezzel meg 200.000 k. hold terület került eke alá. Megindult a Duna szabályozása is, különösen a Kis-Alföldön, ahol talán még több volt a mocsár, mint az Alföldön. Itt az 1885—96. évek között 1.47 millió k. hold területet ármentesítettek.

Töméredek munkába került ez, de elérte vele a nemzet, hogy akkora terület (24 ezer km²) szabadult fel a mocsár alól, mint az egész Hollandia. Igaz, hogy ehhez olyan hosszú gátakat kellett építeni, amelyek együtt az Atlanti-óceán szélességével egyenlők, s hogy 13 ezer km hosszú vízlevezető csatornát kellett ásni.

Sajnos, az ármentesítés munkája még mindig nincs befejezve. Az Alföldön igen sok ármentesítő társulat dolgozik, de ezek munkáját megnehezíti, hogy területeiket átszelte a trianoni országhatár, s így munkájuk megbénult.

A magyar nép dolgos kezét így fogta meg a magát művelteknek mondó Nyugat-Európa.

Hogy mit nyert a nemzet az ármentesítéssel, azt alig lehet felbecsülni. 1850—1910 között az ország megművelt földjének területe $\frac{1}{4}$ résszel növekedett! *Ilyen munkát egyet' len európai nemzet sem fektetett hazája földjébe.*

Nem lehet elhallgatnunk, hogy ezzel azután az alföldi nép foglalkozásának is meg kellett változnia. Hiszen eltűnt a sok rét, nedves legelő, kaszáló, s így lassan a pásztorkodás

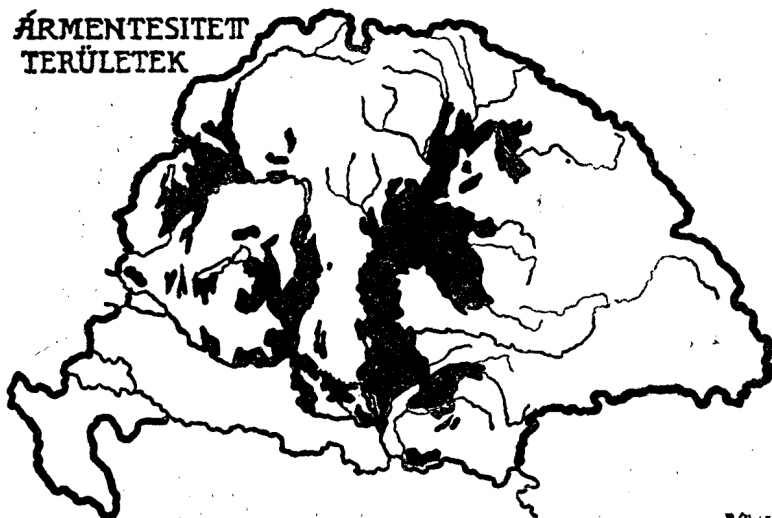
Holtág a Tiszán.

is elveszítette talaját s a szántás-vetésbe kellett beletörnie minden földjéből élő gazdának.

A sok erdőirtással, láp, mocsár lecsapolásával a magyar föld *állatvilága* is megváltozott. Különösen erősen megapadt a lápok madárvilága. A szántóföldekért való harcnak nemcsak az erdő fája, a láp, nádas növényvilága, hanem az erdei vadak és a vízi madarak is áldozatai lettek. Ahogy a gazdasági élet felhatolt a Kárpátok őseretegeibe, ott is megapadt a vadállomány. A magyar föld egyik hatalmas vadja, az európai bölény, teljesen kipusztult; az utolsót 1814-ben ejtették el Udvarhely megyében. Eltűnt a Kárpátok bérceiről az európai vadkecske is. Az Alföldön valamikor csapatostól élt a hód; sok helynév (Hódság, Hódmezővásárhely stb.) őrzi emlékét, de az utolsó hódot 1858-ban a Csallóköz-

ben lótték. Még a madarak könnyebben mozgó seregéből is sok áldozata van a lecsapolásnak. Így eltűnt a magyar földről a gödény, nem fészkel nálunk a hattyú sem, a daru csak a Kis-Balatonban költ már, pedig valamikor a magyar legény kalapjának megszokott ékessége volt a darutoll. A kócsag utolsó fészkei is féltett kincsei már a magyar földnek. A megmaradt fajok is nagyon megritkultak. Különösen a síkságok fátlan, bokortalan térségein apadt meg a rovarevő énekes madarak száma, s erősen elszaporodott a rovarvilág.

ÁRMENTESÍTETT TERÜLETEK

Újabbán felismerte a magyar nép, hogy milyen veszedelem zúdult nyakába a madárvilág megritkulásával, s törvény rendeli el a madárvédelmet.

A vizekkel már megküzdött a nemzet, sőt túlságosan is, amivel az Alföld talaját erősen kiszikkasztotta. De megküzdött a *homokkal* is. A száraz homoki legelőknek nem sok hasznát látta a nép. Ezért már a XIX. század elején elkezdődött az Alföldön a sívó futóhomok megkötése. Legkevesebb baj volt vele a Nyírségben, mivel itt nem volt olyan erősen felszabadulva a homok. Itt kapás növények alá fogták. Kecskemét környékén gyümölcsöt, szőlőt telepítettek rá. Kecskemét környékének gyönyörű gyümölcstermés lése a legszebb példája annak, hogy mire képes a magyar

nép szorgalma. Itt egy félszázad alatt paradicsomot csinált a magyar a félig sivatagból. Legtöbb baj volt a Deliblát homokjának megkötésével, de itt is sikerült 90 év alatt 16 ezer hold erdőt elültetni. A balkáni szokású szerbek hat év alatt ismét sok erdőt kipusztítottak itt!

Bizony elég sokat dolgozott már ez a nemzet földjéért, pedig nem sok ideje volt reá, mert hiszen csak a török ki«takarodása után jutott hozzá a munkához. A török kitakarodása után alig volt Európában még egy ilyen elpusztult terület. A világháború előtti időig mégis erősen rendbehozta a nemzet az Alföldet. Azon ne csodálkozzunk, hogy itt végezte a legtöbb munkát, mert hiszen valóban itt volt a legtöbb tennivaló.

De hát nehogy azt gondoljuk, hogy most már meg is tett mindent a nemzet, amit egy okos népnek meg kell tennie földjéért. Sok minden van még hátra; így nagyon is nagy szükség volna az öntözésre, a szik megszelídítésére, a jobb gazdasági művelésre, vagyis a föld jobb ápolására, s a minél több erdősítésre.

Az Alföldön *Öntözni* kellene a mívelt területeket, mert nyáron kevés az esője. Ahol ilyen kevés az eső, ott csak öntözéssel lehet jól termelni. Népek és államok váltak már nagygyá és hatalmassá az öntözés bevezetésével, s pusztultak el, amikor felhagytak vele. A jó magyar talajon az áldott meleg nyárban kitűnően lehetne termelni, ha elég víz volna hozzá. Mert bizony jó lesz azt az alföldi gazdának is tudni, hogy a dunántúli réteken $\frac{1}{3}$ résszel több széna terem, de a gabonafélék is jobb termést adnak, mert több a nyári eső, no meg azután jobban is megmívelik a földet.

Volna is vizünk az öntözésre; a háború előtt meg is lehetett volna csinálni az öntöző csatornákat, ha lett volna hozzá pénze a nemzetnek. Most már két oka is van, hogy nem lehet megcsinálni. Először az, hogy elvették azokat a folyókat, amelyek a felvidékekről futnak le az Alföldre, s vizüket fel lehetett volna használni az öntözésre; a másik ok pedig az, hogy most már igazán nincs hozzá pénze a nemzetnek. A Sajó, a Hernád, a Tisza középső szakasza, a Sebes-Körös, Fekete-Körös, Maros és Duna vízének felhasználásával *kb. 1 millió hold területet lehetne az Alföldön öntözni.* Az Északamerikai Egyesült-Államokban az öntözéssel a búza termésátlaga majdnem a felével, az árpáé és a zabé pedig $\frac{1}{3}$ részével javult meg.

A magyar állam földje most az Alföld egy részére és a Dunántúlra szorulván vissza, újult erővel kell a nemzetnek ezt a kevés megmaradt földjét gondoznia. Az elmúlt században a nemzet megtette a magáét, a vad pusztát eltüntette az Alföldről, s a megművelt pusztát teremtette meg helyébe. Most tovább kell mennie, az Alföldet be kell népesítenie erdőkkel, ligetekkel, gyümölcsösökkel, kert módjára megművelt földekkel, ahogy azt Németország nyugati vidékei, Belgium, Hollandia, Észak-01aszország tették. Minden munkát a magyar talajba kell fektetnie, mert hiszen ez a nemzet igazi eltartója. Iparunk, erdőink, bányáink nagyrészen elvesztek, de a termőtalajból még elég sok maradt meg; ezután elsősorban ebből kell megélnünk.

Lássuk is most, hogyan, miképpen tartja el a magyar föld, elsősorban a magyar föld termőtalaja ezt a nemzetet-

III. HOGYAN TARTJA EL A MAGYAR FÖLD A NEMZETET-

1. A magyar földműves munkája.

a) *Hogyan művelték eleink a földet-*

Minél jobban elszaporodik az ember a földön, annál nehezebb a megélhetés. Az ősember még jól megélt a halászatból, vadászatból, gyümölcsök, bogyók, gyökerek gyűjtéséből. Ritkán lakott területeken barmaik után is megélnék a pásztornépek, ha elég legelőjük van. A honfoglaló magyarok főfoglalkozása is az állattenyésztés, halászat, vadászat volt. Ma is foglalkozik ezekkel a magyar ember, egyesek meg is élnek belőle, de az egész nemzetnek már réges-régen a földművelés a főfoglalkozása.

A honfoglalás óta erősen megcsappant az itt talált bőséges erdők dús vadállománya, a tömérdek folyóvíz halban való gazdagsága, sőt sok erdő és folyóvíznek is ma már csak a nevét, vagy még azt sem ismerjük. Felszántották a legelők javarészét is, az állat nagyrésze az istállóba szorult.

Pedig a *halászat*, *vadászat* és a *pásztorokodás* nagyon kedves, ősi foglalkozása a magyar nemzetnek. Egy nagy magyar tudós, *Herman Ottó* volt az, aki a magyarság ősfoglalkozásait kutatta, s azoknak összegyűjtött emlékeit

megörökítette. Ma a vadászat már inkább csak drága időtöltés; azért még mindig sok vad esik el nálunk, sokkal több, mint a nyugateurópai államokban, ahol a vadállomány már majdnem egészen kipusztult. (1913-ban pl. 35 millió hasznos vadat lőttek, amelyek 65 millió kg vadhúst szolgáltatottak, vagyis annyit, mint 3000—3500 levágott marha.) A halászás is elég szépen folyik még, bár a vízszabályozás csökkentette a halállományt még a megmaradt folyókban is. Ezért a halhús biztosítására mind több és több *halastavat* rendeznek be, különösen a rossz szikeseken, ahol másképen már nem is lehet a területet felhasználni.

Akármilyen kedves, ősi foglalkozásai is voltak ezek a magyarságnak, mégse higyjük, hogy őseink semmit se értettek volna a földműveléshez. Eleink még az őshazában ismerkedtek meg a *búza, árpa, kender, komló, borsó, alma, körte* termelésével, sőt olyan gazdasági növényeket is hoztak Európába, amelyeket addig nem is termeltek itt.

Egyébként a honfoglalók itt, az új hazában is találtak földművelést, különösen Pannoniában, a mai Dunántúl dombos vidékein. Az itt meghódolt szláv törzsek is földművelők voltak. Valószínű, hogy a szabad, lovas magyar nem is maga művelte eleinte az új haza földjét, hanem a meghódított népekkel és rabszolgáival műveltette.

A honfoglalás után hosszú ideig *ősi rétgazdálkodást* folytattak a magyar földön. A kimerült szántóföldeket legelőnek hagyták meg, s új területeket szántottak fel, mert hiszen bőségesen volt még föld. Sokat köszönhet a magyar nemzet a hittérítő szerzetes papoknak, a bencéseknek is, akik kolostoraik körül a jobb földművelésre tanították a népet. A gabonaféléket már az Árpádok alatt is mindenféle termelték, s csakhamar elterjedt a *szőlőművelés* is. Ezenkívül számos zöldségféle termelésével is megismerkedtek, gyümölcsfákat ültetgettek. A földműveléstől még egészen független volt az állattenyésztés, az állatot még csak legeltették, de nem takarmányozták, a szántóföldet nem trágyázták.

A XIV. században már elég magasfokú itt a földművelés; elkezdődött a *hármás vetésforgó* használata, itt-ott már trágyázták is a földet.

Így szép fejlődésnek indult a magyar föld termelése, s ennek csak a török hódoltság vetett véget. A török hódoltság alatt elpusztult a szőlőtermelés, a gyümölcsstermelés, a

gabonatermelés pedig igen kis területre szorult vissza, mert elhatalmasodott a mocsár, meg a száraz pusztá. A nép lassankint ismét inkább *pásztoroklásra* adta magát, mert a földje újból ennek felelt meg legjobban. Azután a zavaros, háborús időkben az állatait is könnyebben tudta menteni az ellenség elől. A török világ alatt mégis egy nagyon fontos terménnyel ismerkedett meg a magyarság, a *kukoricával*, amelyet Amerikából hoztak Európába, s nálunk a törökök terjesztettek el; ezért is nevezik helyenkint törökbúzának.

A török hódoltság alatt a megmaradt szántóföldek termőereje is nagyon megcsappant, s igen rossz termések következtek be. A nép csak lassan szokott reá, hogy több gabonát termeljen, mint amennyit el tud fogyasztani. Csak amikor Nyugat-Európában annyira megsűrűsödött a lakosság, hogy nem volt elég nekik a saját termelésük, akkor kezdett megindulni hazánkból a Dunán át a búzakivitel, s lendült fel itthon a búzatermelés. Mert bizony addig, amíg nem lehetett eladni a terményfölösleget, senki sem termelt a maga szükségletén felül.

A XIX. században még egy fontos terménnyel gazdagodott a magyar föld, a *burgonyával*, amely a *dohánnyal* együtt szintén amerikai eredetű. A burgonya termelése nagyon nehezen terjedt el, csak mikor néhány éhínség köszöntött be, akkor vált kapóssá a burgonya (1813).

Nagyon lényegesen ment előre a magyar földművelés a XIX. század második felében, amikor a legtöbb területet csapoltak le, amikor divatbajott a *váltógazdaság*, megkezdődött az *istállózó állattenyésztés*, kiépítették az Alföld útjait, s felszabadították a földet megdolgozó népet, a jobbágyokat.

A szabadságharc után olyan változások történtek az Alföldön, amelyek rohamosan emelték a termelést. Először is igen sok szántóföldet nyertünk az ármentesítéssel, homokkötéssel, az ugarok feltörésével, legelők felszántásával. 1850-ben még csak 8.2 millió hektár szántóföldje volt az országnak, 1880-ban 11-6 millió, 1910-ben 14-3 millió ha, tehát 60 év alatt 6 millió ha szántóföldet szerzett a nemzet, nem fegyverrel, hanem munkával. Az újonnan szerzett szántóföldeken elsősorban búzát kezdtek termelni, mert akkor arra volt a legnagyobb szükség Európában, s ez állja leginkább a szárazságot is. A háború előtti 30 esztendő alatt a búzatermelő terület több mint felével emelkedett, az árpái $\frac{1}{5}$ résszel, a kukoricáé felével, a burgonyáé több mint felé-

vel. Azt jelenti ez, hogy minden megművelhető területet igyekezett a nemzet bevetni, s az ugart is kiszorítani. A főtermények mellett a háború előtti három évtizedben igen sok helyet szorított magának a cukorrépa is, azután a takarmányrépa, dohány, lóhere, lucerna, s minden takarmány, mert az állat mindinkább beszorult az istállóba.

De a magyar nép nemcsak új termőföldet igyekezett magának szerezni, hanem igyekezett azt becsületesen meg is művelni. Így azután nemcsak az új termőterületek, hanem a *jobb termelés* is emelte a termés mennyiségét. 1871-ben egy hektáron átlag csak 7 métermázsza búza termett hazánkban, a háború előtti években pedig már 12-6. Hasonló módon javult a rozs, árpa, zab termésátlaga, de legjobban a kukoricáé (7.5—17.2 q) és a burgonyáé (48.8—797 q).

Ne felejtjük el, hogy *különösen a nyolcvanas években haladt előre óriási lépésekben a mezőgazdasági termelés, olyan rohamosan, mint sehol másutt Európában.*

Persze nagy baj az, hogy az időjárás megbízhatatlansága folytán közbe-közbe igen rossz termések szoktak bekövetkezni. Így előfordult, hogy a búza 15 q termést is adott már országos átlagban, máskor meg csak 7.9 q-t lehetett betakarítani egy hektárról (1897). Egyes gazdáknak persze ezeknél jobb, vagy rosszabb termései is voltak, ezek a számok az egész ország átlagos termését jelentik. Legkisebb ingadozást a zab és a búza termései mutatják, legnagyobbat a kukoricáé, mert ez a legnehezebben viseli el a nyári szárazságokat. A búza legrosszabb termése az utolsó félszázad alatt 1897-ben következett be, a rozsé 1889-ben, az árpáé szintén, a zabé 1886-ban, a kukoricáé 1904-ben, a burgonyáé 1890-ben.

A búza bírja tehát legjobban a magyar föld időjárását. Pedig a búza a háború előtti évtizedekben sok jó termő helyéről kiszorult; a jobb földeket a kapások termelésére fogták be, a búza a szárazabb helyekre nyomódott ki. De ez világszerte így van. A legutoljára felfedezett világrészekben, így Észak- és Dél-Amerikában is először a pásztorkodásra, legeltetésre használták ki a nagy síkságokat, azután a búzatermelés szorította ki a nyájakat, a búzatermelést meg a kapásnövények, takarmányfélék nyomták el szárazabb területekre, éppen úgy, mint hazánkban. A búza ugyanis olyan vidékekről ered, amelyeken szintén kevés eső járja. Persze a búza is szereti a kiadós esőket, s ha egy évben nem esik legalább 45 cm eső és hó, akkor már nem termelhető

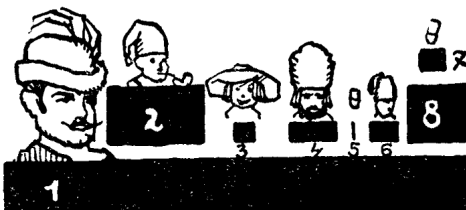
meg eredményesen. A rozs, zab, árpa már több esőt kíván, a kukoricának meg nyári esőkre van nagy szüksége. Így azután a magyar föld főterménye a búza maradt, s különösen az Alföld képéhez hozzátartozik a ringó aranykalással borított óriási síkság.

A búzán kívül a magyar föld legfőbb terményei a többi gabonafélék. Nemcsak a magyar föld éghajlata kívánja ezt így, hanem az is, hogy a földművelő nép nagyrésze nem kisebb falvakban lakik az Alföldön, hanem nagy földműves városokban, messze a szántóföldjeitől, s így a több és aprólékosabb munkát kívánó kapásnövényeket nehezebben tudja megtermelni.

b) A földművelők eloszlása a magyar földön.

Az imént már pedzettük, hogy az Alföldön helyenkint nagy tömegekben lakik a földművelő nép. Nézzünk most utána, hogy miért van ez így, s hogy általában hol és merre települt le a magyar földműves népség-

A honfoglalás utáni néhány században a magyar földet jobbra csak a meghódított népekkel és a rabi szolgákkal mivellette a nemzet. De már a XIII. században lassan ki-

GAZDÁLKODÓK ANYANYELVE :

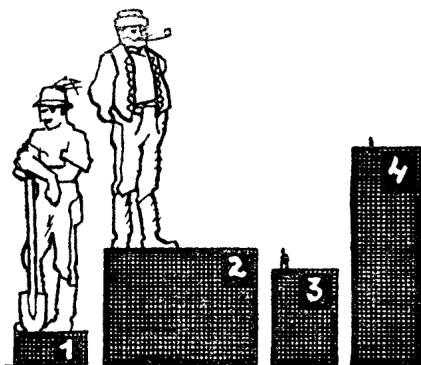
A 100 holdnál nagyobb területen gazdálkodóknak anyanyelv szerint való megoszlása 1895-ben volt:

Magyar ...	12,669 663 hold, a népesség 48 53%-a.
Német ...	2,468 084 hold, a népesség 13 12%-a.
Tót ...	151.021 hold, a népesség 12 50% a.
Oláh ...	485.456 hold, a népesség 17 07% a.
Horvát ...	29.763 hold, a népesség 1 28% a.
Szerb ...	237.335 hold, a népesség 3 26% a.
Egyéb ...	170 542 hold, a népesség 4 24% a.
Jogi személy	1,353.305 hold.

alakult a földművelőosztály. Kisbirtokos nemesek és jobbágyok túrták a magyar ugart leginkább. Amelyik nagybirtokos több jobbágyra tudott szert tenni, annak a földjét jobban művelték, ott sűrűbb volt a lakosság. A jobbágyok nemzetiiségét, nyelvét sem nagyon nézték tehát a birtokosok, hanem örültek, ha hozzájuk juthattak. Ez is egyik oka, hogy olyan sok idegennyelvű nép telepedett le a magyar földre, s hogy a hegyvidékek idegennyelvű népe lehúzódott a ritka lakosságú Alföldre. Így többféle származású népségből alakult ki

a magyar földművelőosztály. Legtöbben vannak közöttük a régi magyar földművelő népségből, akik túlélték a török hódoltságot. Ez a hazai földművelő népesség törzse. Vannak közöttük idegen országokból betelepített földművesek, különösen svábok, akik kiválóan művelik meg földjeiket, különösen a Bácskában és a Bánságban. Vannak azután a hegyvidékekről lehúzódtott pásztor népesség utódai, a rutének, tótok és oláhok.

Mindemellett aránylag kevés hazánk földjén a földművelő munkáskéz, s ráadásul még fogyóban is van a földművesosztály. Az utolsó évtizedekben hatalmas hatalmasan fellendült a magyar ipar, ami sok munkáskezet vont el a földtől. A háború előtt az állam lakosságának 62%sa volt földművelő. Különösen a földnélküli mezőgazdasági munkások, a zselé- és cukoripárlók, igen nagy számban hagyták el az utolsó évtizedekben a földet, s mentek gyári munkásnak.

GAZDASÁGOK
SZÁMA ÉS TERÜLETE 1895-BEN

1. Törpegazdaság (0–5 hold) volt 1,280.000, összesen 2,155 000 hold.
2. Kisgazdaság (5–100 hold) volt 1,085.000, összesen 17,137.000 hold.
3. Középbirtok (100–1000 hold) volt 20.000, összesen 5,663.000 hold
4. Nagybirtok (1000 holdon felül) volt 4000, összesen 11,901.000 hold.

ki a magyar birtokok, amiből $\frac{1}{3}$ rész a nagybirtokokra jutott, fele a kisbirtokokra, $\frac{1}{7}$ rész „a középbirtokokra, s csak $\frac{1}{20}$ rész a törpebirtokokra. Így azután a földművelő népesség nem oszolhatott el egyenletesen a magyar termőföldön. Ahol sok volt a törpebirtok, mint Várasd megyében, ott a leg-sűrűbben élt a földművelő lakosság; ahol sok volt a nagybirtok, mint pl. Mosón megyében, ott meg igen ritkán lakott a földművelő népesség.

A birtok, egyenetlen megoszlásán segített a magyar földbirtokreform, amely földhöz juttatta ugyan az arra érde-

A földnélküliség bizo-
míves megtalálhassa a
maga boldogulását. A föld-
birtok ugyanis nem egyen-
letesen oszlott meg a föld-
del foglalkozók között. 1895-ben
41 millió k. holdat tettek

meséket, de azért gondosan vigyázott arra is, hogy a földbirtokokat túlságosan ne aprózzák fel. A birtok erős elaprózódása az egész nemzet termelésének nagy kárára volna, mivel a törpebirtokos többnyire csak magának termel.

Bár hazánkban igen sok volt a nagybirtok, az igazság kedvéért mégis meg kell mondanunk, hogy a nagybirtokoknak csak $\frac{1}{4}$ része volt szántóföld, a többi erdő és legelő stb., míg a kisbirtokoknak csaknem $\frac{3}{4}$ része szántóföld volt.

De nézzük ezután, hogy hazánk melyik vidékén van a legtöbb földművelő. Aki a dolgot nem vizsgálta meg, azt hinné, hogy az Alföldön. Pedig nem így áll a dolog. A legtöbb mezőgazdasággal foglalkozó Horvátországban volt, a lakosságnak kerekén

$\frac{8}{10}$ része, azután Erdélyben, a Felvidéken; az Alföldön az összes ott lakóknak csaknem egészen $\frac{6}{10}$ része földművelő. Nagyön érdekes dolog következik ebből, ha még azt is elmondjuk, hogy ezzel szemben az Alföldön van a legtöbb szántóföld, az összes területeknek 65%-a, s a Felvidéken a legkevesebb, az összes területeknek kb. $\frac{1}{4}$ része. Sőt az Alföldön vannak

olyan vidékek, különösen a közepe táján, ahol a terület $\frac{7}{10}$ része szántóföld. Már most mi következik ebből? Az, hogy az Alföldön kevés lévén a földművelő, de sok a megművelni való föld, az *alföldi gazda nem tudta földjét olyan jól megművelni, mint kellett volna*. Ezért járt le a felvidékekről a tót, rutén, oláh az Alföldre aratni, kapálni.

Ha a szántóföldeken egyenletesen állítanánk fel a földművelőket, nagyon érdekes dolgot láthatnánk. Az Alföldön, különösen a Duna és Tisza között, igen kevés földművelő jutna egy hold szántóföldre, s a legtöbb a hegyvidékeken, így Trencsén és Máramaros megyében. Mi következik ebből

A történelmi Magyarország földművelő lakosságából (körvonallal jelezve) a magyarság 48,4%-a, a tótok 33,6%-a, az oláhok 31,5%-a volt cseléd vagy napszámos sorban.

már most- Az, hogy az Alföldön a földművelő még jól megél a földjéből, sok föld jutna egy földművelőre, ha egyformán lehetne felosztani, a hegyvidékeken meg olyan kevés, hogy abból már nem is lehet megélni. Ezért kellett a tótnak, ruténnek, oláhnak az Alföldre lejárni a nyári munkára, amivei ő is jóljárt, mert megkereste kenyérét, az alföldi gazda is, mert munkáskézhez jutott. Évenként átlag 200.000 munkás járt le az Alföldre a legnagyobb dologidőben. Igen-igen nagy baj a felvidéki népre is, az alföldi gazdára is, hogy ez most elmaradt; a munka és a munkás közé, az Alföld és a hegyvidékek közé oda húzták a szerencsétlen trianoni országhatárt. Azóta az Alföldön még rosszabbul dolgozzák meg a földet, a felvidéki munkásság pedig, amely föld hiányában már a háború előtt is erősen kivándorlásnak indult, most még nagyobb tömegekben igyekeznek kivándorolni.

Sejtjük már, hogy annál jobban lehet valamely vidéken termelni, annál jobb a termés, minél több a munkáskéz a földeken. Valóban így is van ez, nemcsak hazánkban, hanem mindenütt a világon. Még ha olyan mostoha is valahol az időjárás, olyan sovány is a talaj, ha *sűrűen lakja az ember a földet, jó terméseket hoz ki belőle.* így azután nem lehet rajta csodálkoznunk, hogy hazánkban a búza jobb termést ad itt-ott Bars és Trencsén megyében, mint a Bácskában, hiszen itt sokkal kevesebb dolgozó kéz jut a földnek.

Sok-sok ember kellene még az Alföldre, hogy abból mindent ki lehessen hozni, amire képes. Most tudjuk igazán felbecsülni, hogy milyen rettenetes szerencsétlenség volt a mohácsi vész, amely török járom alá juttatta az Alföldet, s így elpusztult onnan a magyar lakosság!

Álmodjunk egy szépet! Képzeljük el, hogy nem éri hazánkat az a borzalmas vész 1526-ban. Akkor a szívós magyar faj zavartalanul szaporodhatott volna ezen a drága földön. Most olyan sűrű volna az Alföld lakossága, mint talán a Lombard-Alföldön Olaszországban. És talán tiszta magyar volna, a beszivárgó idegen népek nem találhattak volna ott helyet. Nem lettek volna elégedetlenkedő, követelőző nemzetiségeink, s most nem darabolhatták volna fel hazánkat. De a magyar faj nemcsak betöltötte volna egyedül is hazáját, hanem zavartalanul dolgozhatott volna is. Milyen paradicsommá vált volna azóta az Alföld! Hiszen 150 év nemcsak hiányzik a nemzetnek földjébe fektetett munkájából, hanem még ennek a 150 évnek a pusztításait

egy másik 150 évig kellett pótolnia, javíthatnia! Az Alföld tele volna egymáshoz közel fekvő apró falvakkal, jól meg; mívelt, kertszerű szántóföldeket láthatnánk mindenfelé, s az ország népe boldog, megelégedett volna.

Íme, mit jelent egy szerencsétlenség nemcsak az ország akkor élő népére, hanem késő századokban született unokaikra, s az ország földjére, további történelmi sorsára is! *Hogy Trianon bekövetkezett, azt a magyarságnak a mohácsi vészben és az azt követő időkben való nagy elgyöngülése készítette elő. Hogy pedig Trianon szörnyű csapása hogyan fogja magát megbosszulni késő unokáinkon, azt most még csak a Gondviselő tudhatja!*

A nemzet múltja, jelene, történetének minden eseménye, földjének sorsa, jövője, gazdasági jóléte a legszorosabban vannak összeforva.

De hát térjünk vissza az álomból a valóságba, s nézzünk utána, hogy az Alföld földművelő népessége miképpen helyezkedett el ezen a nagy síkságon.

Kezdetben ott települt le a magyar földműves az Alföldön, ahol azt a vizek megengedték, tehát a magasabb partok mentén; az ártereken, mocsárvidékeken, homokon nem lehetett állandó tanyát ütni. A népesség nemzetségek szerint osztotta fel egymás között az ország földjét, csak később keveredett el egymással.

A két alföldön valószínűleg kevesebb földművelő települt le a sok mocsár miatt, mint a Dunántúl dombos vidékein. Nem szívesen húzódott a magyar földműves a hegyvidékekre sem, mert ott nagy erdőségek állták útját a szántás-vetésnek. Lassan népesült be az ország földje falvakkal. Tudjuk azonban, hogy a török hódoltság előtt az Alföldön igen sűrűen voltak a falvak, úgy mint most a Szamos mellékén. Ma már csak egyes dűlőnevekben maradt meg igen sok egykori falu emléke, amelyek;et mind a törökvilág zavaros idői törültek el a föld színétől! így pl. tudjuk, hogy Debrecen mai határában 22 falu állott egykor, Szabadkában 12 község pusztult el. Csak a Nyírség homokjától kelet felé eső szögletben nem pusztultak el az alföldi falvak, mert az óriási Ecsedi láp és a Hajdúságban letelepedett vitéz hajdúk megvédelmezték. Ott ma is sűrűen állanak a falvak. Legjobban elpusztult a Duna és Tisza köze és a Délvidék. Magában Bács-Bodrog megyében

500 községet törült le a föld színéről a török uralom, s a törökök kivonulása után csaknem lakatlan volt.

Az otthonától megfosztott, földönfutóvá tett lakosság az itt-ott megmaradt nagyobb falvakba menekült, különösen ha azok meg is voltak erősítve. Így felduzzadt azok lakossága száma, de hatalmasan megnövekedett határuk is, mert a körülöttük elpusztult falvak határa is az övék lett. Így keletkeztek a nagyhatáru alföldi földműves városok, mint Debrecen, Hódmezővásárhely, Szeged, Szabadka. Egyik« másik határa akkora, mint egy-egy kisebb német hercegség. Szabadka határa pl. 169 ezer k. hold területű, Debrecené alig valamivel kisebb. Így lehetséges az is, hogy a 637 ezer k. hold területű Békés megyében csak 27 község van. Hogy milyen néptelen volt akkor az Alföld, nagyon jellemző rá az az eset, hogy az uralkodó egyik hűséges főurat meg akar« ván ajándékozni, szabad választást engedett neki Békés vármegye vagy egy dunai vízimalom között.

Sehol Európában nincsen még egy másik vidék, ahol a földművelő lakosság községei olyan távol fekédnének, mint az Alföldön. Debrecen határa 80 km széles, tehát csaknem két napi járóföld.

Mindez nem okozott addig bajt, amíg az állattenyésztés volt a gyér lakosság fő foglalkozása. A szántóföldeket csak a község közelében művelték meg, a határ messzefekvő részeiben meg a jószág legelt, amelyet helyenkint még télen sem hajtottak be a községbe, hanem teletető szállásokat építettek nekik odakint. Csak amikor lassan eke alá került a föld, amikor széltében-bosszában elkezdődött a búzatermeslés, akkor volt baj a nagy határral. A községben lakó földműves nem tudott távolfekvő földjére naponta kijutni. Ekko kezdődött meg az Alföldön a *tanyaépítés*. De a tanyaépítés sem ment valami könnyen, mert egészen a XIX. század elejéig nem voltak a szántók felosztva a község lakosai között, hanem szántóföld-közösségben éltek. Pár évig művelték a határ egy részét, majd kiélve a földet, legelőnek hagyták és a határ más részét törték fel. Először ennek a divatnak kellett megszűnnie, kinek-kinek hozzá kellett jutnia saját földjéhez; azután kezdődött meg a tanyaépítés, kb. száz év előtt.

A *tanyaépítést* tehát a *búzatermelés indította meg*, a búzatermelés pedig csak akkor kapott lendületet, amikor az Alföldön utakat építettek. Akkor egyszerre kapós lett az Alföldön a föld, amely előbb, a XVIII. század végén, még

senkinek sem kellett. Sőt a határ legtávolabbi mocsarait, rétjeit is felszárították és felszántották.

A hirtelen felszaporodott és távolfekvő szántóföldeket csak úgy lehetett megművelni, ha a gazda legalább a gazdasági munkák idejére kiköltözött a saját földjére. Eleinte csak ideiglenes, nyári szállásokat építettek, de lassankint véglegesen ott telepedett meg a földművelő nép nagy része a saját földjén; különösen azután, amikor a tagosítások egy helyen jelölték ki a gazda összes birtokait.

A *tanyarendszer* kialakulása egyenletesebben osztotta el az Alföldön a földművelő népességet, s így előnyére vált a termelésnek. A gazda közelről kapván földjét, jobban művelheti meg, nem kell terményét a messzefekvő otthonába szállíthatni, a trágyát messze kihordani. De nagy hátrányai is vannak az alföldi tanyarendszernek, mert nagyon szétszórja a lakosságot, nehéz az iskolázás, lassan halad előre a művelődés, stb. Ezekről a dolgokról később még szoknunk kell.

Igen sok az Alföldön az olyan gazda is, aki csak a nyarat tölti a földjén épített tanyáján, a telet pedig a községben éli át.

A legtöbb tanya ott van az Alföldön, ahol a legtöbb község pusztult el, tehát a két Kunságban, a Hajdúságban, Szeged, Szabadka és a Körösök vidékén. A Szamos mentén ősi eredetű községekben él a földművelő nép, a Bácskában és Temesben, Torontálban pedig a később betelepített svábok, szerbek szép szabályosan épített, népes községekben laknak. Ezek közepes nagyságú és határu községek.

A *hegyvidékeken* csak a folyóvölgyekben és kisebb medencékben él legnagyobbbrészt mezőgazdasági termeléssel foglalkozó lakosság. A magasabb fekvésű területeken, erdőirtásokban, hegyoldalakon települt népnek már inkább az erdei munka és az állattenyésztés a főfoglalkozása. Ezen a hegyvidékeken többnyire kisebb községekben települt a lakosság, s ha a községek határa itt-ott óriási nagy is, ez nem akadályozza a föld megművelését, mivel a határ legnagyobb részét erdő borítja, a szántóföldek pedig csak a falu közelében terülnek el. A hegyvidékek városaiban is kevesebb már a földműves, több az iparos, mint az Alföldön.

A *Dunántúl* dombjai között és a Kis-Alföldön szintén kisebb községekbe húzódott a földművesnép, s igen jól műveli meg földjét.

Meg kellett vizsgálnunk a magyar földművelő népség

eloszlását, települése módját, mivel látjuk, hogy még ez is milyen fontos arra nézve, hogy hogyan lehet a földet megművelni, mit lehet termelni. Most azután nézzünk szét a magyar földön, hogy hol és mit termel a nemzet.

c) *Hol és mit termel a magyar nemzet-*

Tudjuk már, hogy igen-igen sok dologtól függ a termelés, illetve hogy mit lehet termelni. Így az éghajlat, a föld hegyes, dombos, vagy sík volta, a népnek valamely terményhez való ragaszkodása mind olyan dolgok, amelyek eldöntik a termelés irányát.

Hogy a magyar föld elsősorban a mezőgazdasági termei létre való, arról igazán nem lehet vitatkozni. Magyarország már megcsonkítása előtt is elsősorban agrárállam volt, ma méginkább az, mert az ipari élet sok kellékét vették el tőlünk.

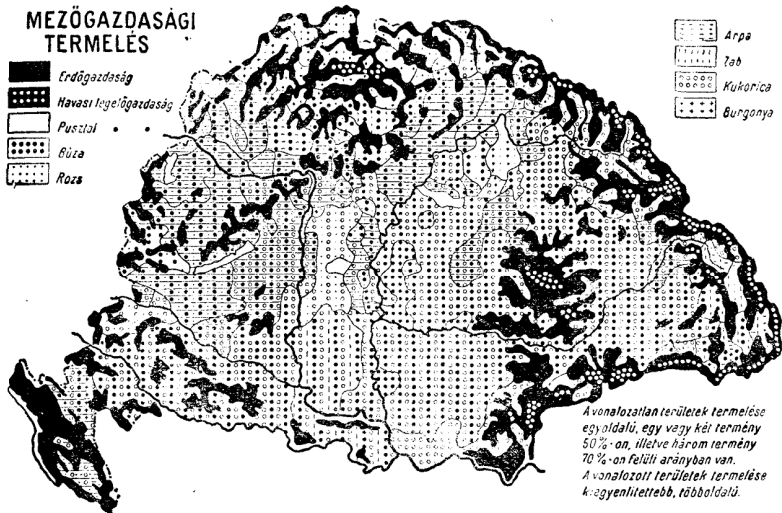
A magyar földön a mezőgazdasági termelés majdnem mindenütt lehetséges. A földnek majdnem fele szántó, $\frac{1}{75}$ része kert, majdnem $\frac{1}{10}$ része szőlő, majdnem $\frac{1}{9}$ része legelő, $\frac{1}{4}$ része pedig erdő, s csak $\frac{1}{20}$ része volt teljesen terméketlen terület. Nagyon kedvezően oszlott tehát meg a föld az egyes művelési ágak között. Igen sok állam van Európa-páiban, ahol sokkal több a terméketlen terület, mint a magyar földön. Így azután a mezőgazdasági termelés mennyisége nem csak az ország nagyságától függ, hanem a megművelhető föld területétől, a földműves munkájának a jóságától, a talaj termőerejétől, az időjárástól. A magyar földnek pedig $\frac{19}{20}$ része termő volt, ha nem is mind szántóföld. Csak $\frac{1}{20}$ része volt egészen terméketlen szikla, mocsár, stb. De még a megcsonkított magyar földön is elég jó a termékeny és a teljesen terméketlen területek aránya; sőt az egész területnek nagyobb hányada a szántó, mint az ép hazában volt, t. i. $\frac{6}{10}$ része. Az erdő aránya azonban nagyon leszállott, $\frac{1}{4}$ részről $\frac{1}{10}$ részre. De térjünk vissza a megcsonkított magyar földhöz.

A magyar földön tehát csaknem mindenütt lehetett szántani, hol jobban, hol gyengébben. A hegyvidékeken is csak 600—700 m, sőt az ország déli részében csak 900 m magasságban volt olyan hideg az időjárás, hogy már nem lehetett gabonát termelni. Az is érdekes, hogy amely gazdasági növényt meg lehetett termelni az ország egyik részében, többnyire megtermett másutt is. Csak a szőlő, kuko-

rica, és búza nem igen termett már meg az ország legészakibb részében.

Mindjárt meg is mondhatjuk, hogy a síkságokon a gabonaféléket, a dombvidékeken a kapásokat és a gyümölcsféléket termelték legjavában, a hegyvidékeken meg elsősorban az erdőmunka volt a legfontosabb. Így szépen megoszlott a munka az ország különböző részein.

De az Alföld különféle tájain is más-másféle volt a termelés. A Kunságok tengersiz vidékein és a szikes földeken

Magyarország mezőgazdasági termelése.

különösen a búza, a lecsapolt területeken kapások, kukorica, káposzta volt a fő termény. Ahol a szik erősebben kiverte a földet, ott már csak soványabb legelőkön lehetett gazdálkodni; a homokon meg vagy krumplit, dohányt, vagy szőlőt és gyümölcsöt termelt a gazda. A jobb földeken, a folyók melléke televényes talaján helyenkint szinte kerti gazdálkodás is folyt már (saláta, paradicsom, paprika, hagyma, stb.). Különösen aprólékosan művelték meg a földet Bácska déli részében, ahol sok kapás növényvel, kenderrel, komlóval foglalkoztak. Az óriási kiterjedésű legelők már alaposan össze-

zsugorodtak, csak a Hortobágyon és a kecskeméti Bugacon nem hasított még bele az eke az ősi magyar pusztába.

Ahogy az Alföldről felhúzódunk a folyók völgyébe, azt látjuk, hogy a búza lassankint mindinkább helyt ad a kaposoknak, cukorrépának, gyümölcsösöknek és sok erdő is kéveredik be a szántók közé. Ugyanígy van a dombvidékeken is, sőt itt helyenkint már több is az erdő, mint a szántó, különösen Nyugat-Magyarországon. Ezekben a dombvidékeken a lakosság körülbelül mindent meg is termelt magának, amire szüksége volt, tehát nem sokat vásárolt más vidékektől, de nem is sokat adott el nekik. Végül a hegyvidékeket egészen az Alföld tartotta el gabonával; igaz ugyan, hogy ennek a megtermelésében, learatásában a felvidéki munkás is segített az alföldi gazdának. Felvidékeink az áldott gabonatermő Alföldtől évenként átlag kb. $6 \frac{1}{2}$ millió métermázsa búzát vásároltak meg.

Egészen különleges termelés folyt az Adriai-tenger partján, ahol már elég meleg van a déligyümölcsök, örökzöld fák művelésére.

A háború előtti években az ország összes szántóinak M részén termeltek búzát, $\frac{1}{10}$ részén rozsot, ugyanannyin árpát, valamint zabot, $\frac{1}{5}$ részén kukoricát, $\frac{1}{20}$ részén burgonyát. Ezek mellett nagy területeket foglalt le a cukorrépa, a takarmányrépa, lóhere, lucerna, repce, dohány.

Persze, az ország egyik tája az egyik terményből, a másik a másik terményből termelt többet. Az Alföld termelt a legtöbbet, az ország búzatermésének $\frac{6}{10}$ részét, a rozsok és zabok $\frac{4}{10}$ részét, az árpának $\frac{3}{10}$ részét, a kukoricának $\frac{7}{10}$ részét, a cukorrépának $\frac{3}{10}$ részét, a lucernának a felét, a dohánynak $\frac{7}{10}$ részét. De hát ez nem is csoda, mert az Alföld maga $\frac{1}{3}$ része az ország területének, a legtöbb is a szántóföldje. Nemsokára azonban látni fogjuk, hogy az Alföldnél sokkal jobban termeltek más vidékek, mert ugyanakkora szántóföldről többet tudtak betakarítani. Aránylag az Alföldön volt a legtöbb búzavetés, a szántók $\frac{1}{3}$ része kalászt ringatott itt. A rozsokból aránylag a Dunántúl vetettek a legtöbbet, árpából, különösen sörárpából, a Kis-Alföldön, zabból és burgonyából az Északnyugati-Felvidéken, kukoricát az Alföld keleti szélén húzódó hegységekben és Horvátországban.

Az Alföldön sem mindenütt egyformán sokat vetnek a búzából. Az Alföld északi premén, Borsod és Heves megyék-

tői kezdve a Tisza mentén le az Aldunáig a legtöbb a búza-
vetés, helyenkint több mint fele a szántóknak. De már a
pestmegyei homokon kevesebbet termelnek belőle. Árva,
Liptó, Szepes megye már alig termelhet búzát, olyan hűvös
az időjárásuk. Nem sok a búza a Kis-Alföldön sem, mert
ott már elég az eső más terményeknek, sörárpának, cukor-
répának is.

A *rozsot* többnyire a homokon veti a magyar gazda;
azután meg a sváb gazda is nagyon szívesen vet rozsot, még
ha a búzát is meg lehetne termelni. Így sok rozs van a pest-
megyei homokon, a Nyírség homokján, és Nyugat-Magyaror-
országban.

A legtöbb *árpát* a Kis-Alföld termeli, mert ennek nagyon
jó az időjárása és a talaja a sörárpára.

A *zabot* a Bácskában azért termelte nagyban a sváb
gazda, mert itt volt a legtöbb ló. De zabot kellett termelnie
a szegény trencsényi és árvái tótnak is, mert ott már más
nem termett meg, s bizony nem a lovával etette, hanem maga-
nak süttött belőle sovány kenyeret.

Kukoricát a legtöbbet vetettek az Alföld déli felében,
a Bácskában, Bácságban. De sok kukoricát termelt az erdélyi
oláh és a felvidéki rutén is, mert ezek meg kukorica-kenye-
ret ettek.

A *burgonyát* legtöbbnyire ott termelték, ahol már a
gabonafélék gyengén termettek meg, vagy ahol a homok
kiválóan termette meg a burgonyát. Így az Alföldön Sza-
bölcs termelt kitűnő burgonyát, ahonnan a fővárost látták
el vele. A hegyvidékek népénél pedig sok helyen a kenyeret
pótolta.

Nagyon érdekes különben, ha számbaszedjük, hogy az
ország délkeleti részében inkább a kukoricát és búzát, az
északnyugati felében inkább a burgonyát és rozsot termelték.
Az is különös, hogy a német ember hazánkban is sok helyen
inkább rozskenyeret, a magyar inkább tiszta búzakenyeret
fogyaszt. Azon népek közül, amelyeknek egyik sem termett
meg jól, az oláhok kukoricával, a tót zabbal és burgonyával,
a rutén kukoricával és burgonyával pótolta a kenyeret. Ennek
csak egyrészt oka az időjárás, másik oka pedig a népeknek
a szokásaiban van.

A búza, rozs, árpa, zab, kukorica és burgonya voltak
az ország *főterményei*.

Valamely vidék akkor termel a legjobban, ha nemcsak

1—24 féle terménnyel foglalja le a maga szántóit, hanem több terményt, különösen olyanokat is termel, amelyekből kisebb területen is jól lehet pénzelní sok munkával.

Ma ez úgy van, akkor bizony az *Alföld* termelésével nem lehetünk nagyon megelégedve, mert ott a búza és a kukorica a szántónak több mint felét foglalta le, a többi meg az egyéb főterménynek jutott; nagyon kevés hely maradt olyan terményeknek, amelyeket belterjesen kell művelni. Igaz, hogy ennek javarészt az Alföld száraz időjárása az oka, de nagyrészt a kevés munkaerő is.

A *Kisalföldön* már valamivel jobb a helyzet. Itt az árpa és a búza a legfőbb termény, de még a belterjes művelést kívánó kapásoknak, cukorrépának, kerti növényeknek is megmaradt a szántó $\frac{1}{4}$ része.

A *Dunántúl* a búza és rozs voltak a legfőbb termények, s a többi terménynek is bőven volt hely.

A *hegyvidékeken* szintén nem foglalt le 1—2 termény olyan sok területet, mint az Alföldön.

Az *Alföld tehát bizony még a külterjes gazdálkodás világához tartozik.* Aratás után a tarlok kiszikkadt földje és a kukorica sárguló táblái teszik szomorúvá, lehangolóvá az Alföld képét, s a zöld foltok alig hoznak ebbe a sárga világba egy kis élénk, üdítő színt. A Kis-Alföld, Dunántúl képe már sokkal üdébb, még a legszárazabb nyár derekán is.

A kisebb termények közül a *cukorrépa* hazája főleg a Kis-Alföldön és az Alföld északi percmén meg a Vág völgye szélesebb szakaszán van. A *dohánytermelés* központja a Mátra- és a Bükk-hegység lába alatti síkság és a Nyírség. A legtöbb *takarmányrépát* a Dunántúl termeli, mert ott a legtöbb a tejgazdaság. A *babnak* Horvátországban foglalnak le legtöbb területet, a *borsónak* és *lencsének* az Északnyugati; Felvidéken, a *repcének* a Tisza és az Északkeleti-Felvidék között, a *kendernek* és *lennek* Horvátországban, a *lóherének* és *lucernának* a Mátra- és a Bükk-hegység lábái előtt.

Azt már látjuk, hogy hol mit termel a magyar nép, de most még arról is beszélnünk kell, hogy miképen megy ez a termelés, mennyit tud megtermelni egy holdon, vagy hektáron. Sokat beszéltek nálunk a legutóbbi időkben a *több: termelésről*, mert elsősorban ez válthatja meg a nemzetet szomorú halódásából. Hiszen abban nem is volna már legutóbb semmi hiba, hogy minél több területet műveljünk meg. Minél nagyobb területet vet be a gazda, annál több a ter-

més, ez világos. De ez még nem az igazi többtermelés. *A többtermelés azt jelenti, hogy a megművelt szántón minél jobb munkát végezve kell minél többet termelni*

No, ebben bizony még elég hátul állunk a nyugateurópai nemzetek mögött. Mégis legyünk igazságosak és ne kárhoztassuk oktalanul a magyar népet. El kell ismernünk, hogy nálunk sok-sok baja volt a népnek a lecsapolással, ármentesítéssel, hogy csak pár évtizede dolgozott a nemzet zavartalanul a maga földjén, hogy száraz az éghajlat, kevés a mezőgazdasági gép, stb. De bizony még a meglévő erővel is jobban meg lehetne művelni a földet. Hadd lássuk, hogy vájjon az országban hol termeltek a legjobban, s vonjuk le belőle a tanulságot.

Meg kell mondanunk az igazságot, hogy az Alföld termelése elmaradottabb, mint a Dunántúlé, vagy a Kis-Alföldé. Ennek sok oka van, részben a földben, részben a népben.

Vegyük mindjárt a *búzát*. A háború előtti évben az Alföldön 1 ha területen 13⁹ q búza termelt, holott a Kis-Alföldön 15-9 q, a Dunántúl meg 14-3 q. Az is érdekes, hogy az Alföldön éppen ott igen gyenge terméseket ad a búza, ahol a legtöbbet vetnek belőle, pl. a Nagyunságban; itt már más terményt nem is lehet jól termelni a száraz időjárás miatt. A búza tehát az Alföldön már meglehetősen kiszorult a jobb talajokról, amelyet a káposztásoknak kellett átengednie. Így azután az az igazság, hogy az Alföld termeli a legtöbb és legjobb búzát, de óriási területek kellenek a termeléséhez, mert a terméseredmény elég gyöngye. Szomorú igazság az, hogy pl. Brassó és Sopron körül jobban fizet a búza, mint az Alföldön. Igaz ugyan, hogy ott már nagyon keveset termelnek belőle, s így jobban megművelik a földjét. Az olyan terményeket ugyanis, amelyekből óriási területeket vetnek be, rendszeren nem lehet jól megművelni. Így van ez világszerte, s különösen a búza világszerte kiszorult az esősebb területekről a szárazabb területekre. Ahol sűrű a lakosság, ott már nem lehet kizárólag búzatermésből megélni, mert a sűrűbb lakosság jobban meg tudja művelni a földet, s így jövedelmezőbb terményt is tud termelni. A gabonafélék termelése nálunk 1913-ban 228 koronát jövedelmezett hektáronként, a káposztások pedig 290 K-t, a káposztatermelés meg 621 K-t. Mindaddig azonban a búzatermelés marad a főfoglalkozás, amíg az Alföldön kevés a munkáskéz és a gazdasági gép. Ha a lakosság jobban meg fog sűrűsödni és a földet

jobban meg fogják művelni, a búza is jobban fizet majd az Alföldön.

A *rozs* termésátlagai is jobbak voltak a Kisalföldön, meg a Dunántúl, mint az Alföldön, ugyanígy az *árpáé*, a *zabé* is. A legjobb *kukoricatermelés* azonban már az Alföldön folyt, különösen a Bácskában és a Bánságban, ahol a legtöbbet is termeltek belőle.

Általában azt mondhatjuk tehát, hogy a Dunántúl és a Kis-Alföld földművelése felülmúlta az Alföldét. Már most mi ennek az oka. Mindenesetre az időjárásban van a legnagyobb baj, de nem lehet mindent erre fogni. Az Alföldön kevesebb földművelőnek kell ugyanakkora területet megdőlgozni, mint a Dunántúl, nem tudják tehát olyan jól megdőlgozni. De még más baj is van. A Dunántúl és a Kis-Alföldön sokkal több a gazdák állatállománya és nagyrészt istállóban tartják, s így bőven van trágya a földekre. Az Alföldön, sajnos, még a legelőn tartják az állat nagyrésztét, nincsen trágya, sőt ami van is, még azt is helyenkint tüzelésre használják el! Ha tudná a gazda, hogy *drágább tüzelőt már nem is használhatna, mint a trágya és a szalma; drágább az a legt drágább porosz kőszénél, mert földje termőerejét égeti el vele!*

Így bizony akárhogy csűrjük-csavarjuk is a dolgot, az az igazság, hogy a drága magyar *Alföld általában még csak a külterjes gazdálkodás földje*. De hozzá kell tennünk, hogy ez nem is csoda, hiszen még egy százada sincs annak, hogy vad pusztai gazdálkodás folyt rajta. Már eljutott a külterjes gazdálkodásig, sőt *helyenkint már olyan belterjes gazt dálkodás is folyik rajta*, hogy büszkék lehetünk reá. Szeged paprikatermelése, Makó hagymatermelése, Nagykőrös ugorkatermelése, Kalocsa salátatermelése, Újvidék paradicsomtermelése páratlanul nagy szorgalmat kívánnak a földművelő néptől. Lassan mind több- és többféle növényt kezdenek az Alföldön is termelni. Igen helyes, hogy egy-egy vidék népe egy termévre veti rá magát teljes erővel, s abból azután óriási mennyiségűt és kiváló minőségűt termel.

A *Kis-Alföld* viszont már a belterjesebb gazdálkodás földje, amely különösen a sörárpára, cukorrépára, takarmányfélék termelésére helyezi a fősúlyt.

A *Dunántúl* termelése is inkább hasonlít a Kis-Alföldéhez; sűrű lakossága kiválóan műveli meg földjét.

Ezek a legfőbb mezőgazdasági tájaink. A Drávántúl ter-

melése a gazdag Szerémség kivételével már szegényesebb. Itt a gabonán kívül különösen sok babot termelnek. A felvidékek és Erdély termelése szintén már csak a helybeli szükséglet kisebb részét képes kielégíteni.

A magyar föld *szőlőtermelése* kiváló. Az Alföld északi, északkeleti és keleti peremén kitűnően fekvő napsütéses domboldalakon (Érmellék, Tokaj) hosszú századok óta folyik már a bortermelés. Éppen úgy a Balaton menti hegyoldalakon is, sőt Erdélyben is Gyulafehérvár és Nagyenyed vidékén. Különösen kiváló, tüzes borokat termő talajok a régi tűzhányó hegyek kőzeteinek a máladéka, pl. a tokaji Hegyalján. Sajnos, a 90-es évek elején a fillokszéra csaknem egész szőlőállományunkat elpusztította. Ekkor terelődött a figyelem az Alföld kitűnő homoktalajai felé. Így honosult meg a *homoki szőlőművelés*, különösen Kecskemét körül, Szabolcsban, Somogyban. A Duna-Tisza között olyan homokpuszták voltak, melyeket még legelőnek is alig lehetett használni. Ezekből fogtak be 95.000 ha területet a szőlőnek, s ma itt van az Alföld legszebben megművelt területe.

A *gyümölcsstermelés* is lassan leszáll a dombvidékekről az Alföldre is. Ebben is nagyon nagyot haladt a magyar mezőgazdaság a háború előtti évtizedekben. Nagyon érdekes, hogy azokból a gyümölcsfélékből, amelyeket már hosszú századok óta termelnek a dombvidékeken (alma, körte, szilva), nem tudtak eleget termelni a lakosság szükséglete ellátására, de amelyeknek a termelését csak pár évtizede kezdték meg az alföldi homokon, olyan óriási mennyiséget állítottak elő, hogy bőséges kivitelre is jut (kajsziarack, cseresznye, szőlő, őszibarack, meggy).

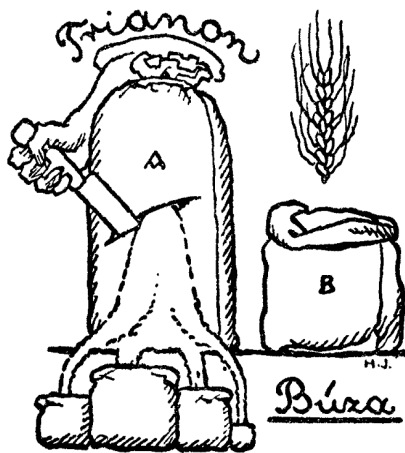
Eddig még csak a boldog, ép haza mezőgazdasági termeléséről szóltunk, de nem néztünk szét, hogy mindebből *mi maradt meg a trianoni börtön-határon belül*. Pedig nekünk jelenleg ebből a csonka földből kell megélnünk.

Meg kell döbennünk, amikor megtudjuk, hogy a békekötésben több mint fele veszett el a magyar szántóföldnek! De a valódi veszteség még nagyobb. Tudjuk ugyanis az elmondottakból, hogy a legjobb termőföldrünk a Kis-Alföldön, a Dunántúl, az Alföld szélein, különösen a déli szélein voltak. Ezek mind elvesztek, s nekünk éppen a legnyíltabb fekvésű, legszárazabb területek, az Alföld közepe maradt

SZÁNTÓFÖLDEK

1/VOLT: 22,304.000 HOLD
2/MARADT: 9583.000HOLD

- A) Trianon előtt átlagban
termett búzánk ..... 41,018.000 q
B) Trianon után nekünk
maradt ..... 19,942.000 q

A megszállt területeken a cseheknek
terem: 3.862.000 q, az oláhoknak: 9.687.000 q,
a délszlávnak 6.921.000 q, az osztrák-
nak: 569.000 q.

meg, ahol a termes a legbizonytalanabb. Ha régebben az Alföldön nagy aszály pusztított, a többi esősebb vidék még mindig termelt annyit, hogy nem pusztultunk éhen. De mi lesz majd ezután, ha az Alföldön egy-egy óriási szárazság minden termést elpusztít-

Igaz, hogy a megmaradt földnek $\frac{6}{10}$ része szántóföld, de ne feledjük el, hogy aránylag több szántóföldet vettek el tőlünk, mint amennyi népet elcsatoltak. És elvették az alföldi termőterületektől azokat a munkáskezeket, akik a hegyvidékekről jártak le ide dolgozni.

De még egy nagyobb baj is van. Eddig az orszagnak mindenféle területe volt, síksága, dombvidéke, hegyvidéke, sokféle terményt lehetett tehát termelni. Most csupa síkságunk és alacsony dombvidékünk maradt, amelyeknek *termelése nem tudja egymást kU egészíteni. Most jóformán csak gabonaféléket lehet az országban term el ni.*

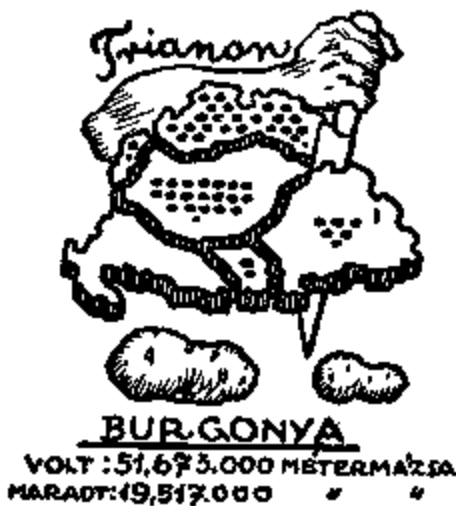
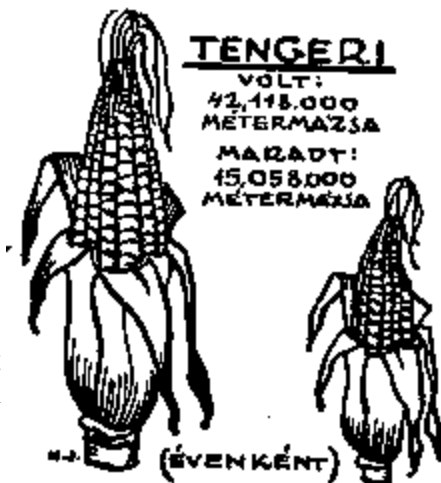
Még aránylag legkevesebb veszett el a búza-termelő területekből, amelyeknek majdnem fele

maradt meg, s a rozséból, amelynek $\frac{6}{10}$ része maradt a miénk; de bizony a kukoricatermő földeknek $\frac{2}{3}$ részét vitte el a Bácság, Bácska és Erdély elvesztése, éppen úgy $\frac{2}{3}$ része veszett

oda a zab- és burgonya-termelő területeknek a Felvidék elrablásával; több mint fele az árpa-földeknek a Kis-Alföld északi része elszakítása miatt. Pedig még a gabonafélék területéből a legtöbb maradt, de a káposztából már igen kevés.

Így azután a csonkaország valósággal a gabonatermelés földjévé degradálódott. Oda van a sokoldalú belterjes termelés.

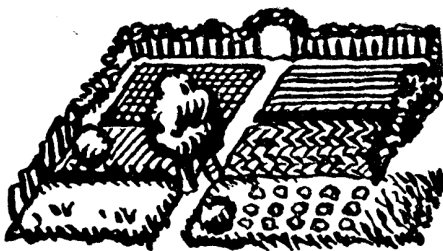
Ami termőterületünk megmaradt is, annak termését is legalább három évtizeddel vetette vissza a háború és a megcsönkítés. *A háború után a magyar föld olyan terméssátlagokat adott, mint 35 évnek előtte.* Mi ennek az oka? Nagyon egyszerű ok: a belterjes gazdálkodásnak minden eszközét kicsavarták a magyar gazdák kezéből, vagyis elveszítette felvidéki munkásait, nagy veszteséget szenvedett állatállományában, kevés a gazdasági gép, műtrágya, nincsen fája, eltűzeli a szalmát, trágyát stb. Ezért van az, hogy a háború után az ugaron hagyott területek igen megnövekedtek. A földbirtokreform lefolytatása is nagy zökkenőt jelentett; a régi

birtokosok helyzete bizonytalanná vált, a földhöz jutott új gazdák pedig még nem tudták földjüket megfelelően megművelni.

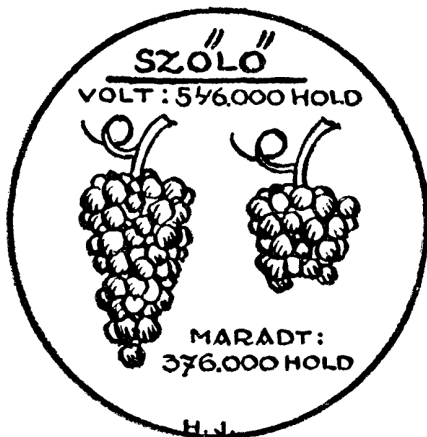
A legváltásosabb esztendő volt a csonka ország mezőgazdasági termelésében

KERT

VOLT: 662.000 HOLD

MARADT
167.000
HOLD

az 1922.-i év, amikor a szántóföldeknek csak $\frac{3}{5}$ része volt a főterményekkel bevetve, holott a háború előtt $\frac{3}{4}$ része! Azóta, hála Istennek, fokozatosan javul a helyzet, s a magyar gazda szorgalmas munkája mentette meg már eddig is a csonka országot az elpusztulástól.

A háború óta elmúlt években az ország bevetett szántóföldjeinek felén kalászosokat termelnek, $\frac{1}{4}$ részén kapás terményeket, $\frac{1}{200}$ részén hüvelyeseket, $\frac{1}{100}$ részén kereskedelmi növényeket (dohányt, repcét), $\frac{1}{7}$ részén pedig szálas takarmányt.

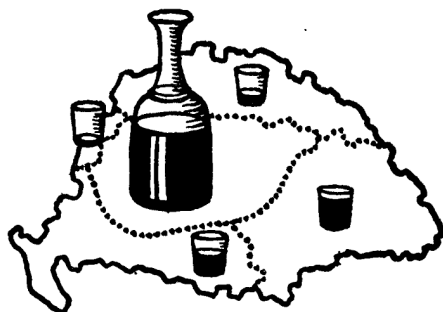
A háború óta aránylag kevesebb területen folyik a búzatermelés, viszont a rozstermelés kezd jobban elterjedni.

Hogy a háború és a megcsonkítás milyen rettenetes rombolást végzett a magyar gazda munkájában, azt alig lehet föl-

becsülni; csak abból sejthetjük, hogy a háborút követő négy esztendő alatt átlag $\frac{1}{3}$ résszel kevesebb búza termett a csonka országban, mint a háború előtt ugyanezen a területen; éppen úgy $\frac{1}{4}$ résszel kevesebb rozs, zab és kukorica, $\frac{1}{3}$ résszel keve-

sebb árpa, Ve résszel kevesebb burgonya. De nem kell kétségbeesnünk; a magyar gazda bámulatos szívóssága, kitartása, földszeretete lassankint már gyógyítgatja a sebeket. Olyan ez a nemzet, mint *Anteus*, a görög hős, akit amidőn birkózás közben a földhöz vertek, mindig új erőre kapott. mert a *Föld volt az édesanyja!* A magyar nemzet édesanyja is a magyar föld. A kegyetlen békekötésben szándékosan akartak bennünket a földhöz verni, azt mondván, hogy a csonka országtól el lehet és el kell venni egész iparát, bányaszatát, s maradjon csak agrárország. Szándékukat alaposan végre is hajtották. *A hazai földhöz vert nemzet azonban nem fog elpusztulni, hanem új*

életre fog ébredni, mert minden ereje a földben van. A magyar földművelő nép a háború után hihetetlen erőfeszítéseket tesz, hogy az országot megmentse. Többet dolgozik, tanul, művelődik, szövetkezik: *a magyár föld kezdi átömleszteni életerejét a lesújtott nemzet testébe.* A nemzet kegyetlen mostoha sorsban ugyan, de megélt, s hiába minden gonoszkodás, fel is fog támadni, ha földjével még jobban összeforr.

MUST TERMÉS
VOLT: 3,243.000 HEKTOLITER.
MARADT: 2.002.000 " "

d) *Eltartja-e a magyar termőföld a nemzetet-*

Azt mondja a jó magyar példabeszéd, hogy a sült galamb nem repül senkinek a szájába. Nagy igazságot példáz ez a mondás! Mikor azt kérdezzük, hogy eltartja-e a magyar termőföld a nemzetet, ezt csak úgy gondolhatjuk, hogy vájjon munka árán eltartja-e a nemzetet- Eldorádó országot bizony egy nemzetnek sem adott az Isten. Földjüknek határait, termőerejét azonban különböző mértékben szabta ki. A föld sehol sem terem magától annyit, hogy ott igazi nemzet élhesen meg. A jó termőtalaj, a termékenyítő eső, az éltető nap-sugár magában még nem elég. Mindehhez még az ember

munkája kell, hogy a föld ezen értékeiből olyan értékek váljanak, amelyekkel pincét, kamrát meg lehet tölteni.

Minél több ember népesíti be az ország földjét, annál többet kell a földből termelni, hogy a nemzet megéljen. Amint a nép szükségletei emelkednek, annál több munkát kell a földbe fektetni. Sok ország már olyan sűrű népességű, hogy akármennyit dolgoznának is saját termőföldjükön, nem tudja őket eltartani. Az ilyen államok azután iparra nevelik népük nagy részét. Az ipari gyártmányoknak eladására olyan idegen világrészben' tájakat keresnek, ahol nincsen ipar, de van jó mezőgazdasági termelés, vagyis *gyarmatokat* alapítanak. Ipari cikkeiket ott adják el, élelmüket ott vásárolják. A hazánktól nyugat felé fekvő európai államok már nem tudják népüket saját földjük termésével élelmezni, ezért legnagyobb részük gyarmatokat szerzett idegen világrészekben.

Hazánknak nem voltak gyarmatai, mivel még bőségesen el tudta tartani saját népét; no meg azután tengerpartja is rövid volt, nem is tudott volna könnyen hozzáférni az idegen világrészekhez; kicsi nemzet is volt ahhoz, hogy a népek nagy versenyében részt vehessen. Itthon is volt elég dolga, s földje jól el tudta tartani a nemzetet.

Különösen addig tartotta el igen könnyen a föld a maga népét, amíg a nép meg nem szaporodott. Még egy évszázad előtt is olyan kevés volt az ország népe, hogy nem is kellett minden földet megművelni; a kevés földművelő nem is tudta az összes földeket megművelni. Csak amikor az Alföld újból benépesült, akkor kezdtek többet termelni, s olyan erősen lendült fel a termelés, hogy a külföldnek is bőven jutott belőle. Ugyanekkor, a múlt század 70-es éveiben, kiépültek az utak, vasutak, s a terményfőlösleget most már kényelmesen ki is lehetett szállítani az arra mindinkább reászoruló nyugati államokba, különösen Ausztriába és Németországba.

A magyar termelés a múlt században, 1870—90 között olyan hatalmasan fellendült, hogy a termés megkétszereződött. 1870 körül az ország minden lakosságára 465 kg jutott a búza, rozs, árpa, zab, kukorica és burgonya együttes terméséből, 1890 körül pedig már 846 kg, végül a háború előtti években 961 kg.

Az ország földje és népe közötti kapcsolat tehát mindjobban erősödött, a föld mindinkább többet juttatott a szorgalmas népnek. Meg kell azonban azt is mondanunk, hogy közben a nép igényei túlságosan megsokasodtak, mind több

ipari cikket, ruhát, piperecikket, élvezeti cikkeket, stb. kezdett vásárolni, amit a hazai ipar nem tudott neki előállítani. így akármilyen erősen iparkodott a magyar gazda és a magyar föld, az általuk termelt termények fölöslegének árából mind nehezebben lehetett fedezni a külföldről behozott iparcikkek árát.

No meg azután nagy baj volt az is, hogy a külföld leginkább a *búzát* vásárolta tőlünk, s ennek a termelése nem tudott olyan gyorsan előrehaladni, amilyen gyorsan emelkedett az ország ipari behozatala, bár egyébként nagyon rohamosan növekedett a magyar búzatermelés. A szabadságharcot követő kiegyezés táján (1867) az ország egy lakosára még csak 118 kg jutott összes búzatermésünkből, a világháború előtti években pedig majdnem a duplája, 238 kg! A tőlünk nyugatra fekvő államok közül csak Franciaországnak volt ennyi búzatermése, tőlünk keletre pedig Oláhországnak, Bulgáriának, s Dél-Oroszországnak. 1911—1915. évek alatt hazánkban évente (Horvátország nélkül) búza 41, rozs 12, árpa 15, zab 13, kukorica 42, burgonya 52 millió méter-mázsa, és 3 millió hl bor termelt. A kisebb termények közül 1913-ban 48 millió mázsa cukorrépa, 62 takarmányrépa termelt.

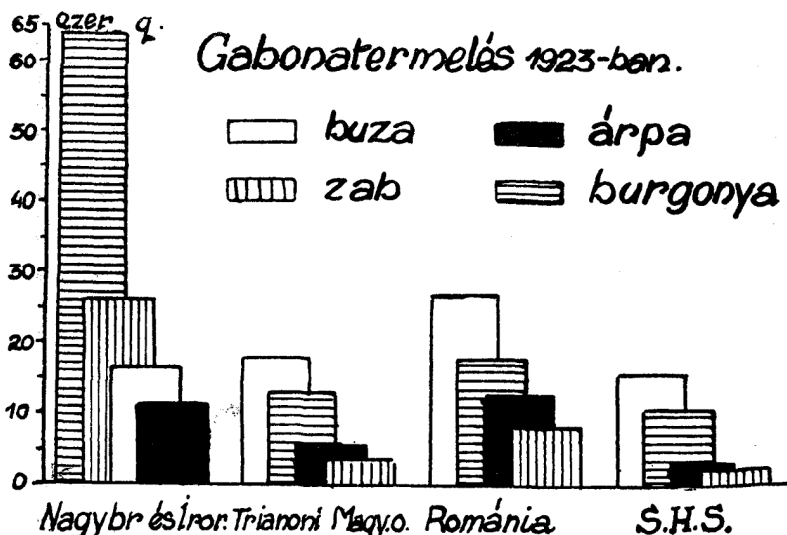
A főtermények mindegyikéből többet termelt a magyar föld, mint amennyit a lakosság el tudott fogyasztani, így tehát a magyar föld csakugyan jól eltartotta a maga népét. Igaz, hogy nálunk sok terményből, így még a búzából is, kevesebbet fogyasztott a nép, mint a nálunk műveltebb államokban; szegény lévén az ország, minden gazda minél több terményt igyekezett a piacra vinni. Még az alföldi gazda elég bőségesen élt, de a hegyvidékek szegény népének, a tótnak, ruténnek, oláhnak igen silány volt az ételmezése, igen sok még ünnepnapon sem ehetett búzakenyeret. A nép többi része, a nem termelők is, aránylag keveset fogyasztottak az általános szegénység következtében.

Az országban termelt búzának csak $\frac{3}{4}$ része fogyott el idehaza, a rozsnak $\frac{7}{10}$ része, még kevesebb az árpából és zabból, míg a kukorica és burgonyatermést majdnem egészen idehaza fogyasztottuk el.

A magyar nemzet legtöbbit fogyasztott a búzából, mert a magyar faj különösen a búzakenyeret szereti, míg a germán népek (német, osztrák, dán, svéd, norvég) inkább a rozskenyeret fogyasztják.

A magyar föld bőségesen termelte a *dohányt* is. Ez sem fogyott el idehaza, majdnem fele került külföldre. Az itthon termelt *cukorból* kb. $\frac{3}{4}$ részt vitt el a külföld, de bizony a *borból* már jócskán megittak idehaza is, mert csak $\frac{1}{5}$ része jutott idegen népeknek. (Itthon egy főre átlag 12 liter jutott egy évben!)

Ami terményt el lehetett várni a magyar termőföldtől, abból volt is bőségesen, sőt a szomszédos államok népét is élelmeztük. Elsősorban Ausztriának jutott magyar kenyér, bor, cukor, ezután Boszniának, Németországnak. A magyar

cukor jutott el a legtávolabb, néha magyar cukorral édesítette teáját az angol, amerikai, az indiai is.

Ennek a régi jó, boldog világnak persze alaposan véget vetett a trianoni béke. Lehanyaglott a magyar föld termelése, s most alig terem meg az itthon szükséges mennyiség. Gyakran lehet olyan botor beszédet hallani, hogy hiszen a hegyvidékek elvesztése nem olyan nagy csapás, megmaradt a búzatermelő Alföld. Hát bizony ez csakugyan oktalan beszéd, hiszen láttuk, hogy az Alföld termelését a hegyvidékek is nagyon sok mindennel segítették elő. Azután meg a szántóföldből több vészelt el, mint a fogyasztó népből. A legjobb

búzatermelő területek, a Bánság, Bácska is oda vannak. Ne felejtjük el azt sem, hogy csupa olyan lakosságot veszítettünk el, tótot, rutént, oláhot, akik amúgy is kevés kenyeret fogyasztottak.

Így azután nem csoda, ha a békekötés utáni években még a saját kenyereink sem termett meg. Még ha a háború előtti jó termések visszaállanak is, akkor sem lesz annyi búzafölöslegünk, hogy a hiányzó fát, iparcikket, sőt meg tudjuk vásárolni a külföldtől. Pedig a háború óta mindenki kevesebbet fogyaszt, mint a háború előtt, mert igen nagy a szegénység. A háború utáni években majdnem csak feleannyi kenyér fogyott idehaza, mint a háború előtt. Ennyire le kellett csöki kenten a fogyasztást, mert nagyon lecsökkent a termelés is.

De ne higyjük, hogy csak a csonka hazában van ilyen nyomorúság. A termelés Európa minden államában csökkent a háború után, még a győztes államokban is. Oláhországban és Szerbiában még jobban tönkre ment a termelés, pedig győztes államoknak mondják magukat.

Mi itt a teendő- A nemzet jóléte a föld mennyiségétől és a beléje fektetett munkától függ; *ha kevés a föld, többnek kell lenni a munkának.* Ez a *többtermelés titkai* Amikor a nemzetnek karddal a kezében kellett életéért küzdenie, akkor született ez a mondás, hogy „ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel”. Most kezével az ekeszarván küzd a magyar gazda a nemzet életéért; most tehát azt a közmondást úgy kell érteni, hogy „ha kevés a földed, toldd meg több munkával”!

Körülöttünk még jobban lezüllött a mezőgazdasági termelés, mint nálunk. Ha a mi termelésünk hamarabb áll talpra, mint ellenségeinké, akkor föltámadhat ez a csonka ország. Ez a talpraállás nem csak annyit jelent, hogy olyan jól kell termelni, mint a háború előtt, hanem azt is, hogy sokkal jobban. Ha búzatermésünk átlagát hektáronként csupán egy métermázsával tudja emelni a magyar gazda, ez már egyedül is óriási összeget jelent a nemzet számára.

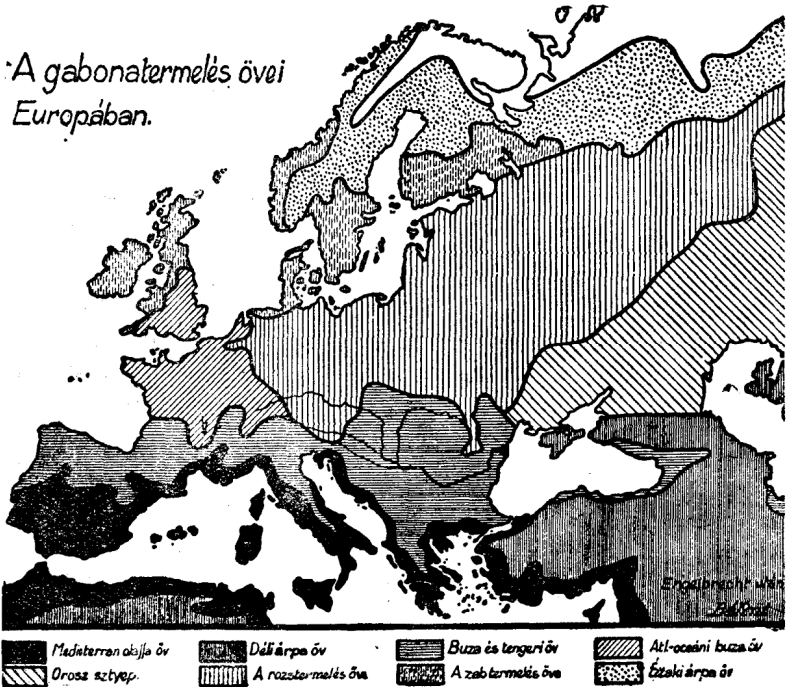
Még a csonka ország földje is sokkal több népet és sokkal boldogabban tarthat el, de csak sokkal több munka árán!

e) *Hogyan termelnek más nemzetek-*

A magyar gazda munkáját csak akkor tudjuk igazán megbecsülni, ha összehasonlítjuk Európa többi nemzeteinek a termelésével. Meg azután még valamiről nem szabad meg-

feledkeznünk: a magyar föld termelése, azaz, hogy mennyit és mit termel a nemzet, attól is mindig függött, hogy a hazánkon kívül fekvő mezőgazdasági államok hogyan és mit termelnek, az iparosállamoknak milyen terményekre van szükségük és honnan szerzik be a szükségeseiket.

Csak akkor értjük meg, hogy milyen kiváló földje van a nemzetnek a természet alkalmassága és saját szorgalmából, ha megmondom, hogy egész Európában egyetlen más

ország nincsen még, ahol olyan kevés terméketlen terület volna, mint a magyar földön. Ahol szántó, legelő, kaszáló már nem lehetett, ott erdőség fedte a magyar földet. Tőlünk keletre és délre olyan országok vannak, amelyeknek földje sokkal kevésbé gondozott és így igen sok a terméketlen területük.

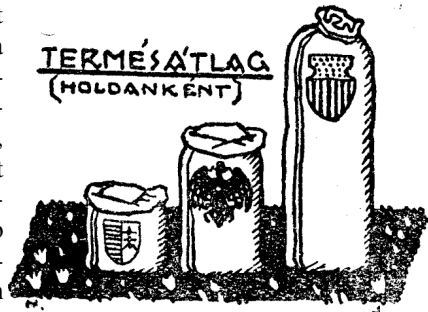
Sok termőföldünkön elsősorban gabonaféléket termelt a magyar nemzet, míg a nyugati államok már kevesebb gabonaféléket, több takarmányt és ipari növényt termelnek. A magyar

föld a búzatermelésre legalkalmasabb terület közepén fekszik. Ezért van az, hogy a magyar *búzatermés* az egész Európáénak majdnem $\frac{1}{10}$ részét tette ki, pedig lakosságunk Európáénak csak nem egészen $\frac{1}{20}$ része volt. Valóban, a magyar nemzet minden erejét a búzatermelésre fordította, s a háború előtti negyven esztendőben Európában sehol sem javult a búzatermelés átlaga és sehol sem emelkedett a termés mennyisége olyan erősen, mint a magyar földön. Erre valóban büszkék lehetünk. De még mindig sok teendő van hátra. Európában igen sok állam van, ahol a búzatermelés sokkal jobb eredményekkel jár, pedig földjük termőereje sokkal csekélyebb, mint a magyar földé. így a magyar talaj

a háború előtt csak 12-6 métermázsza búzát termelt egy hektáron, míg Dánia 31-9 mázsát. Jobb búzatermést adott az osztrák, német, angol, francia, belga, hollandus talaj is, mert sokkal belterjesebben művelik meg, sokkal több műtrágyát adnak bele, mélyebben szántják, jobban gondozzák. Pedig ezekben az államokban a búzatermelés kevésbé fontos. Földjük kisebb hányadát vetik be búzával, mint idehaza, mert más terményekre fektetik a fősúlyt. Egész Európában csak Oláhországban volt a föld nagyobb része búzával bevetve, mint hazánkban.

Mi ebből a tanulság- Az, hogy ha ezek az államok ilyen kiváló termést értek el rosszabb földjükön is, mi még náluk is jobb eredményt érhetünk el, csak meg kell találni a módját a többtermelésnek.

A *rozsa* termelésére mi nem fektettünk olyan súlyt, mint a germán népek, ahol ez a főtermény. S bár a rozstermelés is szépen javult nálunk a háború előtt, olyan mértékben, mint sehol másutt, mégis még csak gyenge eredményt tudunk benne elérni. Belgium pl. éppen kétszer annyi rozst termelt egy hektáron, mint mi. Körülbelül ugyanez a helyzet az *árpa*

Magyarországon búza 76, rozsa 66, árpa 78, zab 68 q. — Németországban búza 123, rozsa 102, árpa 148, zab 113 q. — Amerikában a német termés kétszerese

és *zab* termelésében is, amelyek különben már inkább hidegebb égtájak terményei.

A magyar *kukoricatermelés* igen jelentékeny volt Európában. Európa kukoricatermelésének $\frac{1}{3}$ része magyar földön termett. A *kukoricatermelésre valóban sehol másutt Európában nem helyeztek olyan súlyt, mint mi*. Kukoricánk termés-átlaga a háború előtti négy évtized alatt megduplázódott. Ez az egyetlen olyan terményünk volt, amelyet mi tudtunk a legsikeresebben termelni Európában. De akármilyen büszkék is vagyunk erre, ne feledjük el, hogy a műveltebb európai államok nem is nagyon foglalkoztak kukoricatermeléssel, mert éghajlatuk már hűvös a kukoricának.

A *burgonya* viszont ezekben az államokban volt jobban elterjedve, nagyobb területeken és jobban is termelték mint mi. Tőlünk keletre és délre viszont már keveset termeltek belőle.

Magyarország mezőgazdasági termelése, a termelt növényeket tekintve, legjobban hasonlított a háború előtt Oláhország, Szerbia és Bulgária termeléséhez, mert éppen úgy, mint ezekben az államokban, a termelésben legfontosabb volt a búza és a kukorica, kevésbé fontos az árpa és a zab, s legkevesebbet a burgonyával vetettek be.

A termelés belterjes voltát tekintve azonban a magyar föld jóval előbbre volt ezeknél az államoknál. Nem érte el ugyan azt az eredményt, mint a művelt nyugati államok, de mégis közelebb állott azokhoz, mint a balkáni államok, Szerbia, Oláhország, Bulgária.

Hogy a mi termelésünk mindinkább megközelítette a nyugati államokét, azt nemcsak termelésünk javulásából tapasztalhattuk, hanem abból is, hogy mind többféle terménynek szorított helyet a magyar gazda. így pl. cukorrépa-termelésünk olyan gyorsan lendült fel, hogy a háború előtt mi termeltük Európa cukorjának $\frac{1}{20}$ részét!

Éppen ilyen jelentékeny volt Európában a magyar *bortermelés* is. Európában a Földközi-tenger melléki államokon kívül csak hazánkban, a Rajna mentén Németországban és Franciaországban lehet jó bort termelni.

*

Ne bántsuk tovább a boldog múltat, hagyjuk el a sötét jelent, s próbáljunk egy pillantást vetni a ködös jövőbe.

Milyennek kell lenni és milyen lehet a magyar föld, hogy ismét boldogíthassa népét-

Az Alföldről a külterjes gazdálkodásnak mielőbb el kell tűnnie. A gyöngén művelt, rosszul trágyázott földön beláthatatlan területeken ringó, de helyenként csak arasznyi búzavetés helyét araszos kalászá nemesített magyar búzának kell elfoglalnia. A belterjes művelésben a búza mellett mind több tért fognak hódítani a kapás növények, nemcsak a kukorica, répa, dohány, hanem a zöldségfélék, fűszerfélék, gyógynövények. A pusztá utolsó nyoma is el fog tűnni a magyar földről. A sovány, szikes legelőket fel fogják törni, a sziket megjavítani, takarmánnyal bevetni. Ahol vízhez jut a gazda, ott öntözőcsatornák hálózák be az apró parcellákban megműveit földeket. A réteket öntöző ereknek kell táplálni. A fa, a bokor elveszi majd a pusztá végtelen kilátását; a homokon gyümölcsös, a sovány pusztán akácerdő, tölgy, jegenye, nyárfaerdő szelídíti meg az Alföldet. A legelő állat mind kevesebb lesz, az istállók építésébe sok költséget kell befektetni a gazdának. Ezekkel azután más átalakulásoknak is jönniök kell. A tanyavilágot tanyai központokba kell bekapcsolni jó utakkal, gazdasági vasutakkal. A földeken több gép fog dolgozni, mint emberi és állati munkaerő. Villamos dróthálózat fonja át az egykori pusztát. Megvilágosodik a magyar falu éjszakája, s megvilágosodik a magyar gazda elméje: iskolákban, gazdasági tanintézetekben, szövetkezetekben, falusi olvasóköriekben művelődik a magyar gazda.

A magyar termőföld ontani fogja az Isten áldását, hiszen minden befektetett munkát százszorosán tud visszafizetni.

Ennek a még csak megálmodott képnek el kell következnie, mert elkövetkezhet. Gondoljuk csak meg mégegyszer, hogy milyen is volt földünk sorsa, s állítsuk egymásután ezeket a képeket.

Honfoglalási kép: az Alföld pusztá, láp, rét, mocsári erdő, tölgyrengeteg, a hegyvidék bükkös és fenyves irtatlan őserdeje.

Anjoukori kép: az Alföldön rétgazdálkodás, már igen sok szántóföld, gabonatermelés, az erdők már erősen megritkítva, a hegyvidéket folyóvölgyeiben és kis medencéiben szintén földművelés.

Török hódoltság utáni kép: az Alföld füves, árvalányhajas pusztá, futóhomok, mocsárrengeteg; kevés földművelés,

mindenfelé szilaj pásztorkodás, elpusztult falvak, kevés lakosság.

Világháború előtti kép: az Alföld mocsarai lecsapolva, árvédő töltések, a legelők feltörve, kiterjedt földművelés, tanyákkal benépesített síkságon kalászengeteg, kukoricatáblák, itt-ott akácós ligetek, utak és vasutak.

A fejlődés tehát megvolt, itt-ott ugyan visszafejlődéssel is tarkítva. De a kép folytonosan változik. Ilyen rendkívüli jeletőségű történelmi eseménynek, mint a jelenlegi megcsontítás, fontos következményeinek kell lennie. A néptől függ, hogy ez a változás most milyen irányú legyen, vajjon visszafejlődés, vagy előrehaladás álljon-e be. A visszafejlődés szomorú lehet: az árvíz elhatalmasodása, a puszta újból való térfoglalása, a mezőgazdaság visszafejlődése. De *a föld^anyát hoz sújtott magyar nép máris megállította ezt a visszafejlődést.* Erős a hitünk, hogy a megcsontítás nagy tanulságaiból új erőt merítve újabb felvirágzás ideje fog elkövetkezni a magyar mezőgazdaságra.

2. A magyar pásztor munkája.

Aki az eddig elmondottakat figyelmesen olvasta el, az csodálkozni fog, hogy a magyar pásztorkodásról újból beszélünk. Hiszen tudjuk már, hogy az igazi pásztorelet megelőzte a földművelést, s most a pásztorkodás kiveszőben van. Mégis újból szólnunk kell róla, mert nem az állattenyésztés, hanem csak annak módja van kiveszőben; *a magyar állattenyésztés mindjobban összeforr a földműveléssel, a mezőgazdasági termeléssel.*

Valamikor nem így volt. A pásztornak igen kevés köze volt a földműveléshez; munkájuk egymás mellett folyt, de a földműves csak alig termelt olyan terményt, amit az állatvilág fogyasztott el. Az állattenyésztés meg legföljebb igavonókkal segített a földművelésben, de még trágyát sem adott a termőföldnek. Csak lassan forrt össze a földműves és a pásztor igazi mezőgazdává, akinek a munkája kiterjed a földre és az állatvilágra is. Ez az összeforradás a magyar földön még ma sem fejeződött be teljesen. Sokáig nem is fért össze ez a két gazdálkodási irány. A pásztor féltette a maga legelőit az ekétől. Ugyanazon a helyen csak felváltva folyhatott a kétféle gazdálkodás; a kimerült termőföld helyett feltörték a legelőt, az állatot meg az elhagyott szántóra hajtották.

A magyarság legfontosabb ősfoglalkozása a pásztorkodás volt, amit még Ázsiában szokott meg bolgár és török fajú népektől. Legelső gazdasági állata kétségtelenül a ló volt. A honfoglalók a lovon kívül már nagy szarvasmarha csordákkai, juhnyájakkal, kecskével érkeztek az új haza földjére. Sertésük még aligha volt, de a bivalyt a hunok és a magyarok hozták Európába.

Az új haza földjén nagyon alkalmas térségeket találtak kedvelt foglalkozásuknak. Hosszú ideig folyt itt is a kóborló állattenyésztés, legelőről-legelőre hajtva a barmokat. Különösen az Alföld sok rétsége, lápja, mocsaras ingoványa, füves pusztáin tartotta fenn magát sokáig ez az életmód. Igaz, hogy az új haza mégsem lehetett erre olyan alkalmas, mint a régi, mert bizony itt elég szigorú a tél, az állat a hó alól csak a magas fűvű rétségen tudta megtalálni silány táplálékát. A pásztor kóborlásai elé is határt szabott az, hogy a földek legalább is az egyes törzsek között fel voltak osztva. Olyanféle pásztorkodás folyt tehát itt, amit *szilaj p ásztorkod ásnak* mondunk. Az állat egész éven át sem került istállóba, kivéve azt a kevés igavonó barmot és hátaslovat, amit a ház körül tartott a gazda.

Az Árpádházi királyok alatt különösen a lótenyésztés virágzott az Alföldön. A hazánkon átvonuló keresztes hadaknak is föltűnt lovaink nagy száma. Királyi, püspöki, apátsági ménesekről bőszeges följegyzésünk van ebből az időből. A szarvasmarhatenyésztés különösen a székelyek földjén virágzott; a Bakony makkos erdősegeiben sertés-kondák legeltek, de folyt már a baromfitenyésztés és a méhészet is. Egész kanászoklakta községekről is tudunk ebből a korból. A szabad legeltetésnek azonban mindinkább végeszakadt már, lassan kifejlődött a *közlegelő*.

Az Anjou királyok idejében a földművelés mindjobban felvirágozván, a szilaj állat mellett mind több lesz a ház közelében *istállózott barom* is.

Amíg az Alföldön a magyarság szilajpásztorkodása folyt, azalatt Erdély havasain a „vlachok”, vagyis oláhok jelentek meg nagy juhnyájakkal, s bekóborolták a *havasi legelőket* egészen a tótföldig, sőt azontúl is.

A török hódoltság alatt a lótenyésztés lehanyaglott. A Iábas jószág rendkívül elszaporodott az Alföldön, amint idegen utazók elmesélik, de minőségileg nagyon leromlott; szinte elvadult falkákban őrizte a pásztor. A török nem akadályozta

a baromtenyésztést, az újból elhatalmasodott lápok, rétségek pedig jó búvóhelyet adtak állatnak, pásztornak a zavaros időkben. Ember és állat hozzáédződött ehhez a pusztai és rétségi élethez. A folyók áradásai táplálták a rétek, lápok növényzetét, ez a barmot, s az állat az embert, amely ebben az időben alig juthatott hozzá a szántás-vetéshez. Hogy az Alföldön a magyar faj egészen ki nem pusztult ebben a szomorú világban, azt nagyrészt a bőséges lápoknak, mocsaraknak köszönheti, amelyek búvóhelyet és táplálékot adtak neki. Be van bizonyítva, hogy a 16—17. századokban az alföldi magyarság nagy része állattenyésztéssel foglalkozott. A Hajdúság, a két Kunság vidéke, Debrecen és Kecskemét népe majdnem egészen állattenyésztésből élt. Ebből pénzelt is az alföldi magyar. Az állatot lábon hajtották Bécsbe. A Dunántúl egész utat neveztek el „mészárosok útjának” a sok felhajtott marháról. Az így nevelt jószág volt a *rideg marha*. Sok volt belőle, de leromlott fajta volt biz az. Különösen elszaporodott a jószág, ha a folyók áradása jól megöntözte a rétségeket. Nem egyszer kétszázezernyi óriás gulyát hajtott egész sereg lovas legény a bécsi vásárra, onnan esetleg tovább Morvaországba, Németországba, sőt Velencébe is.

A török hódoltság alatt az előbb még lótenyésztő magyár faj már a sokkal hasznosabb marhatenyésztésre helyezte a súlyt.

A török hódoltság után a bécsi kormányzat reánehézedett a magyar pásztor életére is. Az állattenyésztést, a szilaj pásztorkodást, mindenfelé korlátozták, szabályozták. A jószágot sokszor csak Bécsben volt szabad eladni. *A rétségi gazt dalkodást mindinkább szorította az eke is.* Fogyott a legelő. Az állattenyésztés és a földművelés kemény versengésbe került egymással, s a pásztornak kellett engedni, kitérni az eke előtt. De nemcsak a földművelés vet gátat a pásztor elé, hanem a pásztor erdőpusztítását is korlátozzák már. Újabb területeket nem foglalhat már el, a régít elveszik tőle, s a szilaj marha lassan a folyók mocsaras mellékére, a Hortobágyra és a kecskeméti Bugac-pusztára szorult vissza. Lassan megszűnik az erdei legeltetés is. Különösen szigorúan lépnek fel a kecskenyájakkal szemben.

Az ősi állapot mégis a mai napig sem szűnt meg teljesen. Az egykori nomád pásztor sok lelkitulajdonsága még ma is ott lappang az alföldi pásztornak, sőt a legbékésebb magyar falu népében is. A községi közlegelő még ma is fél-

tett kincse a magyar falu népének, pedig bizony rendszerint alig veszi annak hasznát, úgy kiég a forró, aszályos nyarakban.

A szilaj pásztorkodás eltűntével sok ősi vonása ment veszendőbe a magyar népnek is. És bizony néha érdemes még azon is elgondolkodni, hogy vajjon helyes volt, érdemes volt-e a lápok, mocsarak lecsapolásával, a legelők felszántásával úgy megritkítani az Alföld szilaj gulyáját, kondáit, méneseit, nyájait. A lecsapolt földek termőereje gyorsan kimerült, felverte a szik, mert a magyar föld nem minden darabja tűri az ekét.

De a *havasi legelőkön folyó juhászat* is más körülmények közé került pár évtized óta. A havasi oláh juhász nyáron a havasok tetején kóborolt, télen meg lehajtotta a nyáját Pancsova környékére, sőt Oláhországba is a Duna mocsaras torkolatához, ahol a magas gaz télen is eltartotta a juhot. Ez a kóborlás is megszűnt, különösen amikor 1909-ben Oláhország elzárta a határt a kóborló nyájak előtt.

Így hát lassankint kirekesztették az állatot a magyar földekről, minden talpalatnyi földre reátette a kezét a földműves vagy az erdész. De viszont szükség van az állatra, talán nagyobb, mint valaha. Így azután a földműves vette gondozásába az állatvilágot, s maga termeli annak a takarhiányt, mert így gazdaságosabb. Így lépett egymással a legszorosabb kapcsolatba a földművelés és az állattenyésztés. A kettőből együtt lett a *mezőgazdálkodás*. A szilaj pásztor még csak őrizte a marhát, a *mezőgazda* már gondozza, termel neki, de jobban ki is használja tejét, munkaerejét, trágyáját.

A *juhászat* veszítette el legelőbb a legelőket az Alföldön, amint a legelőt feltörték, az ugart művelés alá fogták. Különösen megfogyatkozott hazánkban a juhok száma 1870—90 között. Ennek több oka is van; így az is, hogy a juhtenyésztés erősen fellendült Ausztráliában és így a gyapjú ára erősen esett nálunk.

A *sertésenyésztés* alól a mocsárvilág kiszárítása és a makkoltatás megszüntetése rántotta ki a gyékényt; de mégsem csökkent a sertések száma, mert ugyanakkor erősen fellendült a kukoricatermelés.

A *szarvasmarhatenyésztés* a legelők feltörése óta is számbeli gyarapodást mutat, mert az istállózás vette gondjába az állatot.

A *lóállományra* a vasutak elterjedése volt igen kedvezőtlen, újabban pedig a motoros mezőgazdasági gépek.

A múlt század második felében minőségileg is sokat javult a csúnyán leromlott állatállomány. 1870-ben a gyengén tejelő magyar fajta marha még felét tette ki az egész szarvasmarhaállományunknak, 1910-ben már csak $\frac{1}{4}$ részét, mert mindjobban teret hódított a magyar földön a tejgazdaság.

Ma már nagyrészt a gazda takarmánytermelése tartja el a jószágot. Minden gazdát meglep az, hogy a magyar szántóföldnek több mint fele állati takarmányt termel (ha a szalás és szemestakarmányhoz még a korpát, répát stb. is hozzászámítjuk); ehhez még a legelők, kaszálók stb. is hozzáveendők. 1913-ban 55 millió métermázsa csalamádé és búkköny, 14 millió lóhere, 12 millió lucerna, 119 millió mázsa széna termett az országban. Így tehát csak látszólag szorult ki az állat a földről, amióta istállóba került. Valójában most sokkal több föld szolgál az állat eltartására, mint előbb. Így jobban ki is lehet használni az állat számára a területet, mintha csak a silány fűtermést legeltetjük a kóborgó nyájakkal. Így van ez helyesen, hiszen pl. Hollandiában, Dániában azt látjuk, hogy a kövér legelőn nem kóborog a legelő állat szabadon, hanem helyhez kötve rendre legeltetik. Sajnos, a magyar gazda még nem jutott el odáig, hogy legelőit is gondozza, ahogy azt a külföldön teszik.

A *takarmánytermelésben* azonban sokat haladtunk előre a szilaj pásztorkodás megszűnte óta. A 70-es évek óta a lucernatermelés átlaga $\frac{8}{10}$ részével javult, a takarmányrépáé meg csaknem a háromszorosára emelkedett. Még jobban emelkedhetett volna a magyar állatállomány, ha minden takarmányt, kukoricát, zabot, korpát itthon ettünk volna fel s nem adtunk volna belőlük igen sokat a külföldnek.

Mivel a legelők terjedelme, hozama, a takarmánytermelés nem mindenütt egyforma az országban, azért az *állatállomány* sem mindenütt egyforma sűrű. A szarvasmarhából legtöbb van a Dunántúl, pedig itt nem sok a legelő, de a legfejlettebb az istállózás, a tejgazdaság. A Kis-Alföldön is sűrűbb a szarvasmarhaállomány, mint az Alföldön, mert ott meg a legelők, kaszálók is jobbak. Mindaddig nem is éri el az Alföld a szarvasmarhaállományban azt a sűrűséget, mint a Dunántúl, amíg a legeltetéshez olyan nagyon ragaszkodik az alföldi gazda. Az Alföld legelői nyáron mindössze 15 cm

esőt kapnak, s így hamar kiégnek. A legeltetésnek még más hátrányai is vannak az Alföld mezőgazdaságára. A legeltetéssel ugyanis elvész az istállótrágya, s így a szántóföldek sem teremhetnek olyan jól, mint a Dunántúl. Az Alföldön 100 hektár szántóföldre csak 32 szarvasmarha jut, de a Dunántúl 59. Ez sok mindent megmagyaráz a termelés sikerére nézve!

A ló főképen a síkságok állata, így az Alföldön a leg-sűrűbb. Különösen a Bánságban, Bácskában volt sok lovunk. A magyar lónak világhíre van. Különösen mint katonalovat becsülik. Az ország büszkeségei voltak Kisbér, Bábolna, Mezőhegyes, Fogaras *állami ménesei*.

A legtöbb *juh* ott találjuk, ahol legtöbb a legelő, így Erdély és a Felvidék havasain. Elég sok a juh az Alföldön is, ahol a tarlók, ugarok adnak neki táplálékot. A belterjes gazdálkodásban már kevesebb helyet talál a juh, azért kevés van belőle a Dunántúl és Kis-Alföldön. A magyar gyapjú kiváló minősége miatt igen kapós a külföldön. A hazai juhaszat kiváló sajtot és túrót is termelt (liptói túró, osztjepkajsajt).

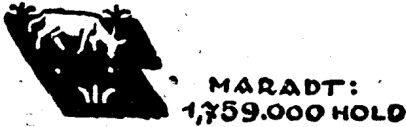
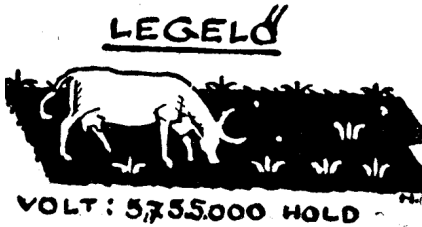
Nagyon érdekes, hogy a legtöbb *sertést* nem ott tenyésztik hazánkban, ahol a legtöbb kukorica terem, hanem a Dunántúl, Erdélyben maga az oláhság fogyasztja el a kukoricát, azért kevés sertésük van.

A *kecskét* a magyar nép sohasem kedvelte. A magyar faj nem is igen tenyészt. Legtöbb van belőlük a Drávántúl a horvátoknak, szerbeknek. Elég sok bajt is csinált nekik a kecske, mert a kivágott erdeik sarjadékát lerágva, csúnyán elpusztította hegyvidékeiket.

A magyar nép nagyrésze még igavonónak tenyészt a szarvasmarhát, különösen az Alföldön. A *tejgazdaságra* még kevés súlyt fektet. Kevés a tejtermelő szövetkezet, aminek egyik oka, hogy rosszak az alföldi utak, s nem lehet a tejet naponta gyorsan elszállítani a feldolgozó, vagy fogyasztó helyekre.

Újabban mindjobban divatba jön nálunk a *halt enyészőtés*, a tógazdaság is. Különösen fontos gazdálkodási irány ez az Alföldön, ahol a vaksziket nem is lehet másképen felhasználni, mint halastónak. A tógazdaságról azt is tapasztalták, hogy pár év alatt megjavítja a sziket, s így helyenkint már valóságos váltógazdaság kezd kialakulni a tógazdaság és a mezőgazdaság között.

Nem lehet lekicsinyelni a magyar *baromfitenyésztést* és a magyar *méhészetet* sem. Vannak vidékeink, ahol a libatenyésztés, pulykatenyésztés már főfoglalkozássá kezd válni.

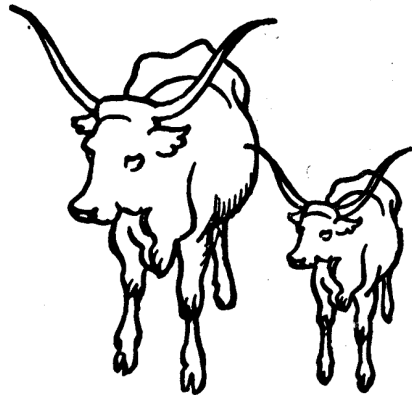
A magyar baromfi és tojás fontos árucikke a magyar népnek, amely még a Londoni piacra is eljut.

A *méhészet* különösen a síkságok peremein virágzott, ahol bőven volt rét és legelő, akácos méhlegelőnek. 1913-ban 38 ezer méter-mázsa mézet termeltünk.

A *selyemtenyésztés* is szépen elterjedt már helyenkint, különösen az Al-

föld déli felében, továbbá Tolnában és Baranyában. 1913-ban 1.3 millió kg selyemgubót termelt az ország.

Csonka-Magyarországon nagy nehézségekkel küzd az állattenyésztés, hiszen rétjeink $\frac{3}{4}$ részén, legelőink $\frac{7}{10}$ részén más hatalom parancsol most. Sok olyan vidékünk is odavan, ahol bőséges takarmánytermelés folyt. A háború előtt igen sok széna, takarmány jött be a felvidékekről az Alföldre is, s most ez is nagyon hiányzik. 1911-ben 8.5 millió juha, 7'5 millió sertése, 7.3 millió szarvasmarhája, 2-3 millió lova volt a nemzetnek. Az ország végeinek elrablásával elveszett a szarvasmarha, állomány $\frac{4}{10}$ része, a nak több mint fele, a juhoknak $\frac{2}{3}$ része, a sertésállománynak fele. De ez még nem minden. A magyar gazda még jól emlékezik reá, hogy milyen tömérdek marhát rabolt el a magyar néptől a megszálló oláh sereg.

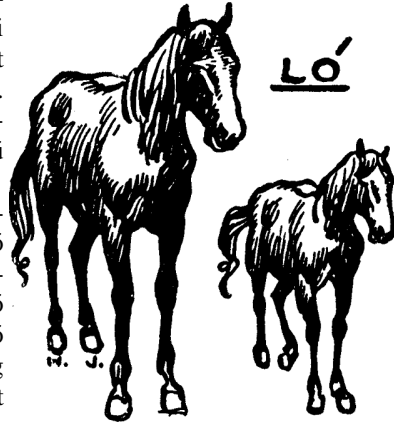

SZARVASMARHA

VOLT: 6,184.000 DARAB

MARADT: 2,157.000 "

A magyar nép hihetetlen kitartása azonban nagyrészt pótolta már legalább a háború alatt megfogyatkozott állatállományt és az elhajtott jószágot. Pótolni igyekeznek az elrabolt takarmányföldeket is. Mind több és több területet foglal le a háború óta a takarmánytermelésre. 1925-ben a csonkaországban 1.920 millió szarvasmarhát, 0. 875 millió lovat, 2.632 millió sertést és 1.890 millió juhot számláltak. Még mindig kevesebb volt tehát állatállományunk, mit ugyanezen terüle-

LÓ

VOLT: 2.001.000 DARAB
MARADT: 897.000 " "

ten a háború előtt, de a háború utáni 1922. évhez képest nagy emelkedést mutat már állatállományunk.

A magyar föld mindig híres volt Európában bőséges állatállományáról.

JUH

VOLT: 7697.000 DARAB
MARADT: 2408.000 " "

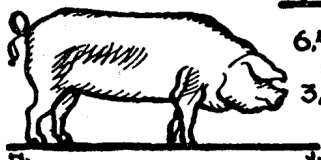
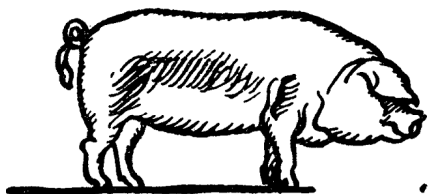
De vajjon joggal-e. Hát bizony nem mindig. A juhtenyésztés több államban, így pl. Angliában is sűrűbb már, mint a magyar földön. A szarvasmarhából jóval többet tenyészt a dán gazda, a svájci gazda, mint a magyar. Még lóállománya is több országnak sűrűbb, mint a miénk. Így pl. Belgiumé, Hollandiáé, Dániáé. Viszont a miénk sűrűbb, mint szomszédjainké. Nagyon sűrű volt

hazánkban a sertésállomány, annyira, hogy ebben csak Dánia versenyezhetett velünk.

Honnan van az mégis, hogy hazánkat úgy ismerték,

mint a bőséges állattenyésztés hazáját? Egyik oka ennek az volt, hogy amint már tudjuk, volt idő, amikor mi éllemeztük hússal Ausztriát, Németországot, sőt itt-ott még Olaszországba is jutott a magyar rideg marhából. A másik oka az, hogy valóban még a háború előtt is sok marhát adtunk el a külföldnek; még olyan államoknak is, amelyeknek több volt mint nekünk. Ez onnan van, mert mi sokkal kevesebb húst fogyasztottunk, mint a nyugati gazdagabb népek. A földműves sem művelte olyan jól a földjét, mint azok, nem kellett tehát neki annyi igavonó sem. Bizony szomorú dolog ez, de így van. Pedig ha a magyar nép nem volna olyan szegény, az a sok igavonó itthon maradhatott volna a földet

SERTÉS
 VOLT: 6,418.000 DB.
 MARADT: 3,331.000 DB.

jobban megművelni, a hús pedig a lakosság jobb táplálására.

De hát el kellett adni állatainkat. A magyar lóból sokat vittek ki Olaszországba, Ausztriába, Németországba, szarvasmarhát sertést különösen az osztrákoknak adtunk, juhot ugyancsak.

Még a háborút követő összeomlás után is sok állatot tudtunk eladni a kül-

földnek, noha az oláh rabló alaposan belemarkolt a magyar gazda istállóiba.

*

Azt a feladatot tűztük ki magunk elé, hogy megvizsgáljuk, miképpen tartja el a magyar föld a magyar népet. Látjuk, hogy eltartja; eltartja még a mai szomorú világban is; igaz, hogy csak koldus módra. Mindent elvettek tőlünk, amit csak akartak, mert a magyar nemzet a porban fetrengett akkor. De egyet nem vehettek el: a magyar nép törhetetlen munkakedvét, akaraterejét. Ez a munkakedv, akaraté, élni-akarás döngeti most a magyar parlagot. Tudósok, gazdák tanulmányozzák a magyar föld természetét, hogy minél jobban kihasználhassa a nemzet a föld kincseit, termőerejét. Egy évezrede él itt e nép ezen az áldott földön, s mindig meg tudta

találni azt a megélhetési módot, amelyet földje állapota megkívánt. Lassankint magához is idomította ezt a földet. De talán sohasem volt reá nagyobb szüksége, mint most, hogy földjével minél jobban megértsék egymást. Ezért semmi áldozat sem drága. Le kell mondania a magyar gazdának ősi hagyományos szokásairól, s csak azt kell néznie, hogy mit tesznek földjükért azok a műveltebb népek, akik előbb vannak, mint mi. *Az Alföld vagy paradicsommá válik, vagy eb pusztul, de a mai állapotában nem maradhat meg, mert termelése nem elég egy nemzet eltartására.*

Gazdasági életünknek már a megcsonkítás előtt is lelke volt a mezőgazdasági termelés; az ipar, bányászat már sokí kai kisebb jelentőségű volt, ma pedig méginkább a termőföld ereje táplálja a megcsonkított ország vérkeringését.

3. A magyar erdők.

A magyar erdőket is a magyar föld termőereje szülte, s a magyar hegységek erdőségei nélkül a magyar síkságok földművelése is lehetetlenség lett volna. Az a talaj, amely a hegységeken erdőt termelt, éppen úgy szolgálta a síkság búzatermő talaja népét, mint a búzatermő talaj kalásza a hegyvidék erdőmunkását. Sem egy teljesen erdős talajon, sem egy fátalan síkságon nem élhet meg jól az ember, nem fejlődhetik magasra a műveltség.

A magyar nép bölcseségére vall, hogy megértette földje lelkét, s gondosan megosztotta földjén az erdőt és szántó« földeket. A hegyvidék erdeit nem pusztította el olyan oktanul, mint a Balkán-félsziget félművelt népei. Így hazánk földjének még majdnem $\frac{1}{3}$ része erdő volt. Ahol ki is vágták az erdőket, a területet nem engedték elpusztulni, hanem nagyrészt eke alá fogták. Kopár vízmosás sem sok volt az országban, s ami volt, azt is igyekeztek beerdősíteni.

A magyar erdők talaja általában jó erdőtalaj. Faanyagunk elég változatos és értékes. Az országnak a háború előtt 9 millió hektár erdeje volt, amiből tölgyes volt 2.3 millió, bükkös és más lomberdő 46 millió, fenyőerdő 1.9 millió hektár. Erdőségeinknek túlnyomó része szép szálerdő volt, nem az az eltörpült bozót és berek, aminek semmi értéke sincsen. A berek és bozót leginkább a síkságokat szegélyező agyagos domboldalakat borítja, s csak lassan megy át szálerdőbe. Még ma is erősen nyugtalanítja az ember az erdőt,

ahol hozzáfér, különösen az alföldi tölgyeseket, akácosokat. Legszebb erdeink ennél fogva a magasabb hegységek bükkös rengetegei, irdatlan fenyvesei. Fenyveseinknek pl. 99 százaléka gyönyörű szálerdő volt. A hegységeket 500—600 m magasságon felül már csaknem mindenütt erdők borították.

A magyar erdőségekben rendszeres *erdőgazdálkodás* folyt, legalább is a kötött forgalmú erdőségekben, amelyek állami ellenőrzés alatt állottak, erdőségeinknek kb. ⁷/₁₀ részén. A többi erdőségekben, sajnos, bizony még rendszertelen volt a kihasználás.

Az erdők legnagyobb része a medencék peremein helyezkedett el. Ennek igen nagy jelentősége volt. Ezek a sűrű erdőségekkel fedett hegységek egyrészt kitűnő államhatárukat szolgálták, másrészt kiegészítették az ország gazdasági életét. A síkságok fahiányán a hegyvidékek erdei segítettek, az erdős tájak gabonaszükségletét meg az alföldek pótolták. Ezért mondjuk, hogy *a magyar föld összes tájai együtt voltak egy gazdasági egység.* Minél távolabb haladunk az alföldektől az ország határai felé, annál több az erdő, annál inkább reá voltak tehát szorulva ezek a tájak, hogy gazdaságilag és politikailag az Alföldhöz tartozzanak.

Az is kiválóan elősegítette a gabonatermő síkságok és erdős tájak összekapcsolódását, hogy a hegyvidékek folyóvölgyei az alföldek felé nyíltak. Ezeken a folyókon tömérdek sok épületfát és tűzfát tutajoztak le az alföldekre.

Hazánknak annyi erdeje volt, hogy abból nemcsak az ország egész faszükségletét lehetett ellátni, hanem a külföldnek is jutott magyar fa. A háború előtti évben kereken 90 millió K értékű fát vittünk ki a külföldre, a legtöbbit Olaszországba, ahol kevesebb az erdő; de bőven ment ki magyar fa olyan államokba is, ahol elég sok erdő van, pl. Ausztriába, Németországba is.

Az *Alföldnek roppant nagy szüksége volt a felvidékek erdeire.* Ahol a nagy síkságokon nincsen fa, ott a nép könnyen arra vetemedik, hogy a szalmát, kukoricakórót, trágyát eltüzelje. Bizony még az Alföldön is sok helyen megtörténik ez, különösen a Nagyunságban, ahol kevés a fa. Az ilyen helyen azután a búzatermelés érzi meg azt, hogy fa helyett trágyával tüzel a gazda. A trágyázatlan föld rőszszül terem, elszikeseedik. Valamikor náddal tüzeltek az Alföldön, de most már nincsen elég nád, s így kerül sor a szálmára, trágyára. Egész Európában sincs több ilyen nagy

búzatermelő síkság, ahol olyan kevés volna az erdő, mint az Alföldön. De talán nem is csak véletlen dolog az, hogy a búzatermelés olyan gyenge eredményeket ad az Alföldön, s jobbat másutt, ahol nem szalmával, trágyával tüzelnek. Ahol nálunk is több erdő van, pl. a Dunántúl, Kis-Alföldön, ott jobb is a búzatermés, mert fával és nem a földből kivett termőerővel tüzel a nép.

Amikor a békekötésben a magyar földet körülnyírták, sok súlyos veszteséget szenvedtünk, de talán a legsúlyosabb éppen az, hogy *erdőségeinket elvették tőlünk*. Erdőségeink«

nek majdnem $\frac{9}{10}$ részét vették el a magyar nemzetől, s most a magyar állam földjének csak $\frac{1}{10}$ részét fedi erdő. De ez is milyen erdői! Nincsenek többé gyönyörű szálgyepek, odavannak az ősi bükkösök is, csupán akác, homoki fenyőerdők, kevés tölgyes, s alig valami kevés bükkösünk maradt. *Nincsen ma az egész Európában több ilyen fátlan állam, mint a csonkaország.*

Csak egy igen keskeny övben húzódik el az erdő a két alföld között és a csonkaország északi részén, a Mátrában, Bükkben. Nincsen az országnak semmi építőfája; tüzelőfáját is nagyrészt külföldről kell megvennie. A megmaradt erdőkből alig lehet valamelyes faanyagot kitermelni, mert jobbára véderdők.

Sohasem volt még az Alföldön olyan óriási fahiány, mint a háború után. Ekkor még a kevés akácfa nagyrészt is kivágták; az árterek gaz-növényeit aratták le, s azzal tüzeltek. Azóta is vígan lobog az alföldi búbos kemencékben a szalma, a kukoricakóró, ég vele a magyar talaj termőereje. A tőlünk elszakított hegyvidékeken meg ott rothad el a levágott tömördek tűzifa. A tutajos tót, rutén, oláh nem hozhat fát a magyar népnek. Ez itthon fagyoskodik, az otthon éheznek. Ezt a szörnyűséget az emberszeretet nevében csinálta velünk a trianoni „béke”!

ERDŐSÉG

VOLT: 12,642.000 HOLD

**MARADT:
1,834.000 HOLD**

4. Mit ad a nemzetnek a magyar föld belseje?

Eddigi szemlélődésünkben azt kísértük figyelemmel, hogy miképen küzd megélhetéséért a nemzet a magyar föld termőtalaján, hogyan termel a földműves, hogyan tenyészt állatot a pásztor, hogyan folyik az erdőgazdálkodás. Most elhagyjuk a föld felszínét, hogy leszálljunk a magyar bányással a föld színe alá, s megfigyeljük, hogy milyen munka folyik a hegyek belsejében. Itt már nem sokat tehet az ember; amit az Isten adott, azt felkutatja, kibányássza, a napvilágra hozza, de ami nincsen, azt nem tudja pótolni.

Hogy valamely nemzet földjében mennyi ásványkincs van, az attól függ, hogy milyen szerkezetű, eredetű, korú hegysége van. Igen jó ezért, ha a hegységek változatos szerkezetűek, különféleképen képződtek. Így több remény van arra, hogy sokféle hasznos ásványt lehet bennük találni.

Hazánk földje legtöbb hasznos ásványát annak köszönheti, hogy az őshaj dánban tenger borította el a magyar medencéket. Ebből az őstengerből rakódott le a sok só Erdélyben és Máramarosban, s ennek partján képződött a kőszén a sekélyes vizű tengeröblökben.

Mindemellett *hazánk földje nem gazdag ásványokban.* Nyugat-Európában sokkal több szenet tartalmaznak a hegységek; ezért sokkal fejlettebb is az iparuk. Pontosan helybecsülték a földtan tudósai, hogy a Kárpátokon belül mennyi szén és vas lehet a hegyekben, s arra az eredményre jutottak, hogy a magyar földben az összes *feketeszen és barnát szén* nem tesz ki többet 1717 millió tonnánál. Bizony nem sok ez; Európa földjében levő szénnek csak egy tízezred-része!

Vasércünk sem sok van, kb. 144 millió tonna, ami Európa vasércinek egyszázadrésze.

Legtöbb volt hazánkban a *konyhasó*, amelyből Erdélyben és Máramarosban szinte kimeríthetetlenül sok van. Helyenkint a föld felszínén is sósziklákat alkot, pl. Paraj don. Ugyancsak sok *földgáz* rekedt meg Erdélyben a felszín borító sós agyagdombok alatt, amit a háború előtt egy pár évvel találtak meg. Jóformán *semmi petróleuma* sem volt a magyar földnek, de bőségesen találtak *alumínium^ércet* Bihar megyében és a Dunántúl. Régen sok *aranya* és *ezüstje* is volt a magyar hegyek gyomrának, de ez már javarészt elfogyott. Kevés volt a *rézérc* is a magyar földben.

Nézzünk szét már most, hogy ezekből az ásványokból hol, mit és mennyit hozott a felszínre a magyar bányász.

A magyar földön legelőször sőt és aranyat kezdtek bányászni, sok száz évvel a magyarok honfoglalása előtt. Ez az *aranybányászat* Erdélyben kezdődött az Erdélyi Érchegységben (Brád, Zalatna), ahol már a rómaiak nyitottak bányákat. Azután megszűnt, s csak a magyarok kezdték újra az aranybányászatot. A magyar uralom alatt kiadós aranybányászat folyt még Selmecebánya körül, Besztercebánya vidékén és a Gutin-hegységben Felsőbánya és Kapnikbánya környékén. Sajnos, ezek a bányák nem sokat jövedelmeztek már az utóbbi évtizedekben.

A *vasbányászat* legkiadósabb volt a Gömör-Szepesi-Érc-

Sóbánya.

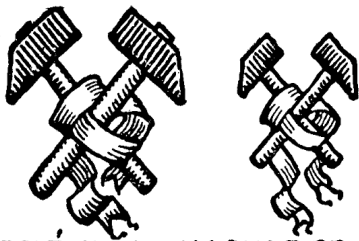
hegységben, Rudabánya vidékén, az Erdély-Érchegységben, Krassó-Szörény megyében pedig Resicabánya körül és a Pojana-Ruszka-hegységben.

Rezet leginkább a Szepességben, Krassó-Szörény megyében (Szászkabánya), Szatmár megyében (Felsőbánya), Erdélyben (Balánbánya) fejtett a bányász.

Alumínium-ércet Bihar megyében a Jád-folyó völgyében fejtettek. *Ólomércünk* is volt, de nem sok.

A magyar földön a legjelentékenyebb volt a *szénbányászat*. Nem sok feketeszenünk volt; csak Pécs körül és a Délvidéken Aninán fejtettek feketeszenet. De elég jó barnaszén sokfelé fordult elő, különösen az alföldek peremén húzódó hegységekben. Így az esztergomi, salgótarjáni, sajtóvölgyi szénmedencék az Alföld, a tatai, soproni, bakonyi

szén-medencénk a Kis-Alföld, a Petrozsényi az Erdélyi medence peremvidékén feküdt. Horvátországban Varasd vidékén volt szénfejtés.

**TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁG
BÁNYATERMELESENEK**
46,6%-A JELENLEGI HATÁRAIN-
KON BELÜL MARADT.

Legjobb *sóbányái*
ink Máramarosban
Akna-Sugatag, Róna-
szék, Szlatina, Erdély-
ben pedig Marosuj-
vár, Torda mellett
voltak.

Rendkívül érté-
kes volt az Erdély-
ben, Nagysármáson
fűrt *földgázkút*, amely
Erdély iparának szol-
gálhatott volna javára.

Az Alföldön is több helyen találtak már kisebb mennyiségű földgázt.

Nemcsak a bányász-fejtette ásványokat használta fel a nemzet, hanem számos *ásványvízforrás*, meleg, savanyú, kénes, sós, lúgos forrás vize is igen értékes volt. Vízüket palackozva mint gyógyvizet használták, vagy pedig a melléjük épített gyógyfürdőkben értékcsináltak.

Leggazdagabb bányáink az Északnyugati-Felvidéken és Krassó-Szörény megyében voltak, ahol szenet, vasat, rezet bányásztak, Erdély pedig különösen sót szolgáltatott. Az Alföldön magán semmi bányászat nem folyt, s így az Alföld

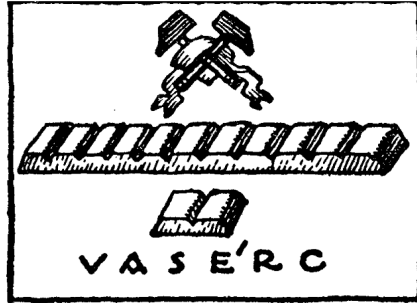
a szenet, vasat a felvidékekről nyerte, ami még szorosabbra fűzte az Alföld és felvidékek gazdasági összetartozását.

A magyar bányászat különösen a szénfejtés meg-

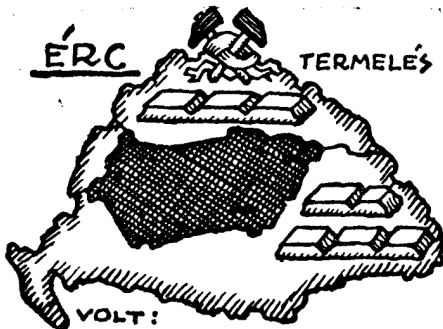

indulásával kapott erőre, s igen gyorsan fejlődött is. 1863-ban még csak 41 ezer bányász dolgozott a magyar földön, a háború előtt pedig már 82 ezer. Mindamellett az ország lakosságának csak egy századrésze élt bányászattól és kohászatból. Legsűrűbben laktak bányászaink Szepes megye, Tata és Miskolc közötti területen és Krassó-Szörény déli részében.

A magyar földnek fontos gazdasági munkája volt a bányászkor dás. hiszen vas, szén nélkül nem lehet meg az ország, mert még a legegyszerűbb földművelőnek is sok vasszerszámra van szüksége. Mégis a bányászat már sokkal kisebb jelentőségű volt az országban, mint akár a földművelés, akár az állattenyésztés, vagy az erdészet.

TERMELESE SZÜKEBB HATÁRAINKON BELÜL 2.000.000 MM. TRIANON-NAL VESZITETTÜNK: 10.250.000 MÉTERMAZSIAT

**BEAUXIT: 590.600 MM./ANTIMON:
114.000 MM./RÉZÉRC: 105.000 MM.
HORGANYÉRC: 1130 MM./MANGÁN-
ÉRC: 117.000 MÉTERMAZSA.
MOST: SEMMI.**

Nagyon jó lesz, ha a bányászatban felszínre hozott ásványok értékét összehasonlítjuk a földművelő által termelt javak értékeivel, mert így tűnik ki igazán, hogy milyen végtelenül fontos hazánkban a mezőgazdaság, s hogy ebből élt a nemzet.

Hazánkban a háború előtt annyi aranyat bányásztak, hogy csak egy állam haladta felül Európában; mégis az egy

év alatt bányászott arany nem ért többet, mint egy év alatt termelt seprőcirok, az ezüst pedig mint a takarmánymuhar.

Legtöbbet bányásztak itthon a vasérből, évenként kb.

20 millió métermázsát, de ez sem ért többet, mint egy évi lóheremag- és lucernamag-termés. A vasércet kissé gyorsabban is bányásztuk, mint kellett volna, mert ki van számítva, hogy a háború előtti állapotban a vasbányáink 55 év alatt kimerültek volna. Nem is tudtuk itthon mind kiolvasztani a kibányászott vasércet, egy részüket külföldi kohóknak szállítottuk.

A szenet 1765 óta bányászták nálunk, s a kitermelés gyorsan haladt előre. A háború előtt évente 10—12 millió tonnát bányásztunk, de még ez sem volt elég az országnak, és sok porosz és angol szénét hoztunk be. Szintén kiszámították a háború előtt, hogy ha széntermelés tovább is úgy folyt volna, a magyar bányák szénét 65 év alatt elfogyasztotta volna az ország. A legtöbb szénét Petroszény vidéke szolgáltatta, az ország egész szénbányászatának majdnem $\frac{1}{4}$ részét, azután Tata $\frac{1}{5}$ részt, Salgótarján $\frac{1}{5}$ részt. Egy egész év alatt összesen annyi szenet termelt ki a magyar bányászat, amennyit a takarmány-bükköny egy évi termése ért. Mindezt összevéve, az ország minden bányája annyi ásványi hozott a napvilágra egy év alatt, aminek értéke nem volt több az árpa és a rozs egy évi szalmatermésének értékénél. Nem is tudta a magyar hegységek bányászata ellátni az ország minden szükségletét. Csak a sóból volt fölöslegünk, amelyet különösen a Balkán-félsziget államainak adtunk el.

De már szén, petrol leumot, benzint, rezet meg vasat is vásárolnunk kellett a külföldről. A magyar ásványvizekből bőségesen telt volna a külföldnek is, ha a magyar kereskedő kissé élelmesebb lett volna. Ásványvizeink a legjobbak voltak Euró-

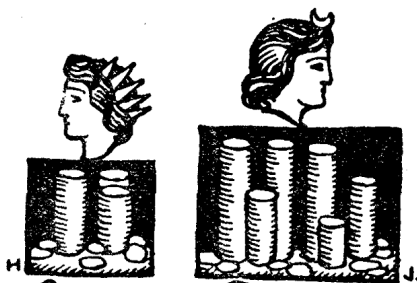
pában.

Most, hogy a hegyvidékeket körös-körül idegen államok bitorolják, a magyar föld bányászata is szomorú állapotban van. Bányáinknak kb. a felét veszítettük el, ha a belőlük kitermelt anyagok értékét tekintjük. Hogy mi maradt, azt könnyebb előszámolni, mint azt, hogy mi veszett el. Maradt

néhány szénbányánk, egy vasbányánk és egy rézbányánk. Ezzel szemben egyetlen sóbányánk, aranybányánk, petróleumkútunk sincsen. Igen jó szénbányáink veszték el a nyitra-bányai szénvidékkel, a petrozsényi bányákkal, aninai szénvidékkel, mégis aránylag a szénből maradt a legtöbb. Igaz, hogy ezzel szemben az ország népének az a része maradt meg, amely sokkal

több szemet használ, mint az elcsatolt tót, rutén, oláh nép. Már sokszor mondtuk, hogy a csónkaország egyetlen reménysége az Alföld. Ennek a termelése fogja megmenteni a nemzetet. És csodálatos dolog, hogy még a hegyvidékeket elvesztett magyar bányász szeme is az Alföld felé fordul, annak ismeretlen mélységeiből várja az elveszített kincsek pótlását.

Az eke után járó magyar gazda nem is tudhatja, hogy milyen kincsek fölött jár, milyen kincsek rejtőzködhetnek az egykori tengerfenék titokzatos mélységeiben. Pedig a bányászok, tudósok helyesen sejtik, hogy nagyon fontos javaikat fognak onnan kiemelni, talán nem is sokára. Ott kell lennie a konyhasónak, a kálisónak, a földgáznak és talán más kincseknek is. A magyar gazda joggal remélheti, hogy egykor az Alföld mélységeiből felhozott kálisóval fogja földjét trágyázni, hogy az Alföld áldott méhéből születik újra a magyar talaj termőereje!

Arany **Erüst**
 3500KG. SZINARANY,
 12,000KG. TISZTA EZÜST TERMÉ-
 ESÜNKET TELJES EGÉSZÉBEN
 ELVESZTETTÜK.

IV. A MAGYAR IPAROS MUNKÁJA.

Halászat, vadászat, állattenyésztés, erdészet, földművelés, bányászatra azt szokás mondani, hogy ezek a nép *ősfoglalkozásai*. Igaz, hogy ezek voltak az embernek a legelső foglalkozásai. Ezekkel termeli meg az ember azokat a javaikat, amelyekre szüksége van, hogy magát élmezze, ruházza,

lakóházat, fegyvert, munkaszerszámot, stb. készíthessen belőlük. Ahol még fejletlen a műveltség, ott maga a termelő igyekszik ezekből a javakból elkészíteni a szükséges dolgokat. Magasabb műveltségű államokban már megoszlik az *őstermelő* és az *iparos* munkája. Az iparos dolgozza fel az őstermelő által termelt anyagokat. Emellett persze az egyszerűbb dolgokat maga a földművelő és pásztornépség is elkészíti, mint *háziipari* készítményeket.

A háziipar mellett a *kézműiparos*, a géperő nélkül dolgozó *kisiparos* és a géperővel, sok munkással dolgozó *nagy ipar* dolgozza fel az őstermelő által termelt nyersanyagokat.

A *magyar háziipar* egyes vidékeken még mindig igen jelentős foglalkozása az asszonyoknak, földnélkülieknek, télen a férfinépségnek is. A magyar nép művészi ízlése csodálatosan szép háziipari remekeket is teremtet, amelyek büszkeségeink, s amelyeket idegen népek is megcsodálnak és drágán fizetnek meg. A magyar népművészet különösen Erdélyben igen fejlett ízlésű. Fafaragás, hímzés, szövés, agyagmunkában gyönyörű szép dolgokat készít a nép. A székely templomok, galambbúgos kapuk, faragott tornácok, temetői fejfák, túlipános ládák, virágos tányérok, kancsók, cserépkályhák, tulipános bundák, a kalotaszegi varrottások, az Alföldön Mezőkövesd csodálatos hímzései, a halasi csipke, a torontáli szőnyeg, a mezőtúri mázos cserépedények, a Felvidéken a tót varrottások, a csetneki csipke, a máramarosi szőnyeg, a háziipar legszebb remekei. A magyar háziipar mégis már csak romja az egykori fejlett és művészi háziiparnak, amely erősen elpusztult a nagyipar olcsó és többnyire ízléstelen készítményei mellett. Az állam most minden erejével azon dolgozik, hogy a háziipart feltámassza és a népet arra szoktassa, hogy a téli hónapok alatt saját termelésű nyersanyagából, fűz vesszéből, gyékényből, fonálból stb. készítsen a régi minták nyomán ízléses iparcikkeket.

A *kézműiparnak* Magyarországon régi és tiszta múltja van. Már első királyaink azon voltak, hogy az iparral akkor még nem szívesen foglalkozó magyarok mellé külföldi iparosokat telepítsen be az országba. Így települt be hazánkba igen sok német iparos. A magyar nép maga is reászokott az iparra, s nem igaz az, hogy a magyar kézműipar egészen idegen nyelvű népség kezében volt. Különösen néhány ipar egészen különlegesen magyar iparrá vált, így pl. az Alföldön a

csizmadia, szűrszabó, szűcs és gubás ipar. A magyar kézműipar a *céhek* keretében kezdett fejlődésnek indulni. A céhek intézményét a bevándorló iparosok hozták hazánkba, de itt azután egészen a magyar viszonyokhoz alakultak a céhek. A kézműipar nagyszerűen virágzott hazánkban a múlt század utolsó évtizedéig, de a gyáripparral szemben nem sokáig bírta a versenyt. A régi híres magyar vásárokról is mind több és több vásárjáró iparos maradozott el; a vásárt kereskedők lepték el, akik gyári holmit árulnak. A gyárakkal való versenyben lassan tönkrement a kisipar, s igen sok igazi magyar ipar csaknem végleg eltűnt, így a szűrszabó-, késes-, takacs- és szűcsipar stb.

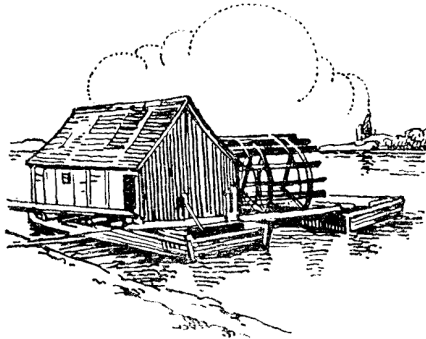
A kisipart kiszorító *gyáripár* sem fejlődhetik ki mindénütt, csak ott, ahol slég hajtóereje (szene, vízereje), kellő mennyiségű nyersanyaga, nagyszámú iparos munkása és gyártmányait fogyasztó közönsége van.

Nézzünk szét most kissé a magyar földön, hogy vájjon megvannak-e ezek a kelékek az iparosodásra?

Hogy hazánk ipara nem tudja felvenni a versenyt a nyugati államokéval, annak legfőbb oka, hogy nincs elég *hajtóereje*, szene, vízereje. Szenet nem tudtunk eleget termelni, a meglevő *vízereket* pedig nem használtuk ki eléggé, sőt csaknem sehogyan sem.

A magyar ember a vizek erejét még csak legfeljebb malmok hajtására használta ki. Nem így van ez külföldön, Olaszországban, Svájcban, Finnországban, Svédországban, sőt Ausztriában sem, ahol a vízerevel nagy villamos gépeket hajtának, amelyeknek villamos erejét gyárak hajtására, világításra, mezőgazdasági gépek hajtására igen messze vezetik el.

Pedig a magyar föld nem volt éppen szegény gyorsesésű hegyi folyókban. Voltak a felvidékeken és Erdélyben olyan

Vizimalom.

folyóink is, amelyek 1 km-nyi út alatt 25—50 m-t is estek. Igaz, hogy a magyar föld folyóinak meg van az a nagy hibájuk, hogy vizük nem állandó, hol erősen megáradnak, hol nagyon leapadnak. Ezen azonban segíteni lehet, ha víztárolót építenek, vagyis elgátolva a völgyeket nagy tóba gyűjtik a folyók vizét, s lassan használják fel.

Ha a magyar folyók vízerejét kihasználtuk volna, annyi munkát lehetett volna velük állandóan végeztetni, amennyit 2-8 millió ló tudna szakadatlanul dolgozva elvégezni, vagyis többet, mint amennyit az ország összes lovai (2-3 millió) állandó munka mellett végeznének. De hát nem volt elég pénze a nemzetnek, hogy a *vízerőtelepeket* felépítse, s ezt a tömérdek, hasznos erőt felhasználja. Csak néhány villamos gépet, fűrészmalmot, vízimalmot hajtattunk folyóinkkal, amelyek mindössze annyi erőt használtak fel, mintha 194 ezer ló dolgozott volna.

Különösen sok vízierőt lehetett volna munkára fogni a Vág folyó felső szakasza körül, a Szamos erdélyi szakaszában, a Körösök eredete körül, az Al-Duna mellékfolyói vidékén, Erdélyben Hunyad megyében és az Északkeleti Felvidék folyóin. Vannak itt olyan területek is, ahol a vízerőkből minden négyzetkilométerre 60 lóerőt lehetett volna juttatni.

Rengeteg sok szenet lehetett volna a vízerők felhasználásával pótolni; még ha nem építettek volna völgyzáró gátakat, akkor is annyit lehetett volna felhasználni, amennyi 4 millió tonna szén erejének felel meg, víztárolással meg 15 millió tonna szenet pótolta volna a vízierőt.

Ez a tömérdek erő nemcsak a gyáriparnak szolgált volna hasznára, hanem a mezőgazdaságnak is. El lehetett volna vezetni minden községbe, világítani, motort hajtani. Így is tervezték; sajnos a háború és a békekötés rombadöntötte ezeket a szép terveket.

Az országok gazdasági erejét és munkateljesítményét úgy szokták mérni, hogy az elhasznált erőből (szén, vízerő, állati munkaerő) mennyi jut egy emberre. Hát bizony ebben a tekintetben hazánk elég hátul állott. Olaszországban majdnem kétszerannyi erő jut egy emberre, mint nálunk, Franciaországban háromszorannyi, Angliában pedig négyszeres.

Nagy baj az, nemcsak a magyar iparra, hanem a mezőgazdaságra is, hogy nálunk igen kevés volt a hajtóerő-termeles. A felvidékeken még elég közel van a szén és fa, de az Alföldön egyik sincs. Pedig itt folyt a legerősebb munka, és

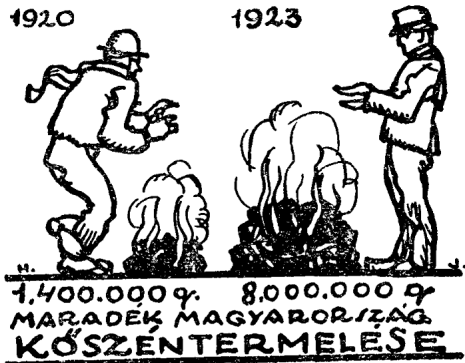
még sokkalta erősebb munka folyhatna, ha volna villamos erő. Így azonban minden munkát emberi és állati erővel kellett elvégezni. Ezért is olyan elmaradott az Alföld mezőgazdasága, s ezért olyan kevés az ipara, ezért kellett nyers terményeit olcsó pénzen idegen államoknak eladnia. Ezért húzódtak a magyar ipartelepök is a hegyvidékekre és a síkságok peremeire, mert itt közelebb lévén a szén, olcsóbban jutottak hozzá.

Ha a magyar iparnak már a háború előtt nagy nehézséget okozott a *szénhiány*, a *hajtóerő drágasága*, úgy a háború után eme bajai még meg is sokasodtak. Nem is csak a meglevő iparunkra gondolunk itt, hanem arra, hogy a további ipari fejlődés fog nagy nehézségekbe ütközni.

A hegyvidékekkel elveszett a sok kihasználásra váró vizierő; legfeljebb mindössze $\frac{1}{20}$ része van meg. Pedig az országban valamikor elhasznált mindennemű hajtóerőnek legalább a felére van ma is szükségünk, mert a megmaradt gyárak, vasutak, mezőgazdasági gépek

sok erőt fogyasztanak. Ha megmaradt gyáraink olyan gyorsan fejlődne tovább, mint a háború előtt, 15 év múlva már kb. 30 millió tonna szénre volna szüksége a csonkaország iparának. Igaz, hogy most bőségesen elég a kibányászott szén (1923-ban pl. már 8 millió tonnát termeltünk), de csak azért elég, mert gyáraink nagy része alig dolgozik, s mert külföldről jobb szeneket is hoznak be.

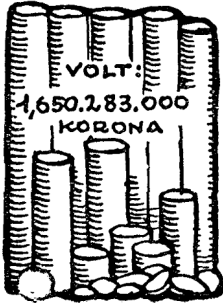
A hajtóerő tehát már előbb is kevés volt az országban az erősebb iparosodáshoz. Ezzel szemben az ország mezőgazdasága bőven termelte az ipari feldolgozást váró *nyersanyagokat*. Különösen szépen fejlődhetett volna az ország tápszeripara, mert hiszen a magyar szántóföldeknek majdnem $\frac{8}{10}$ részén tápszernövényeket termelt a nép. Évenként kb. 170 millió métermázsa olyan terményt adott a föld, amelyet iparilag kellett feldolgozni tápszereknek (búza, sörárpa, kukorépa, komló stb.).

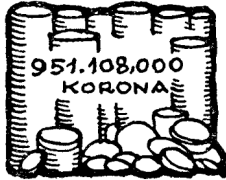
Az ipari növényekből is megtermett évente kb 1 ¼ millió mázsa; azután bőven ontotta a magyar föld a gyümölcsöt, az állattenyésztés a bőrt, gyapjút, csontot stb. Volt tehát bőven mit feldolgozni a magyar iparnak.

Valóban az ország legfontosabb ipara a *malomipar* volt, ami az ipari termelésnek majdnem ¼ részét tette ki. A búzából és rozsból mégis igen sok ment ki öröletlenül is az országból, mert összes malmaink sem tudtak többet felőrölni évente 70—75 millió mázsa gabonánál. A malmainkban fel-

**AZ
ÉLELMISZER
IPAR
GYÁRI
TERMELÉSÉNEK
ÉRTÉKE 1913 BAN:**

MARADT:

őrölt lisztnek kb. $\frac{1}{7}$ részét a külföldnek adtuk el. Nagy fontossága volt tehát a malomiparnak az ország gazdasági életében. Kevés más állam malomipara közelítette meg a magyar malomipart. *Bw dapest volt a világ legnagyobb malomvárosa.* A malomipar nak az a nagy előnye is megvan, hogy aránylag kevés szemet fogyaszt, s nem is

sok munkás kell neki. Sajnos, még ez a világhírű iparunk sem tudta teljesen felőrölni a tőlünk kivitt gabonaféléket. Körülbelül fele mennyiségben öröletlenül ment ki a gabona külföldre. Nagy hátrány volt ez a mezőgazdaságra is, mert ezzel sok korpa ment ki a külföldre, ami a magyar állatot, s ennek trágyájával a magyar termőföldet táplálhatta volna. De hát Ausztriának és Németországnak több szene volt, mint nekünk, s így ott is mind több és több malom épült.

A magyar malomipar mellett a *cukoripar* volt az ország másik büszkesége. Ez az ipar majdnem az egész cukorrépa-termésünket fel tudta dolgozni, évente kb. 48 millió mázsát. A cukorrépából tehát kevés ment ki az országból, mert hiszen olcsóbb volt a finom cukrot szállítani, mint a nehéz cukorrépát. Olyan bőséges volt a cukorgyártásunk, hogy annak kb. $\frac{3}{4}$ része a külföldre ment. Pedig ez az iparunk nagyon gyorsan fejlődött ki. 1889-ben még csak 300 ezer,

1913-ban kereken 6 millió mázsa cukrot gyártottak a magyar gyárak.

Szesziparunk is nagyon szép eredményeket ért el. Burgonyánk, kukoricánk fölöslegét és a gyümölcsöt dolgozta föl. A szeszipar volt az az iparágunk, amely a mezőgazdasággal a legszorosabban forrt össze. Szeszgyáraink nagyrésze ugyanis a gazdák birtokán dolgozott, s a moslékon kiváló marhahízlalást lehetett üzni. Különösen ott volt igen sok szeszgyárunk, ahol a legtöbb burgonyát termelték az országban.

Nagyon jó neve volt a magyar *söriparnak* is. A magyar sörárpát ugyan a külföld is igen szívesen vásárolta. Igen sokat ki is vittek belőle, mert akármilyen gyorsan fejlődött is a söripar, mégsem tudta a sörárpát mind felhasználni. A kivitt magyar sörárpát Csehországban, Ausztriában, Németországban dolgozták fel, s mint cseh, vagy bajor sört hozták vissza, mert a magyar sör nem volt elég az országnak.

Gyümölcskonzerv-iparunk bizony gyöngye állapotban volt, a gyümölcsöt nagyjából nyersen adtuk el Ausztriának. Újabban ez az iparunk is nagyszerű lendületbe kezd jönni.

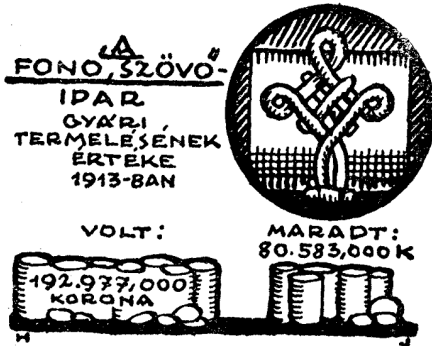
Konyak- és pezsgőgyártásunk szintén volt, de még sokkal kevesebb, mint hogy a külföldi árut ki tudta volna szorítani.

Íme, még legfejlettebb iparaink sem tudták a szántóföld termelését teljesen feldolgozni. Egy részük pedig még az ország népének szükségletét sem látta el. Nemcsak szénünk volt hozzá kevés, hanem pénzünk is, hogy mezőgazdasági termelésünkhöz méltó ipart tudjunk teremteni.

De nem állottunk különbül más nyersanyagokkal sem. Tudjuk, hogy rengeteg sok vágómarhát vittünk ki az országból, azonkívül gyapjút, bőrt is igen sokat. Mindezt a nyersanyagot nem tudtuk itthon feldolgoztatni. Volt ugyan egy-néhány ilyenféle gyárunk is, de azok bizony csak kevés nyersanyagot tudtak elfogyasztani. Tudjuk már, hogy *a sok mezőgazdasági nyersanyag kivitele rendkívül sokat ártott az országnak*. Nem csak azért ártott, mert mi olcsó pénzen adtuk el terményeinket, s drága pénzen vásároltuk vissza a kész gyártmányt, hanem azért is, mivel *a magyar talajból kitermelt anyagok, tehát a magyar föld termőereje ment ki állandóan idegen országokba*. A művelt államok nagyon vigyáznak arra, hogy földjük termőerejét el ne adogassák ide-

gen népeknek. Ügyelnek arra, hogy a terményből származó trágya visszajusson a talajba, de mi még nem nagyon törődünk az ilyesmivel. A magyar Alföld termőerejéből éltek nemcsak hegyvidékeink, nemcsak Ausztria jó része, hanem még németországiak is. S vájjon hogyan jött vissza ez a termőerő a magyar talajba? Adtak-e ezek a népek az Alföldnek olyasmit, ami a talaj termőerejét visszapótolta? Bizony semmit sem, hanem az egyébként hasznos dolgokon kívül tömérdek cifra rongyot, illatszert, csecsebecsét és egyéb haszontalanságot, amelyekre mohón *vetette reá* magát az ősi viseletéből, magyaros erkölcséből kivetkőzött nép. Csoda-e, ha így kimerül a magyar föld? Milyen más volna ma az Alföld, ha minden terményét itthon dolgozta volna fel, s gyártmányait drága pénzen adhatta volna el a külföldnek!

Mennyi pénz maradt volna benn az országban, s mennyi állatot lehetett volna felnevelni a sok hulladékon. Azok húsát konzerválva kellett volna hozni, trágyáját, vért, csontját mint műtrágyát visszaadni a termőföldnek, bőrért, szőrét, gyapjút, tejtét iparcikkekké fel- dolgozni.

A nyugati államok így dolgoznak, ilyen okosan gazdálkodnak. Ott a gazdák gondosan őröködnek földjük termőerejére, ott szövetkezetekké tömörülve minden terményüket maguk dolgozzák fel. Ott az ipar már sokkal szorosabb kapcsolatban van a mezőgazdasággal. Ez az igazi meggondolt, okos, belterjes gazdálkodás. Nálunk még a nagybirtokokon is alig volt egy-két gyár; a verejtékkel termelő gazda minden terményét olcsó pénzen adta oda a gyárosoknak, ügynököknek.

Helyes gazdálkodásban legalább is az élelmezési iparokat maguknak a termelőknek kell kézben tartani, ahogy az Dániában van a termelő szövetkezetekben.

Minálunk nemcsak az élelmezési iparok nem tudták a föld termését feldolgozni, hanem más iparok sem.

Len- és kenderfonónk pl. alig volt. Megszűnt a falusi fonás-szövés is, s így bár elég kevés lent és kendert termelt a magyar nép, ezt sem tudták gyáraink feldolgozni. Nyersanyagunk egy része kiment külföldre, ahonnan viszont igen sok len- és kenderárut kaptunk.

Gyapjúfonóink ugyanígy voltak. Bár gyapjútermelésünk elég nagy volt, még ha mind itthon dolgoztuk volna fel,

akkor sem tudták volna gyáraink kielégíteni a népet gyapjúszövetekkel. Ezzel szemben a magyar gyapjú nagy része cseh és osztrák gyárakba került, s mint kész gyapjúszövet jött vissza.

Bőriparunk nagyjából feldolgozta a hazai nyersbőröket, de csak azért volt erre képes, mivel állatfőlöslegünk élő állapotba jutott a külföldre, s elvitte magán a bőrt is.

A magyar mezőgazdasági termelés ezeken az anyagokon kívül még dohányt,

olajnövényeket is szolgáltatott az iparnak. *Dohánygyártásunk* elég fejlett volt, de ez sem dolgozta fel az összes hazai termést; viszont sok külföldi nyersanyagot is hozott be. Ugyanígy voltunk az *olajgyárakkal* és *keményítőgyárak* kai is.

A magyar *faipart* és *papíripart* a magyar erdők bősége-

A
BŐR, SÖRTE-
IPAR
GYÁRI
TERMELÉSÉNEK
ÉRTEKE
1913-BAN

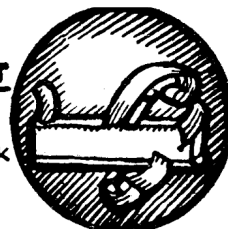

VOLT:
78.139,000 KOR.

MARADT:
45.095,000 KOR.

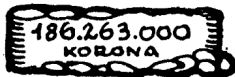

A
FA ÉS CSONT
IPAR
GYÁRI
TERMELÉSÉNEK
ÉRTEKE
1913-BAN

VOLT:

MARADT:
41.598,000 K

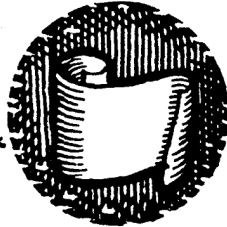

sen ellátták nyersanyaggal, de mégsem tudtak eleget termelni a nép ellátására. Különösen sok finomabb fajta papiros jött be az országba.

A bányászatból táplálkozó iparoknak már nem volt ilyen

A
PAPIROS
IPAR
GYÁRI
TERMELESENEK
ÉRTEKE
1913-BAN

VOLT:
49.542,000K.

MARADT:
41.559,000K.

bőséges nyersanyaguk az országban. Ezek különben is sok szemet fogyasztanak, s így nem voltak éppen fejlettek; bár kiváló gyártmányokat készítettek, de keveset. A vasipar újabban erősen fejlődött, de mégis sok vasérc ment ki az országból és sok vasáru jött be. Üvegiparunk is volt, de

ez gyöngesége miatt nem tudott a cseh üvegiparral versenyezni. Vegyészeti iparunk sem hiányzott egészen, de Németország óriási vegyészeti iparához még csak hasonlítani sem lehet.

Míndezeket összevéve be kell látnunk, hogy a magyar

ipar eléggé kedvezőtlen helyzetben volt a sokkal több szénnel rendelkező sokkal iparosabb és olcsóbban termelő Ausztria és Németország mellett. Éppen ezért ezek az államok igen sok nyersanyagot szereztek be tőlünk, mi azután tőlük igen sok iparcikket vásároltunk.

A
VASIPAR
GYÁRI
TERMELESENEK
ÉRTEKE
1913-BAN

VOLT:

MARADT:

Különösen nagy nehézségekkel küzdött a magyar ipar amiatt, hogy Ausztriával közös vámterület voltunk, s így az osztrák gyártmányok szabadon jöhettek be hazánkba.

Ennek a közös vámterületnek volt némely előnye is, de nagyon nagy hátrányai is voltak. Előnyös volt annyiból, hogy a magyar mezőgazdaság könnyebben tudta terményeit

elhelyezni, viszont a magyar ipar teljesen ki volt szolgáltatva az erősebb osztrák iparnak. Az is kétségtelen, hogy az Ausztriával való gazdasági közösség sokat lendített az ország felvirágzásában. Más oldalról mégis gyarmati sorsot jelentett ez nekünk.

Ha az állam minden igyekevése és az iparnak való minden kedvezése és támogatása mellett is ilyen gyöngye állapotban volt a magyar ipar már a háború előtt is, el lehet képzelni, hogy milyen nehéz helyzetben van most. Minden államnak az az ipara fejlődhetik leg-

jobban, amely az otthon termelt nyersanyag feldolgozására vállalkozik. Csak szénben igen gazdag és fejlett, erős iparú államok vállalkozhatnak arra, hogy külföldön vásárolt nyersanyagot dolgozzanak fel. Ezek is többnyire a saját gyarmataikon termelt nyersanyagot igyekeznek felhasználni. Éppen

mivel ez így van, azért nagyon súlyos helyzetbe jutott a magyar ipar a békekötés után. Az ország új határait ugyanis úgy húzták meg, hogy a gyárak és a nyersanyagot termelő területek más-más országnak jutottak. Ha a gyár maradt a mienk, a nyersanyagot ter-

A
VEGYÉSZETI
IPAR
GYÁRI,
TERMELESENEK
ÉRTEKE
1913-BAN

VOLT:

230.564.000
KORONA

MARADT:

126.556.000 K

A
KŐ ÉS ÁGYAG
IPAR
GYÁRI,
TERMELESENEK
ÉRTEKE
1913-BAN

VOLT:

120.630.000 K

MARADT:
71.992.000 K.

melő terület rekedt kívül, hol meg fordítva. Vannak, helyesebben voltak voltak aztán olyan iparaink is, amelyeket a nyersanyagtermelő területekkel együtt elveszítettünk. Így pl. a fűrésztelepek az erdővel együtt kinnrekedtek a csonkaországból. Az Alföld mezőgazdasági terményeit feldolgozó gyárak nagy része az Alföldön szélein volt, mert ott közelebb

kapták a szenet. Ezek is elvesztek, de a nyersanyagtermelés bent maradt. Még Budapest környékén maradt meg legtöbb ipartelep, de ezek meg nagyrészt az elszakított felvidékekről kapták nyersanyagukat.

A megcsonkítás tehát nemcsak azzal tette tönkre a magyar ipart, hogy számszerint a gyárak $\frac{4}{5}$ része rekedt kívül a határon, hanem még a megmaradt ipartelepek munkáját is megbénította. Nem csoda tehát, hogy már a békekötés utáni évben valami 270 gyárral kevesebb dolgozott a megmaradt területen, mint a háború előtt. Különösen a nehéziparok, a vas- és gépipar rohamosan kezdtek visszafejlődni. De még a föld terméséből élő iparoknál is ugyanezt a szomorú dolgot tapasztaljuk.

Itt van mindjárt a magyar ipar büszkesége, a *malomipar*. Ez valamikor egy 20 milliós nemzetnek és a barátságos külföldnek dolgozott. Ma csak egy nyolc milliós nemzetnek kellene dolgoznia. A magyar malomipar legfőbb helye Budapest volt. Persze nemcsak a főváros környékén termelt búzát dolgozta fel, hanem különösen a Bánság és a Bácska gazdag búzatermésére támaszkodott. Búzatermelésünknek több mint fele elveszett, de a malmoknak több mint fele maradt meg. Így a magyar malmok a háború után kb. csak $\frac{1}{5}$ részét őrlik fel annak a gabonának, amennyit előbb felőröltek. De még ilyen gyenge munkával is több lisztet termelnek, mint amennyit el tudnak adni, annyival csökkent a fogyasztás, s olyan kevés lisztet vásárol tőlünk a külföld.

Ugyancsak ez a helyzet a *söriparban* is. A sörgyárak nagy része szintén Budapesten épült, de a sörárpát leginkább a Kis-Alföld északi része termelte, ahol most a cseh az úr. Árpatermelésünknek több mint fele veszett el, de a sörgyáraknak csak V» része.

A *dohánygyárak* helyzete ennek az ellenkezője. A dohányt leginkább az Alföld megmaradt részében termelik, de dohánygyár a hegyvidékeken is sokfelé volt. Így hát a megmaradt dohánygyáraknak bőségesen van nyersanyaguk. Igaz, hogy csak keveset tudnak belőle felhasználni, mivel a dohányból is nagyon kevés fogy idehaza a háború óta.

Már most ezek után mit lehet jósolni a magyar mezőgazdasági iparnak? A csonkaország természete azt mutatja, hogy itt csak ezeknek az iparoknak lehet jövője és pedig elég szép jövője, mert hazai termésű nyersanyagot dolgoznak fel. Persze nem elég a terményt csak félig feldolgozni,

pl. a búzát lisztté őrölni, s úgy adni el a külföldnek, mert abból nem sok haszna van. Hanem minden anyagot végig fel kell dolgozni, olyan állapotba hozni, olyan cikket előállítani, amely már minden további nélkül elfogyasztható. A búzából pl. a liszten át süteményt, szárított tésztát kell gyártani, s nem külön adni el a búzát és a tojást. *Ha az ország minden erejét a mezőgazdasági iparokra fordítja, akkor még szép jövője lehet a magyar iparnak.* Minden anyagot teljesen fel dolgozni, mezőgazdasági-, ipari szövetkezeteket alakítani, olcsó villamoserővel és nem drága és nehezen szállítható szénrel dolgozni, az ipartelegeket a termőterületek közepén elhelyezni: csak ez lehet a magyar ipar feltámasztásának biztos útja.

Minden nép csak akkor boldogul a saját földjén, ha fülét ennek a földnek szívdobogásán tartja, kezével folytonosan kitapogatja a föld borsait, kívánságait. Sohasem szabad tehát a nemzetnek az ország földje természete ellenére dolgozni, mert az megbosszulja magát. De ez nemcsak a földművesnek, hanem az iparosnak is kötelessége és mindenkinek, aki ennek a földnek a kenyerét eszi. A magyar gazda még leginkább megértette ennek a földnek a szavát, de már a magyar ipar nagyrészt olyanok kezébe került, akiknek lelke idegen ettől a földtől. Nem tudták, vagy nem akarták érteni, hogy mit kell itt dolgozniok. A magyar iparpolitika nem volt hű a földhöz; sőt az állam is sokszor helytelen irányban támogatta a magyar ipart. Drága pénzen külföldön vásárolt nyersanyagokból (pamut) dolgozó iparokat támogatott. Igaz, hogy az országnak jó az, ha sokféle ipara van, de mégis első kötelessége saját termése feldolgozásáról gondoskodni.

A háború óta már mintha helyesebb nyomon járna a magyar ipar. Még most is megtörténik, hogy egyre-másra alas pítanak idegen nyersanyagot feldolgozó gyárat, de már mégis kezd fellendülni sok elhanyagolt mezőgazdasági ipar is, pl. a sajt-, vaj-, tészta-, gyümölcskonzerv-gyártás.

*

Hiába van egy országnak bármennyi szene és nyersanyaga, az ipar még mindig nem lendülhet fel, ha nincsen elég *iparosa*. A nép leginkább ott megy ipari munkára, ahol már igen sűrű a lakosság és a termő földön nem jut mindenki munkához. Ezért is nagyobb a nyugateurópai sűrűen lakott államok ipara. Nálunk azonban a sok sorscsapás miatt any-

nyira megritkul a népesség, hogy még a föld megművelésére is hiányzott a munkáskéz. Nehezen indult meg ennél fogva a magyar ipar is, de elég gyorsan fejlődött. Hiszen a 67-i kiegyezés után az ország dolgozó népének csak $\frac{1}{25}$ része volt még iparos, a háború előtt pedig már $\frac{1}{6}$ része. Különösen nehezen iparosodott az Alföld, ahol láttuk, hogy a szántóföldekhez képest elég kevés a földművelő. Gyorsabban terjedt az ipar a hegyvidékeken, ahol kevesebb munka akadt a földdel, szén meg bővebben volt. Az ipar mégis sok munkáskezet tudott elszakítani a földmunkától; az iparral foglalkozók aránya állandóan emelkedett a háború előtt, a földműveléssel foglalkozó népesség aránya meg csökkent. A kisipar vergődésével sok kézműiparos is gyári munkára adta magát.

Mindamellett még messze vagyunk attól, hogy aránylag annyi iparosunk volna, mint Ausztriának, Németországnak, Angliának, Belgiumnak.

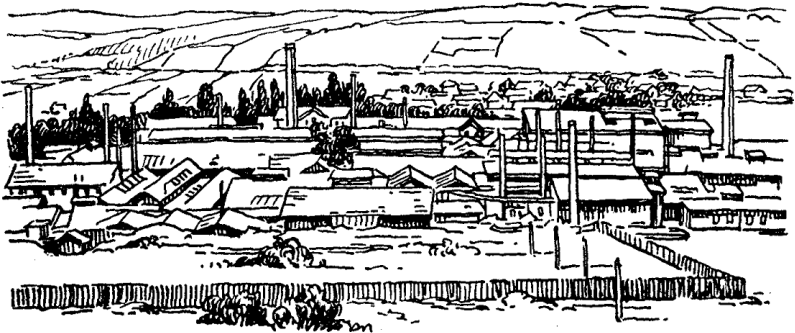
Az iparos népességnek nagyobbik fele nem a mezőgazdasági termények feldolgozásával foglalkozott, hanem a nehéz iparban dolgozott, mert, amint mondtam, a mezőgazdasági ipart erősen elhanyagoltuk. Amennyit hét földműves munkás keze termelt, annak a terménynek ipari feldolgozása csak egy iparos munkás jutott; persze, hogy nem is dolgozhatta fel; ellenben a bányász által termelt érc, fémek feldolgozására sokkal több munkáskéz jutott. Ott is élt a legtöbb ipari munkás, ahol a legtöbb bánya és kohó volt az országban, t. i. a felvidéken, Zólyomban, Szepesben, Borsodban, s ezenkívül a fővárosban és környékén. Általában azt mondhatjuk, hogy az ipar hazánkban a nagyobb városok környékére húzódott, mert ott több fogyasztója is volt az iparcikkeknek. Ezért van az, hogy az ország legnagyobb ipari városai Budapest és a környéki városok. Rajtuk kívül Pozsony, Fiume, Miskolc, Győr, Nagyvárad, Temesvár, Arad, Brassó voltak az ipari központok. Vannak azután olyan városaink, amelyeket egyenesen az ipar tett városokká, mint pl. Selmebánya, Felsőbánya, Diósgyőr, Korompa, Ózd, Resicabánya, Gölnicbánya, Nagybánya, Zólyom, Vajdahunyad stb.

Az ipartelepeknek meg van az a szokásuk, hogy szívesen bújnak össze egy-egy vidéken. Különösen szívesen helyezkednek el a szénbányák közelében. Azért van ez, hogy ne kelljen a szenet messze szállítani. Gyakoriak az ipartelepek a vasbányák mellett is, vagy általában ott, ahol a nyersanyagot közel kapják. Esetleg, amint mondtam, nagy városokban

is sok az ipartelep, ahol a fogyasztók sokan vannak, s az áru nagy részét helyben adhatják el. Máskor meg a szén és nyersanyagtermő területek között helyezkednek el. Mindezt per-se az egyes iparok természete válogatja meg.

Vannak államok, ahol egész vidékek csaknem kizárólag iparral foglalkoznak, gyár-gyár mellett, tele vasúti sínekkel az egész vidék. Ilyen pl. Németországban a Ruhr-folyó vidéke. Az ilyen iparvidékeken csupa füst, korom, zakatolás tölti be a levegőt, nincs tenyéri zöld hely, el van pusztítva az egész természet. Az *iparvidékek* rendszeren a gazdag szénbányák mellett telepednek meg.

Nekünk nincsenek ilyenféle *iparvidékeink*, a magyar ipar inkább szerte-széjjel van szórva az országban. Annyit

A diósgyőri vasgyár.

azonban megfigyelhetünk, hogy egyes iparok itt, mások amott vannak sűrűbben, meg azt is, hogy az ország egynémelyik vidékén több ipartelep, gyár van, mint a másikon. Mindennek megvan a maga oka, úgy ez sem ok nélkül van. Hazánk földjét csak úgy ismerjük igazán, ha mindennek, felkutatjuk a maga okait, amit színén látunk.

Ha a magyar hegysek egész kőszéntartalma egy helyre húzódott volna, akkor a legtöbb gyár annak közelébe férközne. De a szén a felvidékek és a síkságok szélén köröskörül van, s így a gyárak is köröskörül helyezkedtek el.

A hegyvidékekre elsősorban a vas- és *fémipar* húzódott, mivel itt egymáshoz közel kapja a szenet és a vasércet. Salgótarján, Ózd, Diósgyőr, Borsodnádásd, Zólyom, Zólyombréz, Korompa, Prakfalva, az ország déli hegyvidékein pedig Rescabánya, Vajdahunyad, Nadrág, Nándorhegy, Pusztakalán

vasipari telepei voltak a legnevezetesebbek. Tata, Esztergom, Pécs és Petrozsény szénmedencéiben nem volt vasipar, mivel itt nincsenek a közelben vasbányák; szénüket pedig fűtésre és a vasúti forgalomra, hajózásra használták fel.

A *gépgyárak* szintén a vaskohók közelében és a főváros, meg néhány vidéki nagyvárosban helyezkedtek el. Feltűnő, hogy még az Alföld kisebb városaiban is találunk gépgyárakat. Ezek persze legnagyobbbrészt csak mezőgazdasági gépjavító műhelyek, s eltörpülnek Budapest hatalmas gyárai mellett (Ganz Danubius hajó- és gépgyár, Államvasúti gépgyár, Mezőgazdasági gépgyár). Aradon és Győrben a vasúti kocsik, Diósgyőrben a sín gyártása volt elsőrangú. *Villamos gépiparunk* kivételre is dolgozik. Az *üveg, porcellán, kő- és agyagipar* elsősorban a felvidékeken és a Dunántúl találta meg nyersanyagát és ott helyezkedett el. A *faipar* és a *papirosipar* szintén az erdőkben bővelkedő Felvidékre, továbbá Erdélybe húzódtak. A finomabb faipar, bútorgyártás a főváros körül (Újpest) tömörült, de a tutajozott fát az Alföldön is számos fűrésztelep dolgozta fel.

Magán az Alföldön még a mezőgazdasági ipar is nehezen tudott talpraállni, mert messziről kellett hozatnia a szenet. A malomipar $\frac{1}{3}$ része a fővárosba tömörült, a többi része pedig a Bánságban, Bácskában és az Alföld peremein helyezkedett el. Szép malomipara van a Kis-Alföldön Győrnek is.

A *cukorgyárak* rendszeren a cukorrépaföldek közelében állottak, s ezek is elsősorban a síkságok peremeit keresték.

A *szeszipar* különösen sok burgonyát dolgozott fel, ezért a burgonyatermelő tájakon voltak a legsűrűbben a szeszgyárak; így a Nyírségben, a Vág és Hernád folyók mentén, a Szamos mentén és Brassó környékén. A nagyobb városokban szintén nagy szeszfőzők voltak.

A *sörgyárak* a fővárosban voltak legnagyobb számmal, azután a Kis-Alföldön, Északnyugati-Felvidéken és a Bánságban, Bácskában. A budapesti sörgyárak voltak a legnagyobbak, ezek adták az ország sörtermelésének több mint felét.

A *dohánygyárak* szerte-széjjel voltak szórva az országban a nagyobb városokban. A *keményítőgyárak* a Kis-Alföldön voltak. Fiume keményítőgyára a behozott rizst dolgozta fel.

A *kenderfonók* leginkább a Bácskában voltak, a *lenvásongyárak* pedig az Északnyugati-Felvidékre húzódtak.

Gyapjúgyáraink szintén ezen a Felvidéken, meg Er-

délyben és a Dunántúl voltak, az Alföldön alig volt egy-kettő. A *szövőipart* különösen a Felvidékre tömörítették, hogy az ottani szegény nép foglalkozáshoz juthasson. Ugyanott voltak a *pamutgyáraink* is (Rózsahegy, Késmárk, Igló) de egy-néhány Erdélybe is jutott (Kolozsvár, Segesvár, Nagyenyed, Szászsebes) és a Dunántúlra is.

A *bőrgyárak* nagyrésze Újpestre tömörült, de voltak másfelé is kisebb bőrgyárak.

A *petróleumfinomítók* leginkább azon vasutak közeliében helyezkedtek el, amelyeken a nyers petróleumot hozták be az országba. Ezért például a galíciai nyers petróleumot nagyjából a Nyírségben és Szatmárban finomították, az oláhországit meg Erdélyben.

Az ipartelepeknek az országban való széteszlása tehát nem a véletlen dolga, hanem mindig bizonyos oka van. Különböző vidékek nem egyformán kedvezők az iparra, így egyikén több ipartelep keletkezett, mint a másikon. A *legkedvezőbb volt az iparra az Északnyugat-Felvidék*, ahol szén, érc, fa és nagyszámú iparos népesség volt. Azért ez a tájunk iparosodott a legerősebben. Maga az állam is támogatta a Felvidéken az ipart, hogy a szegény tót népet visszatartsa a kivándorlástól. Valóban a Felvidék egy részében már az ipar volt a lakosság főfoglalkozása. A vas-, fém-, kő-, agyag-, fa-, papír-, szövő- és faipar ezen a területen virágzott a legjobban.

Elégé fejlett volt az ország nyugati részének az ipara is, ahol finomabb iparok és a mezőgazdasági iparok helyezkedtek el igen kedvező körülmények között. Különösen sok malom-, szesz-, sör-, cukor-, dohány- és keményítőgyára volt.

Hazánk iparának egy jelentékeny része Budapest körül helyezkedett el. Ez a vidék igen kedvező az iparra. Elég ' közel vannak a szénbányák (Tata, Dorog, Salgótarján), közelről kapja akár a hegyvidékek, akár az alföldek nyersanyagát. Sok vasútja, hajóútja van. Azután meg itt fogyasztanak el legtöbbet az iparcikkekből. Az Alföldről igen sok terményt hoztak Budapestre feldolgozni, s így éppen a főváros lett a mezőgazdasági ipar központja, csak éppen cukorgyára nincs. A mezőgazdasági ipar mellett különösen sok gépgyára, fafeldolgozó gyára, bőrgyára, a finomabb gyártmányokat, villamos gépeket, vegyi anyagokat előállító gyára van a fővárosnak és környékének. Nagyon érdekes helye van Budapestnek ipari szempontból, mert az országból kivitt áruk

legnagyobb része itt ment át, s Budapest ipara arra törekedett, hogy amennyit lehet, a kivitelre kerülő anyagokból ipari cikkeké dolgozzon fel.

Szép ipara volt a délmagyarországi hegyvidéknek, különösen Krassó-Szörény és Hunyad megyéknek, ahol a vasipar és a faipar virágzott.

A Bácskában és a Bánságban volt az Alföld legtöbb ipar-telepe, itt kapcsolódott össze legszorosabban a mezőgazdasági termelés és a mezőgazdasági ipar.

Erdélynek már bizony kevés ipara volt, mert. nincsen szene. Brassó körül, a szászok földjén és Csik meg Háromszék megyében volt a legfejlettebb az erdélyi ipar. Az oláhok lakta területeken bizony kevés gyár volt, mert az oláh nem elég kitartó ipari munkás, nem is szívesen adja magát iparra. Ma is a havasi pásztorkodás a főfoglalkozása, még a földművelés is nehezen ízlik neki. Erdély iparát a földgáz felhasználása nagy mértékben lendíthette volna előre.

Éppen ilyen kevés ipara volt az Északkeleti-Felvidéknek. Ez az ország egyik legszegényebb része, amelynek sem szene, sem érce nincsen, csupán fája és sója van.

Horvátországban szintén nagyon nehezen haladt előre az ipar, csak faipara volt kiváló.

Amikor a bányászatról beszéltünk, összehasonlítottuk; annak értékét a mezőgazdasági termelés értékével, hogy még jobban kiemelhessük a magyar mezőgazdaságnak a nemzet életében való fontosságát. Az *ipari termelés értékével* nehezebb ezt megtennünk, mivel az ipari cikkek árában már benne van a mezőgazdasági termények és a bányászati termékek egy részének ára is. Az ipar maga ugyanis nem tud termelni, csak átalakítja azokat az anyagokat, amelyeket a földműves, erdész és bányász ad neki. Csak nagyjából tudjuk tehát, hogy a háború előtt a magyar ipar egy év alatt összesen annyi árut állított elő, amennyinek az értéke 3-5 milliárd arany koronát tett ki. De amint mondtam, ebben a felhasznált nyersanyag értéke is benne van. Ha a nyersanyag értékét levonjuk belőle, a gyáripari termelésre körülbelül 1.2 milliárd, a kisiparra $\frac{1}{2}$ milliárd jutott. Ezzel szemben a szántóföldek egy évi termelésének értéke 5 milliárd koronát tett ki, a szőlő- és gyümölcsstermelés értéke 0.26 milliárdot hozott, az állattenyésztés pedig 2.2 milliárdot adott egy évben. Mezőgazdasági termésünk összes értéke tehát egy évben 7.46 milliárd volt, ami azt jelenti, hogy az egész magyar ipar

termelésénél a mezőgazdasági termelés majdnem ötször többet jövedelmezett a háború előtt egy évben!

Iparunk az ország népének csak élelmi szükségleteit tudta kielégíteni, de ruházkodását és más igényeit már nem. A ruházkodáshoz szükségelt cikkeknek csak $\frac{1}{4}$ részét állították elő idehaza, a többit külföldről kellett behozni. Ez volt a magyar ipar egyik legnagyobb hiányossága, amin hiába is próbálkozott az állam segíteni. Nekünk ugyanis nem volt elég gyapjúnk, a pamutot pedig idegen világrészekből kellett behozni; a szén egy részét is külföldről kellett szállítanunk.

A hiányzó iparcikkek nagy részét Ausztriából kaptuk, amely a maga fejlett iparával reánehazadott a magyar gazdasági életre. A magyar föld valóságos gyarmata volt Ausztriának, amely innen szerezte a nyersanyagokat, mi meg tőle kaptuk az iparcikkeket. Ha Ausztriát leszámítjuk, kb. ugyanannyi iparcikket adtunk mi is a külföldnek, amennyi értékűt azoktól vásároltunk. Különösebben Boszniába szállított a magyar ipar igen sok árut, elsősorban cukrot, gépet, szövetet, vasárut. Németországba és Svájcba fűrészelt fát, Olaszországba és Franciaországba ezenkívül villamos gépeket, Angliába cukrot, lisztet, Oroszországba szintén villamos árukat, gépeket, Oláhországnak gépeket, vasárut, Szerbiába bőr-árut, Bulgáriába cukrot, lisztet, gépeket, Törökországba cukrot, bőr-árut szállítottunk. A magyar cukor Indiába és Amerikába is eljutott.

Amióta Trianonban vasketrecbe, szuronyerdők közé zárták a nemzetet, azóta *elhalóban van a magyar ipari szén vezet* szívdobogása, a magyar gyárak zakatolása is. A magyar iparnak kb. fele van kívül a trianoni béklyókon. Ipari szempontból különösen fájdalmas az Északnyugati-Felvidék iparának elvesztése, amely elvitte a magyar faipar, papirosipar, szövőipar, vasipar igen nagy részét. Még legtöbb maradt meg a gépiparból, a ruházati iparokból, villamos iparból és a finomabb iparokból. A megmaradt iparágakra is hatással van az ország feldarabolása, mert sok ipartelep nem tudja most eladni gyártmányát. A békekötés óta igen sok gyár szüntette be munkáját. Viszont új gyárak is alakultak, hogy az elveszített gyárakat pótolják. Különösen sok szövő- és fonógyár keletkezett, mert ezekből kevés maradt. Az új gyárak nagy része csak kis üzemmel dolgozik, mert ma alig van tőke a nagyobb alapításokra.

A sok üzembeszüntetés miatt igen nagy a gyári munka-

sok között a *munkahiány*. A magyar ipar talán sohasem élt még olyan válságos időket, mint a jelenben.

A magyar ipar helyzete mégsem reménytelen, ha megtalálja a fejlődés helyes irányát, ha minél jobban összeforr a magyar mezőgazdasági termeléssel.

V. A MAGYAR FÖLD FORGALMA.

1. A magyar föld utai.

Csak a legműveletlenebb népek élnek olyan helyzetben, hogy minden szükségletet az egyes ember, vagy család igyekszik előállítani, élelmet, ruhát, fegyvert stb. Ilyen műveletlen népek ma már alig vannak a földön. Már a természet is olyan, hogy egyik helyen inkább élelmet lehet termelni, másutt pedig tüzelőanyag, vagy érc, vagy ruházkodásra alkalmas anyaga terem bőven, de kevés az élelmiszer. Ebből következik, hogy a népek már a műveltség legkezdetlegesebb állapotában is *kicszerűlik javaikat, kereskednek. A kereskedelem ott a legélénkebb, ahol különféle anyagokat termelő területek találkoznak egymással.* Ilyen helyeken állandóan nagy vásárokat tartanak, ide jó utak vezetnek.

A közlekedést nagyon is erősen befolyásolja, hogy milyen a föld felülete, lehet-e jó utakat építeni, nincsenek-e áthághatatlan hegységek, vagy mocsarak az útjában.

Ha ezeket szem előtt tartva vizsgáljuk hazánk térképét, csakhamar megakad szemünk a magyar földet körülzáró Kárpátokon, amelyek elválasztanak bennünket Európa más tájaitól. A Kárpátok íve elgátolta tőlünk azokat a nagy utakat, amelyek Kelet-Európából Nyugat-Európába, vagy Észak-Európából Dél-Európába futnak. Így a mi országunk ki is esett az európai nagy utak forgalmából. Csak egy nagy *nemzet'közi út* vezetett át nálunk, az, amely Bécs felől Konstantinápoly felé haladt. Ez nem tudta a Duna völgyét elkerülni. Ez volt a magyar föld közlekedésének a tengelye, ebbe futott be majdnem minden nagy belső utunk is. Ez az út ugyanis az ország közepén vonul át, és így a hegyvidékekből levezető folyóvölgyek útjai könnyen találkozhattak vele. Az ország másik legfontosabb útvonala az volt, amely az Adriai-tenger felől jött be az országba. Ez Budapest táján metszette a

másik nagy utat, s innen azután északkelet felé Lengyel« országba szaladt ki.

Az utazó ember természetesen a legkényelmesebb, legjobban járható utat keresi, még akkor is, ha valamelyest kerülnie kell. Az utak tehát a legkevesebb kerülés mellett a legjobban járható helyeken vezetnek. A meredekebb hegy-ségeken kívül különösen a mocsaras folyók voltak a régi utazók legnagyobb akadályai. Ezért a nagyobb utak a hegy« vidékek szorosait, hágóit, a folyóknak pedig keskenyebb és nem mocsaras részeit keresték ki átjáróknak. A mi nagy keleti utunk, amely már a középkorban is igen forgalmas volt, s amelyen a török hadak is igyekeztek Konstantinápolyból Bécs felé, Belgrádnál (amelyet akkor még Nándorfehérvárnak hívtak) lépte át a Szávát. Innen akadály nélkül jutott el Eszékig, ahol átkelt a Dráván. Innen a Mecsek alatt vezetett el Székesfejervárnak, s azután a Móri völgyön átlépett a KissAlföldre; ennek sok mocsaras folyója között Győr-nél kelt át, s így igyekezett Bécs felé. Nem volt tehát előtte elháríthatatlan közlekedési akadály. Ha ellenben ott vezetett volna, ahol ma a vasút vezet Bécs—Budapest és Belgrád között, úgy a Duna-Tisza köze homokpusztáin és a Dunán is át kellett volna kelnie.

Az Adria felé már sokkal bajosabb volt kijárni, mert a Karszt kopár és magas sziklái állottak az útba. Ez is az egyik oka annak, hogy *nem lett belőlünk tengerjáró nép*. A Lengyelországba vezető út a Hernád kényelmesen járható völgyén át fut fel a Kárpátok hágóira. A Fekete tenger felé is elég jó út vezetett ki a magyar Alföldről a Temes folyó völgyén, az ú. n. *keleti kapu* hágóján át (Porta orientális).

Erdélyben a Királyhágón át vezetett az út Kolozsvár felé, s onnan Brassón át Oláhországba. Mindezek a középkorban is sűrűn járt utak az ország *természetes útvonalai* voltak; ezek a legjobban járható és legközelebbi irányokban futottak.

Az ország legnagyobb részében egészen a XIX. század közepéig nagyon nehéz volt a közlekedés. Kiépített utakról szó sem lehetett, különösen az Alföldön, ahol végtelen homokpuszták és mocsarak akadályozták a forgalmat. A folyókon is csak a *révhelyeken* lehetett átkelni, hidak még nem voltak. Igen sok ilyen révhely volt akkor. A magyar Dunán legalább 90 révhelyet ismerünk. A hegyvidékeken az óriási erdőségek akadályozták a forgalmat.

Mindezek a forgalmi akadályok lassan eltűntek. A mocsarakat lecsapolták, a homokpusztákat megkötötték, az erdőségeket is kiirtották az utak mentén. Ma már nem sok közlekedési gát van az ország földjén. Különösen nagy áldás az országra, hogy *a hegyvidékek folyóvölgyei mind az alföldekre nyílnak*, s így az utak a síkságokról kényelmesen felvezethetnek a felvidékekbe. A két alföld közötti hegyvidéken is több könnyen járható völgy vezet át. A középkorban nagyon forgalmas volt a móri horpadás, azután meg maga a Duna völgye is Visegrádnál, a vörösvári völgy meg Budapest és Esztergom között. Erdélybe is több kényelmesen járható völgy vezet be. Ilyen a Szamos völgye, azután a Szilágyságban az ú. n. Meszeskapu, Nagyvárad mögött a Királyhágó, Aradnál meg a Maros völgye. Az ország egyes tájait tehát sokkal kisebb akadályok választják el egymástól, mint ahogy a Kárpátok elválasztják az egész országot a rajtuk kívül fekvő területektől. Ennek köszönheti az országot a maga páratlan *közlekedési egységét*. Nagy szerepe van ennek a közlekedési egységnek abban, hogy ez a különféle nyelvű népektől lakott földdarab egy ország maradt egy évezreden át. Ettől várjuk azt is, hogy most újból segíteni fog az ország szétszedett földjének egyesítésében.

A Kárpátoknak mégis megvan az a jó tulajdonsága, hogy kifelé sem áthághatatlan fal. Így barátságos érintkezést tudunk fenntartani a szomszédos népekkel. A magyar föld Bécs felé van legjobban nyitva. Így nem egészen véletlen, hogy a németséggel kerültünk állami közösségbe és a legszorosabb gazdasági és műveltségi kapcsolatokba. Végtelenül fontos dolog ez. Sok-sok keserű korszakot köszönhetünk ugyan ennek nemzetünk múltjában, de ennek köszönhetjük azt is, hogy műveltségben, gazdasági tekintetben sokkal közelebb jutott a magyar nemzet a művelt nyugati népekhez. Az ország nyugati részei mindig műveltebbek, népesebbek, vagyonosabbak voltak, mint az ország keleti részei. Mindez a kulturális hatás azért tudott nyugat felől könnyen behatolni az országba, mert könnyebben közlekedhettünk ezekkel a népekkel. A nemzet tehát nemcsak anyagi javait, hanem szellemi javait is kicserélhette.

Kelet felé erősen elzárta a magyar földet a Kárpátok lánc. Így volt ez jól, mert tőlünk keletre mindig barbár, műveletlen, elmaradott, rabló természetű népek laktak. Ezek ellen sikeresen védelmeztek meg a Kárpátok. Kelet felől

valóban sohasem lehetett a magyar földet, vagy annak csak akár egy részét is tartósabban meghódítani. A török uralom is dél felől csapott be a magyar földre, amerre nyitott volt az ország.

Észak felé el volt ugyan zárva az ország földje a Kárpáttal, de jó átjárók vittek ki a lengyel földre. Így barátságos, testvéri viszony alakult ki a magyarság és a lengyelség között. A magyar és a lengyel faj sohasem voltak egymással ellenségeskedésben, hanem a legmelegebb gazdasági és politikai kapcsolatokban. Később az osztrák uralom választotta el egymástól a két népet.

Az Alföld volt leginkább elzárva a szomszédos országoktól. Így nem csoda, hogy az Alföldön maradtak meg legtisztábban az ősi magyar szokások, foglalkozások. Csak dél felé volt az Alföld nyitott, dél felé nem védelmezték felvidékek a szomszédos országok ellen. Valóban dél felől érte a magyarságot a legnagyobb történelmi csapás, a török hódoltság.

A magyar föld tehát olyan természetű, hogy nem jelent ketrecet a nemzet számára, ki és be lehet járni a Kárpáton addig, amíg a ki-bejárás barátságos. Ha azonban a magyarság kardot fektetett a bejárók elé, majdnem mindig sikeresen védte meg földjét. Még a világháborúban is sikerült ez, akár az orosz, akár az oláh próbálkozott bejutni a Kárpáton.

A legutóbbi időben 29 vasúti vonal futott ki az ország területéről az idegen országokba, s emellett még a Dunán is ki lehetett jutni úgy Bécs, mint Oláhország felé.

A föld természete sem kifelé, sem bent az országban nem tette lehetetlenné a közlekedést. Ezért elég jelentős forgalom fejlődött ki a magyar földön. Csak folyami utunk volt kevés, még a folyószabályozás után is.

A magyarföld útjai nem egyenletesen oszlottak meg az ország minden részében. Ott kellett volna lennie a legtöbb útnak, ahol a legtöbb kicserélésre való áru termelt. Sajnos, ez nem egészen volt így. Általában azonban mindig arrafelé építettek utakat, ahonnan valami fontos terményt lehetett kapni. Ezért pl. Erdélyből már sok-sok száz évvel a honfoglalás előtt is jöttek utak az Alföldre, mert ezeken az utakon hozták ki Erdélyből a sót, ami akkoriban a legfontosabb árucikk volt. Amikor utakról beszélünk, nem kell mindjárt a jól épített utakra gondolni, mert bizony ezek nem olyan régiek.

Eleinte csak csapásokról, ösvényekről, közlekedési irányokról lehet beszélni, amerre a lovas el tudott menni. A súlyosabb és a nagyobb tömegű árut még igen sokáig inkább dereglyéken szállították a folyók hátán. Így a sót még a magyar középkorban is dereglyéken úsztatták le a Maroson Szegedig, a máramarosi sót meg tutajon hozták Szolnokra, a gabonát pedig a török világ után a Duna hajósai, különösen a komáromi és budai hajósok a Dunán vitték Bécsbe. Csak a magyar szilaj marhát hajtották szárazföldi úton Bécs felé, a mézárosok útján, amelyről már szözlöttünk.

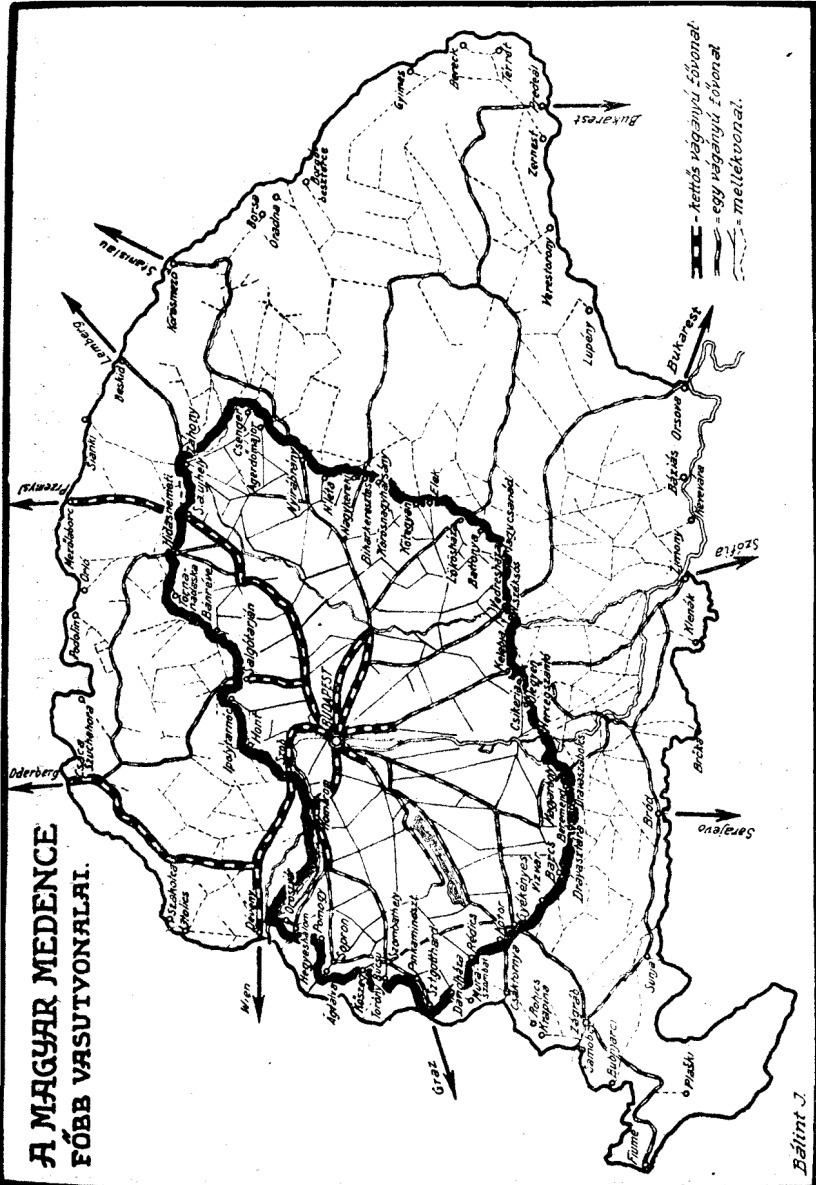
De nem is csoda, hogy olyan nehezen kezdtek közutakat építeni, különösen az Alföldön. Hiszen egy darab köve sincsen ennek az óriási síkságnak. No meg hosszú ideig nem is sok szállítani való akadt az Alföldön, önmaga bőségesen megélt a terméséből, de ennél többet nem is termelt, mert nem is volt kinek. Ha utas, vendég akadt, annak is jutott; a gazda örült, ha a vendég segített elfogyasztani borát, kenyérét, úgy sem tudta eladni, elszállítani fölöslegét. Volt is a magyar földön vendégszeretet.

Még Bécs felé is nehezen építettek köves utat, hiszen ott volt a Duna. A tenger felé már kénytelenek voltak jó utat vezetni át a Karszt hegységen. Itt már a 18. század végén és a 19. század elején három jó utat építettek (Károly-út, József-út, Lujza-út).

Furcsa dolog, de úgy van, hogy az Alföldre a vasúttal kellett a kocsit utat hordani. Előbb épültek ki az Alföld vasútjai, amelyek azután a felvidékekről követ szállítottak a műutak építésére. Csakugyan nagyon kevés jó köves út van mai napig is az Alföldön. A hegyvidékeken sokkal sűrűbben vannak a köves utak kiépítve, különösen ott, ahol serény gazdasági élet folyik. Egyes elhagyatott hegyvidékeken szintén kevés van belőlük, pl. Liptóban, Máramarosban, Csíkban. Az Alföldön a fejlett gazdaságú Bácskában, a Nyírségben, a Dunántúl Somogyban a legsűrűbb az úthálózat. Az Alföldön 100 km² területen közepesen csak 20 km kiépített kocsit út van, a hegyvidékeken pedig több is.

A magyar ember mindaddig igen keveset mozgott, amíg a *vasutakat* ki nem építették. Nemcsak a jó utak hiánya volt ennek az oka, hanem az is, hogy nem is sok célja volt az utazgatásnak. Mindenki megélt a maga földjén; meg azután az Alföld betyárvilága sem nagyon csábította az embereket utazásra.

A MAGYAR MEDENCE FŐBB VASÚTVONALAI.

Bálint J.

Az első vasutakat Bécs felől vezették be a magyar földre még a szabadságharc előtt. Bécs, Budapest, Szolnok vasútja volt a legelső. Budapestről csakhamar lejutott a vasút Szegedre. Ezek az első vasúti vonalak elsősorban azért épültek, hogy az Alföld búzáját gyorsabban lehessen Bécs felé szállítani. A 70-es években különösen gyorsan szaporodtak az alföldi vasutak. Nagyon fontos dolog ez, hiszen csak ezután volt érdemes az Alföldön többet termelni, amikor a termést el is lehetett már adni. Így a vasutak kiépítése ösztönző volt az alföldi gazdára, hogy többet és jobban termeljen. Ha visszaemlékezünk az elmondottakra, a magyar mezőgazdasági termelés valóban éppen 1870—90 között haladt előre óriási lépésekkel.

A magyar vasutak eleinte mind Bécs, és az osztrák kikötőváros, Trieszt felé vezettek. Csak 1873-ban épült ki a fiumei vasút, amely végül összekötötte a magyar földet a tengerrel, a világ országútjával. Csakhamar kiépítették a németországi vasúti kapcsolatokat, majd kifuttatták a magyar vonalakat Belgrád felé, Oláhországba, Galiciába, Boszniába is. A háború előtt kereken 22 ezer km vasút szelte át a magyar földet.

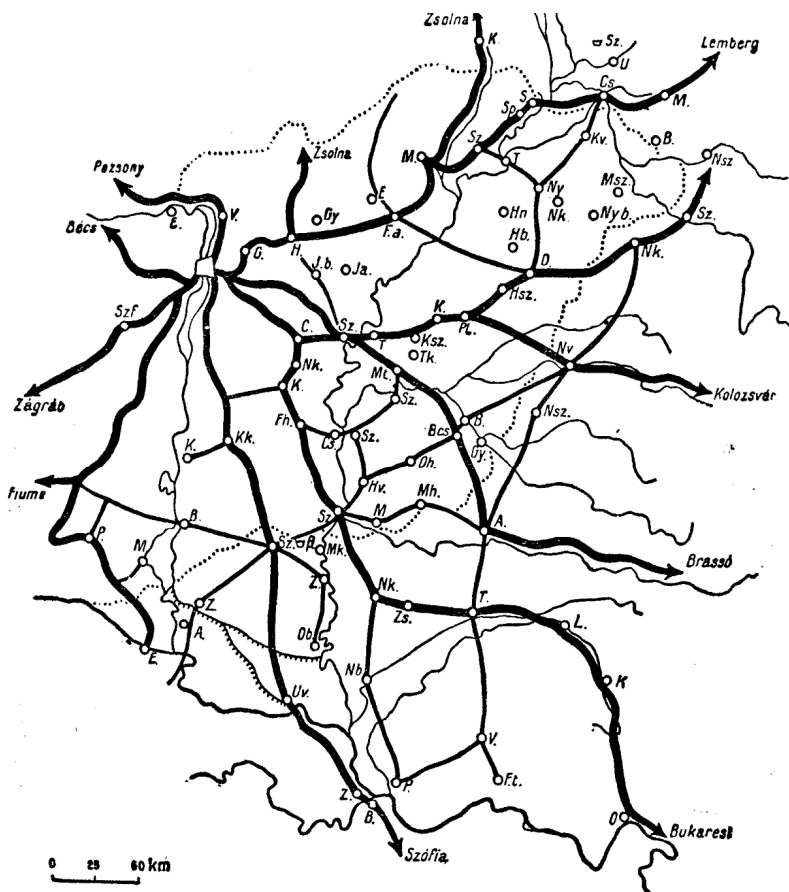
Mindenesetre elég nagy teljesítmény volt a nemzettől ennyi vasútnak olyan rövid idő alatt való kiépítése. Nem is nagyon maradtunk el ebben a tekintetben a nyugateurópai államok mögött sem. Igaz, hogy ott sűrűbbek a vasutak, de viszont sűrűbb a lakosság is, több nép használja őket.

A magyar földön legsűrűbb a vasúti hálózat azokon a tájakon, ahol az ipari élet a legerősebb, de az Alföldön is elég sűrű, bár ide még több vasút kellene. Legtöbb vasútja van a főváros környékének és Sopron vidékének, ahol az ipar sűrítette meg a vasúti hálózatot. Az Alföldön Bácskában, Békés megyében és a Nyírségben van a legtöbb vasút, Erdélyben meg Háromszékben és a Barcaságban, szóval mindig ott, ahol a legélénkebben lüktet a gazdasági élet.

Hazánk vasútai úgy futnak szét az ország fővárosából, mint a kerékagyból a küllők. Nincs több olyan ország az egész Európában, ahol a vasutak ilyen erősen központosulnának. Ezt is hazánk kiváló felszíni tagoltságának köszönhetjük, mert a felvidékek folyó völgyei mind az ország középontja felé irányulnak. Ezért mondhatjuk, hogy *Magyarországnak páratlan közlekedési egysége van*. Rendkívül nagy előnye van ennek még az ország mostani felosztott állapota-

ban is. Ezért reméljük, hogy nem sokáig lehet elzárni a népet az oktalanul megvont új országhatárokkal a felvidékek természetes középpontjától, az egész medencerendszer szívéből, az Alföldtől.

Viszont nagy hátrányai is voltak annak, hogy vasúti

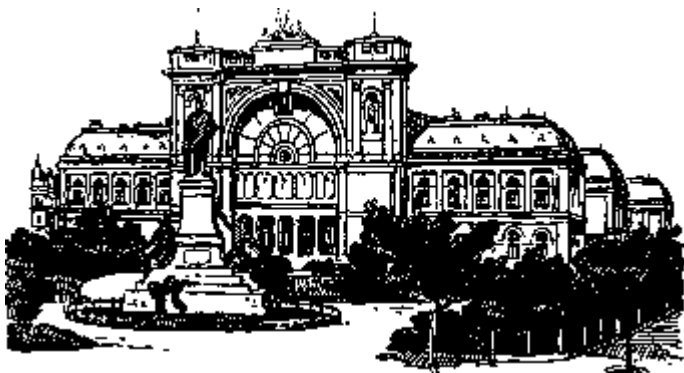
Az Alföld főbb vasúti.
Az Alföld főbb vasúti.

hálózatunk ilyen sugaras szerkezetű. Az Alföldnek ugyanis kevés külön vasúti vonal jutott, csak azok futottak át rajta, amelyek a hegyvidékekről jöttek. Az Alföld peremén nagyon elkelt volna egy körvasút, hogy ne kelljen a miskolci embernek pl. Budapesten át Nagyváradra utaznia.

Az Alföldnek csak az északi peremén futott végig egy vasút, a Budapest—Csap—Királyházát összekötő vonal.

Az is nagy bajokat okozott, hogy az Alföld déli részéről, valamint Erdélyből Fiúméba vitt árut óriási kerülővel Budapesten át kellett szállítani mindaddig, amíg Baja és Bátaszék között ki nem építették az új dunai hidat. Az Északnyugati-Felvidék nyugati feléből, a Vág völgyéből és a Kis-Alföldről is csak Budapesten át lehetett a tengerre kijárni. Általában a magyar vasutaknak csupa sugárútjai voltak, de alig volt körútja. Kevés volt a kettősvágányú vonal is, ami nagy akadálya volt a gyors forgalomnak.

Az állam szegény volta nem engedte meg, hogy a leg-

A Keleti pályaudvar Budapesten.

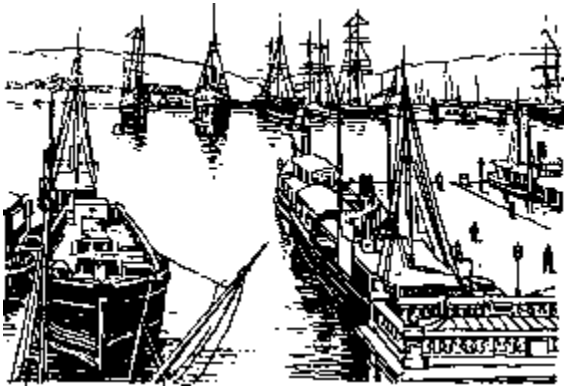
rövidebb irányban építsünk vasutakat. Az alföldeken a Duna és a Tisza sok helyen nagy kerülőkre kényszerítette a vasutakat, mert elég kevés helyen voltak áthidalva. A felvidéken mindenütt a kanyargós folyóvölgyeket követték a vasutak, s így elég sokat kerültek-

Budapesten kívül elég kevés igazi vasúti forgalmi központunk volt; az ú. n. *vasúti csomópontok* rendszerint inkább csak helyi érdekű vonalak kiinduló állomásai voltak. Budapest mellett Szombathely, Békéscsaba, Szabadka, Szeged, Temesvár, Debrecen vasúti forgalma volt a legjelentősebb.

Vasúti vonalaink közül a legjelentékenyebb volt a Bécs—Budapest—Belgrád vonal, amely nemzetközi forgalmat bonyolított le. Németország felé a legrövidebb vasúti vonal a zsolnai volt, amely a Jablunkai-hágón át vezetett ki

az országból. Galicia felé több vonal vezetett ki, ezeknek azonban inkább katonai jelentőségük volt. Az Oláhország felé vezető vasutak közül legforgalmasabb volt a brassói és az orsovai vonal. Boszniával csak egy vasúti vonal kötött össze, amely Bródnál lépte át a Szávát. Végül a tengerrel, a világforgalom kapujával, csupán egy vonal kötötte össze az ország gazdasági életét, a fiumei vonal.

Fiume vasúti vonala végtelenül fontos volt az országra nézve, jóllehet sok akadályt kellett legyőznie, mert a Karszt magas gerincén kellett átvezetni. Mégis minden akadályon

Fiumei kikötőrészlet.

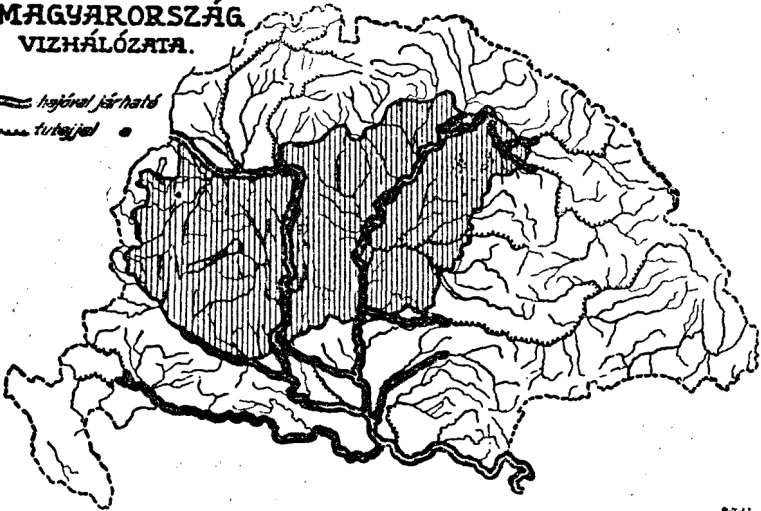
át is ezt a tengeri kaput kellett használnunk, mert bár hazánk egyes részei közelebb fekvtek a Balti-tengerhez és a Fekete-tengerhez, az Adrián volt az egyetlen magyar tengerpart. Ez a tengerpart azonban olyan természetű, hogy csak nehezen lehet rajta jó kikötőt építeni. Messze van Fiume a nagy tengeri útvonalaktól is. A Fiumében kirakott árut nagy költséggel kellett átvontatni a vasútnak a Karszt-hegységen. A nemzet mindent el is követett, hogy Fiumét jobban megközelítsék az ország távolabb fekvő vidékei is. Alagutat terveztek a Karszt alatt, a Kulpa hajózhatóvá tételéről gondolkodtak, csatornát akartak építeni Vukovár és Samác között, a balatoni vasutat be akarták kapcsolni Gyékényesenél a fiumei vasútba stb. Sajnos ezek kivételére már nem jutott sor. Így is tömérdek pénzt áldozott a nemzet Fiuméért. A kikötő és a fiumei vasút karszti szakaszának kiépítésére

1868-tól 1915-ig 370 millió aranykoronát fizetett ki az állami A magyar földön a vasutak voltak a közlekedés főútvonalai, a *víziutakra* már kevesebb figyelmet fordított a nemzet. Igaz, hogy folyóvizeink hajózhatósága sok nehézségbe ütközött. A jó gazdasági politika mégis megkövetelte volna, hogy az Alföldön néhány hajózható csatornát építsünk olyan tömeges áruk szállítására, amelyeket vasúton szállítani nem fizetődik ki.

Legfőbb víziutunk a *Duna*. A Dunának azonban inkább csak a nyugati irányban, Ausztria és Németország felé volt

MAGYARORSZÁG VIZHÁLÓZATA.

== hajózható
--- torkolati

jelentősebb forgalmi szerepe, mivel az aldunai államokkal nem sok árut cseréltünk ki. A Vaskapu zuhatagjai sem engedtek utat a nagy hajóknak. Sokat várt a magyar gazdasági élet attól, hogy a Duna német és osztrák szakaszát jól hajózható csatornákkal kössék össze a németországi folyókai, elsősorban az Elbével és Oderával.

A magyarországi folyókon összesen 2606 km-t lehetett hajózni, de gőzhajókkal csak 1900 km-t. A háború előtt már erősen dolgoztak rajta, hogy a Tiszát Vásárosnaményig, a Rábát Körmendig, a Vágót Szeredig, a Szamost Szatmárig, a Marost Zámig, a Morvát a torkolatától számítva 30 km hosszúságban hajózhatóvá tegyék. A Dunán kívül a Tiszán

Szolnokig, a Dráván Barcsig, a Száván Sziszekig jártak gőzhajók. Ha sikerült volna a háború előtt a folyószabályozást teljesen befejezni, úgy az eddigi hajóutakon kívül újabb 1000 km-t lehetett volna hajózni. Ha még vízduzzasztókat is építettünk volna, víziutaink hossza 5000 km-re emelkedett volna, amiből mélyebbjárátú hajókra is jutott volna 2646 km.

Hajózó csatornánk csupán kettő volt, a Ferenc-csatorna és a Béga-csatorna, összesen 234 km hosszúságban. Ezek mellett tervbe volt véve a Budapesttől kiinduló Duna—Tisza-csatorna, Vukovár és Samác között a Dráva—Száva-csatorna, Pozsony és Szered között a Duna—Vágszatorna s végül a Balaton—Dráva-csatorna építése.

Amint látjuk a magyar nemzet minden igyekezetével azon volt, hogy a magyar földet mindenfelé járhatóvá tegye.

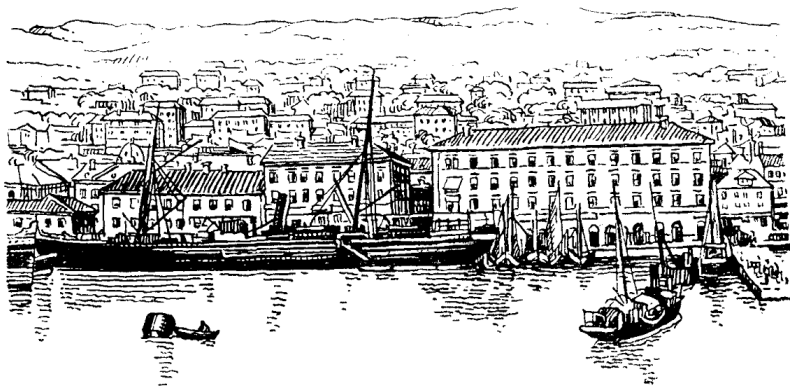
Tutaj a Tiszán.

Az utak a nemzet testének liktetőerei, amelyeken át a gazdasági élet és a művelődés, a nemzetet összetartó erők áradtak ki a végekbe, összekapcsolták a hazai föld minden darabkáját és a nemzet minden tagját egy hazává és egy nemzetté. Sok teendőnk volt még hátra ezen a téren is. A mi utaink még nem olyan jók, mint pl. Anglia, Belgium utai. Sok útra, csatornára és vasútra is volt még szükségünk, de a balkáni államoknál jóval előbb voltunk. Munkánkat ezen a téren sem tudtuk befejezni, Trianon itt is lefogta a nemzet kezét.

A mi gyönyörű *közlekedési egységünket alaposan széjelszaggatták*, de a csonka ország ebben jóval kevesebbet szenvedett, mint az elszakított végek. A főváros közlekedési összetartóereje ma is összefogja a csonka országot. Az elszakított területeket ellenben az új politikai határ elválasztotta ugyan a régi fővárosuktól, de az új fővárosuktól még legyőzhetetlenebb közlekedési gátak, a Kárpátok

koszorúja választja el őket. A Csehországhoz kapcsolt magyar felvidéket Budapesttel 12 vasúti vonal kötötte össze, Prágával csak 5, Erdélyt az Alfölddel szintén 12, Romániával csak 4, a szerbek által megszállt területet velünk 16, Szerbiával csak 4. A Felvidék jutott a legnehezebb helyzetbe, hiszen onnan minden folyó völgy felénk vezet, s a hegyláncok mind keresztben állják el a Prágába vezető utat. A megcsonkítás elvitte tőlünk vasutainknak majdnem $\frac{6}{10}$ részét, mindamellett a csonka országban még elég sűrű vasúti hálózatunk maradt. Vasútjaink hossza most 8364 km-t

Fiume kikötője.

tesz ki. Gyengébben állunk most a közutakkal, amelyeknek szintén $\frac{6}{10}$ része veszett el és amelyek éppen az Alföldön hiányzanak arra a legjobban, hogy a többtermelés jelszavát valóra lehessen váltani. Jelenleg csupán 3163 km állami és 14.134 km törvényhatósági közútja van az országnak.

Alaposan megrövidültek a magyar víziutak is. A Duna-ból csak 343 km, a Tiszából csak 192 km hajózható szakasz, a Körösnek 30 km hajózható szakasza és a Balaton 121 km-nyi víziútja maradt meg. Még a megmaradt Duna-szakaszt is *nemzetközi úttá* nyilvánították, s nekünk semmi beleszólásunk abba, hogy a magyar Dunán miféle hajók járnak.

A legszörnyűbb veszteségek egyike *Fiume elvesztése*. Ezzel bezárult előttünk a világforgalomnak még az a vékonyka ösvénye is, amelyet az Adria jelentett nekünk. A tengerre csak idegen népek területén juthatunk ki. Tőlük függ, hogy átengedik-e a magyar árut Annyit jelent ez,

hogy köröskörül be vagyunk kerítve, nincs egyetlen szabad utunk sem. A körülzáró ellenség minden fegyveres beavatkozás nélkül is, csupán a magyar áru útjának elállásával belénk fojthatja az életet. Ezért hozott a nemzet olyan tömérdek áldozatot a fiumei kikötőért! Mi elvesztettük Fiumét, s Fiume is elvesztette életképességét, mivel Fiume forgalmát csak a magyar föld biztosíthatja; Olaszország semmiesetre sem, mert hiszen nem fekszik Fiume háta mögött. Úgy csináltak ellenségeink Fiúméval, amint egy jó magyar mese szerint a kutya a szénával, amelyet nem eszik meg, de a jászolba feküdvén, azt sem engedi, hogy az ökor megegye. Fiumét is elvették tőlünk, holott egyedül csak mi tudtuk azt igazán felhasználni, s Fiume élete is attól függött, hogy vajjon egy nemzet kezében van-e a magyar Alfölddel.

2. A magyar föld gazdasági forgalma.

A gazdasági forgalom abból támad, hogy helyenkint fölösleges mennyiségben termelnek valamely árut, másutt meg ugyanabban talán hiány mutatkozik, de talán egy más áruból van felesleg. *A forgalom a fölösleget és a hiányt egyenlíti ki.* Annál erősebb a forgalom, minél több árut állít elő a nép, s minél több maga által meg nem termelhető árura van szüksége. A belső árucseré legfőbb feltétele tehát, hogy a föld változatos legyen; legyen hegyes, dombos, sík területe, legyen iparos vidéke, mezőgazdasági tájai, stb. A belső áruforgalmat akkor lehet könnyen és gyorsan lebonyolítani, ha elég sok és jó utat épített a nemzet. Az élénk forgalom még azt is megkívánja, hogy a forgalom eszközei« ve, vasúti kocsikkal, hajóval, postával, távíróval, telefonnal, s az árucseré alapjával, a pénzzel, a pénzforgalommal foglalkozó intézményekkel, bankokkal, valamint az áruforgalommai foglalkozó kereskedelmi társaságokkal, szövetkezetekkel kellőleg legyen ellátva a nemzet. Ezek a forgalom lebonyolításának az eszközei.

A magyar *vasutaknak* a háború előtt kiváló jó híruk volt egész Európában. A gazdasági forgalmat 4.9 ezer vasúti mozdony, 87 ezer személykocsi, 35 ezer csomagkocsi és 105.8 ezer teherkocsi bonyolította le, amiből a békekötés után csupán 1.5 ezer mozdony, 2.2 ezer személykocsi, 0.7 ezer csomagkocsi és 18 ezer teherkocsi maradt meg. Ezek nagy része is használhatatlan állapotban volt. A magyar vasutak

mindennek ellenére gyorsan kiheverték a forradalmak és a megszállás pusztításait és nemcsak mozdony- és kocsiállományuk emelkedett igen gyorsan, hanem forgalmukat is szépen fokozták. Amíg 1920-ban a vonatok által meggett út nem volt több kereken 14 millió kmmél, 1921-ben már 20 millió km-t tett ki, s azóta is folyton emelkedik.

A magyar *tengeri forgalomnak* magyar vállalatokkal, magyar lobogó alatt való lebonyolítása büszkeséggel töltötte el az Adriát járó magyarok szívét. Nem kisebb ember adta ki a „*Tengerre magyar*” jelszót, mint Kossuth Lajos. A délegetett magyar kereskedelmi hajózás szépen gyarapodott is. A háború kitörése előtt 549 hajó járta a tengereket magyar lobogó alatt, amelyek közül 137 volt gőzhajó. A magyar tengeri hajók összesen 149.743 tonnát tudtak befogadni. Mindez a múlté, ebből egyetlen hajónk sem maradt. A békeszerződés azonban annyit megengedett, hogy ha nincsen is kikötőnk, magyar hajókat szerezhethünk s a magyar lobogó újból megjelenhetik a tengereken. A magyar élniakarás a legsúlyosabb körülmények között is élt ezzel a joggal, örömmel töltheti be szívünket az a tudat, hogy 1922-ben már megalakult az Óceánia magyar hajózási vállalat, 7 gőzössel, 45.000 tonnányi hajótartalommal. A *magyar lobogó ismét ott leng a tengeren*, bár egyelőre csak mint bolygó hontalan, mert a kerek világ bármely kikötőjébe térnek is be ezek a magyar hajók, a parton seholsem találkoznak a magyar zászlóval.

A magyar folyami hajókat is alaposan felosztották Trianonban.

A magyar vasútnak méltó párja volt a *magyar posta* is, amely a háború előtti évben 6.660 postahivatalában bonyolította le a forgalmat, úgyhogy minden tízezer emberre 3 postahivatal jutott. Az elszakítás következtében csak 1837 postahivatalunk maradt. A *távíróforgalmat* a háború előtt 161 ezer km dróthálózat bonyolította le, 5171 távíróhivatal között. Még hosszabb volt a fávösesze7ó'-hálózat; összesen 453 ezer km telefondrót szolgálta az ország gazdasági forgalmát, 86 ezer telefonállomás között. Trianon békéje ezekben az életet közvetítő drótokba is alaposan belemarkolt, s a békekötés után csak 2092 távíróhivatalunk maradt.

A gazdasági élet feltételei közé tartozik a *tőkeszervezet* és a *szövetkezeti szervezet* is. Magyarországon (Horvátország nélkül) a háború előtt 5023 hitelintézet állott a gaz-

dasági élet rendelkezésére, amelyek közül 1832 bank volt, 3191 pedig hitelszövetkezet. A hitelintézetek saját tőkéje 2.4 milliárd, betétje és idegen tőkéje pedig 128 milliárd aranykoronát képviselt. Az összeomlásokor mintegy 673 takarékpénztára és 1779 hitelszövetkezete maradt az országnak. A békekötés után újból rendeződött egész tőke- és hitel« szervezetünk, de hogy ezek tőkéje mekkora összeget jelent, s a háború és forradalom milyen rombolást vitt végbe a magyar tőkeszervezetben, azt még ma sem lehet tisztán áttekinteni.

A *szövetkezeti élet* a magyar földön még nem ért el olyan fejlettséget, mint a nyugateurópai államokban, pl. Dániában, amely a szövetkezeti élet igazi hazája. Mindamellett már a háború előtt is erősen tömörült a nép a szövetkezetekbe. A falusi nép legelterjedtebb szövetkezete a „Hangya” volt, amely az ország legtávolabbi zugaiba is eljutott. Olyan hatalmas szervezete volt, hogy még a békekötés után is kb. 2000 fiókja maradt. Ezek a tőkeszervezetek, sajnos, együttesen sem tudták kielégíteni a magyar gazdasági életet, amely így állandóan tökehiányban szenvedett. A magyar történelmi múlt zivataros századai éppen nem voltak arra alkalmasak, hogy a vagyon, a tőke az országban felhalmozódjék. Nemcsak a török hódoltságban vált teljesen koldussá az ország, hanem az azt követő osztrák világ politikája is elsősorban szegény, gyarmati sorban tengődő Magyarországot akart, így a magyar gazdasági életben sok *idegen tőkére* is szükség volt. Elsősorban osztrák és német tőke táplálta a magyar gazdasági életet. A magyar föld alaposan eladósodott, a magyar nemzeti vagyon pedig aránylag csekély volt. Minden magyar ember érdeklődéssel fogja megtudni, hogy mennyit ért a magyar állam és lakosságának összes vagyona a háború előtt-

A magyar földbirtokok értéke 22 milliárdot, a bányák és kohók 2²2 milliárdot értek, az épületek értéke 8⁵ milliárd volt, az utak, vasutak, posta, távíró, távbeszélő-hálózat, hidak, stb. 5⁸ milliárd koronát képviseltek, az ingóságok pedig 13-3 milliárdot értek. Ebből a nemzeti vagyomból a nemzetnek évente kb. 6 milliárd jövedelme volt.

Nemzeti vagyonunkat, sajnos, igen sok külföldi tartozás terhelte, maga az állam 3.1 milliárddal tartozott a külföldnek, az összes külföldi tartozásunk pedig 8-4 milliárd volt, úgyhogy a nemzet vagyona tisztán csak 41.5 milliárdot tett

ki (aranykoronában). Rendkívül el voltunk tehát adósodva, így nem csodálható, ha olyan sok szép tervet, mint a víz-erők villamos erővé fejlesztését, az út- és csatornaépítést, az öntöző-csatornák kiépítését, stb., stb. halogatni kellett. Bizony, az ország minden igyekezete mellett is itt-ott elmara-
dott állapotát nem lehet anélkül megérteni, hogy reá ne mutassunk rendkívül nagy szegénységünkre. Az ország földje gazdag volt, Istentől minden jóval megáldott föld, amely mindig eltartotta hűséges népét. Mindez hiába, mert egy évezreden át mindenfelől nyugtalanították szomszédaink; tatár, török, cseh, rác, német martalócok jártak keresztül«
kasul a magyar földet. Ezek bizony semmit sem hoztak, csak bajt és vészt, de mindent elvittek, ami megmozdítható volt. Utoljára a magyar földet mozdította ki az ellenség alólunk, elszakítván körös-körüli. A megmaradt magyar földből is mennyi tömérdek jutott idegen kezekre!

Megáll a szívünk verése, amikor arra gondolunk, hogy ennek a már elébb is szegény országnak milyen koldussá kellett válnia, amikor csekély nemzeti vagyonából is kb. 10.1 milliárdot Oláhország, 6.8 milliárdot Csehország, 7.9 milliárdot Szerbia, 0.7 milliárdot Ausztria emelt ki belőle az elszakított országrészekkel, s nekünk csak 15.6 milliárd arany K maradt. Ennyit ér ma Csonka-Magyarország és népének összes ingója és ingatlana együttvéve!

A háború előtt a nemzeti vagyonból az ország minden lakosára 2000 K jutott volna, most 2061 K jutna, ha ennek a vagyonnak nagy része el nem pusztult volna a háborúban és forradalmakban. Bizony csekélység ez a gazdag nyugat-európai nemzetekhez képest, s a magyar nép valóban két keze munkájából és nem tőkéje jövedelméből él. Hozzávetőleges számítások szerint az egész nemzet csak annyit keres egy évben, hogy abból minden egyes főre csak 333 arany K jutna, ha a háború előtti kereseti viszonyok megmaradtak volna.

A nemzet jövedelmének most 64%-át a mezőgazdaság, erdészet és bányászat szolgáltatja, 23%-át az ipar, kb. 10%-át a kereskedelem. *Az ország gazdasági termelésének súlypontja tehát ma is a mezőgazdaságon van.* Valóban a mezőgazdasági termények forgalma adja ki most is és adta ki már a békében is a gazdasági forgalom legjavát.

A magyar föld a legtöbb gabonafelesleget a Bácskában, Csanádban, Békésben, Torontálban, Csongrádban, Szolnok-

ban, a Hajdúságban, Aradban és Tömésben nyújtotta a nemzetnek. Sajnos, ezeken a területeken nem volt elég vasút, s így az árutorlódás elég gyakori volt. Az állattenyésztés feleslegeit inkább csak a külföld és Budapest felé kellett vasúton szállítani és ez a forgalom eléggé akadálytalanul bonyolódott le. A bányászat aránylag kevés forgalmat jelentett, csupán a szén szállítása foglalkoztatta jelentékenyebben a gazdasági forgalmat. A magyar vasutak 1913-ban 87 millió tonna árut és 166 millió utast szállítottak.

Különösen az iparosodottabb tájainkon volt élénk a vasúti forgalom. A fővároson kívül Pozsony, Temesvár, Debrecen, Szeged, Arad, Nagyvárad, Kassa, Győr, Brassó, Pécs, Kolozsvár vidékének volt igen élénk forgalma. A legfőbb forgalom irányai, a magyar föld forgalmi tengelyei, azok a vasúti vonalak voltak, amelyek a Dunának az ország területére belépése kapuját és az Alduna irányát kötik össze. Ezen kívül az Adriától Budapestig, innen meg Zsolnán át Berlin felé vezető vonalakon futott végig a legfőbb forgalom. Általában azonban azt mondhatjuk, hogy Budapesttől távolodva a forgalom mind csekélyebb lett, csupán Bécs felé tartotta meg erejét. Budapest forgalma akkora volt, hogy a még közvetlenül utána következő Pozsony forgalmánál is 15-ször nagyobb volt. Budapest után Pozsony volt a legforgalmasabb városunk. Temesvár saját vasúti forgalma már csak $\frac{4}{10}$ része volt Pozsonyéinak, Brassóé, Debrecené, Szegedé, Szabadkái csak $\frac{1}{3}$ része, Aradé, Kassái $\frac{1}{5}$ része, Kolozsvaré, Nagyváradé, Szatmáré már alig több $\frac{1}{10}$ részénél.

Az ország belső gazdasági forgalmának legfőbb árúi a gabona, szén és fa volt. A legnagyobb gabonaforgalma a fővárosnak volt, amely innen azután Bécs felé továbbította a magyar lisztet. Budapest után Pozsony és Brassónak volt a legnagyobb gabonakereskedelme. Budapest gabonaforgalma a fiumei gabonaforgalmat tízszeresen felülhaladta! Jelentékeny gabonaforgalmuk volt azoknak a városoknak, amelyek az Alföld szélein fekszenek, amelyeket előbb vásárvárosoknak mondottunk; ezek közvetítették az Alföld gabonáját a felvidékekre. A gabonaforgalom a síkságok felől a hegyvidékekre áradt, kifelé pedig északnyugati irányban Bécs felé. Ezzel szemben a szénforgalom útjai ezzel éppen ellentétes irányúak voltak, a hegyvidékekről az Alföldre, Bécs és Szilézia felől a magyar földre. A faforgalom is az Alföld felé, kifelé pedig Fiume irányába ment.

Amint látjuk, a gabona meg a fa és szén forgalma egymást kiegészítette, s mindegyik átment az Alföld peremvárosain. Igazunk van tehát, amikor ezeket a városokat *vásárvárosoknak* mondjuk (Miskolc, Sátoraljaújhely, Ungvár, Munkács, Beregszász, Szatmár, Nagyvárád, Arad, Temesvár), mert ezekben a lakosságnak legalább $\frac{1}{10}$ része kereskedő volt. A többi alföldi városokban a lakosságnak többnyire csak $\frac{1}{20}$ része kereskedő.

A belső forgalom arról is meggyőz bennünket, hogy az ország egyes tájai mennyire kiegészítették egymást gazdaságilag; alföldek és hegyvidék gazdasági élete teljesen egymásra volt utalva.

Persze az emberséges békekötés mindent a fejetetejére állított. Ma a csonka országnak majdnem minden tája ugyanazokat a terményeket termeli, a belső árucserére tehát kisebb szükség van. Nincs erdős tájunk, amelynek sok gabona kellene az Alföldről, amely fát küldhetné az erdőtelén síkságoknak; szóval a megmaradt tájak alig tudják egymás gazdasági szükségleteit kiegészíteni. Azután meg a szerencsétlenül meghúzott országhatár éppen a legforgalmasabb helyeken, a síkságok peremein vonul végig, s azok forgalma is megbénult. A forgalom lebonyolításának eszközeit is nagy részben elvesztettük, hiszen a békekötés után a vasutaknak nem egészen $\frac{6}{10}$ része veszett el, de elveszett a mozdonyoknak majdnem $\frac{7}{10}$ része, a személykocsiknak több mint $\frac{7}{10}$ része, a teherkocsiknak több mint $\frac{8}{10}$ része. Ezzel szemben éppen a legforgalmasabb vasúti vonalak maradtak meg a főváros környékén, meg az alföldeken, ahol a legtöbb elszállítani való árut termelték. Így azután nem csoda, hogy a háború után olyan nagyon megbénult a magyar vasutak forgalma. A cél tudatos és kitartó munka azonban sokat segített már rajtunk ebben a tekintetben is, s amint a termelés javult és újból volt mit szállítani, a magyar vasutak is lassan rendbejöttek.

Még inkább javulni fog a magyar föld forgalma, ha az új határral itt-ott átvágott vasúti összeköttetéseket helyreállíthatjuk új vonalak építésével. Így pl. el van vágva a Szegedtől Baja felé vezető vasút Szabadkánál a szerb határral. Általában nagy szükség volna arra, hogy az alföldi körvasutat kiépítsük, hogy így a csonka ország új végvárosait közvetlenül kapcsolja össze a vasút.

A háború után világszerte fellendült a *repülőközlekedés*.

Repülőgépekkel a külföldön ma már nemcsak utasokat szállítanak, hanem gyorsárakat, postát is. A mi repülőforgalmunk bizony még igen gyöngé. Budapestről többnyire csak Bécs felé jár magyar repülőgép. A Nyugat-Európából Keletre irányuló repülőforgalom azonban hazánkon vezet át.

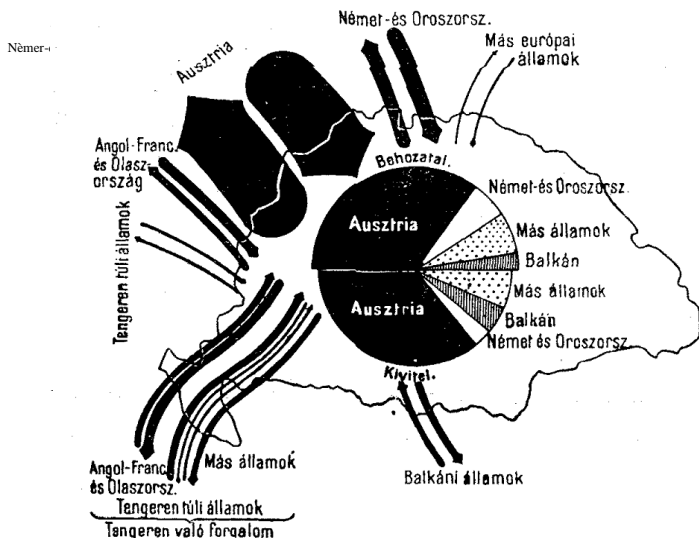
A trianoni kerítések közé zárt nemzetnek mindent el kell követnie, hogy ne álljon meg benne az élet. Mint egy megdermedt testbe, új életet, új mozgást kell bevinni, hogy a kívülről reánk rakott bilincseket mielőbb szétfeszíthessék az ájult nemzet életretért izmai. A lassan magához térő nemzet mindent meg is tesz ebben az irányban. Rendkívül szerezence reánk, hogy a Nyugat-Európából Keletre irányuló forgalom legrövidebb útvonala hazánkon vezet át. Így nagy jövője van a magyar *átmeneti kereskedelemnek*. Ennek könnyebb lebonyolítására építi most a nemzet a Dunán a hatalsmas *csepeli kikötőt*. A belső forgalom fokozására fogjuk megépíteni a Budapesttől kiinduló Duna-Tisza csatornát is, amely az Alföld terményeit szállítja olcsón a fővárosba, vizevei pedig talán öntözni is lehet, sőt még talán villamos erőt is termelni. Nemzetünk dermedt izmaiba lassan-lassan visszás tér az életerő.

3. Mit kap a nemzet a külföldtől és mit ad el neki?

Csak a legkezdetlegesebb műveltségű nemzetek élnek ma már olyan viszonyok között, hogy a külföldtől semmit sem kell vásárolniuk. Vannak azután olyan művelt népek is, amelyek arra törekszenek, hogy minden szükségletüket a maguk földjén termeljék meg. Ez persze alig lehetséges, mert csak kevés nemzet földje és éghajlata olyan változatos, hogy minden szükségest megtermel. Legtöbb művelt nemzet arra igyekszik, hogy abból termeljen a legtöbbet, amit földje legjobban terem meg. Ezt azután jó pénzen eladva, megvásárolja a földjén nem termő szükséges dolgokat. Más szóval elmondva, annyit jelent ez, hogy minden nemzet kihasználja a földje előnyeit, de nem törekszik arra, hogy olyan dolgokat termeljen, amelyek az ő földjén csak gyöngén teremnek meg, s így rosszul és drágán termelhetők. Könnyű belátni, hogy ez az okos gazdasági politika. Vannak nemzetek, amelyek egészen az iparra vetették reá magukat, mert az fizeti ki magát legjobban, mezőgazdaságuk pedig egészen háttérbe szorult. Ilyen ország pl. Anglia.

Különösen szerencsés helyzetben van az az ország, amely olyan dolgokat tud főlegben termelni, amiből a szomszédos országoknak nem terem elég, s így terményeit könnyen el tudja adni. Hazánk ebben a helyzetben van, mert amint láttuk, nekünk bőséges gabonafőlöslegünk volt, Ausztriának, Németországnak pedig nem termett elég. Ezekről az államoktól mi szenet és iparcikkeket vásároltunk. Tőlünk délre és délkeletre meg olyan államok vannak, amelyeknek ipara a mienkénél is hiányosabb, fejletlenebb. Így ezeknek mi adtunk el egy kevés iparcikket. Így *a magyar föld külső keres-*

Magyarország külkereskedelmi forgalma 1913 ban.

kedelmi forgalma eléggé élénk volt. Még az Adrián át is elég sok árut tudtunk kivinni, különösen fát, mivel az ottani országoknak kevés erdejük van. Cukrot is adtunk el, mert ezek a déli népek sok cukrot fogyasztanak, de kevés terem nekik. Lisztre, gabonára is szükségük volt ezeknek a nemzeteknek. Mi meg a tengeren át kaptuk a meleg földövekben termő rizst, kávé, teát, gyapotot, fűszert, stb. Legs kevésbbé tudtuk kiegészíteni egymás termelését a tőlünk keletre fekvő és északra eső államokkal, Oroszországgal, Norvégiával, Svédországgal, Dániával.

Legjobban egymásra voltunk utalva a termelésben Ausztriával és Németországgal. Mi annyi búzát és rozsot

termeltünk, hogy az ország minden lakosára évente 69 kg fölösleg jutott. Ezzel szemben Ausztriában minden ember táplálékából hiányzott volna 8 kg, Németországban 19 kg kenyérmag, ha nem vásároltak volna a külföldről, elsősorban tőlünk. Így azután nincs mit csodálkozni rajta, hogy mi külkereskedelmi forgalmunknak több mint $\frac{8}{10}$ részét Ausztriával és Németországgal bonyolítottuk le. A többi államokra már kevés jutott. Az északnyugati államokra (Anglia, Hollandia, Dánia, Svédország, Norvégia) a forgalomnak csak $\frac{1}{25}$ része, a nyugateurópai államokra (Franciaország, Belgium, Svájc) csak $\frac{1}{20}$ része, ugyanennyi a délnyugati államokra (Spanyolország, Portugália, Olaszország), a balkáni államokra (Bosznia, Szerbia, Oláhország, Bulgária) $\frac{1}{30}$ része, Görög- és Törökországra még $\frac{1}{100}$ rész sem, Oroszországra meg éppen-séggel csak $\frac{1}{200}$ része jutott a külkereskedelmi forgalmunknak. Idegen világrészekkel nagyon csekély forgalmunk volt, még az amerikai gyapotot is Németországon át kaptuk. Indiából fűszerféléket hoztunk be, mi pedig egy kevés cukorot adtunk el Amerikának és Indiának.

Az *Ausztriával* való nagy forgalmunknak egyik oka volt az is, hogy *közös vámterületben* éltünk ezzel az állammal, s így a határvámok nem állották útját a forgalomnak. Hogy azután ez a közösség milyen kárára volt az országnak, annak megbeszélése már inkább politikai kérdés. Az kétségtelen, hogy Ausztriából sokkal több értékű árut hoztunk be, mint amennyit eladtunk neki. A háború előtt évente átlag 100 millió koronával többet fizettünk ki Ausztriának árukért, mint amennyit kapott tőlünk. Külkereskedelmi mérlegünk tehát Ausztriával szemben passzív volt. De ugyanígy voltunk más államokkal is, úgyhogy *évente 100—130 millióval többet adtunk ki a bevételnél.*

Kevéssé tudtuk kereskedelmünkben azt kihasználni, hogy *Boszniát* közösen bírtuk Ausztriával. Még Angliával is nagyobb forgalmunk volt, mint Boszniával. Éppen így aránylag csekély forgalmunk volt Szerbiával, Bulgáriával, Oláhországgal is, bár oda a Duna víziútja könnyen elvihette volna a magyar árut. Nekik nem sok eladni valójuk volt a mi számunkra, viszont az ipari árut inkább Ausztriából, Németországból szerezték be.

A mi külkereskedelmi forgalmunk csak a Földközi-tenger mentén fekvő államokkal, továbbá Svájjal és Hollandiával zárt nyereséggel.

De hadd lássuk most már, hogy milyen árukat adtunk mi el a külföldnek és mit kaptunk tőlük-

Elsősorban a magyar gabonatermelés szolgáltatta a legtöbb eladni való árut. A magyar *gabonát* Ausztria, Németország, Svájc vásárolta a legerősebben. A gabona mellett a mezőgazdaság terményei közül különösen a *cukor* ment nagy mennyiségben a külföldre, valamint a dohány, amelyet különösen az északnyugati államok vásároltak meg. Nagy mennyiségben ment ki külföldre a magyar *marha, ló, sertés* is, amelyet Európa iparos államai vásároltak tőlünk.

Iparcikkeinkből már alig jutott valami a külföldnek. A gyönyörűen fejlett magyar gépgyártás mégis fogyasztó piacokat szerzett magának a déleurópai államokban, sőt a magyar villamos ipar más műveltebb államokba is szállított. A magyar fémipar, vasipar, papíripar, bőripar termékei szintén eljutottak a külföldre, különösen a Balkánra.

Ha összehasonlítjuk, hogy az egyes áruból mennyi értékű vittünk külföldre, azonnal szemünkbe fog tűnni a magyar mezőgazdasági termelésnek kivitelünkben való súlyos szerepe is. A kivitt árukért a külföldtől kapott összegnek kb. $\frac{1}{5}$ részét a gabonafélékért, $\frac{1}{7}$ részét a lisztért, $\frac{1}{15}$ részét szarvasmarháért, $\frac{1}{30}$ részét borért, ugyanannyit sertésért, valamint fáért kaptuk. A cukor szintén nagyon fontos kiviteli cikkünk volt, de ebből már mégis kevésbé tudtunk pénzelni, mert a külföldtől kapott összegnek csak $\frac{1}{50}$ része folyt be cukorért. Végeredményben *a mi külföld felé való gazdálkodásunk igen egyoldalú terménygazdálkodás volt: csupa olcsó nyersanyagot adtunk ki és drága készárukat, iparcikkeket hoztunk be.*

Egyetlen olyan áruunk sem hiányzott, amit itthon is meg lehetett termelni, de annál inkább a szövött áruk, vasáruk, finomabb gépek, kőszén, szóval a szén kivételével csupa kész iparcikk. Különösen rengeteg pénzt adtunk a külföldnek pamutárukért, az összes külföldnek kifizetett összegek kb. $\frac{1}{10}$ része ezekre ment föl; gyapjúsövetekre $\frac{1}{15}$ része, gépekre $\frac{1}{20}$ része, vasárukra $\frac{1}{25}$ része, ugyanannyi bőrárukra, és $\frac{1}{30}$ része kőszénre. Ezek voltak legfontosabb behozatali cikkeink.

Bizony egy idő óta, kb. 1900-tól kezdve, többet fizettünk a külföldnek, mint amennyit tőlük behajtottunk, mivel szén, petróleum- és szövött áru behozatalunk óriási módon emelkedett. Emellett mind több és több luxusáruat fogyasztott külföldről a kényelmet és fényűzést mindjobban megked-

velő, az ősi viseletéből mindinkább kivetkező nép. Igaz, hogy ezzel szemben a mi kivitelünk is mindinkább emelkedett. A gazda termelése mégsem tudott lépést tartani az iparcikkékben való szükséglet rohamos emelkedésével. Ha a magyar cukoripar nem fejlődött volna a háború előtti évtizedekben olyan szépen, hogy mind több cukor jutott a külföldnek, külkereskedelmünk bizony csődbe került volna.

Sajnos, a magyar gazdasági politika súlyos hibákat követett el, amikor a háború előtt nem arra törekedett, hogy mezőgazdasági termelésünket támogassa s így bőségesen tudjunk annak iparcikké földolgozott fölöslegeiből a kük földre szállítani. Inkább azokat az iparokat támogatta, amelyek cikkeiből túlságos nagy hiány volt idebenn, elsősorban a szövőipart.

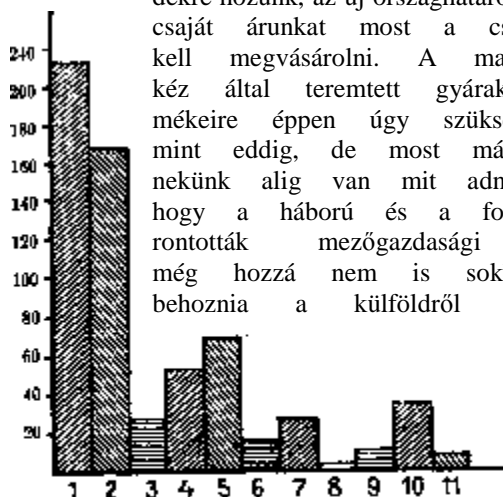
1911-ben az ország határain kiment és behozott áruk összes értéke 3.9 milliárd korona volt, amiből a behozott áruk értéke 2 milliárdot, a kivittké pedig 1.9 milliárdot tett ki.

Külső kereskedelmünket nagyrészt *vasúton* bonyolítottuk le, bár a Dunán is tekintélyes forgalom játszódtott. Fiumén át ment ki a külföldre szánt áruk $\frac{1}{10}$ része, s ugyanannyi a behozott árukból. Fiumén keresztül különösen sok fát, cukrot, lisztet, kukoricát, gabonaféléket szállítottunk, befelé pedig szenet, műtrágyát, gyarmatárúkat, rizst, pamutféléket hoztunk. Nevezetes volt Fiume óriási cukorkiviteléről; a rajta kiment áruk súlyának Va része cukor volt. Valóban a magyar tengeri kikötő volt Európa legfontosabb cukorkikötője. A Fiumén át vitt áruknak $\frac{1}{3}$ része a magyar földről származott, ami mutatja, hogy mennyire reá volt szorulva ez a kikötő arra, hogy hazánkhoz tartozzék. Nem csoda, ha fű veri fel a fiumei rakpartokat, amióta hazánktól elszakították.

A háború előtt a legjobb úton voltunk, hogy a magyar föld is erősen belekapcsolódjék a világforgalomba. Tőlünk nyugat felé, valamint a tengerpartokon még élénkebb kereskedő népek élnek, s mi túlságos messze esünk a világforgalom nagy útjaitól. Mégis elég szép forgalom ment át a magyar határokon, annyi, hogy az átmenő áruk értékéből minden lakosra 187 korona jutott volna, tehát kb. feleannyi, mint amennyi az egész nemzet jövedelméből jutott egy főre. Mindenesetre tisztességes nagyságú forgalom ez, ha elgon-

doljuk, hogy ezt alig félszázadnyi békés fejlődésben érte el a nemzet.

A népek ítélőbíróinak dőresége és tudatlansága véget vetett ennek a szép fejlődésnek és a háború után éppen oda húzta az új határt, ahol a legnagyobb volt az ország belső forgalma, a hegyvidékek és az alföldek közé. Ezzel elérték azt, hogy mindaz, amit a felvidékeinkről ezentúl az alföldekre hozunk, az új országhatárokon megy át, vagyis eddigi csaját árunkat most a csehtől, oláhtól, szerbtől kell megvásárolni. A magyar ész és magyar kéz által teremtett gyárak, bányák, erdők termékeire éppen úgy szükségünk van ezután is, mint eddig, de most más adja el nekünk, s nekünk alig van mit adni értük, hiszen láttuk, hogy a háború és a forradalmak mennyire lei rontották mezőgazdasági termelésünket. És még hozzá nem is sokkal kevesebbet kellene

Csonka-Magyarország kivitele 1925-ben, millió arany koronában.

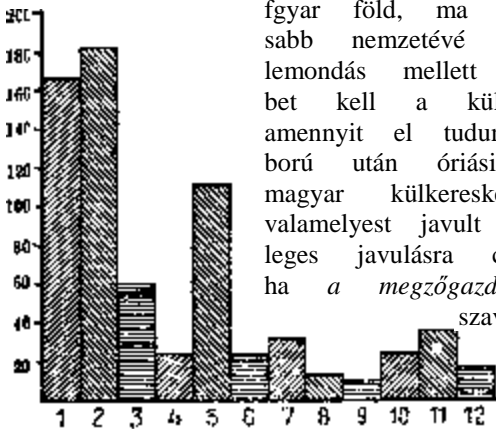
1. Ausztria, 2. Csehszlovákia, 3. Oláhország, 4. Jugoszlávia, 5. Németország, 6. Svájc, 7. Olaszország, 8. Franciaország, 9. Anglia, 10. Lengyelország, 11. Bulgária.

behoznia a külföldről a csonka országnak, mint az ép országnak kellett, mert hiszen nagyrészt a hegyvidékeket veszítettük el, amelyeknek alacsonyabb műveltségű oláhjai, tótjai és ruténjai, szerbjeinek nem sok szüksége volt sem gépekre, sem gyapjúszővetekre,

sem finomabb külföldi árukra, sem szénre. Mivel nincs mit eladnunk, vásárolni is éppen csak a legszükségesebbeket tudjuk, így azután nem csoda, hogy egész külső kereskedelmünk csúnyán leromlott. Csak a legszükségesebbeket hozzuk be a csonka országba, s ezt is több mint felében a tőlünk elszakított területekről. Ez is mutatja, hogy mennyire egy országnak, egy gazdasági egységnek teremtette az Isten ezt a gyönyörű magyar földet. Kivitelünk igen jelentékeny részét előbb éppen a fa adta ki; mostanában éppen megfordult a helyzet A külföldnek fizetett pénz kb. $\frac{1}{10}$ része fára megy ki. Rengeteg sokat fizetünk a külföldnek szövött árukért, vasért, sóért is. Ezzel szemben

most igen kevés lisztet, gabonát, állatot, s gépet szállítunk a külföldnek.

Fát és vasat a mi elszakított felvidékeinkről, sőt Erdélyből és Németországból, Ausztriából kapunk, iparcikkokkal az osztrákok, csehek látanak el. A magyar gabona és liszt Ausztriába, Svájcba, az elszakított felvidékünkre megy; ugyanúgy a magyar zöldség, gyümölcs is. Állatainkat Ausztria és Csehország, borunkat Bécs, a Felvidék, Svájc fogyasztja el. Valamikor Európa gabonakamrája volt a ma-

Csonka-Magyarország behozatala 1925-ben millió arany koronában.

1. Ausztria, 2. Csehszlovákia, 3. Olaszország, 4. Jugoszlávia, 5. Németország, 6. Svájc, 7. Olaszország, 8. Franciaország, 9. Hollandia, 10. Anglia, 11. Lengyelország, 12. Egyesült Államok.

gyar föld, ma Európa egyik legkoldusabb nemzetévé lettünk. A legnagyobb lemondás mellett is még mindig többet kell a külföldtől vásárolni, mint amennyit el tudunk nekik adni. A háború után óriási hiányokkal zárult a magyar külkereskedelmi mérleg. Azóta valamelyest javult a helyzet, de a végleges javulásra csak úgy számíthatunk, ha a *mezőgazdasági többtermelés* jelszavát valóra váltjuk.

Trianonban vasbéklyókat raktak a nemzetre, s úgy ott, mint azóta is. gazdasági életünk megfojtására törekedtek ellenséges szomszédjaink. Jól tudják, hogy amíg

a magyar termelés föl nem épül, meg nem gyógyul, addig nincs mit félniök, addig a trianoni határokat nem fenyegeti részünkről veszedelem. Az új politikai határokat csak gazdasági termelésünk talpraállásával lehet szétfeszíteni. Nekünk tehát minden erőnkkel arra kellene törekedni, hogy a mi gazdasági életünk meggyógyuljon, és pedig hamarabb gyógyuljon meg, mint az ellenséges szomszédságé. Akkor remélhetjük, hogy a csonka ország újból belefogózik a róla leszaggatott végébe és olyan hatalmas erővel fogózik bele, amely lerázza magáról a trianoni ketrecfalakat. Ájultan fekszik ma a porban az egész Közép-Európa, s ha nem akar végleg elpusztulni, újonnan kell rendezni legalább gazdaságilag.

Nekiünk az új rendezésig fel kell épülnünk, amennyire lehet; meg kell erősödnünk, mert a gyöngye nem számít a népek versenyében. Mi már elértük nyomorúságunk, megaláztatásunk legalsó fokát is. Már túl is vagyunk rajta, most már emelkednünk kell, mert amely nép mozdulatlaná válik a népek versenyében, az már el is vészett.

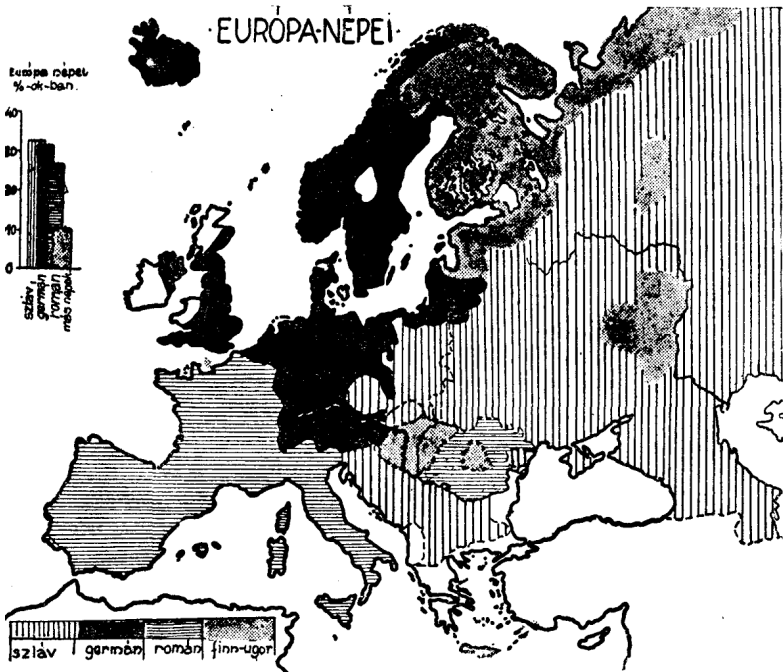
Mivel pedig láttuk, hogy a magyar nemzet megélhetése a mezőgazdasági termelésen, a magyar talajban nyugszik, bátran kimondhatjuk, hogy *a magyar nép jelen sorsa a földet túró kemény magyar gazdák kezébe van letéve. A magyar ugarból kell kiszántani, a magyar barázdából kell kU sarjztatni a magyar jövőt. Az iparos, a kereskedő munka'jának lehetősége és sikere is a magyar gazda munkájának jóságától és eredményétől függ.* Csak a magyar földbe fektetett tömérdek munka, a magyar földműves verejtéke árán lehet megváltani a második magyar ezerévet!

VI. A MAGYAR NÉP.

A magyar nép egy évezred előtt saját rokon fajtájú népektől üldözötten szakadt el ide a távoli nyugatra. Az ú. n. *turáni eredetű népek* közül mi kerültünk a legnyugatabbra. Majdnem rokontalanul állunk tehát itt Európában. Csak távoli rokonaink vannak és azok is igen messze élnek a magyar földtől. Rokonaink a finnek, esztek, lappok, szamojédek, cseremiszek, mordvinok, votjákok, zürjének. Ezek mind az orosz síkságon laknak. A finnek és esztek kivételével nálunk jóval műveletlenebb népek. A finn-ugor népek összes száma Európában csak 18-2 millió, őseink vándorlásuk közben török fajú népekkel is keveredvén, rokonainknak tartjuk a törököket és talán a bolgárokat is, de ezek közül egyik sem szomszédunk. Ezek volnának Európában a turáni eredetű népek, akik talán valamikor a messze Ázsiában, a Turáni-alföldön legeltető pásztor népek voltak. Ázsiában minden valószínűség szerint igen nagy számban élnek még távoli rokonaink, de ezek mindnyájan nálunk jóval műveletlenebb népek.

Ez a rokonaitól annak idején üldözött kyszámú nép itt Európában csupa idegen és nagyszámú népek közé került, akik egészen másféle eredetűek, mint a magyar faj. A magyarok az *urabaltáji nyelvcsaládba*, az európai lakosság leg-

nagyobb része pedig az *indoeurópai népcsaládba* tartozik. Körülöttünk csupa ilyen nép lakik. Tőlünk északra szlávok (oroszok, csehek), nyugat felé germánok (németek, hollandusok, angolok stb.), dél felé pedig latin eredetű népek (olaszok, oláhok) és szlávok (szerbek, horvátok) élnek. Európa népei között tehát teljesen elszigetelve élünk. Leg-erősebben körülkerítette a magyar fajt a szlávság, amely a

maga 157 milliós tömegével északról és délről szorítja nemzetünket.

Ahhoz túlságosan kevesen vagyunk, hogy az egész medencarendszert ki tudtuk volna tölteni. Amint egy kissé gyarapodni, sokasodni kezdett a nemzet, azonnal be-bevágott egy súlyos csapás és így sohasem tudtunk annyira meg-sokasodni, hogy egyedül is betöltöttük volna a haza földjét. Minduntalan idegen népeket kellett a nemzetnek befogadnia, hogy földje üresen, lakatlanul ne maradjon. Megkezdődött tehát az idegen népek lassú beszivárgása, de megindult a lakatlan területek céltudatos betelepítése is. Láttuk már,

hogy a haza földjén élő Összes nemzetiségeink mindnyájan későbbben kerültek ide, mint a magyar nép. Azt is meg kell említenünk, hogy hazánkba nem is nagyon kellett csalogatni az idegen népeket, jöttek azok maguktól is szívesen. A Balkán-félszigetről a török elől menekültek, és egyébként is szívesen jöttek ide ebbe a műveltebb s a török elől menedéket nyújtó országba. A török hódoltság után meg valószínűleg senki földje volt hazánkban igen sok terület, s így vonzotta őket a könnyebb megélhetés reménye is.

A betelepült népek eleinte hamarosan és könnyűszerrel beolvadtak a magyar nemzet testébe. így a betelepült besenyők, jászok, kunok nyelvben és érzésben teljesen felolvadtak a magyarságban. Mindaddig nem is volt baj a betelepült népekkel, amíg a magyarság ereje meg nem gyöngült. *A mohácsi vész temette el a magyar faj nagy áthasonító és beolvasztó erejét.* Az ezután beköltözőkődő népeket már nem tudta a nemzet felszívni; mint különálló test maradtak meg a nemzet testében. Mátyás király idejében még annyira egységes volt a magyar nemzet, hogy az ország lakosságának még egy negyedét sem tették ki idegennyelvű népeink. A török hódoltság után azonban olyan tömegesen jöttek az idegenek, hogy a nemzet már nem tudott többé egységes maradni. így vált hazánk valóságos néprajzi egyveleggé. A török hódoltság utáni időben a magyarság száma a nemzetiségek száma alá csökkent (45%). A magyar faj nagy műveltségi fölénye és beolvasztó ereje ismét birkózni kezdett az idegen népekkel és sokat át is szívott belőlük érzésben és gondolkozásban a nemzet testébe. Mindannyiukkal azonban nem tudott megbirkózni.

Ez a *beolvasztás azonban nem volt erőszakos*, bár ellenéseink éppen ezzel szoktak a leggyakrabban megvádolni bennünket. A magyar nép mindig türelmes volt a más nyelvekkel szemben; meghagyta iskoláikat, nem bántotta egyházait, vallásukat sem. Talán oktalan mértékben is türelmesek voltunk. Éppen a túlságos nagy türelem miatt maradhattak meg az ország földjén az idegennyelvűek olyan nagy számmal. Európa egyetlen más államában sem éltek a nemzetiségek olyan bántatlanul, mint éppen a magyar hazában, így esett meg azután, hogy a háború előtt hét nemzetiség élt a magyar földön nagyobb számban; a magyarokon kívül németek, tótok, oláhok (akik magukat románoknak szeretik nevezni), rutének, horvátok, szerbek, továbbá kisebb szám-

ban még vendek, sokácok és bunyevácok (katholikus szerbek), lengyelek. Ez a *soknyelvű nép együtt alkotta a magyar nemzetet*, vagy legalább is kellett volna alkotnia, ha idegen izgatók nem fordították volna egy részüket ellenünk.

Az egész Európában egyetlen olyan nemzet sincsen, amely származására nézve teljesen egységes volna. De ez nem is föltétlenül szükséges. *A nemzetet azon népek tömege alkotja, amely a hazai földdel Össze tud forni egyetlen és egységes állammá.* Sajnos, a mi nemzetiségeinknek igen nagy része annyira fel volt izgatva ellenünk, annyira felizgatták őket külföldi rokonaik, hogy hallani sem akart arról, hogy a magyar nemzetnek hűséges fia legyen. Csak az alkalmat lestek, hogy mielőbb elszakadhassanak a magyarságtól, amely őket annakidején olyan nemeslelkűen fogadta be.

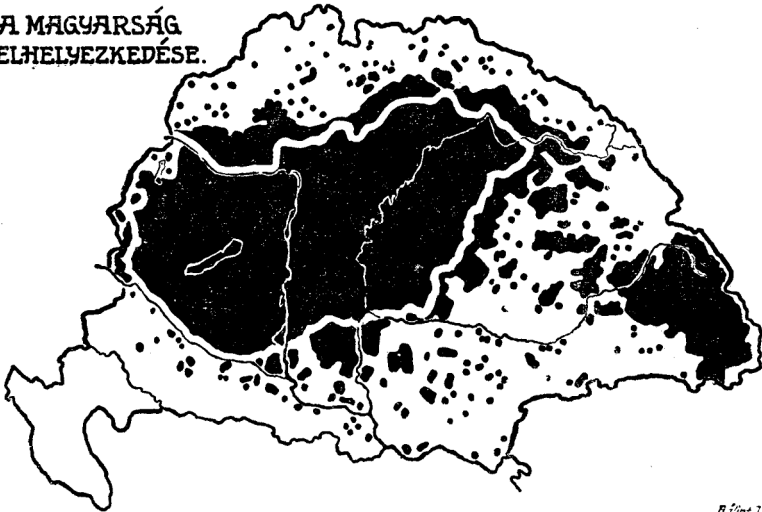
Mindenesetre nagyon veszedelmes volt reánk az a körülmény, hogy nemzetiségeink az országon kívül lakó fajrokonaira támaszkodhattak. Igazságtalanok volnánk azonban, ha nem említenénk meg azt is, hogy voltak hűséges nemzetiségeink is, akik nem feledetek el, hogy a magyar nép annak idején szeretettel fogadta őket kebelére, s hogy együtt szénvédtek a magyarsággal a közös balsorsban. A rutének voltak Rákóczi leghűségesebb katonái, a tótok szintén ott harcoltak a kuruc seregekben és Kossuth Lajos honvédei között. Ezek nem is szívesen szakadtak el a magyar nemzettől és ma is visszavágyanak. Csak azok a műveletlenebb népek kíváncsoztak el a magyar nemzettől, akik nem értették meg, hogy mit jelent olyan dicső múltú nemzet tagjának lenni, mint a magyar. A művelt magyarországi németek pl. nem vágytak el tőlünk. Műveltebb nemzetiségeink azt is megértették, hogy gazdasági életfeltételük az, hogy a magyar államhoz tartozzanak.

A háború előtt az ország népének 54%-a, tehát több mint fele volt magyar anyanyelvű, ha Horvátországot nem számítjuk. Német anyanyelvű volt az ország népének egytizede (10.4%), majd ugyanennyi a tót, több az oláh (16%), egyötvened része rutén (2.5%), ugyanennyi a szerb és majdnem ugyanennyi együtt a kisebb nemzetiségek együttes aránya, és végül század része horvát. *A magyarság tehát egyedül is valamivel több volt, mint az összes többi népek együttvéve.* Horvátországban a lakosságnak már csupán egy-huszonötöd része volt magyar.

Ha most kissé széjjelnézünk a magyar földön, hogy az

itt lakó népek miképen helyezkedtek el, azt fogjuk tapasztalni, hogy a magyar faj a legnagyobb tömegekben az ország középső vidékein lakik, az alföldeken és a Dunántúl. Ezekon kívül nagyobb tömegekben él még a magyarság Erdélyben is. Ezek a *székelyek*. A magyarságnak ezeket a csoportjait idegennyelvű népek választják el egymástól. A magyar fajnak az ország központjában való elhelyezkedése nagyon előnyös volt, mivel valósággal ösztartotta a különböző nyelvű népeket. Sajnos, a magyarságnak még a legnagyobb

A MAGYARSÁG ELHELYEZKEDÉSE.

tömegei közé is idegennyelvű népek férkőztek be. Erdélyben a székelységet teljesen idegen nép, az oláhság hatalmas tengere fogja körül és fenyegeti elnyeléssel. Ezekon a nagyobb tömegeken kívül természetesen az ország minden részében lagnak szétszórtan magyarok.

Elfog a szomorúság, ha egy olyan térképet nézünk, amelyen fel vannak rajzolva, hogy a tatárjárás előtt hol mindenütt laktak még magyarok. Azt látjuk, hogy ebben az időben még magyarok töltötték meg nemcsak az Alföldet, meg a Dunántúlt, hanem az Északkeleti-Felvidék nyugati részeinek kivételével hegyvidékeinket is. Az Északkeleti-Felvidéken sem éltek más népek, hanem egészen lakatlan volt. Kevés németen és tóton kívül más nyelvű nép nem is

lakott még ekkor az országban. Magyarság töltötte meg ekkor még a mai Horvátország keleti részét is. Még Mátyás király idejében is csak az ország legszélén éltek idegennyelvű népek. Vegyük sorra most hazánk népeit.

A *magyar faj* általában kerek koponyájú, gömbölyű arcú, kerek szemű, arányos termetű nép. Minden elfogultság nélkül mondhatjuk, hogy a magyar faj egyik legszebb testalkatú népe Európának. A fiatal magyar férfi kevély, büszke magatartása, az élemedettebb magyar méltóságteljes mozgása mindjárt elárulja az igazi magyar fajtát. A magyar nő is egyike az egész földrész legszebb fehérnépének.

A legszebb magyar népet a Jászságban és a Kunságban találjuk. A székelyek már inkább szikárabbak, csontosabbak, nyúlánkabbak.

A *székely* nép eredetéről már sokat vitatkoztak a tudósok. Vannak, akik azt állítják, hogy a székelyek már a magyarok honfoglalása előtt is ott éltek Erdélyben mai bércezházjukban. Ez a valószínűbb felfogás. Mások meg amellet kardoskodnak, hogy a székelyeket csak jóval az Alföld elfoglalása után telepítették be Erdélybe, hogy mint vitéz, kardforgató nép, a határokat őrizze a kelet felől betörő ellenséges népekkel szemben. Az bizonyos, hogy a székelyek egészen a XIX. század közepéig bizonyos katonai szokások szerint éltek.

Nagyon nehéz dolog a magyar faj testi tulajdonságairól is olyat mondani, amely általában reáillik az egész magyar népre, de még nehezebb *a magyar lelki tulajdonságait* híven lefesteni, hiszen olyan sokféle a magyar. Pedig még mindig jobban hasonlít a különböző vidékek magyar népe egymáshoz, mint pl. a német nép különböző törzsei, amelyeknek még a nyelve is olyan különféle, hogy alig értik meg egymást. Nálunk is vannak a magyar nyelvnek különféle *tájszólásai*, de azért a dunántúli magyar minden nehézség nélkül megérti a székelyt. A nyugatmagyarországi, a balatonvidéki, az Alföld közepe táján lakó, a tiszamelléki, a palóc, a tiszaháti, az erdélyi és a székely magyarok nyelvében mégis vannak apróbb sajtásokok, különösen a szavak kiejtésében.

A *magyar ember természetében* sok olyan van, amit más népeknél nem találunk, s amit más népek alig értenek meg. Van bennük valami keleties nyugalom, ami a keleti, ázsiai népek sajtásága, A megletebb korú magyar férfit nem köny-

nyen lehet kihozni a sodrából, bölcs nyugalommal szemléli a világ folyását. Nem sok dolgon csodálkozik, az újat gyanakvással fogadja, a meglevőhöz, megszokotthoz, apától örökölt szokásaihoz hűségesen és kitartással ragaszkodik. Ezért mondjuk, hogy a *magyar konzervatív fajta*. Szép és jó dolog ez, mert így lehet megőriznie a népek ősi, szép tulajdonságait, de károssá is válhatik, ha a hasznos újításokat sem akarja bevenni a magyar. Emellett az ősiségéhez való ragaszkodás és bölcs nyugalom mellett csodálatos módon megvan a magyarnak egy ellenkező tulajdonsága is, a heves vérmérséklet. Ha valami megtetszik neki (igaz, hogy ez csak ritkán esik meg vele), hirtelen föllelkesül, mindenre hajlandó, bármibe bele lehet ugratni, de lelkesedése csakhamar lelohad, meggondolja magát. Néha meg is makacsodik és éppen az ellenkezőre fordul a gondolata. Ezért mondjuk, hogy a *magyar szalmaláng természetű*. De ez inkább csak a fiatalbbjával esik meg, a megletebb korú magyar már jobban meggondolja magát.

A magyart nem könnyen lehet a türelméből kihozni, nem könnyen ingerelhető fel, de ha minden nyugalma mellett is kihozzák a sodrából, akkor azután hamarosan odaüt, s haragja nem ismer határt. Nehezen szánja el magát, nem szívesen és könnyen vállalkozik valamire. Szereti halogatni a dolgot (*Pató Pál úr!*), de ha megszorítja a munka, a körmére ég a dolog, akkor *azután* bámulatos munkát tud teljesíteni. A szakadásig képes dolgozni, de nem hosszú ideig. Arra a munkára, amit a magyar végez aratáskor, a világ egyetlen munkása sem képes.

A magyar szereti a csendes szemlélődést, a csendes pipafüst mellett való hallgatást. Belenyugszik a változhatatlanba, nem lázadozik sorsa ellen. Csupa olyan lelki tulajdonság ez, amiben a mai magyarban is felismerjük az *Ázsiából jött embert*, aki ezeket a lelki tulajdonságokat még a turáni füves pusztákon való pásztorkodásakor szedte fel magába. A mai alföldi magyar pásztor lelkivilága leghívebben tartotta még fenn a régi honfoglaló ősök természetét.

A magyar bizony, mi türés-tagadás, szereti a kényelmet, itt-ott lustálkodásra is hajlandó. De hát ezen sincsen mit csodálkozni, hiszen ez is az ázsiai pásztornépek természetéhez tartozik. Ne feledjük el azt sem, hogy az Alföld népe majdnem a legutolsó időkiig pásztor volt, s hosszú nemzedékeken át megszokta a kényelmet. A hosszantartó magyar tél

ideje alatt is nagyon megszokja a nép a lustálkodást, s nem igyekszik magát háziiparral elfoglalni.

Ezek mellett az ősi vonások mellett, amelyekkel különben a magyar nép már csak nehezen boldogul ebben a furfangos, sűrűsödő, modern világban, szép számmal vannak a magyar fajnak kiváló tulajdonságai is. Mindenekelőtt az igazi magyar ember *egyeneslelkű*, nem tud kétszínűsködni, alattomoskodni; szókimondó, bátor és nyíltszívű. Nyakas természetű, aki nem szívesen hajtja meg a derekát az előtt, akit őszinte szívvel nem becsül. A magyar megbízható, az adott szót keményen állja, becsületére féltékeny. Szeret tekintélyt tartani, komoly, méltóságos magatartású; a hitványabb emberekhez nem szívesen ereszkedik le, a becstelenséget megveti.

Mindenekelőtt megbecsülni való tulajdonság a magyar emberben, hogy a hazai földhöz végtelenül ragaszkodik, igazán *hazaszerető*, *vitéz*, fegyverkedvelő nép, aki nem szokott a maga árnyékától megijedni. Ha ez a tulajdonsága nem lett volna meg a magyar fajnak, ugyan hogyan tudta volna hazáját a sors olyan szörnyű csapásai között is egy évezreden át megtartani. Ha nem ismernénk népünk hazaszeretét és sok-sok megbecsülhetetlen jótulajdonságát, ugyan hogyan remélhetnénk a nemzet mai szomorú állapotában egy újabb évezredet. A magyarnál sokszorta számosabb, hatalmasabb népek százait nyelte el a megsemmisülés, mert nem tudtak a hazai rögért minden áldozatot meghozni. De itt meg kell említenünk népünknek azt a tulajdonságát is, hogy ha kell, hát szívesen verekszik a hazáért, néha meg nem is azért, hanem csak úgy magyar virtusból; arra a nehezebb áldozatra azonban, amely nem virtust, hanem kitartó, szívós munkát vár el a néptől a haza javáért, már nehezebben bírható reá.

A magyar *nyíltszívűség* teszi a magyar fajt Európa egyik legvendégszeretőbb, legbarátkozóbb népévé. A magyar szívesen iszik áldomást, szívesen marasztalja a vendéget, bár a régi vendégszeretet kissé kiveszőben van, amióta a gazda a legutolsó tojást is pénzzé tudja tenni. Nem úgy van, mint régen, hogy örült a gazda a vendégnek, mert segített fölenni az amúgy is eladhatatlan Isten-áldását.

A vendégeskedésre talán egyetlen népnél sincsen annyi alkalom, mint a magyarnál. Kézfogó, lakodalom, halotti tor,

búcsú, vásár, aratás, szüret, stb. nem esik meg egy-egy kis vigalom nélkül.

A magyar nép általában *józan erkölcsű* és tiszta életű. *Vallásos*, de nem hajlandó a vakbuzgóságra. Legnagyobbára a r. kath. és ref. vallás hívei, de van g. kath. és kevés evangélikus vallású is. Alkalomadtán víg kedélyű, szereti a tréfalózást. Nem türelmetlen sem a más nyelvű, sem a más vallású emberek iránt. Jellemző, hogy a haza földjén élő más nyelvű népeket is úgy nevezgeti, ami csupa szeretetre vall. A tótot atyafinak, a németet sógornak, az oláhot testvérnek mondogatja a magyar. A *szabadságot* azonban mindenkéül becsüli, hiszen az egész magyar történelem nem más, mint a szabadságharcok szakadatlan sora. Ezt a szabadságszeretetet is, mint annyi más tulajdonságát, még Ázsiából hozta magával ez a szilaj, harcos, lovas, pusztai nép. Szabadságáért, jogaiért mégis mindig nyíltan szállt síkra, nem tud összeesküdni, nem tud a sötétben bujkálni, titkot tartani. Valóban, egyetlen magyar összeesküvés sem sikerült a magyar történelemben, mert a magyar ember azt tartja, hogy ami szívében, az van a száján is.

A magyar faj nem hisz annyira a sötét *babonákban*, mint a hegyvidékek babonás szülöttjei. A magyar nép egyik nagy királya, Könyves Kálmán már a XII. században törvényben mondotta ki, hogy boszorkányok nincsenek.

Mindemellett a magyar szereti a *költészetet*, a meséket, mondákat, a nótát, a táncot. A magyar dal olyan gazdag lelki világot tár fel, mint alig egy más népé. A magyar mindig megbecsülte és szívesen látta a regőseit, akik a régi világról, nagy hősök tetteiről meséltek neki.

Szereti és megfigyeli a magyar a *természetet*. Számos közmondása, népies regulája bizonykodik amellett, hogy milyen alaposan ismeri a magyar a környező természetet, az időjárást, az állatok szokásait, stb. Kitűnő *művészi* érzéke is van a magyar népnek. Szereti a szép, díszes, cifra holmit, s különösen régebben nem sajnálta a fáradságot, hogy a legegyszerűbb házi eszközeit is faragással, festéssel, hímzéssel díszítse fel.

A magyar nép szellemi képességei, tehetsége, okossága semmivel sem áll hátrább más népekénél. Néha bámulatos tehetségek kerülnek ki a nép legegyszerűbb gyermekei közül is, amint azt Petőfi és Arany János példája is bizonyítja. Igen gyakran nagy magyar tehetségek kallódnak el,

mert a kitartás, az iparkodás, a fölfelé törekvés általában nem erénye a magyarnak. A magyar faj könnyen *belenyugszik a változhatatlannak vélt dologba*, hamar lemond. Ez is keleti vonásunk. Az állandó iparkodás hiánya okozza azt is, hogy az iparra, kereskedelemre nem szívesen adja fejét a magyar, különösen nem a múltban. Van néhány *ipar*, amelyet megkedvelt, de a finomabb iparoktól húzódozott; mégis nem lehet azt mondani, hogy a legfinomabb iparokban is, pl. a könyvkötőmesterségben ne lettek volna kiváló magyar mesterek. Legkevesébbé szereti a magyar a kereskedelmet, azt egészen a zsidóságnak és a németeknek engedte át. De úgy van ezzel a legtöbb keleti nép, pl. a rokon törökség is, ahol meg a görögökből, örményekből telik ki a kereskedő. Inkább azokat az iparokat kedvelte meg legjobban a magyar nép, amelyek mindenkinek szükséges cikkeket állítanak elő. Így szívesen ment a magyar csizmadiának, szücsnek, hentesnek, vargának, szíjgyártónak, nyergesnek, szűrszabónak, fazekasnak. Már a vassal, fémekkel nem nagyon szeret dolgozni. Még a kovács is legtöbb faluban cigányból telt ki. Ezekről a mesterségekről még külön fogunk szólni, most azonban lássuk a magyarság legkedveltebb foglalkozását.

Tudjuk, hogy a magyar faj legszívesebben még ma is. pásztorkodással foglalkozik, meg a földműveléssel. A *pásztorkodást* még Ázsiából hozta magával, s az új hazában folytattá, sőt amint már szoltunk róla, a török hódoltság alatt és egy ideig utána is ez volt a megélhetése alapja. Ez a pásztorelet felelt meg csak igazán a magyar nép ősi hajlamainak; ez volt a magyar nagy *ősfoglalkozása*. A fékezhetetlen, senkit urának nem ismerő alföldi pásztor jóformán azt az életet élte, mint sok évszázaddal előbb az ázsiai, a turáni magyar pásztor. A pásztor és a bujdosó kuruc, majd a betyár élete úgy összekeveredett az Alföld végtelen síkjain, hogy szinte egy külön állam volt a hivatalos államban, s az állami hatalom majdnem tehetetlen volt ezzel a szabadvilággal szemben. A pásztornépnek megvolt a maga rendje is. A gulyásnak volt a legnagyobb tekintélye, azután jött a csikós, a kondás és végül a juhász. Könnyen mozgó nép volt ez, amely hét határt barangolt be. Az éjszaka volt a pártfogója, a csillagos ég a takarója, az ég csillagai mutatták az útját. *Cserény* volt a könnyen mozdítható, szétszedhető otthona, a suba, a bográc, a bográcstartó szolgálata, az iszák vagy tarisznya, a fejsze, vagy fokos, juhászbót, karikás ostor, pányva, zacskó,

pipa, tűzszeres szám minden felszerelése. A magyar csikóst a külföld is ismeri legalább hírből. A hortobágyi csikós, a kunsági gulyás, a bakonyi kanász szabad életéről sok monda,

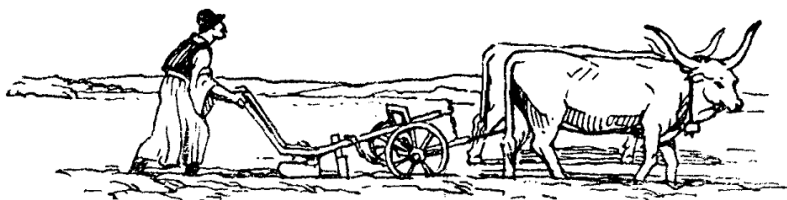
dal maradt a nép száján. Ebben a szabad

Juhász a Hortobágyon.

világban bizony más törvények, más erkölcsök voltak, mint a békés falvakban, a jó szag elhajtása meg éppen virtus volt. Ebben a pásztoréletben élte ki utoljára a magyár faj szabadon a maga ősi lelkét, ázsiai lelkivilágát, amely olyan nehezen tudott a változott új világba behelyezkedni. Ma már csaknem teljesen kiveszett az ősi pásztorságnak

utolsó maradványa is, ki kellett térnie az eke elől. Csak a Hortobágyon és a Kis-Kúnságban maradt még belőle hírmondónak. A pásztorlelkű és pásztorokodó magyar beletört a földművelésbe. A pásztorokodás után valóban ez áll a lelkéhez a legközelebb, mert ez is szabad életet biztosít neki. A magyar nép földéhes, ragaszkodik ősi rögéhez. A földművelésben a magyar nép éppen úgy ragaszkodik ősi szokásaihoz, régi hagyományaihoz, mint a pásztorokodásban. Sajnos, ez a különben szép jellemvonás útját állja a haladásnak, az okszerűbb

Szánt a magyar gazda.

gazdálkodásnak. Pedig a világ halad, s amely nép nem halad vele együtt, az önmaga ássa meg magának a sírját. A régi kezdetleges szerszámokat mégis már jobbák váltották fel. A gépekre is mindinkább reá kap a magyar gazda. Lassan-

kint hallgatni kezd a jó, az okos szóra. Mind több lesz közöttük az iskolázott, jó gazda. Lassan vagyonosodik is a nép, lassan kialakul egy műveltebb, ősei hagyományait tiszteletben tartó, de az új világ helyes újításait megértő magyar *gazdatársadalom*. A magyar nemzet csak akkor fog igazán megerősödni, ha ilyen tanult, józan, munkás, megelégedett és független gazdatársadalma lesz, amely az áldott magyar földből a lehető legtöbb munkával a lehető legtöbbet tudja kitermelni. Az egész magyar társadalom léte a magyar gazdatársadalom vállain nyugszik, mert az egész nemzetnek elsősorban a magyar földből kell megélnie. Dánia példája mutatja, hogy milyen boldog, vagyonos és megelégedetté

Aratás az Alföldön.

válhatik egy ország, ha a gazdanépség a művelődés, a többtermelés, a szövetkezés révén megerősödik. Dánia népe egy félszázad előtt lezüllött, koldusszegény, nagyívó nép volt. A felnőttek oktatása, a gazdák komoly tanítása és a szövetkezes ügy megerősítette, hogy ma egyike Európa legboldogabb népeinek, noha még kisebb számú nép, mint a magyar.

A magyar nép főfoglalkozása most a gabonatermelés, de szívesen foglalkozik szőlőműveléssel is. Az Alföld szegény népe meg a világ legmunkabíróbb kubikos munkása.

Kedvelt ősi foglalkozása a magyarságnak a *halászat* is, amelyet valószínűleg szintén még őshazájukban szerettek meg. A honfoglalók is szívesen telepedtek meg a halban

gazdag folyók mentén. Folyt is a magyar halászat vígan, csak amióta a szabályozással megcsappant a magyar folyók halgazdagsága, azóta ment vissza ez az ősi mesterség is. Tömérdek sokféle régi magyar halászó szerszámról tudunk. Ilyen volt a vejsze, az öreg háló, a szigony, a horog. A lápok világának szinte elvadult embere volt a *pákász*, a *csikas*. A magyar halász halászott a jég alatt is. A halászok ú. n. *halászbokrokba* összeállva üzték ezt a kedves foglalkozásukat. A magyar konyha meg szinte kifogyhatatlan volt a hal elkészítési módjában.

A magyar nép derült lelkét a *népművészei* tárgyai tükrözik vissza leginkább. A magyar népművészet csodálatosan szép tárgyakat remekelt. Amíg a háziipart és a kézműipart olyan erősen meg nem támadta a gépipar, faragással ékesí-

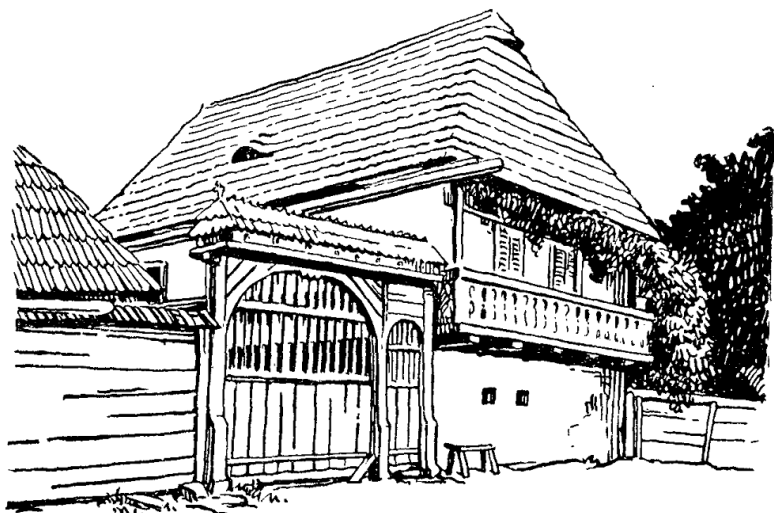
Alföldi tanya.

tette a híres galambbúgós székelykaput, faszerszámain, pásztorbotját, ostoryelét, guzsalyát. Színes virágokkal írta tele tulipános ládáit, tarka virágokkal, tulipánnal, rózsával, szegfűvel, nefelejccsel, rozmaringgal varrta ki subáját, szűrét, ködmönét, hímes tojását. Ágyneműjét, fehérműjét fehér hímzéssel, pártáját gyönggyel látta el. Különösen kedvelte a virágos korsókat, kancsókat, tálakat. Sajnos, a magyar népművészetet kiszorította a sok olcsó, de selejtes és ízléstelen gyári holmi.

A keleti dísz, cifrázkodó kedv azonban a magyarnál mindig *tisztasággal* párosul, s a keleti szennynek, piszoknak nyoma sincsen az igazi magyar portákon. A magyar ember konyhája is jó ízlésről és a jó élet szeretetéről tanúskodik. A magyar példabeszéd azt mondja, hogy „szegények vagyunk, de jól élünk.” Valóban így van ez, mert a magyar konyhán csupa ízletes, zsíros, nehéz étel készül, amit kül-

földi ember gyomra nem is bír ki. Szereti a magyar ember a fűszerezett, paprikázott ételeket. A húsfélékből különösen a disznóhúst, a juhhúst, a halat kedveli. Sok lisztes ételt, nehéz tésztákat, rétest, bélest fogyaszt a magyar. Az italok közül különösen a jó bort kedveli és az igazi magyar nép nem sörivő.

Házát sárból, földből, vályogból, vesszőfonásból (patics), téglából, ritkábban kőből és fából építi a magyar ember.

Székely ház.

Vidékenként olyan építőanyagot használ, amelyhez a legskönnyebben hozzájut. Az Alföldön a legősibb *építőanyag* a sár, amelyből fecskerakásos házát építette a nép. A törekés sárból vasvillával rakott falakat lassan a vályogfal szorította ki az Alföldön, a jobb módúaknál meg a téglafal. Ma már minden alföldi falu végén látni vályogvető gödröket, a nagyobbacska városok mellett pedig a gőzmalommal szemben ott emelkedik a téglagyár kéménye is. Kőházakat inkább csak a Dunántúl falvaiban, a Mátra körül, meg a Székelyföldön épít a magyar gazda.

A ház *befedésére* legrégebben a nád és a zsúpszalma szolgált. A fátlan Alföldön ma is sok az ilyen födél, bár újabban erősen terjed a cserép és a pala. A hegyvidékeken a leggyakoribb a magyar ember házában a faszindely.

A magyar ház első szobája a tiszta szoba, amely az utca, az út felé néz. Ebben rendszeren nem laknak állandóan. Ez után

jön a konyha, amelyből a tiszta szobába is, a lakószobába is (sok helyen „kis háznak” mondja a nép) egy-egy ajtó nyílik. A konyhába az oszlopos tornácról, vagy pitvarból van a bejárat. A lakóház berendezése rendszeren egyszerű. Régebben a szabad tűzhely állott a konyhában, amelyből a padlásra húzódott a füst. A tűzhelyen a peccenyestű nyársak forgatására szolgáló vaslábak állottak. A tűzhely alatt a padka, amelyen tanyázni, pipázgatni, aludni lehetett. Ma már kevés helyen van szabad tűzhely, a háznak kéménye van. A konyhában búbos kemence, vagy takaréktűzhely áll. Az Alföldön legtöbbször a szobákban is búbos kemence van. A szobában az ablakok között asztal, azután lócák, karos padok, fiókosak,

Erdélyi fatemplom.

tulipános ládák, kampós fogasok, a katolikus házakban 1—2 szentkép adja a berendezést. A Kunságban az istálló, kamra is rendszeren a lakóházzal egy födél alatt van, s így a ház hosszan nyúlik be a telekbe. Másutt meg a házzal szemben találjuk a gazdasági épületeket.

A magyar nép *viselete* is csodálatosan gazdag, színes és változatos volt, amíg az olcsó vásári holmi ki nem szorította a házi készítményeket. Ma már csak itt-ott maradt belőle valami. A magyar ember szeretete az ezer ráncú, rojtos, fehér gatyát, a lobogós, vagy borjúszájú hímzett gyolcsinget, a rövid, szűk, pitykés posztómellényt, vagy hímzett báránybőr mellevalót. Régebben mindnyája bocskort viselt, ma már többnyire ráncos, rámás, fényes csizmát viselnek. A nyakon fekete nyakkendő, a pörge kalapon darutoll volt a divatos. A módosabb gazda szűk fekete, vagy sötétkék, zsinóros magyarnadrágot hord.

A magyar gazda régi felsőruhája a tulipános fehér szűr és a báránybőr suba, bunda volt. Talán még ázsiai eredetű ruhadarabjai ezek a magyar népnek. A magyar szűr, suba, bunda is mindinkább kiveszőben van már, pedig nagy kár ezért az ősi viseletért. Helyenkint, különösen a Szamos körül, fürtös gubát hordott a magyar férfi.

A *női viselet* olyan színes volt, mint a virágos kert. A hímzett patyolat ing, virágos pruszlik, nyakbavetett színes selymekendő, viganó, többnyire színes csizma, szalaggal befönt, leeresztett haj, gyöngyös párta és hímzett kézbevaló kendő olyan kackiás megjelenést adott a tűzről pattant magyar leánynak, amelynek igazán nem volt párja. Sajnos, a fehérnép még hamarabb elhagyta ősi viseletét a sok cifra gyári holmiért, mint a férfinépség. Pedig ha tudnák, hogy milyen *kincse az az ősi viselet a nemzetnek*, milyen büszkék lehetünk a mi gyönyörű népművészetünkre, bizony nem cserélnék el, vagy legalább is nem felednék el az új divatért.

A magyar faj kidobva ide a sok idegen nép közé, nem maradhatott volna meg egy évezreden át, ha nem ragaszkodott volna ősi szokásaihoz, nyelvéhez, viseletéhez és a hazai rőghöz. Megmaradását ősi erényeinek köszönheti. És most, amikor a hazai földön bár, de szétépve, csehek, oláhok, szerbek és osztrákok kénye-kedvének kiszolgáltatta nyögi sorsát, csak bűneinek igáját viseli. Mert kiváló tulajdonságai mellett nagy bűnei is vannak: ilyen elsősorban a belső egyenetlenkedés, az, amit „*turáni átoknak*” szoktak mondani. Azt jelenti ez a turáni átok, hogy amikor a legnagyobb összetartásra, a belülről, vagy kívülről támadt ellenség legyőzéséhez legnagyobb szükség volna minden erő összefogására, olyankor sohasem tud egységes maradni a nemzet, hanem ádáz pártharcokba öli erejét; magyar a *magyart jobban gyűlöli, mint a közös ellenséget!* Emiatt a „*turáni*” tulajdonságunk miatt ért bennünket olyan tömérdek sorscsapás, ez szakasztotta reánk a mohácsi vészt, ez idézte fel romlásunkat a világháború után is. Még más bűnei is vannak ennek a bűnei miatt' olyan sokat szenvedett, de bűneiből nem okuló magyar népek: az utóbbi időben erősen kezd kivetkezni ősei erkölcséből, kezd kiveszni a vallásosság, hanyatlóban van a tisztességtudás. A nép ápostolokra és nem hivatott és bölcs, tanult vezetőire kezd hallgatni. A különféle foglalkozásukban vad gyűlöletet szítottak fel azok egymás ellen, akik szép

szavakkal a nemzet megrontására törnek. így féltő, hogy a magyar népnek nem is ellenségei, hanem *saját bűnei fogják* a sírt megásni.

A magyar néppel hosszú időn át békés megértésben éltek más nyelvű népek is a magyar földön. A tíz milliót meghaladó magyarság mellett kereken két millió *német* élt az országban. A németek szét vannak szórva az országban. Legnagyobb tömegben élnek Erdélyben a *szászok*, a Délvidéken a *svábok*, a Szepességben *cipszerek*, Nyugatmagyarországon a *hiencek* és a *poncichterek*. Ezenkívül Baranyában, Buda körül, Szatmár megyében vannak még kisebb né-

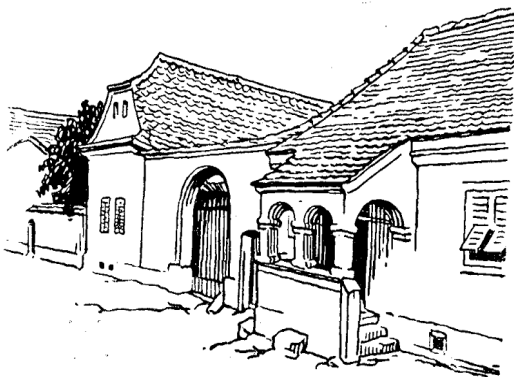

Székelyek.

Szászok.

met szigetek. A hazában élő németek különböző időben költöztek be. Legrégebben élnek a szászok Erdélyben. A magyarországi németek derék testű, egészséges, erős népek. Lelki tulajdonságaik közül ki kell emelnünk a rendkívüli szorgalmat. Nem olyan álmódzó, mint a magyar, hanem józan megfontolású, nyugodt, higgadt, számító. Sok olyan szép vonás hiányzik belőle, aminő a magyar fajban megvan, pl. nem olyan önzetlen, vendégszerető. Ezek is javára válnak, mert így könnyebben vagyonosodik meg. Nem szereti úgy a vigasságot, mint a magyar, önmagára kevesebbet költ, mértékletes. Nem vágyik úgy a szabad, független életre sem, ezért a törvényekhez jobban tud alkalmazkodni, ősei erkölcsiéhez erősen ragaszkodik, vallásos. Katholikusok vagy evangélikusok. Szereti a maga fajtáját, de a magyarsággal

sohasem helyezkedtek szembe. Jó magyar állampolgárok voltak mindig, csak az erdélyi szászok voltak türelmetlenkedők, követelőzők. A németsegből sokan beleolvadtak a magyar népbe. Szívesen megtanulták nyelvünket és így igen sok kiváló derék magyar embert, tudóst, politikust, művészt adtak a magyar hazának. A németek minden foglalkozásban jól megálltak helyüket. Kiváló földművesek. A Délvidéken pl. sokkal jobban művelik a földet a magyaroknál, mert szívesen tanulnak, a hasznos újításokat azonnal elsajátítják. Így nagyrészt jómódban élnek. Szívesen állanak össze szövetkezetekbe, egyesületekbe, mert jól ismerik a szövetkezésben, egyesülésben rejlő erőt. Közmondásos, hogy ahol három német összetalálkozik, ott már azonnal valamiféle egyesületet alakítanak. A hazai németek közül a nyugatmagyarországiak, a dunántúli és délvidéki svábok főfoglalkozása a földművelés, a szepesiek inkább iparosok, bányászok, az erdélyi szászok meg a kevés szántóföld mel-

Szász ház.

lett erdőmunkával, iparral, kereskedelemmel foglalkoznak. Az erdélyi szász a legzárkózottabb fajta, a magyarokat nem szereti.

A németseggnek igen nagy érdemei vannak a magyar művelődésben. Legelső városainkat a behívott német kézművesek, bányászok alapították; kereskedőink között is sok jó német család van.

A német szereti a rendet, a tisztaságot, s ez nemcsak ruházatkodásán, hanem építkezésén és a német községek külső képén is meglátszik. Régi népviseletük nagyon változatos volt. Ma már nagyrészt elhagyták és újabb divatú, de mindig egyszerű a ruházatuk. Házaikat téglából, kőből, ritkán fából építik, s rendszeren cserépfedelet használnak. Szeretik a jó erősen megépített házakat, a magas tűzfalakat, lépcsős feljárásokat, az utca felől a falazott kerítést; a házakat lehe-

tőleg tömören építik egymás mellé. Községeik sokhelyütt szinte zsinórmértékre épülnek, egyenes utcákkal. A hegyvidéki német községekben gyakori az emeletes építkezés is, a földszintet kőből, az emeletet fából építvén.

A *németség a magyarral együtt a legműveltebb népe a hazának*. A németek között van a legkevesebb írástudatlan. Mivel a magyarságnak mindig hűséges segítői voltak, a magyar állam megbontására sohasem törekedtek (az erdélyi szászok kivételével), ezért a magyar fajjal együtt igazi *állam' alkotó*, államfenntartó elemei voltak a hazának.

Tótok.

A *tótok* száma nagyjából egyezett a magyar földön a németekével. A tótok az Északnyugati-Felvidéken élnek legnagyobb számban. Vannak az Alföldön és Békés megyében, a Bácskában, Baranyában, Pest körül is, ahová csak a török hódoltság után telepítették őket. A tótok a *szláv* népcsaládba tartoznak, és pedig az északi szlávokhoz. Nem egyféle fajtájú nép. A cseheknek rokonaik, de semmiképen sem azonos az eredetük, a nyelvük a csehekkel. A tótság a magyar földön magyarokkal, németekkel, ruténekekkel is keveredett.

A tót nép nem szép külsejű. Szikár, csontos, esetlen termetűk, borotvált arcuk és hosszú hajuk nem ad kellemes képet. Lelki tulajdonságaikra jellemző, hogy rendkívül alázatos, meghunyászkodó, békeszerető, kevéssel is beérő nép. Szereti a maga görbe országát, hegyes-völgyes, erdős hazáját. Szeret csöndesen elmélázni, lelke tele van fájdalommal, búsulással; még népdalai is ilyenek. Mint szegény, jobbágyországban élt nép, igen elmaradott, tudatlan, babonás. Jótevőjének nem mindig hálás („fogadd be a tótot, kiver a házból”), de általában jámbor, nem lázadó, türelmes és békeszerető nép. Egészen más, mint a síksági eredetű, szinte fékezhetetlen magyar faj: *a magyar a végtelen, szabad síkságok szülötte, a tót a szegény hegyvidék árva fia*. De azért jól megfértek a magyarsággal egy ezredéven át, hűséges állampolgárok voltak. Magyar testvéreikkel együtt harcoltak ezért a földért Rákóczi kurucjai és Kossuth honvédéi között. Csak a világ-

háború után tudták a tótságot hűtlenségre bírni a csehek, akik elhitették velük, hogy testvéreik; azután kifosztották, elnyelték, leigázták őket. Nem szabad azonban elhallgatnunk, hogy magát a tót népet meg sem kérdezték, csak néhány megvesztegetett vezetőjük vitte őket Csehország fojtogató karjaiba.

A tót nép valóban igen szegény, de nem azért, mintha a magyarság szándékosan elnyomta volna őket, hanem azért, mivel igen sovány földön laknak. Bezzeg a békési tótok vagyosak! De a Felvidék nagy része erdőség; a kevés szántóföld is csak soványan terem, inkább csak krumplit, zabot, káposz-

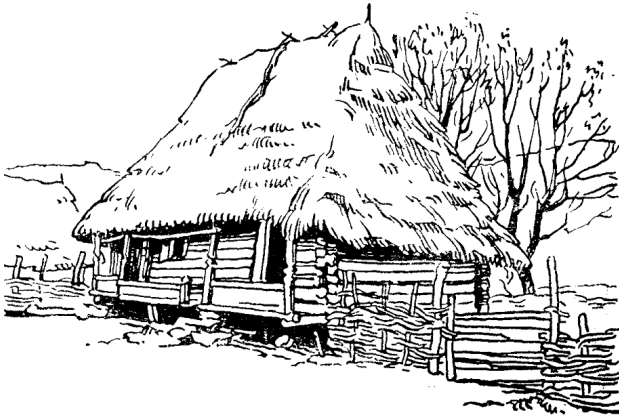

Tót faházak.

tát, babot. így nagyrészüket állattenyésztésből, főleg juhászatból élt (liptói túró, osztyepka-sajt), vagy erdőmunkával, tuta-
jozással foglalkozott. Sokan találtak megélhetést a Felvidék bányáiban, ipartelepein. A magyar állam éppen azért támogatta a Felvidék szövögyárait, hogy a tótoknak legyen hol dolgozniuk. Még úgy is nehezen ment az élet. Sokan mint vándorló ablakosok, drótosok, kosarasok járták végig az egész országot, sőt a külföldet is. Mások mint napszámosok jártak be Budapestre építeni, vagy az Alföldre aratni. Valóban, a tótok nagyrészt nem a saját görbe országa tartotta el, hanem az Alföld mezőgazdasági munkája, az ország ipara és Budapest építkezései. Még úgy is sokan kivándoroltak közülük Amerikába. Amióta a tótföldet elszakították tőlünk, azóta tönkrement ott az ipar is, hozzánk sem járhatnak dolgozni, s így erősen megnövekedett a kivándorlás.

A tótság viselete változatos. A férfiak széles karimájú kalapot, rövid inget, szűk gatyát vagy halina-posztóból való nadrágot, széles bőrtüszőt, bocskort viselnek, az asszonyféle pedig igen tarkán és díszesen öltözködik. A tót falvak igen nyomorúságosak, nagyobbára a hegyoldalak laposabb irta-saiban, vagy a patak mellett épülnek. Gyakran nagyon szét«szórt házcsoportokból állanak. Házaikat majdnem mindig fából építik, s bizony a szegényebbek házai csak nyomorúságos viskók.

A tót nép művészi érzékű. Különösen hímzéseik nagyon

Rutén ház.

szépek. Szereti a zenét is és a magyar kuruc zenében is sok tót eredetű dallam van.

Szegénységük miatt bizony nem mindig tiszták. Gyengén táplálkoznak. Az árpa- és zabkenyeret egyetlen nép sem eszi meg hazánkban, csak a tót. Legfőbb eltartójuk a juh, amelynek teje, túrója, sajtja a legjobb eledelük. Szegénységük miatt elmaradottak, igen sok közöttük az írástudatlan. Műveletlenségük miatt igen erősen pusztít közöttük a pálinka.

A jó tót nép törekvőbb fiai belesimultak a művelt magyarságba. Számos magasállású vezetőemberünk tót eredetű.

A tótok szomszédságában, az Északkeleti-Felvidéken laknak a *rutének*. Még a Bácskában is van kevés rutén. A rutén szintén szláv nép, a galíciai és ukrainai kisorozok közül valók, akik a XIV. században vándoroltak be. A rutének csontos, de gyöngé testalkatú, szőke nép. Nem lehet őket

szépeknek mondani. Asszonyaik is igen hamar öregednek meg a nyomorúságos életmódban.

Lelki tulajdonságaik a tótokéhoz hasonlóak, de talán még békeszeretőbb, még alázatosabb, még türelmesebb és még szegényebbek. Igen vallásos, jámbor népség, de rendkívül tudatlan. Külön műveltségük, irodalmuk nincsen is. Műveltebb vezetőik teljesen elmagyarosodtak és a magyar műveltséget igyekeztek a szegény nép között is terjeszteni. A rutének földje végtelenül szegény, nincsen ott más, mint fa és kő, egy kevés legelő, s alig valami szántóföld. Az ipar is egészen hiányzik a rutén földről, s így a kevés és gyöngye árpa, kukorica, zabtermelésből nem is tudnak megélni, ők is éppen úgy lejártak az Alföldre tutajjaikkal, mint a tótok. Elsősorban az erdőmunka segített rajtuk valamicskét. Legelőik vannak, de nagyon kevés állatuk volt. Az állam mindenképen igyekezett őket támogatni, az ú. n. *hegyvidéki akció* révén. Sajnos, ez a támogatás már igen későn jött. A Galíciából rengeteg tömegben bevándorló zsidóság mindenéből kiforgatta a szegény rutén népet, s majdnem állati sorba süllyesztette le. Fölszorultak a völgyekből a hegyoldalakra, s ott őrizgették éjjelenként, lobogó tüzeknél, keserves nótáik mellett a kevéske vetésüket az erdő vadjai ellen.

Igen derék, jobb sorsra érdemes nép a rutén, rendkívül kevésbé beérő. Mindnyájan görög-katholikus vallásúak. Az utóbbi évtizedekben orosz papok kezdték őket vallásuk ellen izgatni, áttérítgetve őket az orosz keleti hitre. Így akarták előkészíteni a talajt a pánszláv politikai törekvéseknek. Erre a hittérítésre éppen azért volt szükség, mivel a rutén görög-katholikus papság kivétel nélkül derék magyar érzelmű férfiakból állott. Amióta a csehek tették rá kezüket a rutén földre, még nagyobb ott a nyomorúság. Most már nem táplálhatja őket az Alföld, ahová azelőtt aratni jártak. Nagy kár, hogy ez a derék nép ilyen szomorú sorsban él, mert *mindig a leghűségesebb nemzetiségünk* volt, akik mint első sorakoztak Rákóczi zászlaja alá, s éppen ezért nevezte őket a nagy fejedelem „gens fidelissima”-nak, vagyis a leghívebb nemzetnek.

A hazai földön a háború előtt majdnem 3 millió *oláh* is élt. Tudjuk már, hogy ezek mint havasi pásztorok kerültek Erdély havasaira a Balkán-félszigetről, ahonnan a XIII—XVI. századokban folytonosan szivárogtak be. Hol kisebb csoportokban, hol nagyobb rajokban jöttek. Nem is egysé-

ges eredetű nép ez. Már a Balkán-félszigeten is, ahol sok századon át éltek, sokféle néppel keveredtek, többnyire szlávokkal. Ők római, vagyis latin eredetűeknek mondják magukat, s azt állítják, hogy Erdély ősi lakói. Mindez mese, s csak az oláh politikusok találták ki, hogy így jogot formálnak a magyar földre. Bizonyosan tudjuk már az igazságot, hogy a nyelvükben sok latin eredetű tulajdonság van, de a vérükben, a fajukban alig lehet igazi római vér.

Az oláhok a hazai föld egész keleti felét elöntötték már. Annak idején magas havasaik alján lakván, a török hódoltság alatt nyugodtan szaporodhattak. Olyan vármegyék, amelyekről biztosan tudjuk, hogy a török háborúk előtt tiszta magyar nép lakta, ma teljesen elvannak oláhosodva. A közéjük keveredett kis számú magyarokat is gyorsan eloláhosították, s ma is van közöttük számos olyan, akinek magyarosan hangzó neve elárulja, hogy csak eloláhosodott.

Oláh.

Az oláhok többségben vannak Erdélyben Arad, Krassó-Szörény, Hunyad, Tordas-Aranyos, Kolozs, Szilágy, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Szeben és Fogaras megyékben. A Székelyföldön és a városokban nem tudtak többségre jutni. Az oláhság eljutott már az Alföld keleti peremére, Temes, Torontál, Békés, Bihar, Szatmár, Ugocsa megyékbe is.

Rendkívül szopora faj, s így igen gyorsan terjed.

Az erdélyi végek *magyarsága szinte élet-halálküzdelmet folytatott az oláh tengerrel*. Az alföldi magyar fülei azonban süketek voltak a fuldokló erdélyi magyar és székely testvér jajkiáltásaira. Az oláh bankok már akkor is kihúzgálták a magyar alól a földet, amikor állítólag még Magyarországnak hívták ezt a földet. Az erdélyi magyarság templomainak sok-sok harangja némult el már a háború előtt is. Hát még azóta! Az oláh hegyi nép, a városokba nem is szívesen költözött le. Férfiuk csontos, szálás, helyenkint azonban alacsonyabb termetű emberek. Hosszúra növesztett, zsiros hajuk fekete, arcbőrük barna. A nők tüzes fekete szeműek, fiatal korukban igen szépek, de igen hamar hervadnak el, mert a férfinép helyenkint a legnehezebb munkát végezteti asszonyaival. Minden műveletlen népnél így van ez, s csak a művelt népek látták be, hogy a nő gyöngességét kímélni kell.

Az oláhok lelki tulajdonságai egészen mások, mint a magyaroké. Ahol a magyarsággal érintkeztek, keveredtek, ott valamivel hasonlóbbá vált a természetük is, de a hegyvidékeken bizony még megmaradtak félig ősembereknek. Az oláh megbízhatatlan, szemben alázatos, a hát mögött alattomos, fondorkodó, bosszúálló. Semmit sem tud elfelejteni és megbocsátani. („Cine mintye” fenyegető szólásmód.) Alapjában békés, lusta természetű, jámbor nép, de ha felizgatják, felébred benne a régi vadság, s akkor nem ismer határt a kegyetlenkedésben. Szomorú példái ennek az 1848-i oláh lázadás borzalmas kegyetlenkedései. Mint műveletlen pásztornép, a más tulajdonait éppen nem tartja tiszteletben. Rendkívül vallásos, de vallásossága nem tudatos, hanem babonás hiedelmekkel van összekeverve. Tanulatlan, keleti vallású pópáik éppen nem igyekeztek a babonát kiirtani belőlük, mert ebből hasznot húztak. Hogy az oláh nem szeret dolgozni, azon nem is szabad csodálkoznunk, hiszen hosszú évszázadok óta a tétlenséget szokta meg a havasokon. Mozdulatlanságát, kényelmét még akkor sem áldozza fel, ha abból hasznot húzhatna. Nem szívesen vállalkozik valamire. Nem törekszik előrejutni, csupán annyit igyekszik keresni, hogy éhen ne haljon.

Általában zárkózott természetű és kiismerhetetlen, mint bérces lakóhelye. A művelődés iránt nagyon kevés érzelme van. Ha csak teheti, elkerüli az iskolát. Csak a legutóbbi évtizedekben nőtt fel egy kisebbszámú műveltebb oláh vezetőség. Rendkívül nagy számban van közöttük az írástudatlan. A magyar földön lakó oláhság általában mégis műveltebb, mint a régi Oláhországban élők.

Mindezen nem éppen előnyös tulajdonságok ellenére is az oláh nép maga jobb sorsra érdemes, tisztességtudó, hálát ismerő nép, de vezetői nem a haladásra és nem a magyar állam iránt való hűségre nevelték. Inkább elmaradottságban igyekeztek tartani, s a magyar nemzet ellen izgatták, különösen a görögkeleti papság.

Az oláhság ma is nagyobbára állattenyésztő, havasi pásztor. Bár ugyan szükségből reászokott a földművelésre, nagyon gyöngén míveli a földjét. Emellett mint favágó, napszámos keresi kenyerét. A gyárakban, bányákban csak egészen egyszerű munkát végeznek. Iparral, kereskedelemmel alig foglalkoznak. Általában szegények, különösen a magasabb hegyvidékiek. A völgyekben, az Alföld szélein lakók néha elég jólmódra tesznek szert. A hegyilakók legfőbb

vagyona a juhnyáj. A juhból kerül ki úgyszólván minden szükségletük. A juh adja élelmiszerüket, a tej, vaj, túró, sajt, juhhúst, ruházatukat, a báránybőrstüveg, ködmön, bunda, a gyapjúból font daróc és nadrágot. Az Alföld peremein lakók szűrt is viselnek. Lábbelijük a bocskor vagy csizma. A fehérszínű viselete igen cifra és színes, sok hímzést viselnek. Rendszeresen minden darabja otthon készül. A gyapjún és báránybőrön kívül a kenderből való házi szőttesekben kerül ki a ruha. Az oláh asszony egyik állandó foglalkozása a fonás. Jellemző viseletük az elő-hátul lelógó, hímzett, sallangos

Oláh ház.

kötény, a katrinca. Szeretik a színes üvegyöngyöket, a módosabb leányok pedig nagy arany és ezüst talléroból készült füzéreket viselnek nyakukon. Viseletükben nagyon sok olyan vonás van, ami a balkáni népeknél szokásos.

A tisztaság igazán nem erényük. Házuk tájéka általában igen rendetlen, szennyes. Házaik kőből, vagy fából épültek. Tetőnek cserépszindelyt, faszindelyt, vagy, különösen a szegényebbje, szalmát használ. Mivel a hegyvidékiek az év jelentékeny részét a havasi legelőkön töltik, azért házaik is igen egyszerűek, nagyon hasonlítanak a havasi pásztor-kunyhó, az ú. n. *sztina* beosztásához. Egy, néha két szoba, középen a konyhával. Szívesen építkeznek a domboldalakra, sőt régebben igen sok oláh falu a hegytetőkön is épült. Fal-

vaik rendszeren nagy területeken szétszórt házcsoportokból állanak. A síkságokon persze vannak túl-túl rendezettebb és módosabb falvaik is.

Legnagyobb részük a görögkeleti vallást követi, de nagy számmal van közöttük görögkatholikus is. Igénytelenségük már vallásukból is következik, amely igen sok bűjtöt kíván meg tőlük. így az oláh általában igen rosszul táplálkozik. Tej, túró, málékenyér, puliszka, paszuly, tökmagolaj, hagyma a légfőbb táplálékuk.

Most, hogy elszakadtak a magyar nemzettől, még gyengében megy a soruk.

A *szerbek* kizárólag az ország délvidékén éltek, Magyarországon nem egészen 500 ezren, Horvátországban pedig valamivel többen mint 600 ezren. A szerbek szintén a szláv népek csoportjába tartoznak. Általában szép fajnak mondhatjuk őket. Férfiaik szép, szálás, izmos, edzett emberek. A szerb asszonykép is igen jó termetű, szépcarcú, karcsú, de mint minden nehéz munkával terhelt nép asszonyai, igen hamar megvévülnek.

A szerbek tulajdonságai között nagyon sok szép és a magyarok előtt rokonszenves vonást találunk. Mindjárt legelsőnek említsük fel a szerbek nagy szabadságszeretetét, ők is olyan sokat szenvedtek szabadságuk megszerzéséért, akár csak a magyarok. Voltak idők, amikor a magyarokkal együtt harcoltak a törökök ellen. A szerbek igen szép jellemvonása a nagy vendégszeretet is. Ősi szokásaikhoz igen erősen ragaszkodnak, hős elődeiket büszkén emlegetik és szép énekekben örökítik meg. Ősi társadalmi szervezetükből a mai napig is sokat megtartottak. Valamikor egész társadalmi szervezetük a családon épült fel. A szerb alapjában véve éppen olyan fékezhetetlen természetű, lobbanékony nép, mint a magyar. Szenvedélyesen tud szeretni is, gyűlölni is. Szereti a vigalmakat is. A kitarató munkának a szerbek sem éppen barátjai, de hiszen ők is hosszú századokon át pásztornép voltak. Szeretik a szerbek a könnyű életet, a cifrázkodást. Viseletük rendkívül színes. Asszonyaik mindent magukra raknak, ami szíves, finom és drága. Arany, selyem és bársonyból, színes gyöngyökből áll a szerb asszonyok, leányok ruházata. Legkedvesebb foglalkozásuk ma is az állattenyésztés. A földművelésbe is belezottak, sokkal inkább, mint az oláhok. Mivel hazánkban csaknem kivétel nélkül síkságon élnek, igen jó lótenyésztők. Általában elég módos nép, noha a rendkívül

kövér, jó földeken sokkal többre is vihetnék, ha valamivel jobban megfognák a dolog végét. A szerbek szívesen foglalkoznak kereskedelemmel, különösen sertéskereskedelemmel. Kereskedelemmel foglalkozó szerbek régebben elszármaztak az ország más részeibe is, sőt Kecskemét, Budapest környékén is sokan laktak. Ezek közül igen sokan elmagyarosodtak. Régebben igen szívesen olvadtak be a magyar népbe és nem egy kiváló magyar szerb származású. Hazánk pár évtized előtt még igen szíves, jó viszonyban élt Szerbiával, csak az oroszok izgatásai támasztották ellenünk a különben megszelídült szerb népet. 1848-ban is izgatásra keltek föl ellenünk a hazai szerbek.

A szerbek a görögkeleti vallást követik. Igen vallásos, bár szintén babonás nép. Műveltségük sem áll nagyon magas fokon, bár az oláhoknál jóval műveltebbek. Bácskában és Baranyában a szerbekkel rokon, de katolikus délszlávok, *bunjevácok* és *sokácok* élnek.

A Magyarország területén lakó más népek már sokkal kisebb számban élnek nálunk, mint az eddig említettek. Szláv eredetűek még a hazai népek közül a vendek, bolgárok, lengyelek, horvátok. A *vendek* a Mura mentén, Vas és Zala megyékben élnek. Nem sokan vannak. Igen derék, iparkodó, szorgalmas nép, amely gyengén termő földjét igen jól műveli meg és így elég vagyonos. A *bolgárok* a Délvidéken élnek néhány községben, ezenkívül pedig az országban mindenféle szétszórtan; mint szorgalmas kertészek ismeretesek. A *lengyelek* Árva és Szepes megyékben élnek, de kevesen vannak. Van még ezeken kívül Magyarországon nem egészen 200 ezer *horvát* is.

Az egész országban ismeretesek a mindenfelé kóborló sátoros *cigányok*. A cigányok egy része már letelepült és mint vályogvető, muzsikus, vagy kovács keresi meg kényerét. Ők Fáraó népétől származtatják magukat, de bizony kisült róluk, hogy éppen nem származnak ilyen jó családból, hanem Indiából kivándorolt alsóbbrendű nép, amely lassan elterjedt egész Európában. A cigányokat mindenki ismeri nem éppen előnyös oldalairól. Mindenre inkább hajlandók, mint a munkára.

Hazánk társországa volt *Horvátország*. Horvátország lakosságának több, mint $\frac{8}{10}$ része horvát, $\frac{1}{4}$ része meg szerb. A *horvátok* szintén szláv népek. Horvátország nyugati vidékein ősrégi idők óta élnek, de a keleti részekre csak később

telepedtek be. Ott előbb magyarok laktak. A horvát nép szintén hosszú ideig testvéri egyetértésben élt a magyarsággal és együtt harcoltak a törökök ellen. Vitéz és jó katonák voltak. A szerbekkel rokon délszláv nép, akik sok tekintetben hasonlítanak a szerbekhez. A horvátok, kivétel nélkül katolikusok. Általában zárkózott jellemű, de vendéglátó, a kitartó munkát nem nagyon szerető nép. Így azután kissé elmaradott, de a szerbeknél jóval műveltebb. Nagybőrére földműveléssel foglalkoznak. A Karszt kopár hegyvidékein bizony nehezen tudnak megélni s így nagyon szegények. A gazdagabb síkságokon már jobbmódúak. A földművelés mellett a hegyvidékeken az állattenyésztés a kedvelt foglalkozásuk. Különösen a kecsketenyésztést üzték már ősidők óta, s így azután alaposan tönkre is tették erdeiket. De még mindig bőven van erdejük, a híres szlavóniai tölgyesek. Itt nagyon sok erdőmunkát végeznek. Ippal, kereskedelemmel már nehezebben barátkoznak meg. Népviseletük éppen olyan színes és tarka, akár a szerbeké. A horvátoknak saját műveltségük van, de ők is igen sokat tanultak a magyar nemzetől.

Fiume, a magyar tengerpart, mint külön test tartozott az országhoz. Legnagyobbrészt *olaszok* lakták.

Mint egészen külön népről kell megemlékeznünk a *zsidók*-ról, akik bár csak külön vallásnak mondják magukat, a valóságban mégis külön faj. Keleti származású nép, s ezért az összes többi népektől különbözik lelki tulajdonságaiban. A testi munka helyett szívesebben választja a kereskedelmet. Magyarországon 900 egynéhány ezer, Horvátországban 21 ezer zsidó volt a háború előtt.

Áttekintve hazánk összes népeit, be kell látnunk, hogy bizony tarkanyelvű ország volt a mi hazánk. Szinte alig tudtunk a végére érni népei előszámlálásának. De hát ezen nem is kell csodálkoznunk, ha hazánk történelmét ismerjük. Így van ez másutt is mindenütt Európában, ahol a török valamikor megüledett. Hazánktól keletre még tarkább az országok néprajza.

No, de most már nincsen mit panaszkodnunk. A békekötés alaposan segített rajtunk. Megszabadítottak bennünket jóformán az utolsó szálíg az idegennyelvű népektől, de mindjárt úgy, hogy elvitték tőlünk a magyarságnak egy jókora részét is.

Hazánk lakosságának ma kereken $\frac{9}{10}$ része tiszta magyar anyanyelvű. $\frac{1}{20}$ rész jut a németségre, nem egészen $\frac{1}{50}$ része

a tótságra. Így ma *a megcsönkített Magyarország a leegységesebb nyelvű állam Európában.* Szomorú dicsőség és még szomorúbb vigasztalás ez. Nem kevesebbe került ezt elérnünk, mint a magyar föld $\frac{2}{3}$ részébe! A felsorolt népeken kívül alig van más idegennyelvű nép az országban. Nekünk tehát most nincsenek nemzetiségeink, de mint egy nem régen elhalt nagy magyar tudós mondotta: *„Mint hosszú, véres uszályt hordozzák fonákul szabott új köntösükön a szomszéd államok azt a negyedfél millió megtépett, hontalanná tett magyart, akit mohó megfontolatlansággal magukhoz kapcsoltak”.*

Csonka-Magyarországon most csupán az Alföld keleti széle felé élnek néhány községben kis számban *oláhok*. Békésben *tótok*, Budapest körül és a Dunántúl itt-ott *svábok* és *tótok*.

Ez a nyelvében annyira tarka ország még népe vallásában sem volt egységes, hanem éppen olyan tarka. Amint be van ékelve a magyar föld 3 nagy népcsalád közé, úgy vallási szempontból is ilyen a magyar nép helyzete. Tőlünk nyugatra katolikus, északra protestáns, keletre meg görögkeleti vallású népek laknak. A magyar föld lakossága is e között a három vallás között oszlik meg.

A magyar birodalom lakosságának kereken fele (49.3%) róm. kath. vallású, 1.1%-a gör.-kath., 14.3% ref., 7.1% evangélikus, 12.8% gör.-keleti, 5% zsidó vallású volt. A római katolikusok az ország nyugati részében vannak a legnagyobb túlsúlyban, a görög katolikusok az ország északkeleti tájain laknak a legtöbben, a reformátusok az Alföldön élnek a leg-sűrűbben, az evangélikusok az Északnyugati-Felvidéken, Erdélyben és Nyugat-Magyarországon, a görögkeletiek a Délvidéken és Erdélyben, a zsidók pedig különösen az Északkeleti-Felvidéken és Budapesten vannak nagy számban. A magyarok legnagyobbbrészt római katolikusok és reformátusok, a németek katolikusok és evangélikusok, a tótok ugyancsak, az oláhok görögkeletiek és görögkatolikusok, a szerbek görögkeletiek. Hazánk történetében meglehetősen sok zivatart okozott az, hogy népei még vallás tekintetében is ilyen sokféle vannak széttagolva. Mindamellett meg kell állapítanunk, hogy maguk a különféle vallásúak nálunk aránylag sohasem állottak egymással olyan heves vallási harcokban, mint más európai államokban, A magyar népnek természetében van a vallási türelmesség és mások vallásos meg-

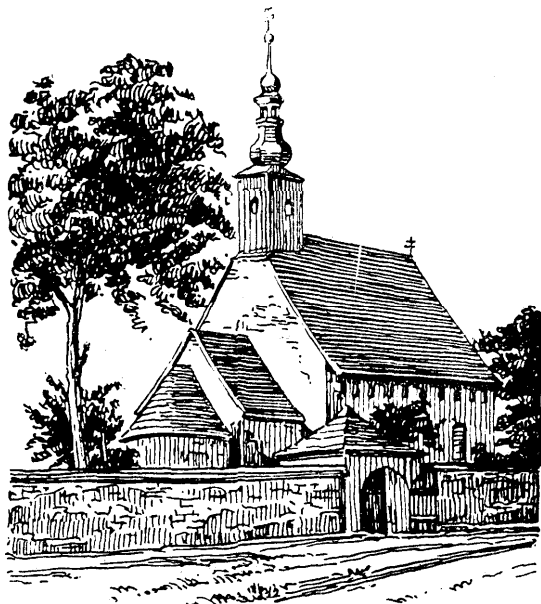
győződésének tisztelete. Amióta hazánkban kimondták a, vallásегyenlőséget, azóta nem is gyöngítette az államot a vallási tarkaság, de az igaz, hogy az egy vallás keretébe tartozó népeknek sokkal kevesebb nehézséggel kellett megküzdeniök. Rendkívüli helyzetben van hazánk a zsidóság túlságos magas arányszáma miatt, s ez már sok belső politikai zavart és gazdasági bajt okozott. Nem a hazai, már megtelepedett és a nemzethez érzésben is közelebb jutott zsidóság okozta ezeket a bajokat, hanem az az újabb és újabb beözönlés, amely a háború előtt és alatt állandó volt Galícia felől. Így hazánkban a zsidóság számbeli növekedése és *a földbirtoknak zsidó kézre való jutása* igen gyorsan ment előre. Hazánkban 1787-ben még mindössze csak 80 egynéhány ezer zsidó élt (Erdélyt ekkor még nem számítva), 1825-ben már 185 ezer, 1850-ben 340 ezer, 1869-ben már 542 ezer, 1910-ben pedig már majdnem egy millió. Ugyanilyen gyorsan jutott a kezükre a birtok is. 1918-ban már csak a kis- és középbirtokokban több mint 60 ezer hold volt a kezükön.

Miért volt mindez a sok bajunk- Helyzetünk miatt! Nézzünk csak reá Európa térképére. Mindjárt szemünkbe fog tűnni, hogy a művelt országok közül mi vagyunk a legkeletibb fekvésű. így elsősorban minket ért kelet felől minden csapás. A keleti néphordáknak mindig mi akadunk legelőször az útjukba. Azt mondhatjuk tehát, hogy Istentől megáldott földű ország, de a sorstól sújtott nemzet vagyunk itt Európa keletén.

VII. A MAGYAR NEMZET MŰVELTSÉGE.

Áttekintettük mindazt a munkát, amelyet a magyar földműves, iparos, kereskedő, bányász végez és végzett a magyar földön. Láttuk, hogy milyen tömérdék munkát fektetett bele már ez a nemzet a maga földjébe, s hogy milyen tömérdék nehézséget kellett legyőznie, hogy ebből a sokszór elpusztított földből virágzó, termékeny és népét jól eltartó országot varázsoljon elő. A magyar nemzet műveltségét már az is elárulja, hogy földje jól rendben tartott, mívelt táj és össze sem lehet hasonlítani a tőlünk keletre lakó műveletlen nemzetek elhanyagolt földjével. Megismerkedtünk a nemzetet alkotó népekkel is, s láttuk, hogy milyen erősen különböző népek éltek együtt a magyar földön. Mégis helytelenül járnánk el és nem is ismernénk meg iga-

zán a magyar föld életét, ha csupán csak azt vizsgálánk, hogy mit lehet termelni, hogyan lehet a terményekkel kereskedni. Mert ezeken az anyagi munkákon kívül van a nemzetnek még egy másik feladata is; az anyagi műveltségen kívül *szellemi műveltség* is van. Csak az olyan ország népe boldogul, ahol az anyagi műveltségen kívül a szellemi mű-

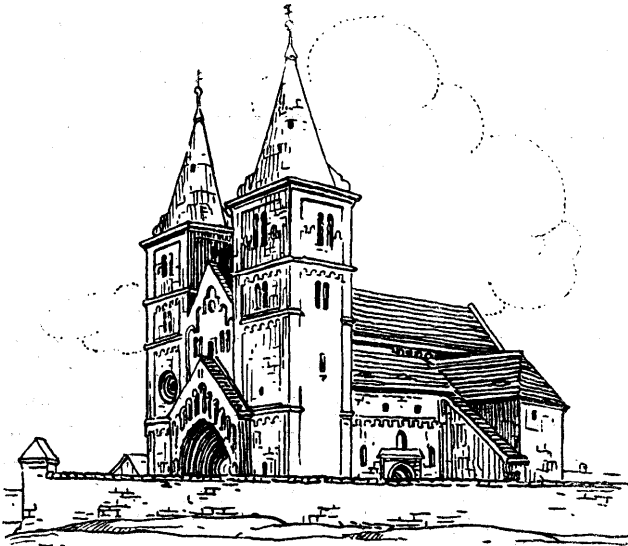
Árpádkori templom Zsolnán.

veltséget sem hanyagolja el a nemzet. Sőt a gazdasági élet sem nélkülözheti a tudomány eredményeit. A tudomány mint világító fáklya jár a nemzet előtt, utat mutat a nemzetnek a népek nagy gazdasági versenyében.

Ellenségeink minduntalan ázsiai barbárságot hánynak szemünkre, pedig *egy népnél sem vagyunk alábbvalóak*. A magyar műveltségnek dicső múltja van. Voltak idők, amikor a magyar műveltség lépést tartott Európa legműveltebb népeinek műveltségével. *Nagy Lajos, Mátyás király* Magyarországá méltó helyet töltött be az európai művelt államok sorában. De hát jött a tatár, ránk özönlött a török mindent

elsőprő ereje. Nekünk kellett a hátunkat tartani azért a művelt Európáért, amely most így fizetett az őt megvédek mező magyar nemzetnek.

Az újabb történelmi kutatások már bebizonyították, hogy az Ázsiából bevándorló magyarság sem volt barbár horda, hanem olyan szervezett nép, amelynek éppen szervezettségében és fejlett haditudományában volt az az ereje, amelynek Európa nemzetei alig tudtak ellentállani. A hadi

A jaki templom a XIII. századból.

tudományon kívül az ősmagyarok gazdasági műveltsége is számottevő volt; hiszen több gazdasági növényvel is mi ismertettük meg Európát. *Szent István* politikai bölcsesége olyan államot teremtett itt, amelynek akkor nem volt párja Európában.

Az *Árpádok* Magyarországá Európa vezető hatalmas? sága volt. *Kálmán királyunk* bölcs törvényeire, továbbá az *arany bullára* büszkék lehetünk. *Mátyás király* dicsőséges uralma alatt olyan magas fokon állott a magyar műveltség, mint Olaszországot kivéve sehol másutt Európában. Ter-

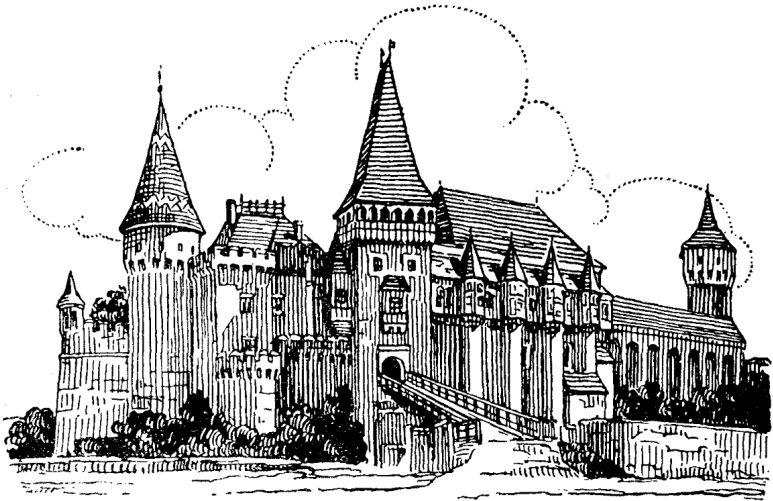
mészetiesen nem szabad arra gondolnunk, hogy ez a magasabb műveltség az egész népet áthatotta. A műveltség akkor még nagyon szűk körre szorítkozott.

A nyugati népek kardja sohasem tudta addig a magyar nemzetet legyőzni, amíg egy testvérnemzet meg nem győngítette a magyart. A török volt az a nemzet, amely földre tiport bennünket, megsemmisítette a magyar műveltséget. Azóta sem tudtunk sebeinkből kiépülni, mert azután meg a művelt nyugati szomszédokkal szemben kellett állandóan a kezünkben tartani a magyar kardot.

A magyar műveltség eredete több gyökérből táplálkozott. Ázsiából a pásztornépek műveltségét hozták magukkal a honfoglaló ősök. Ez a műveltség azután itt a nyugati népek kultúrájával keveredett, amikor a nemzet megkeresztelkedett. A kereszténység felvételével a magyarság a nyugati műveltség és nem a sokkal alacsonyabbfokú keleti kereszténység mellé állott. Ez is Szent István rendkívüli bölcsességét bizonyítja. Nem lehet letagadni, hogy igen sokat tanultunk a nyugateurópai népektől. Ez természetes is, mert minden művelt nép tanul a másiktól és nincsen egyetlen olyan nemzet sem Európában, amelynek műveltségében ne volnának idegen elemek. Mi a honfoglalás után a térítő szláv papoktól, azután az olaszoktól, később a németektől tömredék sokat tanultunk. De a németek kivételével nincsen a magyar földön egyetlen olyan nép sem, amelytől tanulnunk lehetett volna, mert a magyar nép mindegyiknél műveltebb. Sajnos, az ősi magyar műveltségnek nagyon kevés emléke maradt fenn, az új műveltség majdnem teljesen megsemmisítette az ősit.

A magyar *iskoláknak* tisztos múltjuk van. A kereszténységre való áttérés után a papság állította fel az első iskolákat a kolostorokban, káptalanokban. Nemsokára városi iskolák is keletkeztek, s tudjuk, hogy már a középkorban is 79 városban terjesztették az iskolák a műveltséget. Nagyon természetes, hogy a műveltség csak akkor terjedhetett el szélesebb néprétegek között, amikor már nemcsak a kiváltságosak, hanem a népiskolákban a nép alsóbb rétegeinek iskoláztatásáról is gondoskodhattak. *Mária Terézia* volt az a magyar uralkodó, aki a nép iskoláztatására nagy gondot kezdett fordítani. A középfokú iskolákért legelőször *Pázmány Péter*, a nagy bíboros érsek hozott nagy áldozatokat. Az ő fellépése nyomán a protestánsok és a katolikusok

egymással versengve állítják fel iskoláikat. A *magyar egyetemeknek* és főiskoláknak szintén ősi múltjuk van. Veszprémben már az Árpádok alatt is működött egy ősi főiskola. Ezt követték a pécsi, óbudai, pozsonyi egyetemek. A szomorú történelmi múlt zavarai között ezek nem voltak hosszú életűek. Végre Pázmány Péter megalapította 1635-ben a nagyszombati egyetemet. Ez az egyetem a mai egyetemünk alapja. Mindezeket azért kellett elmondanunk, hogy belásuk, hogy a magyar nemzet mindenkor meghozta azt az

Vajdahunyad lovgyára a XV. századból.

áldozatot a műveltségért, ami szomorú sorsa mellett kitelhetett tőle.

A műveltség kezdete az *írni és olvasni tudás*. Ezt minden derék állampolgárnak már csak a saját jól felfogott érdekében is meg kell szereznie. Ezt az elemi műveltséget az ország kerekén 17 ezer népiskolájában minden törekvő ember megszerezhetette. A háború előtt hazánkban összesen 2-8 millió gyermek tanult az elemi iskolákban, Horvátországban pedig 280 ezer. 1868 óta törvény is kötelezi a népet az iskolák látogatására. Sajnos, mégis megesezt, hogy igen sok gyermek iskoláztatás nélkül nőtt fel. Ennek azután igen sok oka volt, de következményei is nagyon szomorúak voltak. Egyes helyeken a nagyon szegény nép mielőbb mun-

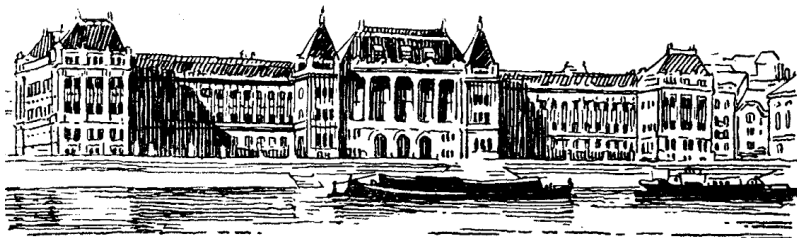
kára fogta a még iskolába való gyermeket, másutt meg, különösen az Alföld tanyai világában, lehetetlen volt a gyermeket iskolába küldeni, olyan távol esett az iskola és télen, sárban olyan járhatatlanok a tanyai utak. A hegyvidékek műveletlen népének viszont nagyon nehezen lehetett megmagyarázni az iskoláztatás hasznát. Sok helyen meg azért is húzódoztak nemzetiségeink az iskoláztatástól, mivel lelketlen izgatók hatása alatt féltették gyermekeiket az elmagyarosítástól. A magyar nemzetnek tömérdek baja volt az iskoláztatás miatt a felizgatott és elvakított nemzetiségekkel, akik még abba sem akartak beleegyezni, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermekek a magyar nyelvet is megtanulják. Bezzeg a most elszakított magyarságtól nem nagyon kérdezik az elnyomó balkáni népek, hogy milyen nyelven akarja gyermekeit taníttatni. De hát a magyar nemzet mindig lovagias volt, amint azt még ellenségeink is elismerik rólunk. Talán éppen ez is egyik oka annak, hogy olyan nagyon kell most bűnhődnünk.

Az állam minden igyekvése mellett sem tudta elérni, hogy minden polgára megtanuljon legalább írni és olvasni. Még mindig nagyon sok volt hazánkban az írástudatlan. Az ország népességének a háború előtt $\frac{4}{10}$ része még nem tudott sem írni, sem olvasni. Bizony tagadhatatlan, hogy ez nem válik dicsőségünkre, de nem lehet azt sem elhallgatni, hogy éppen a háború előtti évtizedekben hatalmasan előre jutottunk a műveltségben is. Azután meg ha a még iskolába nem járó gyermekeket is leszámítjuk, azt találjuk, hogy a népnek éppen $\frac{2}{3}$ része tudott írni és olvasni a háború előtt. Az ország legműveltebb részei a Dunántúl, a Kis-Alföld, valamint az Északnyugati-Felvidék nyugati részei, továbbá az Alföld középső területei. A legműveletlenebb vidékek ezzel szemben az Északkeleti-Felvidék és Erdély egyes területei. Különösen ott volt sok írástudatlan, ahol oláhok és rútének laknak többségben. Nagyon műveletlen népek laknak a Karszt-hegység eldugott sziklái között is. Az ország különböző anyanyelvű lakosai sem mind egyenlő műveltségűek. Hazánkban mindenkor a németek és a magyarok voltak a legműveltebbek. A németek kissé meg is előzik a magyarokat az írni és olvasni tudók arányában. Ennek nem az az oka, mintha a magyar fajta kevésbé törekedne a művelődésre, mint a német, hanem az, hogy a magyarság szét van szórva az Alföld tanyavilágában, ahol olyan nehezen juthat

a kis magyar gyermek az iskolába. Az alföldi tanyavilág bizony nagy akadálya a magyar faj előhaladásának.

Legműveltelebbek voltak hazánkban a rutének és oláhok. De ezért sem érheti vád a magyar nemzetet, mintha szándékosan nem engedte volna ezeket a népeket haladni; sőt éppen ellenkezőleg, az állam ezeken a vidékeken állította fel a legtöbb állami iskolát. Jobban dédelgette az oláhokat, mint az Alföld színtiszta magyar népét; így remélte, hogy meg tudja nyerni őket hűséges állampolgároknak. Dehát az oláhokat különösen nagyon nehezen lehetett reákapatni az iskolára. A mi oláhjaink mégis sokkal műveltebbek, mint aminők az oláh királyságban lakók voltak.

Így bizony a magyar nemzet műveltsége nem volt egy-

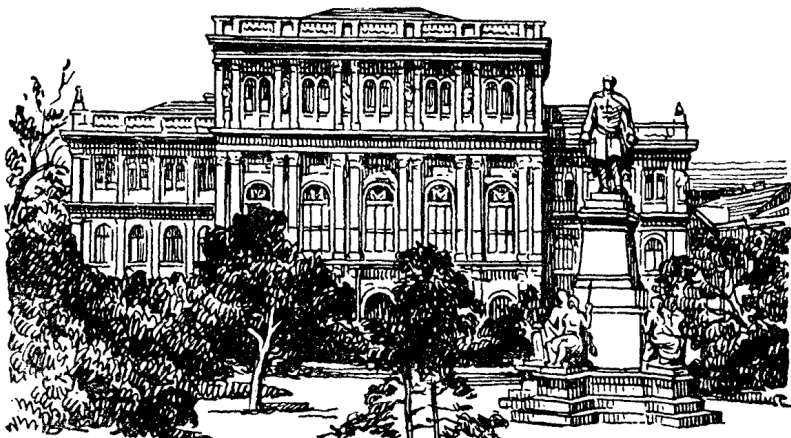
A Műegyetem Budapesten.

séges, a legműveltebbek mellett sok ember nagyon el volt maradva.

Az elemi népiskolák mellett számos más iskola térj esztette a magyar földön a műveltség áldását. Számos gazdasági, ipari, kereskedelmi *szakiskola* igyekezett azon, hogy műveltségben utolérjék a többi európai nemzetet.

Az elemi és szakoktatás mellett a *polgári iskolák* százai neveltek a hazának jó kereskedőnek, iparosnak alkalmas polgárokat. Ezeken felül a magasabb tudást megkívánó, szellemi munkát igénylő pályákra a *középiszkolák* százai ontották a művelt ifjakat. A háború előtt Magyarországon 216, Horvátországban 21 középiskola működött. Így értük el azt a nagyon szép eredményt, hogy hazánkban minden 30. ember elvégezte a középiskolának legalább négy osztályát. Városi lakosságunk így olyan műveltségre tett szert, amellyel megállhatja helyét bármely más nemzet fiai mellett is.

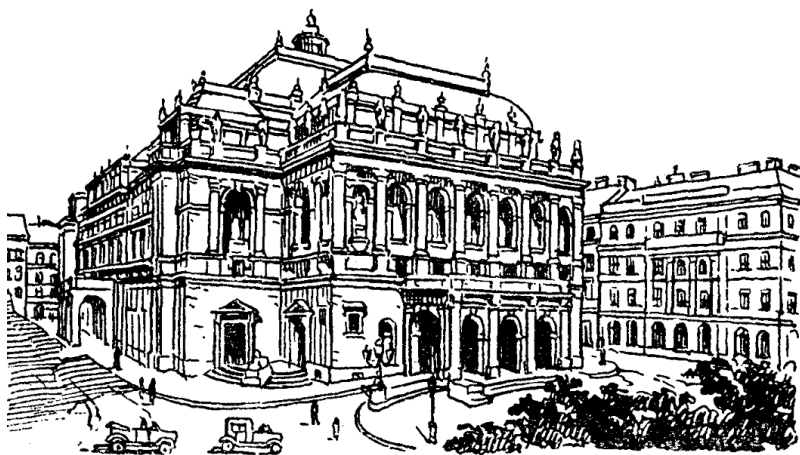
Valóban, a magyar nemzet művelt fiai semmivel sincsenek hátrul a nyugati nemzetek mögött. A nemzet vezető szellemi munkásait a magyar *egyetemek és főiskolák* termelték a nemzetnek. Világhírű tudósaink, művészeink, költőink és feltalálóink, mérnökeink, orvosaink, zenészeink is voltak olyan számban, mint egyetlen más ilyen kisszámú és ilyen sokat szenvedett nemzetnek sem. A magyar nemzet kivette a maga részét az egész emberiség művelődési munkájából. Nem ismeri nemzetét az a magyar, aki nem tudja, hogy az egész világ minden művelt népe tisztelettel és csodálattal említi költőink közül *Petőfi Sándor, Madách*

A Tudományos Akadémia Budapesten.

Imre, Jókai Mór, Arany János nevét. Még legnagyobb ellenségeink is megünnepelték az utóbbi években *Petőfi* és *Jókai* születésének százéves évfordulóját. A legnagyobb magyar festőnek, *Munkácsy Mihálynak*, festményei az egész művelt világnak féltve őrzött drága kincsei. Vannak világhírű magyar tudósaink is. Ilyen volt pl. *Bolyai Farkas* és *Bolyai János*, a számtani tudományok mesterei. Ilyen volt *Semmelweis Ignác*, a világhírű magyar orvos, aki nagyon sok fiatal magyar anyát mentett meg az életnek. Van a magyar nemzetnek néhány olyan felfedező utazója is, akik az ismeretlen világrészeket segítettek feltárni az emberiségnek. Ilyen volt pl. *Kőrösi Csorna Sándor*, aki a magyar nép ősi nyelvét tanulmányozni ment *Ázsia* ismeretlen vidékeire. *Vámbéri Armin* szintén a

magyarság őshazáját kutatva járta Ázsiát. Igaz, hogy nem adtunk annyi világhírű nevet az emberiségnek, mint a német, az angol, a francia, az olasz nemzet, de hát mennyien vagyunk mi hozzájuk képest- Hiszen összesen sincsen több 10-5 millió magyarnál! És nagyon jól tudjuk, hogy amikor a többi boldogabb nemzetek a béke áldásai között tudósokat, művészeket adtak az emberiségnek, mi ugyanakkor hősokeket, az egész Európáért elvérzett hősokeket adtunk az emberiségért. *Európa egyetlen nemzetének sincsen annyi hőse, mint a magyarságnak!* Sem az oláh, sem szerb nem tud annyi dicsőséges nevet Európa elé tárni, mint a magyar nemzet. És még amellet, hogy egyik kezünket a kardon, a mási-

A m. kir. dalszínház Budapesten.

kat az ekeszarván kellett tartanunk, még mindig akadtak magyar férfiak, akik nagyszerű palotákat, templomokat, középületeket tudtak emelni, könyvtárakat szervezni, múzeumokat alapítani, tudományos egyesületeket szervezni. Tudományos egyesületeink élén a *Magyar Tudományos Akadémia áll*, amelyet 1825-ben alapított *gróf Széchenyi István*, aki hálás nemzetétől a legnagyobb magyar nevet érdemelte ki. Magyarország egyetemei mellett az Akadémia tett a legtöbbet a magyar tudományért. Az Akadémia az összes tudományok művelésére alakult társaság. Ezenkívül még számos más tudományos egyesületben dolgoznak a nemzet szellemi munkásai a magyar nemzet boldogulásán. A háború előtt 71 tudományos egyesületben folyt a munka hazánkban. Az

ország fővárosában 15, a vidéki városokban 89 múzeumban voltak összegyűjtve a magyar föld múltjára, néprajzára, gazdasági életére, műveltségére vonatkozó közkincseink. Budapesten 10, a vidéken 78 nagyobb könyvtárban felhalmozott tömérdek könyv tanúskodott a magyar nép műveltségéről.

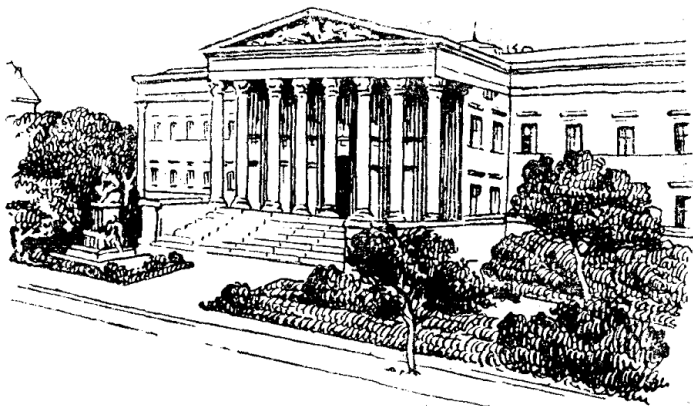
Az ország művelődésének Budapest volt a középpontja. Itt, mint az ország fővárosában, halmozta fel a nemzet a legtöbb tudományos, művészeti kincset. Itt van a legtöbb iskola, itt él a legtöbb tudós, művész. Itt van a legtöbb nyomda, könyvtár, itt jelenik meg a legtöbb könyv, újság. A főváros mellett az utóbbi időkben a vidéki városokban is nagyon sok iskolát állított a nemzet, hogy mindenfelé terjesszék a magyar műveltséget. Az Alföldön — mint már nagyon jól tudjuk — a török hódoltság alatt minden műveltség elpusztult, alig maradt régi múltunknak valamelyes emléke. A török elől a magyar művészek, tudósok is a felvidékekre menekültek. Ezért van azután az, hogy a magyar történelmi múltnak a felvidékeken maradt meg a legtöbb emléke: magas bérceken sasfészek módjára rakott lovagvárak büszke omladékai, gyönyörű paloták, templomok maradványai, néhány híres székesegyház, telve nagybecsű ötvösművészeti remekekkel, amelyek mind a dicsőséges magyar múltnak a hirdetői. Buda, Pozsony, Lőcse, Kassa, Késmárk, Munkács, Nagyvárad, Kolozsvár, Nagyenyed, Brassó, Nagyszeben, Temesvár, Esztergom, Pécs, Székesfehérvár templomai, várai, könyvtárai és egyéb műkincsei beszélnek a magyar múlt műveltségéről.

Minden nép, amely jövőt akar, meg kell hogy becsülje múltjának emlékeit. A múltból kell a nemzetnek tanulnia és erőt merítenie a jövőre. Ezért gyűjtötte össze a nemzet a legtöbb történelmi emléket, természeti és néprajzi kincset az ország fővárosában, a *Magyar Nemzeti Múzeumban*, hogy ott állandóan az egész nemzet okulására szolgáljon. A nemzet múltjának minden emléke megszentelt ereklyéje a nemzetnek. Ha végigtekintünk nemzeti történelmünk összegyűjtött ereklyéin, büszkén állapíthatjuk meg, hogy *nagy múltú nemzet vagyunk*. Vannak Európában nálunk sokkal nagyobb számú, hatalmasabb, szerencsésebb sorsú nemzetek, de a magyar múlt fényes lapjaival kevés nemzet versenyezhet.

Hazánk jelenlegi műveltsége miatt sincsen szégyelni valónk, pedig milyen tömérdek akadálya van hazánkban a

nép művelésének! Már csak azt a nehézséget sem lehet le-
kicsinyelnünk, hogy nem vagyunk egynyelvű nemzet. Így a
népművelés mindig nagy nehézségekbe ütközött. Az *állam*
nyelvét is igen sokan nem beszélték, nem tanulták meg, vagy
nem akarták beszélni. Az ország kerekén 21 millió lakosából
10 millió volt a magyar anyanyelvű, a magyar nyelvet pedig
összesen 2 millió ember beszélte a nemzetiségek közül, tehát
kerekén 12 millió ember tudott magyarul. Bizony nagyon
kevés ez, s egy ilyen kis számú népnek nagyon nehéz olyan
műveltnek lennie, mint egy nagy népnek.

A magyar társadalom mégis igen nagy gondot fordított
a népművelésre az iskolán kívül is. Erre szolgálnak a külön-

A Magyar Nemzeti Múzeum Budapesten.

féle *népművelő egyesületek, népkönyvtárak, tanfolyamok.*
Végtelen nagy fontossága van ennek az *iskolán kívüli népművelésnek*, hiszen vannak országok, amelyeket az iskolán-
kívüli népművelés tett gazdaggá és boldoggá, pl. Dánia.
Minden erőfeszítés mellett sem tudott a magyar nemzet még
eddig a műveltség olyan magas fokára eljutni, mint a
nyugateurópai nemzetek, s így még igen sok tennivalónk
van a népművelés terén.

A gyászos emlékü Trianonban ott veszett a magyar föld
gazdasági egysége, s ha nem vigyáz a nemzet, igen könnyen
ott veszhet a magyar műveltség is. Koldusszegény országgá
tettek bennünket, rendkívüli erőfeszítésbe kerül tehát a
nemzetnek műveltsége fenntartása. A határokon túl rekedt
magyarság műveltségét meg a megszálló műveletlen népek

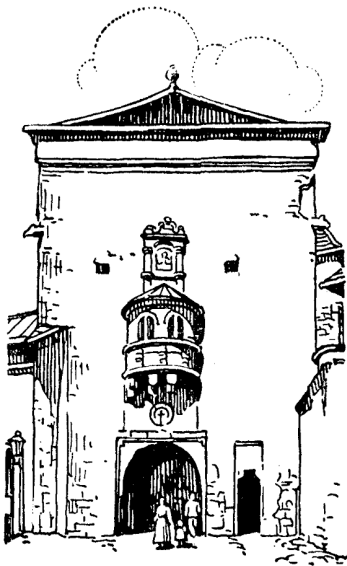
fojtogatják minden eszközzel. Mindamellet nem kell és nem szabad kétségbeesnünk, hiszen a földet, a vizet, az or-

Régi harangtorony Késmárkon.

szágot könnyen darabokra oszt-hatják, de a gow dolatot, az egyse-ges magyar mw veltséget a tért képbe rajzolt ha-tárokkal feldara-bolni nem lehet. Elvették a leg-nagyobb áldoza-tokkal felállított iskoláit. Már szám-

szerűleg is megdöbentöek a békekötésben elszenvedett kul-turális veszteségeink. Elveszítettünk 1474 óvodát, 11.349 elemi népiskolát, 417 gazda-sági ismétlő- és tanonciskolát, 287 polgári iskolát, 102 gimnáziumot, 11 reáliskolát, 24 leányközépiskolát, 5 óvónő-képzőt, 57 tanítóképzőt, 33 kereskedelmi iskolát, 24 pap-η öveidét, 4 jogakadémiát; ezenkívül menekülnie kellett 2 magyar egyetemnek. Irtóza-tos veszteségek ezek, nálunk jóval erősebb népeknek is bele kellene pusztulniok. De a tör-hetetlen magyar élniakarás ezekkel a szörnyű vesztesé-gekkel is megküzdött, sőt a megmaradt iskolák mellé még újabbakat is alapított az ál-lam. Kimondhatatlan erővel küzd most a magyar nemzet műveltsége fenntartásáért, mert nagyon jól tudja, hogy

Körmöcbánya várkapuja.

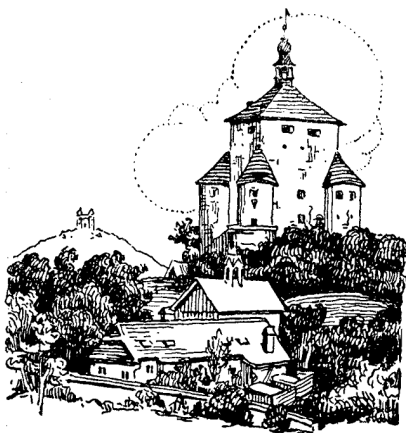
ha a műveltségben is letipornak bennünket ellenségeink, ez a nemzet igazi és végleges halálát jelentené. Ezért nemcsak

az állami hatalom, hanem a magyar társadalom legjava is mindent elkövet a magyar nép műveltségének emeléséért. Egyesek és egyesületek, szövetségek járnák a falvakat, szervezik a magyar falu népét, terjesztik a tudást, mert nagyon jól tudja ma minden világos fejű ember, hogy elnyomottságunkban egyetlen fegyver a tudás, az elnyomó műveletlenebb néppel szemben való műveltségbeni fölényünk. Természetes, hogy ami elveszett, azt pótolni sohasem lehet. A magyar műveltségnek éppen Erdélyben, a Felvidéken volt a legtöbb emléke. A megszálló népek kegyetlen dühvel

Régi ház udvara Lőcsén.

mentek neki itt mindennek, ami magyar s elpusztították szobrainkat, emlékeinket, hogy még nyoma se maradjon annak, hogy ott valamikor magyar műveltség virágzott. Elhordták és fölégették a megszállott területek könyvtárait is, hogy az uralmuk alá került magyarsággal elfeledtessék a magyar szót is.

A Leányvár Selmecebányán.

És mégsem kell kétségbeesnünk! A magyar fajtának megvan az a tulajdonsága, hogyha jól megy dolga, könnyen elernyed, de ha a sors kemény csapásokkal sújtja, felébred benne a ma-

gyar dac, a magyar „csak azért is” és nem

hagyja magát a földre tiporni. *A magyar szellemi munkások éppen úgy, mint a magyar gazda, iparos, meg fogják tenni azt, amit nemzetüknek sorsa megkíván tőlük ezekben a súlyos időkben.*

VIII. A MAGYAR NEMZET ÉLETE.

Amint az orvos a súlyos beteg szívdobogását hallgatja, vájjon megél-e, vagy az örök enyészetnek kell-e átadnia, úgy tegyük reá mi is fülünket a nemzet szívére, s hallgassuk meg, léleketünket visszafojtva, vájjon nem halkul-e a nemzet szívverése. Mert a magyar nemzet súlyos betegen fekszik és csak a jó Isten a megmondhatója, hogy vájjon megélhetne olyan rettenetes vérvesztés után, mint a világháború volt, s a súlyos betegen még ugyanakkor végrehajtott kegyetlen megcsonkítás után. Amint a jó orvos kikérdezi betegét az előző betegségei felől is, úgy mi is kérdezzük meg a nemzetet előző bajairól is.

A csupa idegen népek közé kivetett magyarság a kunok, bessenyők és kazárok beolvasztásán kívül sohasem tudott új rokonvért felvenni magába. Ezeket új hazájában való elhelyezkedése utáni első századokban olvasztotta be. Ezután már mindig csak a saját erejére támaszkodhatott. És közben rettenetes vérvesztéseket szenvedett el. Tatárjárás, törökpusztítás, idegen népek beözönlése egyre sorvasztotta a nemzet erejét. Mielőtt ezek a csapások bekövetkeztek volna, Magyarország kiváló helyet foglalt el az európai nemzetek sorában. De azután a nemzet fiainak százezreit hurcolták el fogságba, máskor meg dögvész tizedelte meg az Ország lakosságát. Minduntalan kívülről jött, de korántsem magyar népekkel kellett pótolni az elpusztult emberanyagot. Így míg a magyar fajnak csak természetes szaporodással lehetett pótolni a maga erejét, addig idegennyelvű népeink kívülről is folytonosan pótláshoz jutottak. Emellett voltak olyan nemzetiségeink, amelyek gyorsabban szaporodtak, mint a magyar faj. A magyarság aránya mégis állandóan emelkedőben volt, ami annak köszönhető, hogy a magyar műveltség sok idegenajkú polgárt nyert meg a magyarságnak. 1880-ban az ország lakosságának még csak 46%-a volt magyar anyanyelvű, de 1910-ben már 544%-a (Horvát-Ország nélkül).

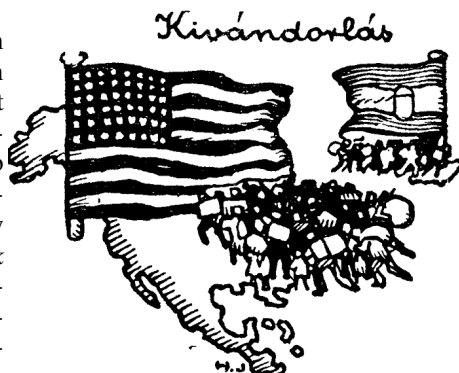
Az *elmagyarosodás* folyamata tehát megindult, noha a magyarság semmi erőszakos eszközt nem vett igénybe, jól-lehet nagyon lassan ment előre az elmagyarosodás.

A háború előtti évtizedben a legerősebben *szaporodott* az ország népe az Északkeleti-, az Északnyugati-Felvidéken meg az Alföld közepe táján. De már ezután észre lehetett venni, hogy az ország népe szaporodása kissé ellanyhult, mivel a kivándorlás már igen erősen kezdte ki a népet. Tömegesen ment a nép Amerikába, mintha bizony ott kevés sebb munkából is meg lehetett volna élniök.

Igaz, hogy a *megélhetési viszonyok* már a háború előtt is mindinkább súlyosabbakká váltak idehaza. Így azután nem csodálható, hogy igen sokan vándorbotot fogtak és az idegenben keresték a jobb megélhetés lehetőségeit. Különösen nagy számban vándoroltak ki a tótok Amerikába; de az Alföld színmagyar népét is erősen vonzotta Amerika. A rutének is tömegesen mentek ki oda. A kivándoroltak közül csak kevesen tértek vissza elhagyott hazájukba, legnagyobb részük örökre elveszett a hazára nézve.

A *családalapításnak* is nagy nehézségei voltak már a háború előtt is. A nők száma felül is múlta a férfiak számát, 1000 férfira 1015 nő jutott. Nyugat-Európa egyes államaiban azonban még magasabb volt a nők aránya. Különösen ott voltak a nők a legnagyobb túlsúlyban, ahol a legnagyobb volt a kivándorlás, mert az életerős férfiak vándoroltak ki a legnagyobb számban.

A magyar nemzet inkább a szpora népek közé tartozott, ha a nyugateurópai népekkel hasonlítjuk össze. A születések aránya elég magas. Egy szörnyű baj pusztította mégis a nemzet életerejét, a *gyermekes rendkívül nagy halandósága*. Csak Oroszországban és a balkáni államokban nagyobb

1905–1913. évek folyamán a megeseonkított Magyarorszáé területéről kivándorolt Amerikába 213.000 és visszavándorolt onnét 58.302 magyar.

a gyermekek halandósága, mint Magyarországon. Hiába tagadnók le, ez bizony népünk tudatlanságának szomorú következménye. Aránylag nagyon kevesen érik el, vagy élik keresztül hazánkban a munkabíró kort (15—60 év). A népet tehát tekintélyes száma mellett is nagyon keveset tud dol-

**SZÜLETÉSEK, HALÁLOZÁS, ÉS
TERMÉSZETES SZAPORODÁS**

Egész Magyarországon a háború kitörése előtt és annak tartama alatt. (A háború által okozott halálozások nélkül.)

	Éve született	Halálozás	Természetes szaporodás
1906—10 átlag	648 603	444 548	— 204 055
1913	640 566	432 928	— 207 638
1914	648 865	439 924	— 208 941
1915	445 426	474 972	— 29 545
1916	314 016	391 820	— 77 804
1917	297 024	384 628	— 87 604
1918	253 626	435 618	— 181 992

pünköt kezdte ki annyira az erkölcsök romlása, nyugateurópai nemzeteket. A családi életet a magyar nép általában még igen sokra becsülte. A megfelelő korban lévő népességnek jóval több mint fele (64%-a) házasságban élt. Angliában, Belgiumban még fele sem él a népnek családi életet. Népünk józan erkölcsain kívül az is egyik oka

gozni; a korai halálozások miatt valósággal elvérzett a nemzet munkaereje. Csak alig valamivel több, mint a fele volt a népességnek a munkabíró korban (56-5%). A javuló közegészségügyi viszonyok azonban már lassan mutatkozni kezdtek és az életkor kissé emelkedőben volt. A valamikor rettenetesen járványokat, mint a kolerát, himlőt stb. már leküzdöttük. A nemzet életerejét kiszívó gyermekbetegségeket és a szörnyen pusztító népbetegségeket, mint a nemzeti betegségek és a tüdővész, még mindig nem tudtuk leküzdeni, mert ehhez nem elégséges az orvosok minden tudása, ha magát a népet nem lehet eléggé felvilágosítani.

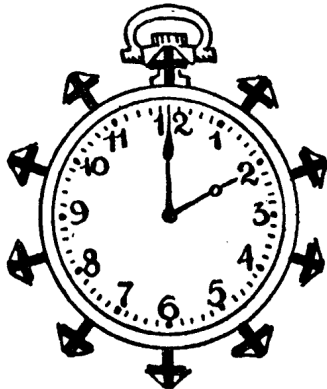
A magyar nemzet javára legyen mondva, né-

ennek, hogy a magyar nép rosok romlottabb erkölcsűben éltek családi kötelékben.

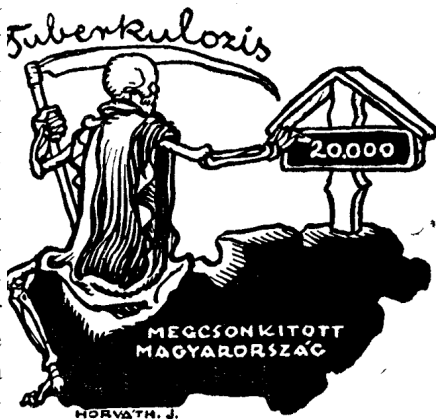
Amint láthatjuk, bizony már a háború előtt is sokféle betegsége volt a magyar nemzetnek, hogy gazdasági és politikai bajairól ne is szóljunk. Csak egyet említsünk még meg. A nemzetet fenntartó elem egészen 1848-ig a *magyar nemesség* volt. 1848-ban terjesztették ki a politikai jogokat a nemzet minden tagjára, ekkor szabadították fel a *jobbágyságot*. Az egyéni érvényesülés, a liberalizmus ideje következett hazánkban. Ezt sokan lelkiismeretlenül használták ki a saját vagyonosodásukra. A gyöngébbek védelméről nem gondoskodtak eléggé. A vagyon óriási tömegekben halmozódott föl egyesek kezében, egyes néposztályok pedig teljesen elszegényedtek. A magyar *birtokos osztály* egy része teljes vagyoni romlásba jutott, s így nagy tömegekben tódult a hivatalnoki pályára. Megkezdődött a nagy tőke és a munkásság között. A szocializmus nem hivatott, több nyire idegen fajú vezetők irányítása mellett rohamosan terjedt. Mindez nagymértékben és rohamosan apasztotta a nemzet életerejét. A háború előtt már éles harcban állottak egymással a nemzet egyes

túlnyomó része földművelő. A válevegőjében már sokkal keveseb-

TUBERKULOZISBAN CSONKAMAGYARORSZÁGON

MINDEN 6 PERCEBEN MEGHAL
EGY EMBER

Megcsonkított Magyarországon a 18-32 évesek közül 1922-ben 20.000 lélek halt meg tüdővészben. Ma átlag minden 6 percben egy, s naponta kb. 200 ember hal meg hazánkban tüdővészben.

terjedt. Mindez nagymértékben és rohamosan apasztotta a nemzet életerejét. A háború előtt már éles harcban állottak egymással a nemzet egyes

társadalmi osztályai. Kívülről pedig egyre tornyosultak fejük fölött a sötét viharfellegek. És mi mindezt nem láttuk elég világosan. A nemzet még a legválságosabb pillanatokban sem tudott egységes maradni. Fontosabb volt nekünk a belső harc, mintsem külső ellenségeink és a haza igazi belső ellenségei ellen egységesen felvenni a küzdelmet. Beteljesedett a nemzeten újból a *turáni átok*; így nem csoda, hogy a magyarság tömerdek ellenségei között saját bűneivel megásott sírjába dőlt. Amikor a magyar harcos az egész világot bámulatba ejtő hősiességgel harcolt a világ mind a négy táján, akkor támadtak reánk belső ellenségeink. Elbuktunk és Trianonban felosztottak.

1918. és 1919-ben úgy látszott, hogy meghal a magyar nemzet. Irtózatos veszteségeket szenvedtünk. Ma sem tudjuk pontosan, hogy a háborúban mennyi volt a veszteségünk. Azt azonban bizonyosan tudjuk, hogy *egyetlen faj sem szenvedett olyan hatalmas vérvesztéget, mint a magyar.*

A magyar vitézség, az ősi virtus, mintha mégegyszer meg akarta volna mutatni a világnak, hogy mit tud ez a halálra szánt faj!

Most jött azután a *feldarabolás*, a nagy osztozkodás. A trianoni kést olyan mélyen eresztették be a nemzet testébe, hogy a meghagyott csonka törzs is egészen bizonyosan elvérezzék. A 21 milliós nemzetből nem egészen 8 milliós csonka népet szabtak ki. Elveszett tehát népességünknek majdnem $\frac{2}{3}$ része. Népünk $\frac{1}{5}$ részét Csehország, több mint $\frac{1}{4}$ részét Oláhország, majdnem $\frac{1}{10}$ részét (Horvátország nélkül) meg Szerbia kapta zsákmányul. Az elcsatolt lakosságot sehol sem kérdezték meg, hogy vajjon nem akarna az anya-

1. Felvidékkel	1,072.000
2. Erdélyel	1,664.000
3. Délvidékkel	459.000
4. Nyugaton	26.000
Összesen 3,227.000 magyar lelket vesztettünk el Trianonnal.	

ország hű fia maradni? Csupán csak Sopronban tudtuk ezt elérni, ahol azután csúfos választ kapott Ausztria, amely bár éppen nem volt győző állam, mégis beállott az osztozkodók közé és meg is szerezte hazánk lakosságának majdnem $\frac{1}{50}$

részét.

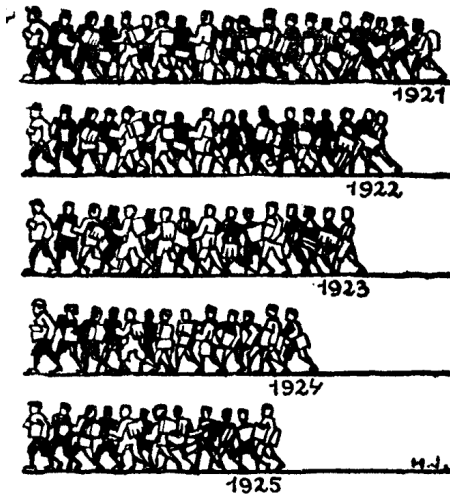
győzők, hogy azért kell hazánkat felosztani, hogy nemzetiségeink egyesülhessenek saját fajtájú népek államaival. Mondani sem kell, hogy ez csupán csak ürtügy volt a rablásra. Először is meg sem kérdezték ezeket a tőlünk elszakított népeket, azután meg nem is saját testvépékkal egyesítették őket, hanem pl. a ruténeket egészen akaratukon kívül a csehekkel.

És ki kérdezte meg azt a 3-3 millió magyart, amelyből több mint egymilliót a cseheknek, 17 milliót az oláhoknak, 0,5 milliót a szerbeknek dobtak oda áldozatul? De hiszen hazánkat nem is lehetett úgy feldarabolni,

hogy a népeket anyanyelvük szerint igazságosan válasszák szét egymástól. A 3,3 millió magyaron kívül elszakítottak még tőlünk majdnem 1-4 millió nagyobbára hűséges németet, 1,8 millió tótot, nem egészen 3 millió oláhot, $\frac{1}{2}$ millió hűséges rutént, és nem egészen $\frac{1}{2}$ millió szerbet. A *testvér Lengyelországnak másfél évszázaddal ezelőtt való csúnya felosztásán kívül nincsen rá példa az egész történelemben, hogy egy mw veit néppel ilyen csúfosan bántak volna el.*

Nagyobb csapás ez a magyar fajra a mohácsi vésznél is, mert a török nem bántotta a meghódított népek nyelvét, nem igyekezett őket magába beolvasztani. A szerteséjjel tépett magyarságot azonban az a veszedelem fenyegeti mindentűt,

TANKÖTELESEK CSÖKKENÉSE

Egész Magyarországon az 1900. népszámlálás és az 1899—1901. évi halálozás szerint kiszámítva a tanköteletek számában a következő csökkenést fogjuk találni:

1921. évben	132.000 főnyi
1922. évben	352.000 főnyi
1923. évben	583.000 főnyi
1924. évben	843.000 főnyi
1925. évben	997.000 főnyi

(az utolsó szám a tanköteletek 40% -a).

hogy a hódítók lassan kiölik belőle faji öntudatát, magyarságát.

Az amúgy is igen kis számú magyarság most annyi felé van szétszaggatva, hogy szinte nehéz előszámolni is. A csonka hazában 7,147.000 magyar él most, tehát az egész magyarságnak kb. $\frac{2}{3}$ része. A többi a megszállt területeken küzd reménytelen küzdelmet magyar voltáért. De szét vagyunk szórva a világba másfelé is. Oroszországban nagyon sok szerencsétlen magyar hadifogoly maradt ott örökre. Amerikában is igen sok magyar vérünk él, számuk már közel járhat az 1 millióhoz. Újabban Braziliába (Dél-Amerika) csábítottak ki igen sok magyart. Az oláhok egyenesen kiüldözik a magyarságot Erdélyből, hogy így a saját fajtájuk túlsúlyát erősítsék és a kiüldözött magyarság földjeihez hozzájussanak. Amióta a magyarságot már alig eresztik be Amerikába, azóta másfelé is megindult fajtánk kivándorlása, így pl. Franciaországban nagyszámú magyar munkás telepedett le. Ezeken kívül nagyszámú magyar él még az osztrákoknak juttatott területeken, valamint Bécsben, továbbá a régi oláh királyságban, Moldvában (a csángók).

A széttépett magyarság itthon maradt része is valósággal fuldoklik a szűk határok között. Megsokasodtak mindazok a bajaink, amelyekkel már a háború előtt is birkóztunk. Nemcsak a háború vérvesztései kiheverhetetlenek,

Az egyke nyomán elpusztul minden.

hanem még egyéb okok is apasztják a magyar népet. A nemzet legjava korábban levő népe állott fegyverben négy hosszú esztendőn át. Így a nép nem szaporodhatott, rengeteg *születés maradt el*. Nemcsak a harctéren pusztult tehát a nemzet, hanem itthon is apadt a népesség. 1915. év tavaszától kezdve már észre lehetett venni, hogy mind kevesebb gyermek született. Azelőtt évente 600 ezer körül volt az egy évben született gyermekek száma, ez a háború végére, 1918-ban, leszállott

253 ezerre. Úgy szokták felvenni, hogy kb. 600 ezer hősi halottat veszített a nemzet, ha tehát ezt is hozzáadjuk az elmaradt születések számához, kb. egy millióval apasztotta az ország népét a háború! Ehhez jött azután végső csapásként a megcsönkítés.

A háború alatt és után elmaradt a házasságkötések legnagyobb része is és alig lehet reá remény, hogy egyhamar javuljon a helyzet. A meg nem született nemzedék éppen olyan súlyos csapás a nemzetre, mint az elpusztult nemzedék. Ami-

kor ennek a meg nem született nemzedéknek el kellene érnie a munkaképesség korát,

akkor fogja a nemzet megérezni, hogy micsoda szörnyű szakadék támadt soraiban. Az 1930-as években nem lesz a magyár nemzetnek munkaképes virága, amely a kimerült, háborút viselt elődöktől átvállalja a nemzeti munkát. Az az ifjúság, amely a háborút élete tavaszán érte meg, megfelelődött. Fiatal férfaink vagy a harctéren maradtak, vagy rokkantként kerültek haza; leányaink nagy része szomorú sorsra kárhoztatva fogja életét leélni. Rokkantjaink olyan szörnyű tömegben szakadtak a munkaképességében szintén legyöngült magyar népre, hogy nem is tudjuk már őket eltartani.

A háború és méginkább az ezt követő felfordulás nélkülvölzései rászabadították a nemzetre a szörnyen pusztító népbetegségeket. Csonka-Magyarországon megdöbbentő pusztítást végez a tüdővész. Még elgondolni is szörnyűség, hogy most minden hatodik percben meghal egy ember tüdővészben! 1919-ben minden 1000 halott közül 154-et a tüdővész döntött a sírba. És még azt is meg kell gondolnunk, hogy ezek a szerencsétlen tüdővészesek rendszerint hosszú éveken át kínlódnak munkaképtelenül, amikor nemcsak, hogy munkaképtelének, hanem az egészségesekeknek kell őket eltartaniok. 1920-ban 143 ezer ember szenvedett kezdődő tüdővészben,

Egész Magyarországnak a születések elmaradásából eredő vesztesége 1915-19-ben 1,491.000 lélek. A munkaképes nemzedék 1939-ben 897.000 emberrel lesz kevesebb.

tehát minden 10.000 lakos közül 154! Bizony, alig lehet végét vetni azon szomorú dolgok elszámolásának, amelyek azt mutatják, hogy *a magyar nemzet életjelenségei nagyon aggasztó tüneteket mutatnak*. Haldoklásnak indulóban van-e a magyar nemzet, vethetné föl ezek után valaki a kérdést-Nagyon nehéz volna erre megfelelni. Még élünk és valóban csak az Isten különös csodája lesz, ha megélünk, mikor jóformán az egész világ összeesküdött elpusztításunkra. Nemcsak fegyverrel lehet egy népet kiirtani a föld színéről, hanem látszólag békés eszközökkel is. Ha t. i. az a nép hagyja magát. Csupán egyben lehet reményünk, hogy mégis megélünk: a magyar faj hihetelen szívósságában, élniakarásában és józanságában. *Az egész magyar történelem arra tanítja a nemzetet, hogy a bajt nem tudjuk megelőzni, de ha már egyszer itt van a baj, a veszedelem, akkor azután ősi magyaros daccal felülkerekedik a nemzetben a „csak azért sem”*. Erre talán még sohasem volt akkora szükségünk, mint a mai szomorú időkben. A magyar faj már elégszer megmutatta, hogy a jég hátán is meg tud élni. Most mégis más időkben élünk, mint valamikor, és a pusztai daccal mire sem megyünk, hanem okossággal kell keresnünk az élet, a nemzeti feltámadás útjait. A magyar földön mindenütt meg lehet élni, s még ez a csonka föld is el tudja tartani népét, de, amint már sokszor mondtuk, csak sokkal több munka árán.

Nézzünk most körül a magyar földön, hogy hogyan és miért élhet meg rajta mindenütt a nép-

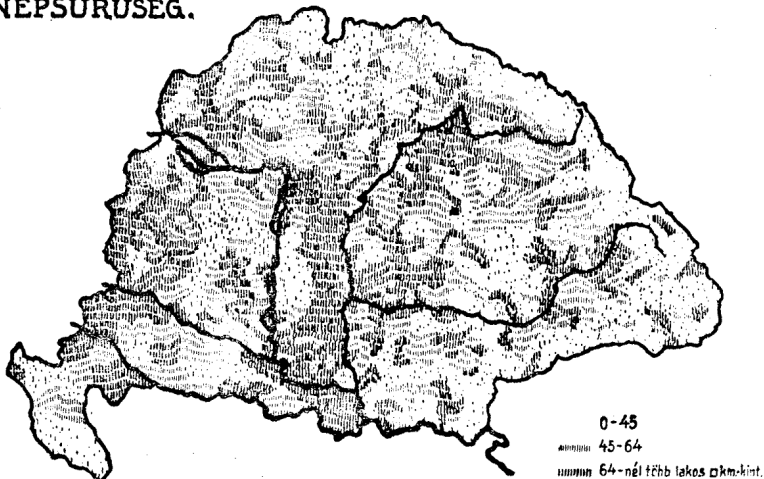
IX. A NÉP ELOSZLÁSA A MAGYAR FÖLDÖN.

1. Miért lehet megélni az ország minden részében?

Vannak népek, amelyek sohasem maradnak egy helyben, hanem nyájaik nyomában kóborognak legelőről legelőre. Az ilyen népeket *nomád népeknek* szokás nevezni. A nomád népek olyan területeken élnek, ahol a száraz éghajlat alatt csak nagyon gyér növésű a fű. A magyar földön mindenütt meg lehet véglegesen telepedni, mert ugyanaz a terület állandóan is el tudja tartani népét. Persze a magyar föld termőereje sem mindenütt egyforma, azért a népeség sem egyenlő sűrűen lakik az ország minden részében.

Ahol a nép csupán abból kell, hogy megéljen, amit saját földje jövedelmez neki, ott kevesebb vagy több nép telep-
szik meg, de általában nem olyan sűrű a népesség, mint ott,
ahol nem tisztára a föld termeléséből él meg, hanem iparral,
kereskedelemmel is tud foglalkozni. Ilyen helyen nagyobb és
sűrűbben lakott városok keletkeznek. A *falu* és a *város*
között éppen az a különbség, hogy a falvak népe a saját föld-
jéből, községe határából él meg, míg a városok határa nem
tud annyit termelni, hogy az a sok nép abból megélhessen.
Városok tehát nem mindenütt keletkezhetnek, hanem csak

NÉPSŰRŰSÉG.

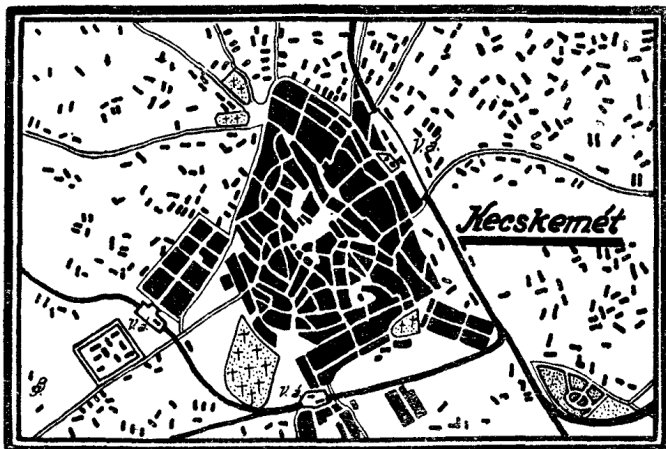

Bélint J.

ott, ahol a föld természete olyan, hogy megengedi az ipar
üzését és a kereskedelmet. Városaink valóban ott keletkez-
tek, ahol a legnagyobb a forgalom, ahol sok nép fordul meg,
akik megvásárolják az iparos és kereskedő áruit; hiszen a
városok iparos és kereskedő népe nemcsak a saját községe,
hanem az egész vidék népéből él meg.

Tudjuk már az előbb elmondottakból, hogy hazánkban
a legnagyobb forgalom ott van, ahol a hegyvidékek és sík-
ságok érintkeznek egymással. Ezt a dombvidéki területet el is
neveztük *vásáröveznek*. Ebben az övezetben vannak hazánk
legnagyobb városai. Ahogy Budapeستől elindulunk észak-
keleti irányban, mindenütt az Alföld peremén találjuk a leg-
jelentékenyebb városainkat. Egymásután következnek Mis-

kolc, Sátoraljaújhely, Ungvár, Munkács, Beregszász, Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyvárada, Arad, Temesvár, végül Versec és Fehértemplom. Ezek az Alföld peremvidékének vásárvárosai. A Dunántúl már nem lehet ilyen pontosan követni a városokat, mert ott a síkság és a dombvidék nincsen olyan nagyon egymásra szorulva és így nincsen közöttük olyan nagy forgalom sem. De mégis nagyjából a síkság peremén van itt is Pécs, Székesfehérvár, Veszprém, a Kis-Alföld peremén Pozsony, Nagyszombat, Vágújhely, Nyitra, Léva, Ipolyság, Esztergom, nyugat felől pedig Kőszeg, Szombathely, Sopron. Ezeknek a városoknak éppen a fekvésükben

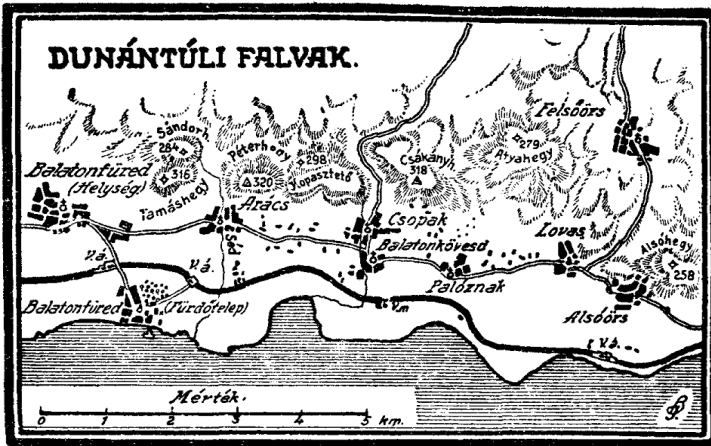
Tanyák Kecskemét körül.

van legnagyobb kincsük, mert megfelelő helyzetük miatt tud bennük olyan sűrűen megélni a nép.

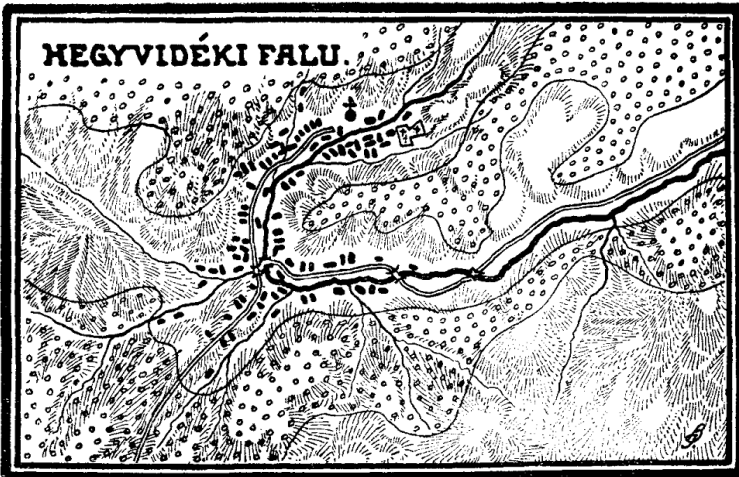
Erdélyben különösen Kolozsvárnak, Tordának, Nagyenyednek, Gyulafehérvárnak, Dévának, Nagyszebennek, Brassónak, Székelyudvarhelynek, Szászrégennek, Besztercenek és Deésnek van ilyen kiválóan forgalmas helyzete.

Mindez azt bizonyítja, hogy *hazánkban a nép nemcsak tisztán a termőföldre van utalva*, hanem kiváló feltételek vannak a városok alapítására is. De még más helyeken is nagy forgalom torlódik össze a föld kiváló tulajdonságainál fogva; így pl. ott, ahol a hegyvidékek bejáratainál összetorlódnak az utak a folyóvölgyek előtt, vagy a hegység hágói előtt. A Kárpátokon átvezető hágók előtt mindenütt forgal-

mas városokat találunk. Nézzünk csak egynéhányat. Az Északnyugati-Felvidéken ilyen helyzete miatt fejlődött forgalmas várossá Trencsén, sőt az összes szépebbégi városok

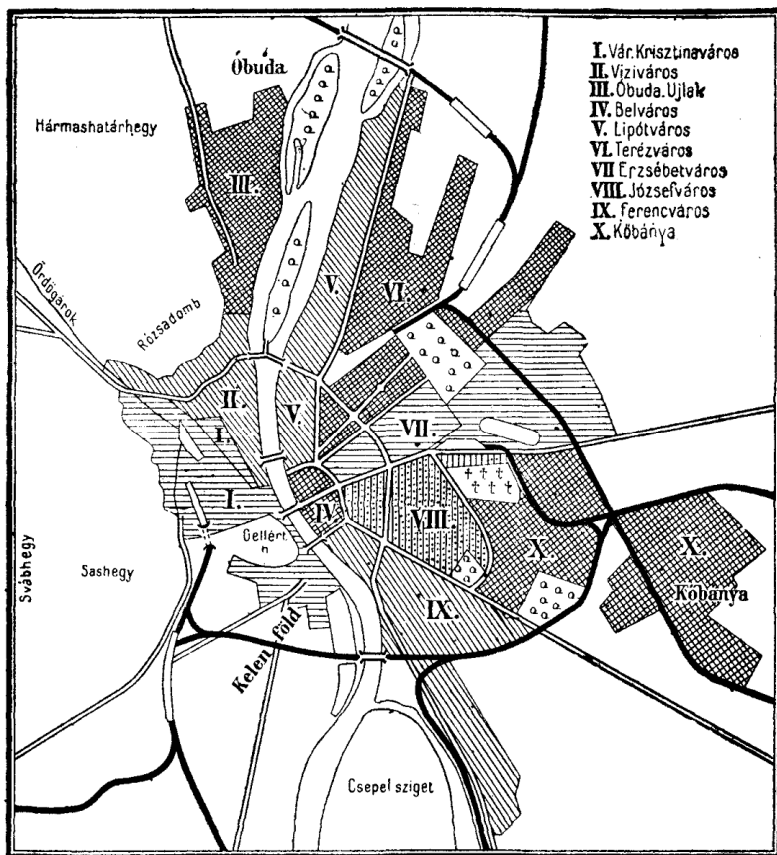

is. A szépebbégi városok akkor éltek fénykorukat, amikor Lengyelországgal élénk kereskedelmi összeköttetésben állótunk. Újabbán kissé lehanyatlottak ezek a városok, de vala-

mindenütt városok keletkeztek, mivel ilyen helyekre is több; felől futottak össze az utak. Ezeken a helyeken épültek később a hidak, azért ezeket a városokat *hídvárosoknak* nevezzük. Hogy csak a legfontosabbakat említsük fel, ilyen

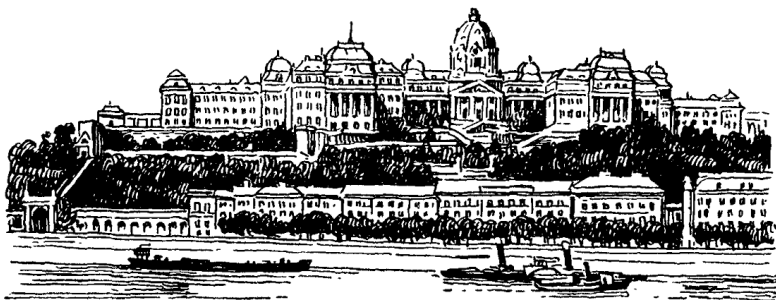

Budapest alaprajza.

pl. a Duna mentén Pozsony, Komárom, valamivel beljebb Győr, Budapest, Baja, Újvidék és Pétervárad, Zimony és Belgrád (a hajdani Nándorfehérvár); a Tisza mellett meg Tokaj, ahol valamikor igen fontos utak mentek át, Szolnok, Szeged; a Dráva mellett Eszék, a Maros mellett meg Arad. Tudjuk már azt is, hogy hegyvidékeinkben igen szép és termékeny medencék, széles folyóvölgyek is vannak szép számmal. Ezekben igen jó földművelés folyik. Egy-egy ilyen

medence központjában is város keletkezett. Ilyen pl. Erdélyben Marosvásárhely, Fogaras, stb.

Az Alföld városai egy-egy *nagyobb vidék központjai*, de nem valami különösen kedvező helyzet teremtette őket.

A királyi vár Budapesten.

Csak azok fejlődnek erősebben, amelyek a folyók mellett, vagy nagyobb utak mellett helyezkedtek el. Nem is mindig igazán igazi városok ezek, mert a népet nem a szomszédos területekkel való forgalom, hanem a saját földjükön való

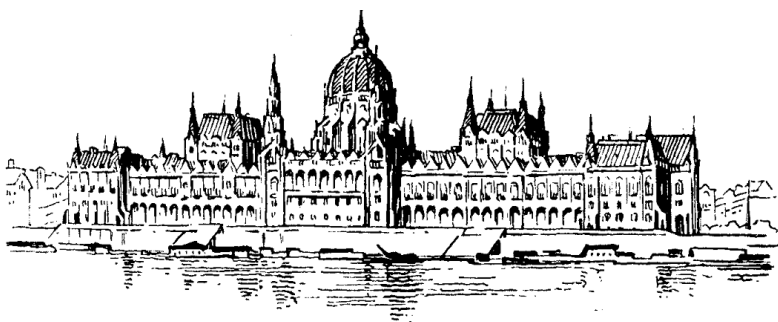

Budapest. Kilátás Gellérthegyről a vár felé.

mezőgazdasági termelés tartja el. Ezek a mi *földművelő városaink*, amelyekről tudjuk már, hogy a török megszállás alatt számos elpusztult község maradék népe összeverődéséből keletkeztek. Ilyen nagy földművesvárosok sehol sincsenek

másutt az egész Európában. Ezek közé tartozik Debrecen, Kecskemét, Hódmezővásárhely, Cegléd, Szentes, stb.

Összes városaink között *Budapest* fejlődött a leghatalmasabban. Minden magyart érdekelnie kell, hogy vajjon miért fejlődhetett ki ilyen szépen hazája fővárosának Budapestnek valóban olyan kiváló helyzete van, mint egyetlen más városnak sem a magyar földön. Ott fekszik az Alföld és síkságok peremén. Majdnem az ország középpontjában helyezkedett el, kissé nyugat felé húzódva, mivel a legtöbbször a tőlünk nyugatra fekvő országgal voltunk szorosabb kapcsolatban. Kitűnő átkelőhely is volt mindig a Dunán, mivel éppen itt nincsen szigete, de már úgy északra mint délre nagyobb szigetek vannak benne. A főváros balparti része eleinte a Várhegygel szemben helyezkedett el, ahol

Az országház Budapesten a Duna partján.

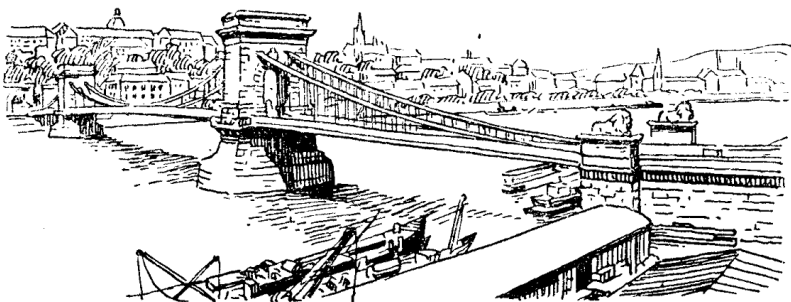
nem akadályozta sziget vagy mocsár a könnyű átkelést. Több nagy tájunk is ide rüg ki, ide ereszkedik le a Felvidék, ide nyúlik ki az Alföld, közel esik a Kis-Alföld is, itt kezdődik a Dunántúl is.

Való igaz tehát, hogy az áldott magyar földön nemcsak a föld termőereje tudja letelepíteni a népet, hanem még sok minden más is. Ahol termőföld már kissé szűkösen akad, ott az erdőkből, a bányákból, vagy az utakon folyó forgalomból, a kereskedelemből él meg az ország népe.

Egyik helyen persze sűrűbben, másutt már csak ritkábban lakik a nép. Világos dolog, hogy a nép legnagyobb részét a mezőgazdasági munka tartja el hazánkban, hiszen Magyarországon $2\frac{1}{3}$ szór több a falusi lakosság, mint a városi, Horvátországban pedig kereken háromszor több. Sőt vannak hazánkban egyes területek, ahol alig él másféle foglalkozású

nép, mint kizárólag földmívelő. Így pl. Erdély egyes vidékein, a Dunántúl középső részein és Horvátországban igen nagy a földmívelők túlsúlya. Az iparos vidékeken azután megfordul az arány. A legtöbb iparos és kereskedő persze a városokban él. Itt is más azonban a helyzet az Alföld földmívelő városaiban és a felvidékek iparos városaiban. Ezért mondtuk már előbb, hogy az alföldi városok inkább óriási falvak, mint igazi városok. Így pl. Hódmezővásárhelyen, Szabadkán, Kecskeméten, Debrecenben, Szegeden, Baján, Újvidéken, Pancsován még sokkal több a földmívelő nép, mint a városi foglalkozásúak. De már pl. Pécsen, Nagyváradon, Aradon, Temesvároton, Kassán, Miskolcon, Győrött, Pozsonyban, Fiúméban és végül Budapesten már az igazán városi foglalkozású nép van nagy többségben, azért ezek az

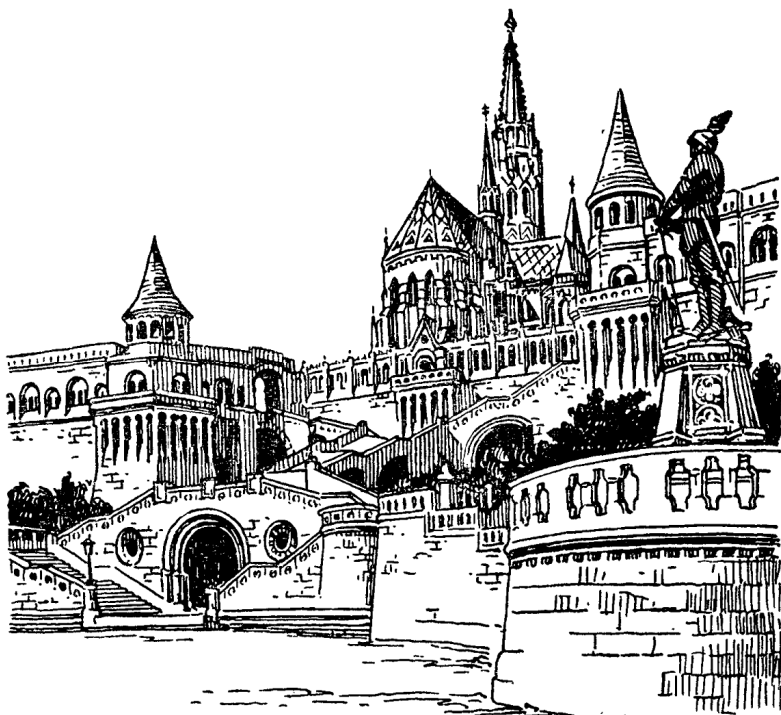
A Széchenyi-Lánchíd Budapesten.

igazi városaink. Ezekben a városokban már nem a jó termőföld, hanem a jó helyzetük sűrűsítette össze annyira a többnyire iparos és kereskedő népet.

De még a földmívelő nép sem él meg mindenütt, s ha a község határa fel is húzódik a magas havasokra, a falvakat már mégis inkább lejjebb építik. Csak az oláhságnak volt régebben az a szokása, hogy falvait is fent a havasok alatt építette fel. 1000 méternél magasabban már nem igen találunk falvakat a hegységekben.

Magyarországon annyi nép lakott a háború előtt, hogy ha egyformán osztottuk volna el a földön, minden négyzetkilométerre 64 ember jutott volna. *Legsűrűbben* lakott a nép ott, ahol a föld közepes termőerejű. Csodálatos, hogy a legtermékenyebb területeken nem volt nagyon sűrű lakosság. Az Alföldön legsűrűbb volt a nép a főváros környékén, meg

Szeged környékén. Igen kevés nép lakott a Kiskunság homokján, mert itt régebben igazán csak a pásztorkodás után lehetett megélni. Jó sűrűen van benépesítve a Bácska áldott földje is. Sűrűen lakta a nép a Kis-Alföldet is, ezért sokkal jobban tudták a földet megművelni, mint az Alföldön. Már az Északnyugati-Felvidéken ott volt legsűrűbb nép, ahol a sovány földek mellett iparral is foglalkozhatott. Igen gyér lakossága volt az Északkeleti-Felvidéknek, sőt még azt sem

A Halászbástya és a Koronázó-templom Budapesten.

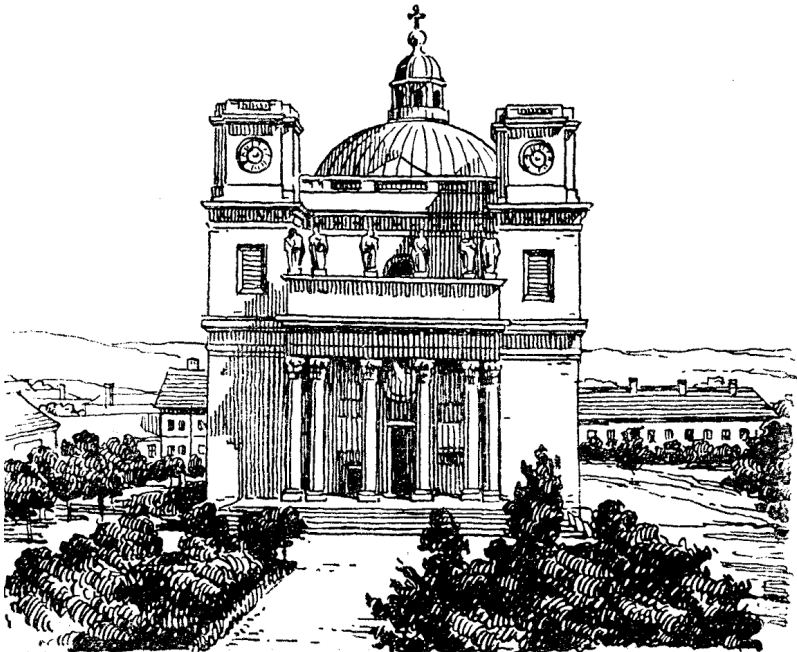
tudta eltartani; tudjuk, hogy rutének az Alföldre jártak le munkára. Erdélyben is csak ott volt sűrűbb a népesség, ahol az ipar, vagy a bányászat segített rajtuk. Igen sűrűen lakta a nép a Dunántúl sarkát a Muraköz felé, ahol így igen kevés föld is jutott egy-egy emberre, s ennél fogva csupa igen apró törpebirtokokban osztozkodtak a földön. Hazánk legritkább ban lakott területe a Karszt-hegység volt Horvátországban. Itt már igazán alig élhetett meg a nép, hiszen sem szántója, sem legelője nem volt elég ebben a csupa kő- meg kővilágban.

Hogy hazánkban helyenkint nem tudott a föld több embert eltartani és hogy általában még mindig elég ritka

Budapest. Bazilika.

volt az ország lakossága a nyugateurópai államokhoz viszonyítva, annak nem a föld volt az oka; inkább az, hogy hazánkban még mindig nem fektettek anynyi munkát a föld megművelésébe, mint a műveltebb külföldön. Itt van mindjárt Dánia és Hollandia példája. Mindkét állam szintén nagyrészt földművelésből él meg. Mindkettő földjevei sokkal több baj van, mint a magyar földdel. Dánia földje már jóval hidegebb, mint a magyar föld. Talaja is sokkal soványabb a mienkénél. Hollandiában meg egyenesen a tenger árájától kellett helyenkint elgátolni a termőföldet és állandóan őrizni kell ma is a ten-

Vác székesegyháza.

ger betörése ellen, lecsapolgatni. Mégis mindkét országban sokkal sűrűbb a nép, mint hazánkban. Persze ott egy hektár termőföldön nem 12 méternáza búzát termelnek mint idehaza, hanem Dániában 32, Hollandiában meg 24 mázsát. De így meg is élt Hollandiában 189 ember minden négyszögkilométer területen, míg hazánkban, amint mondám, csak 64.

Mindemellett igazságtalanok volnánk a magyar néppel szemben, ha újból el nem mondanánk azt, hogy a mi csekély népsűrűségünknek igen szomorú történelmi okai vannak. Ezt már jól tudjuk.

Azokat az államokat sűrűbben is lakhatja a nép, amelyek nem szenvedtek ilyen sokat a történelem folyamán és még ráadásul az ipar és a kereskedelem is sűríti a népet.

A magyar nép legnagyobb részének az áldott alföldek az eltartói. Erre vall az is, hogy az ország lakosságának majdnem $\frac{8}{10}$ részét az alföldeken találjuk, a dombvidékeken meg $\frac{1}{4}$ része él a magyar népnek. A magasabb hegyvidéke-

Eger. Minorita-templom.

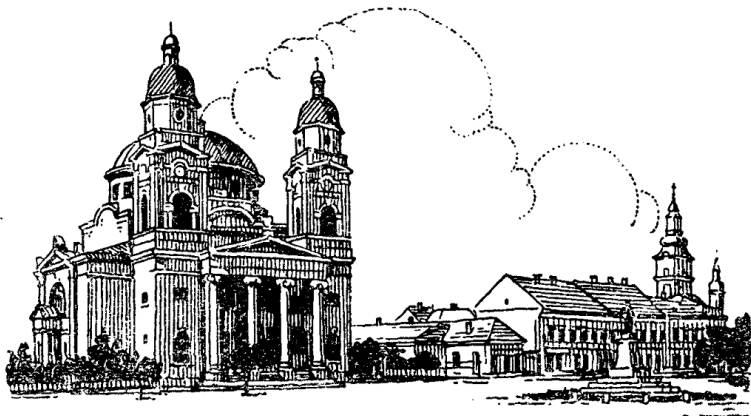

Miskolc látképe.

ken a népnek $\frac{1}{10}$ része sem lakik. Még a magyar városok nagyrésze is inkább az alacsonyabb területeken helyezkedett el és csak néhány német lakosságú városka épült magasabban. Az országnak valóban olyan kevés terméketlen területe van, mint kevés más országnak. Való igazság is az, hogy a magyar földön mindenütt megélhetett a nép, könnyebben vagy nehezebben, de a magyar földnek csak a legnagyobb hegységek legmagasabb részeiben voltak lakatlan területei.

2. A magyar falvak és városok.

Beszéltünk már róla, hogy a török hódoltság előtt az Alföldet sokkal egyenletesebben lakta a nép. Az elpusztult községek helyén alakultak ki az óriási határú falvak, illetve városok. Ilyen óriási határú községek azonban nemcsak az Alföldön vannak, hanem a magas hegyvidékeinken is. Itt persze nem azért, mintha itt is elpusztultak volna a falvak, hanem azért, mivel itt a községek a völgyekben vannak építve és határuk felhúzódik a magas hegyek gerincéig. Legsűrűbben telepedtek a községek a Dunántúl, és különösen annak délnyugati zugában. Nem nagy határú van a Felvidék községeinek sem. Az Alföldön a legkisebb határú falvakat a Szamos környékén találjuk meg, mivel itt nem

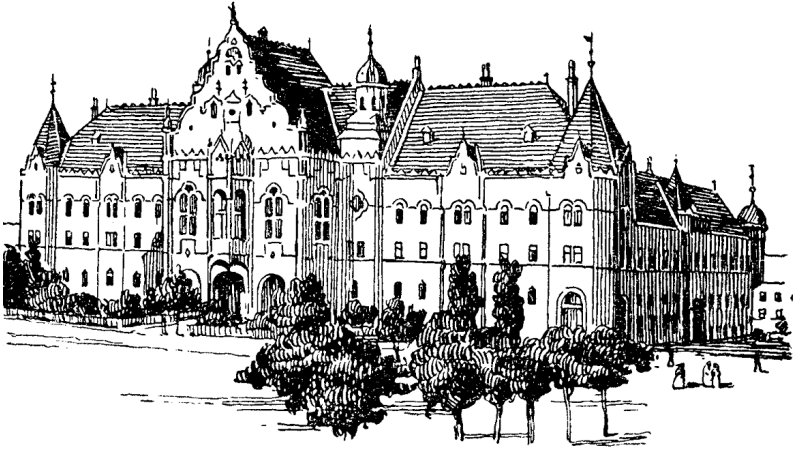

Czegléd főtere.

pusztultak el az eredeti falvak. Rendesen úgy van, hogy a falvak nagysága is együtt jár a határ nagyságával. De hiszen ez természetes is, mert a földművelő falvak lakossága első sorban a saját határából kell, hogy megéljen. Kis határú köz-

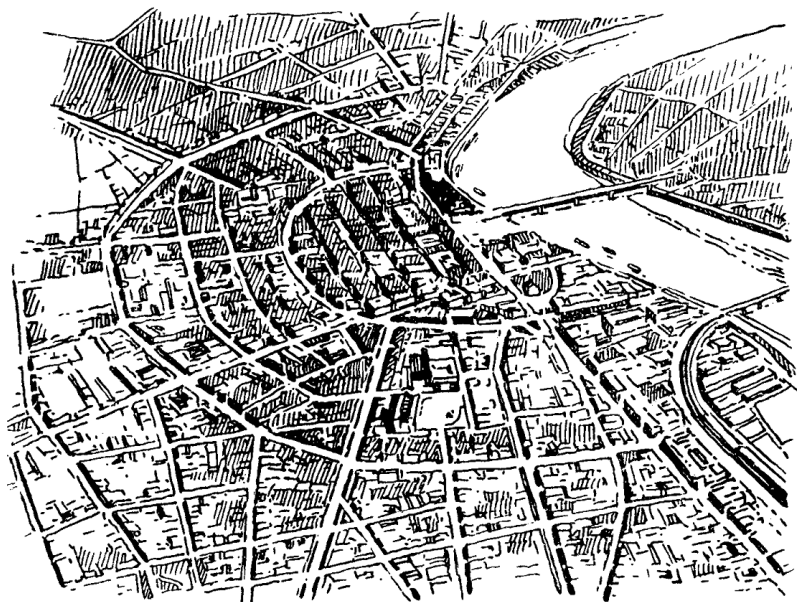
ségekben csak akkor tud nagyobb számú nép megélni, ha iparral, kereskedelemmel, vagy bányászattal foglalkozik.

A nagyhatárú falvakban a nép, mint már szó volt róla, nem tudhatja földjét jól művelni, ezért igyekezik a saját föld-

jén letelepedni. Ezt már a nagyobb határú oláh és rutén falvakban is megfigyelhetjük. A rutén és az oláh az ő legfontosabb gazdasági munkája, a szénakaszálás idején már kitelepszik egy-egy kisebb kalyibába a maga kaszálója közepére. Sőt igen sok helyen állandóbb szállást is épít magának. Mégis az Alföld az igazi tanyák világa és pedig az Alföldnek is a középső, legnagyobb határú falvakkal betelepült vidéke. Ez a magyar tanyavilág, amelynek nincsen párja sehol Európában. Legsűrűbben találkozunk a tanyákkal a Nagykovácsiban, a Kiskovácsban, a Jászovácsban, a Hajdúvácsban, a Nyírségben. Majdnem egészen hiányzanak a tanyák a Bácskában és a Bánságban, meg az Alföld északkeleti zugában. A Bácskát és a Bánságot, mint tudjuk, egészen újból kellett benépesíteni a törökök kiverése után és itt sűrűen telepítették be falvakkal, azért itt nincsen szükség tanyákra. Az Alföldön vannak olyan tanyák, amelyeken csak a nyár folyamán lakik, s vannak olyanok, amelyeket állandóan meglakik a gazda. Az olyan gazda még sincsen annyira kapcsolódva a világból, aki legalább a telet bent tölti el a városban. Az az alföldi magyar azonban, amelyik az egész életét kint tölti el a maga tanyáján, sajnos, már alig élhet emberhez méltó életet. Még

gyermekait sem tudja iskoláztatni, maga is elfelejti az írás-olvasás mesterségét, még ha meg is tanulta valamikor. Könyvhöz, újsághoz alig juthat hozzá, és így bizony alig művelődhet. Még gazdatársaival is csak nagy ritkán tud okos szót váltani. Úgy műveli a maga kis földjét, ahogy apától tanulta, ami talán igen jó lehetett valamikor, de néhány év alatt is nagyot fordult a világ; a korral pedig haladni kell, különben keresztülgázolnak rajtunk a tanultabbak. A magyar föld egyik legnagyobb baja ezért éppen az, hogy a legértékesebb népét, az alföldi magyarságot, nem tudjuk művelni,

Szeged látképe repülőgépről.

nem tudjuk tanítani. Ezért vagyunk olyan elégedetlenek az Alföld mezőgazdasági termelésével.

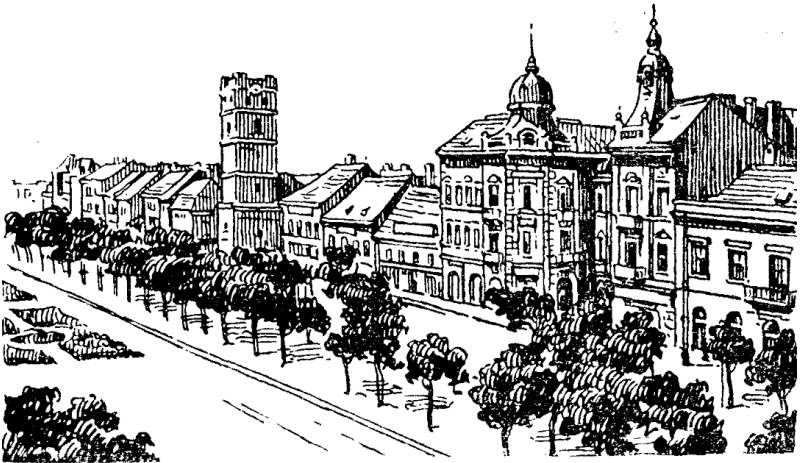
A szerteszéjjel szórt tanyákon nem lehet szövetkezete-
ket alakítani, ami pedig a termelést nagyon elősegítené.
Rengeteg baj adódik a tanyán a rossz utakkal is. Télen
a tanyasi ember csaknem egészen el van zárva a község-
tői, akár beteg, akár valami egyéb baja adódik, nem tud
magan segíteni. A téli estéken tanul, művelődik, okos szót
hall a gazda a falvak gazdaköreiben, de a szegény tanyai
magyar mindebben a sok jóban alig részesülhet. Az ilyen

derék, de a saját hibáján kívül is elmaradt magyar ember azután nem is ismerheti a világ folyását, mindenben

Szeged városháza.

elmarad és nem tud a hazának hasznos polgára lenni. A magyar államnak egyik legnagyobb gondja most, hogy

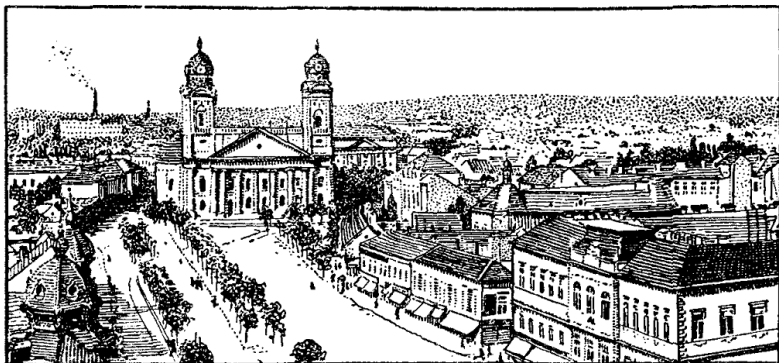
Debrecen: Ferenc József-út.

mok, szövetkezetek felállításával próbálkoznak most, s ez talán majd csak segít valamit ezen a nagy bajon.

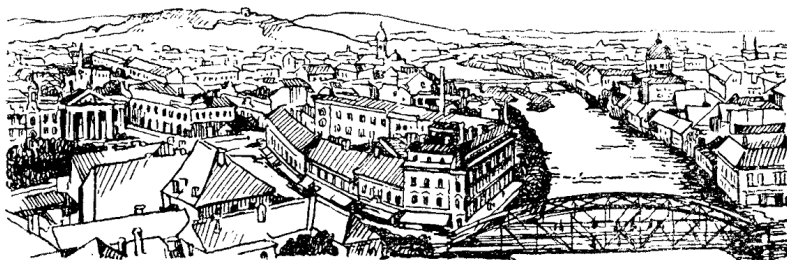
Milyen más volna az Alföld termelése, hogy ha olyan sűrűn volna községekkel teleszórva, mint Európa északnyugati részének mezőgazdasággal foglalkozó síkságai!

Községeink külső képe is aszerint más és más, hogy

Debrecen főútja a református nagytemplommal.

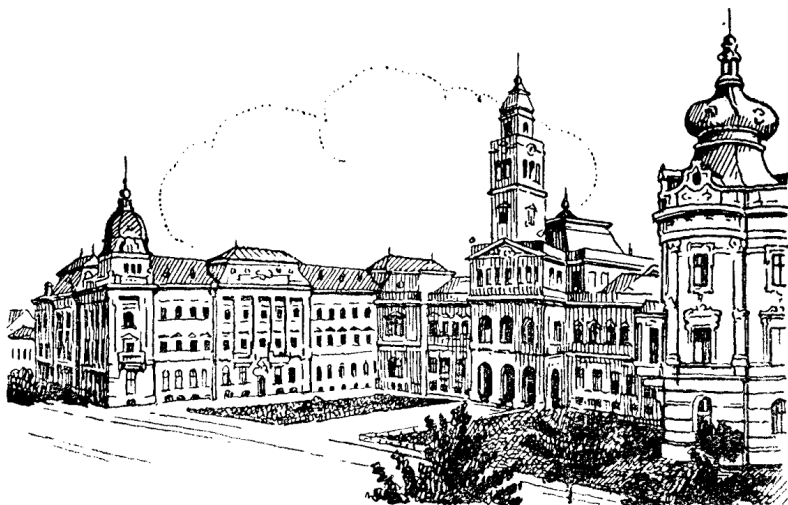
milyen építőanyagok állottak a lakosság rendelkezésére. A legmódosabb, legtakarosabb házakat és így a legrendezettebb községeket ott találjuk, ahol már jobbféle építőanyagokhoz is hozzájuthat a nép. Ahol sárból, vályogból építkeznek, ahol a tetőzet is csak szalmából, nádból kerül ki,

Nagyvárád.

ott a községek képe is szomorúbb, szegényesebb. Kitűnő építőanyaga volt valamikor a magyarságnak a fa is. Ebből kerültek ki azok a szép faragott kapuk, aminőket ma már legföljebb csak a székelyek között találunk. Az erdők erős kipusztulása óta már nem lehet fából építkezni az Alföldön,

így faházakat már csak a hegyvidékeken találunk. Az alföldeken már régóta nem jut építőfához a nép, így abból kénytelen felépíteni a maga házait, ami éppen kéznél van, legtöbbször sárból, vályogból, újabban pedig a téglaegetők elterjedésével téglát használ az építkezéshez. Nemrég volt, hogy az Alföldön még a partokba vájt földalatti üregekben és félig a földbe süllyesztett, szalmával fedett putrikban is lakott a nép. Bizony még ma sem a legnagyobb ritkaság ez. A síkságok nagy részén ma is ugyanígy építkezik a nép azzal a különbséggel, hogy a föld fölé emelte már a maga sárházát, vagy pedig vályogból rakja fel. Mondanunk sem kell,

Arad főtere.

hogy ez az építkezési mód milyen nagyon egészségtelen. Az alföldi nép között olyan nagyon pusztító tüdővésznek egyik legjobb barátja ez az egészségtelen, nedves építkezés. Sajnos, az Alföld legmagyarabb vidékein van ma is legjobban elterjedve a vályogház, s a magyar nép között van a legkevesebb téglaház. A hazai németek sokkal inkább építkeznek téglából, mint a magyarok.

A falvak beosztása is vidékenként és a lakossága faja szerint is más és más. Másféleképpen épültek a magyar, sváb, tót, vagy oláh falvak. És bizony, ha az igazság mellett akarunk maradni, meg kell mondanunk, hogy a sváb falvak

többnyire csinosabbak, mint a magyar falvak. Legrendezettebb falvakat a Bánság és a Bácska svábjai között találunk. Ezek a falvak mérnöki beosztás szerint épültek. Utcáik nyílegyenesek, házaik egyforma távolságban, sűrűen simulnak egymás mellé. A magyarság alföldi falvai nem ilyen szabályosan elrendezett utcákból állanak, hanem többnyire óriási nagyszalmaz, olyan, mint egy hatalmas sátoztábor. Az utak néha

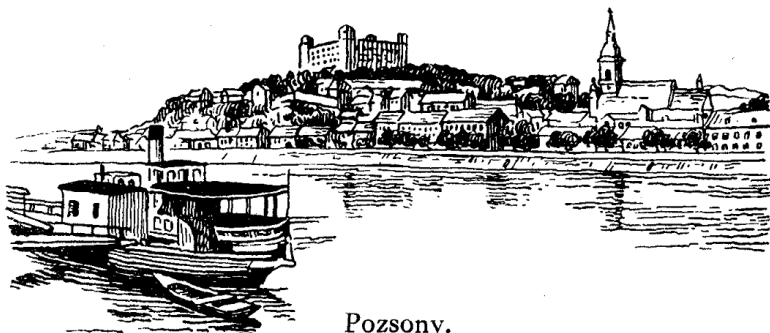

Temesvár: dómtemplom.

küllők módjára futnak össze egy helyre, ahol a piac kialakul. Az utak nem szabályosan metszik egymást, hanem sokszor körbe is futnak. Az utcáknak az ilyen szabálytalan, de azért mégis nagyon okos berendezése, hogy mindenki a legrövidebb úton érhet el oda, ahová igyekeznek, igen jellemző a magyar alföldi falvakra és valószínűleg igen ősi tulajdonsága a magyarság faluépítkezésének. Az Alföld falvai általában meglehetősen szétterpeszkednek, az udvarok igen nagyok és így a házak messzebb esnek egymástól. A dombos vidékeken a falvak utcái rendszeren erősen össze vannak egymással kuszálva, girbék-görbék. A hegyvidékek falvai többnyire igen nagy területen vannak szerteszéjjel szórva. A házak rendszeren nincsenek is együtt, hanem kisebb csoportokban, itt egynéhány összebújik, amott megint egy más csoport. Szívesen épülnek a falvak az utak meg a patak mel-

lett is. Az utak mellé települt falvak néha csak egyetlen utcából állanak, amely igen hosszan húzódik el az út mellett. A hegyvidékeken gyakran ugyanilyen hosszan húzódik el község a patak mellett, azzal a különbséggel, hogy a házak nem épülnek mind egymás mellett, hanem egyik házcsoport néha elég messze esik a másiktól. A legrendetlenebbek az oláhok falvai, különösen a hegyhátak irtásaiban települt, szerteszét szórt, szegényes oláh falvak.

A magyar föld *falvainak műveltsége* rendkívül különböző. A dunántúli magyar és német falvak rendezettség, tisztaság és műveltség dolgában felveszik a versenyt a műveltebb országok falvaival is. Templom, iskola, orvos, szövetkezet, gazdakör, tűzoltóság minden rendezettebb faluban van már. Ezzel szemben az Alföld falvai már itt-ott elmaradottabbak. A legszomorúbb helyzetben a hegyvidékek rutén

Pozsony.

és oláh falvai voltak, amelyek közül egyes félreesőbb helyeken eldugott falvak népe igazán olyan körülmények között élt még a háború előtt is, akár csak évszázad előtt.

Amint már mondtuk, a háború előtt népünk egy negyedrésze *városokban* élt. Olyan népes nagyvárosaink nincsenek, mint az iparos nemzeteknek. Nem esik a magyar föld annyira a világforgalom útjába sem, hogy olyan nagy városaink fejlődtek volna ki, mint a nyugati államok óriási kereskedő fővárosai, London (7 millió lakossal), Párizs, vagy Berlin. De van egy nem túlságosan nagy, de igazán gyönyörű fővárosunk, *Budapest*, amely jogos büszkeséggel és gyönyörűséggel töltheti el minden magyar szívét. Budapestnek a vele már összenőtt elővárosaival kerekén egy millió lakosa van. A többi magyar nagyváros már csak egy tizedrészét is alig éri el a főváros lakosságának. A mi viszonyaink között

már nagyváros-számba megy az, amelynek 50 ezer lakosa van. Ilyen városunk a háború előtt 16 volt. Legnagyobb részük persze az Alföld városaiból telt ki, a hegyvidékeken csak Kolozsvárnak, Pozsonynak, Pécsnek, Fiúménak, Zágrábnak volt legalább ennyi lakosa.

Az alföldi óriási városok

Sopron városháza.

mellett a felvidékeken kisebb, de műveltebb, igazi városok voltak. A hegyvidékeken sokkal sűrűbben is találkoztunk városokkal. Ezek a városkák néhol már bizony nagyon Összeszűgörcsödtek és inkább a múlt szebb emléke tartotta meg őket a városok sorában, de különben nagyon elszegényedtek. Legsűrűbben találkozunk városokkal az Északnyugati-Felvidéken, ahol csakugyan sokféle előnye is van a városok alakulásának; itt helyezkedett el már igen-igen régen a német ipa-

rosok egy tekintélyes szerege is, akik mindig szívesen laktak városokban. A német iparosok alapították a Szepesség virágzó városait. Ezen a tájunkon virágzott mindig legjobban a bányászat is és a bányák körül szintén mindig városok keletkeztek. Ugyancsak itt igen forgalmas kereskedelem is folyt valamikor Lengyelországgal. Elég sűrűen találkozunk városokkal Erdélyben is, ahol különösen a szászok laktak szívesen a városokban. A magyar városok a háború előtti félszázadban indultak virágzásnak. A félszázadig tartó boldog békében megmutatta a magyar nemzet, hogy képes a városi művelődésre. Amint a magyar földművelés is mindinkább fejlődésnek lendült és így a nép általában vagyonosodott és az általános művelődéssel mindinkább reászorult a nép a városi iparra, kereskedelemre, a városi tanult emberekre, mérnökre, orvosra, ügyvedre, úgy a városok lakossága is folytonosan emelkedett. A falusi nép is erősen igyekezett a városokba, különösen a szegényebbje, amely a nép szaporodásával már nem jutott

földhöz. Különösen nagyon erősen gyarapodott számszerint az alföldek peremlein fekvő városok lakossága, ahol a kereskedelem a legélénkebb volt. Ezekben a városokban a háború előtti 50 év alatt megduplázódott a népesség száma. Az Alföld földmívelő városai is szépen népesedtek, de éppen nem olyan erősen, mint a kereskedő városok. Azután meg azt is újból

Szombathely főtere.

meg kell mondani, hogy az alföldi városok népessége ugyan szaporodott, de más oldalról meg fogyott is, mivel mind többen és többen költöztek ki a tanyákra. Az Alföld városai közül azok népesedtek a legerősebben, amelyek a nagyobb vasúti vonalak útjába estek.

Nagyon szépen fejlődtek a Dunántúl törekvő városai, nemcsak a saját népük ügyessége folytán, hanem azért is, mivel a Dunántúl szorgalmas földmívelő népe vagyonosodott legjobban és így jól tudta táplálni ezeknek a városoknak iparát, kereskedelmét és művelt osztályát. Jól tudjuk már, hogy minden város egy-egy vidéknek a teremténye és annál nagyobb, műveltebb és gazdagabb a város, minél nagyobb vidéke van és minél népesebb és vagyonosabb vidéke népe. Minden város rendszeren együtt fejlődik a maga vidékével, mivel a város és a falu népe nagyon szorosan egymásra vannak utalva és egymás nélkül nem

tudnak megenni. Vannak azután olyan városok is a magyar földön, amelyek már elnéptelenedőben voltak a háború

Győr városháza.

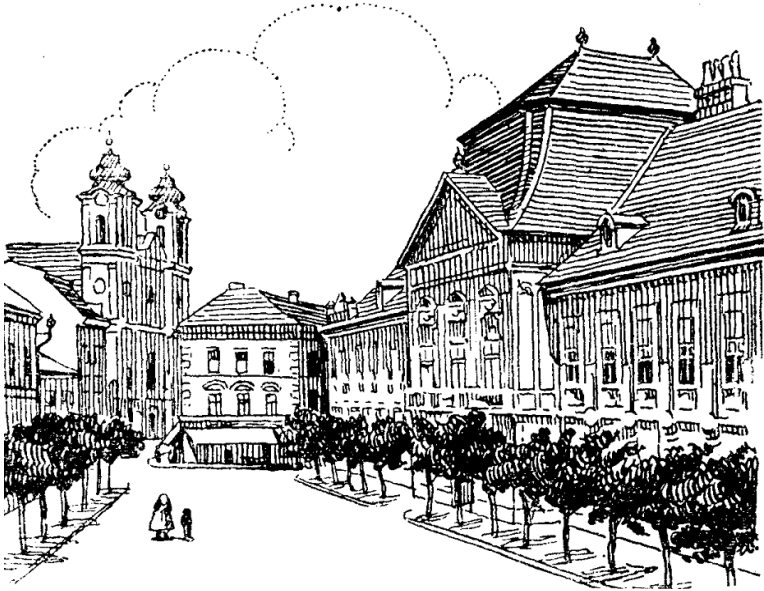
előtt is. Ezek elvesztették a maguk vidékével való kapcsolót és így népük nem tud többé jól megélni, tehát másfelé keres megélhetést. Ilyenek különösen a szépségi

Esztergom a katolikus magyarok főtemplomává).

városok. Rendkívül gyorsan fejlődtek az utóbbi évtizedekben azok a bányavárosaink, amelyeknek lakossága szénbányászattal foglalkozik, pl. Tatabánya, Salgótarján, Petrosény.

Egyetlen magyar város sem ért el olyan gyors fejlődést, mint *az ország fővárosa*, amelyre nemcsak egy szűk vidék, hanem az egész ország fejlődése volt hatással. A magyar

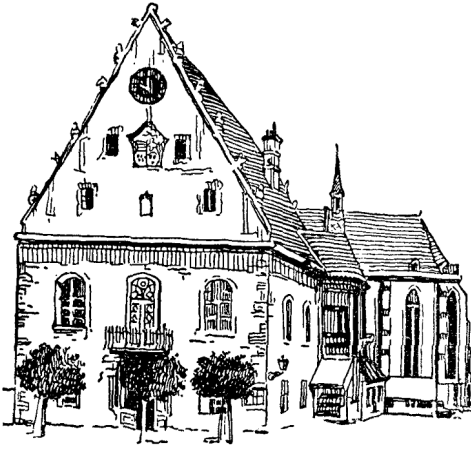
A püspöki palota Székesfehérvárott.

nemzet nagy szeretettel tett meg mindent, hogy hazája fővárosát méltóvá tegye a magyar nemzethez. Óriási áldozatokkal építette fel az ország fővárosában mindazokat az

Veszprém.

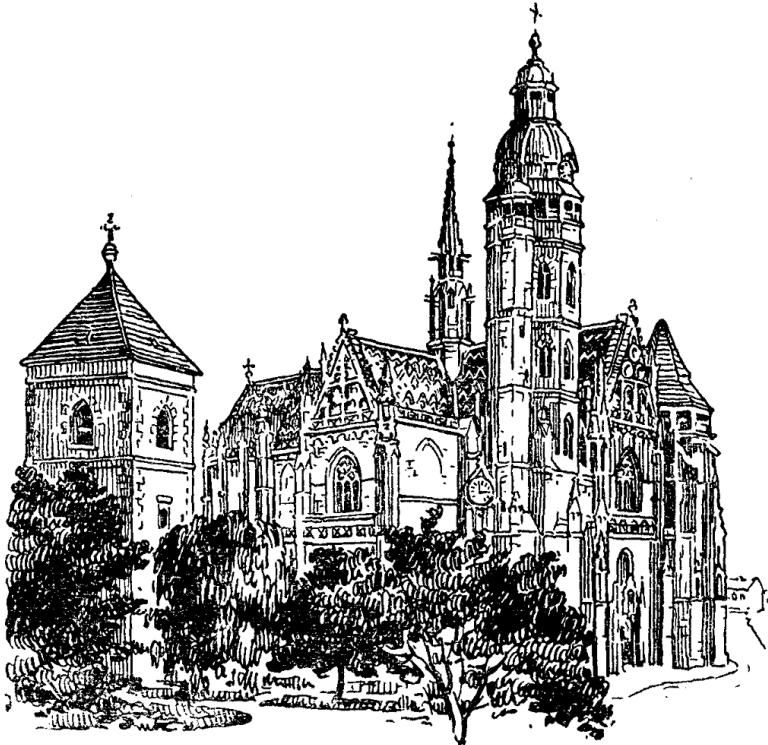

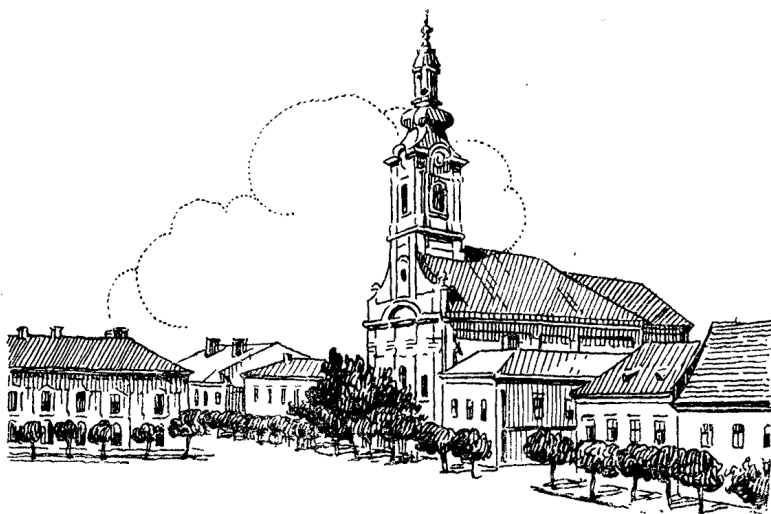
Bártfa városháza.

csodálatosan szép
 fekvésű, hogy meg
 is érdemelte ezt a
 szeretetteljes gon-
 doskodást. Nem-
 csak mi magyarok
 mondjuk ezt Buda-
 pestről, hanem a
 külföldiek is. Való-
 ban nincsen az
 egész Európában
 egyetlen más vá-
 rosnak sem olyan
 csodálatosan szép
 fekvése, mint Bu-
 dapestnek. A Duna
 partjai és a hatal-

mas folyam fölött emelkedő Budai-hegység olyan keretet ad
 a fővárosnak, amelyet sokan irigyelnek tőlünk.

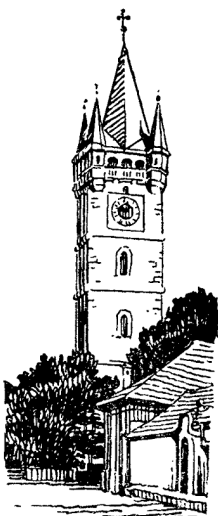
A Kassai dóm, ahol Rákóczi fejedelem van eltemetve.

Máramarossziget főtere.

Ahogy a magyar nemzet hozzájutott az 18674 kiegyezés után nemzeti függetlenségéhez, mindjárt hozzálátott hazája fővárosa méltó berendezéséhez. Valóban sietnie is kellett, mert Budapest szörnyen elmaradt volt a többi fővárosok mellett. Rohamosan emelkedett is azután a főváros lakosságának száma. 1869-ben Budapestnek még csak 270 ezer polgári lakosa volt és ez a szám 1910-re már 870 ezerre emelkedett fel. Ilyen rohamosan egyetlen magyar város sem növekedett. Nemcsak maga a főváros lendült fel ennyire, hanem Budapesttel együtt a körülötte fekvő városok egész sora is fejlődésnek indult. Ezekkel együtt mondják Nagy-Budapestnek. Hogy egy főváros sorsa milyen szorosan kapcsolódik össze az egész országgal, azt Budapest esete igen szépen mutatja. Budapest akkor indult a legerősebben fejlődésnek, amikor az ország is megerősödött már valamelyest gazdaságilag.

Amikor a 80-as években a magyar mezőgazdaság kezdett fellendülni, akkor in-

Nagybánya:
Istvántorony.

dúlt a legerősebb gyarapodásnak a magyar főváros is. Nagy-Budapest lakosságának száma már a háború előtt is meghaladta az 1 milliót.

Az ország mai fővárosa nem volt mindig az ország fővárosa, de mindig fontos szerepet játszott hazánk történelmében és gazdasági életében. Hogy milyen fontos volt ez a hely, ahol most az ország fővárosa fekszik, mutatja az a dolog, hogy itt már a rómaiak is várost alapítottak (Aquincum). A magyarok is felismerték ennek a helynek a jelentőségét és már maga Árpád vezér is a mai főváros közeliében, Csepelszigeten telepedett meg. Később 3 város is kelet-

Kolozsvár látképe.

kezett ezen a helyen, Buda, Pest és Óbuda. IV. Béla, Róbert Károly, Zsigmond, Mátyás királyok idejében virágzó város volt Buda. Buda vára fénye és pompája is a törökök áldozata lett. A törököktől visszafoglalt város romhalmaz volt. Későbbi uralkodóink is sokat tettek úgy Pestért, mint Budáért, de a város igazi jótévője a boldog emlékezetű József nádor volt. A kiegyezés után az ország fővárosává lett. 1872-ben egyesült a három város és azóta valósággal amerikai arányokban épült.

Budapest az ország fővárosa, az uralkodó székvárosa, a magyar kormány székhelye és az ország tudományos, gazdasági és művészeti életének központja. Innen áradt ki az

országgra a művelődés, és ide fut be minden szál az országból, ami ezt a népet egy egységes nemzetté kapcsolta össze. Sajnos, be kell ismernünk azt is, hogy Budapest nem mindenben felelt meg ama magasztos hivatásának, hogy az ország népe erkölcsi vezetője és irányítója legyen. A sok jó mellett gyakran káros erkölcsi hatások is áradtak ki innen a nemzetre. Budapest lakosságának egy része idegen erkölcsöknek adta oda magát és megesett, hogy innen vitték a nemzetet a maga sírja megásása felé.

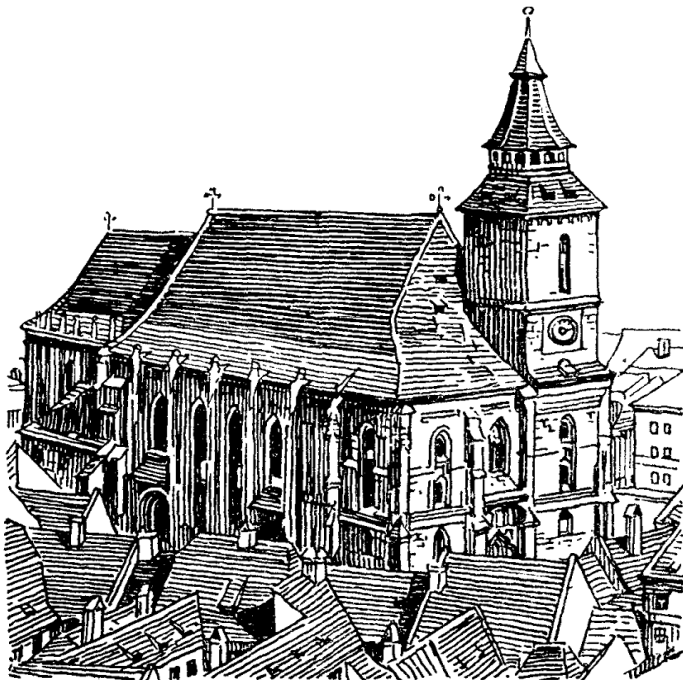
A főváros mellett mindenkor igen nagy jelentősége volt

Brassó látképe.

a nemzet életében Pozsonynak is, amely hosszú időn át fővárosa volt hazánknak. Az ország egyik legjelentősebb, legműveltebb és legforgalmasabb városa volt. A Felvidéken a legjelentékenyebb szerepe volt mindenkor Kassának, Erdélyben Kolozsvárnak, Brassónak; a Dunántúl valamikor *Veszprém*, *Székesfehérvár* és *Esztergom* volt a művelődés központja. Az Alföld legjelentékenyebb művelődési és gazdasági központjai voltak *Debrecen*, *Szeged* és *Nagyvárad*, a Délvidéken meg *Temesvár* volt a központ. Legszebb, legrégebb, történelmi emlékekben leggazdagabb városaink a felvidéki és erdélyi városok, meg a Dunántúlnak a hódoltság alatt kevésbé elpusztított városai.

A magyar föld évezredek műveltsége tehát sok szép és virágzó magyar várost hívott életre a magyar földön; mégis kissé mostohán bántunk vidéki városainkkal akkor, amikor a nemzet talán kissé túlságos nagy szeretettel mindent Budapesten igyekezett felhalmozni, ami értékeset a magyar föld kitermelt magából. Azt mondhatjuk, hogy túlságosan nagy volt a nemzetben a központosítási törekvés. Minden gazdasági forgalmat igyekeztünk Budapestre terelni, minden

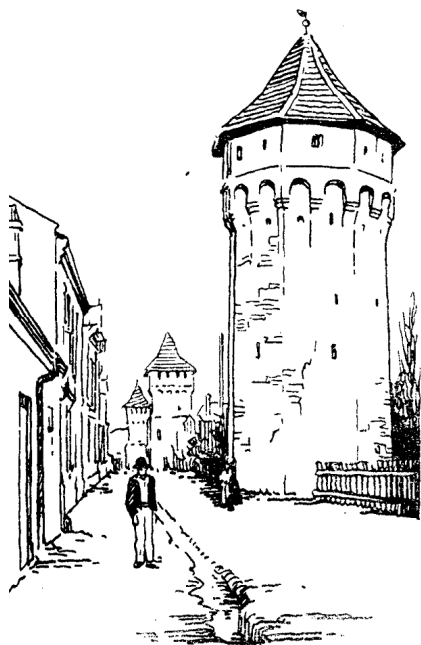

Brassó: fekete templom.

művelődési intézményt neki adott a nemzet. Csak újabb időben fordít az állam kissé nagyobb gondot a vidéki városok fejlesztésére is.

Trianonban egy egész sereg virágzó és színmagyar várost is zsebetettek a szomszédok. A megmaradt városok egy részét is teljesen elszakították vidéküktől és így halálra ítélték őket. Így minden irgalom nélkül a város szélén húzták meg az új országhatárt pl. Sátoraljaújheleynél; de elvágta a határ Sopront, Szegedet, Debrecent, Nyíregyházát is a maga

kel megszentelt magyar városok egész sora esett áldozatul. Cseh bakancs, vagy oláh és szerb bocskor tapossa az ország régi fővárosa, Pozsony, Rákóczi fejedelem hamvait rejtő Kassa városa, Szent László városa, Nagyvárad, az aradi tizenhárom drága vértanú városa, Arad, Mátyás király városa, Kolozsvár, Hunyadi János városa, Temesvár drága földjét. Igazi városunk alig is maradt. Csak az alföldi földművelő

Régi bástyatornyok Nagyszebenben.

A sikló Zágrábban.

városok és a Dunántúl néhány városa maradt meg. Most arra törekszik a nemzet, hogy az elszakított városok helyébe más művelődési központokat állítson, mert ha meghal a magyar műveltség, az az egész nemzet halálának a kezdete lesz. Ezért vetette rá most magát a nemzet arra, hogy az Alföld városaiából csináljon művelt, a magyar néphez méltó, igazi városokat. Iskolákat állít a nemzet mindenfelé, mert amióta nem lehet a nemzetnek katonája, azóta *az iskolákban folyik az igazi nemzetvédelem*, úgy, hogy a magyar nép műveltségét minél magasabbra emeljük. Amely nép ebben a művelődési

versenyben felülmarad, győztes lesz az másképen is. Hiszen a háborút is nem a magyar katona legyőzhetetlen kardja vesztette el, hanem a kellő műveltség és nemzeti érzés hiánya miatt hullott ki a nemzet kezéből a gyever.

A csonka országban most a főváros után a legnépesebb városok Szeged 119, Debrecen 103, Kecskemét 73, Hódmezővásárhely 60, Miskolc 57, Újpest 56, Kispest 51, Győr 50, Pécs 47 ezer lakossal. Magának a fővárosnak 928 ezer lakosa volt 1920-ban.

Az ország művelődési központjai most a fővároson kívül Szeged, Debrecen és Pécs, ahol mindenütt egy-egy egyetem működik.

Hiába azonban a nemzetnek minden törekvése, hogy a műveltség terjesztésével új életre támadjon, ha maga a nép nem érti meg ennek óriási jelentőségét. Nemcsak a városokon múlik a művelődés, hanem a falvak népe műveltsége közötti nagy különbséget eltüntetni, akkor érzésben és gondolkodásban is közelebb fognak jönni egymáshoz és akkor fog összeforni a magyar nép egy egységes magyar nemzetté.

X. A MAGYAR ÁLLAMI SZERVEZET.

Minden nemzet egy-egy élő test, amelynek életműködés sejt éppen úgy kell szabályozni egy központi szervnek, amint a test életműködéseit az agy irányítja. *Minden állam két részből áll, földből és névből.* A kettő egymáshoz való viszonyát is szabályozni kell és rendben tartani. Senki sem intézheti el egyedül a maga ügyes-bajos dolgát, minden embernek szüksége van mások segítségére, mert az ember nem egyedül élő, hanem társas lény. Már a legműveletlenebb népeknek is van valamelyes szervezetük, legalább törzsfőnökük, aki igazságot oszt, aki népének vezére. Minél műveltebb valamely nemzet, annál többfélék a közügyek, annál többféle szervezetre van szükség, hogy azokat jól és akadálytalanul el lehessen intézni. Minden művelt államnak megvan tehát a maga állami szervezete.

Ez az állami szervezet persze nem minden államban egyforma, hanem ez is alkalmazkodik a föld természetéhez és a néphez. Nem is máról holnapra szokott egy ilyen állami

szervezet kiépülni, hanem hosszú fejlődés eredménye. Benne van abban a nép egész múltja és történelme. *Jaj annak a népnek, amely a maga állami szervezetét nem tartja tiszteletben, hanem hirtelenül akarja megváltoztatni, egyesek bob cseségét többre becsülve apái bölcsességénél.* Az állami szervezetnek természetesen állandóan változni kell a korrall és folytonosan a nemzet változó életéhez kell alkalmazkodnia. A magyar nemzet állami szervezetének olyan ősi múltja van, hogy ezzel is csak kevés nép versenyezhet. Szabad

Magyarország címere.

népek állami szervezete mindig ősi, sokáig szolgátságban élt népekénél. A magyar nemzet a maga kicsiségében már régen elpusztult volna a föld színéről, ha nem élt volna már ősi időktől fogva rendezett állami életet.

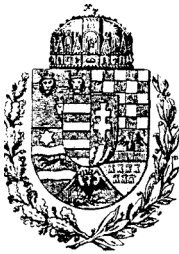
A magyar államot, mint tudjuk, még *Szent István alapította meg.* Az ő óriási érdeme, hogy az addig törzs-szervezetben élt magyarságból *egységes nemzetet* alkotott. A *matyár alkotmány* tehát ezredéves fejlődés eredménye. Erre valóban büszke lehet a nemzet. A történelmi idők alatt bekövetkezett újítások sem tagadták meg soha a magyar alkotmány lényegét. A magyar alkotmány biztosítja a nemzet szabadságát, függetlenségét, önrendelkezési jogát, a magyar állam területét, a nép és a király jogait és kötelességeit. Minden magyar ember tudja, hogy a magyar alkotmány alapját képező *arany bulla* még 1222-ből származik és ennél

régibb alkotmánya csak az angol népnek van. Az övék is^ csak pár évvel előzi meg a mienket.

A magyar alkotmány megbeszélése nem a mi dolgunk. Minket a magyar alkotmányból itt csak azok a dolgok érdekelnének, amelyek a magyar állam földjére és ennek a nem« zetnek a kormányzására vonatkoznak.

A magyar alkotmányban van lefektetve, hogy milyen területek adják együtt a magyar állam területét. Alkotmányunk értelmében a Magyar Birodalom a következő részekből áll: 1. A szűkebb értelemben vett *Magyarország Erdély; lyel* együtt. 2. *Horvát-Szlavorn és Dalmátország* területe mint társországok. Ezek közül Dalmátország már a békekötés előtt sem állott magyar igazgatás alatt, hanem osztrákok igazgatták. 3. *Fiume* mint külön test volt a Magyar Birodalomhoz csatolva. Ezeket az országokat neveztük együtt *Szent István Koronája országainak*. Még ma is így nevezi minden igazi magyar ember, aki nem akar a trianoni békében mást látni, mint ideiglenes rongyot, amelyet az idő és az Isten igazságossága meg fog semmisíteni. Ezekhez az országokhoz való ősi jogunkat még az egyesített *nagy címer* is kifejezte, mert ebben együtt volt valamennyi országunk címere. A *magyar Szent Korona* volt mindig a magyar állami

A Magyar Birodalom címere.

egység, a nemzet és királya közötti alkotmányos kapcsolat jelképes kifejezője. Magyarország *apostoli királya* mindazon területek uralkodója, amelyek a magyar Szent Korona testének részei. A magyar Szent Korona jelentette mindig a nemzet összességét királyával, népével és földjével egyetemben. A magyar Szent Korona országai egységesek és oszthatatlanok voltak, azok területének sérthetetlenségére a magyar király koronázása alkalmával esküt tett. A magyar Szent Korona országai közül Horvát-Szlavon- és Dalmátország némi különállási joggal rendelkezett. Külön országgyűlésük is volt és belső ügyeiket önmaguk igazgatták. Nyelvüket is szabadon használhatták. Az állam többi részeiben a magyar nyelv *hivatalos nyelv* volt, de idegennyelvű népeink egyébként bántatlanul használhatták saját nyelvüket.

A magyar állam feje a király, aki az alkotmányra esküt tesz és a törvények értelmében köteles uralkodni. A király a maga akaratát az ország felelős és alkotmányos *kormány*a útján gyakorolta. A király nem kormányoz, hanem uralkodik. A nép és a király együtt hozzák a *törvényeket*. Erre a célra választja a nemzet a magyar *országgyűlés* képviselőházába küldött képviselőket. A magyar országgyűlés ugyanis két részből állott, ú. m. a képviselőházból és a főrendiházból. A főrendiháznak örökös tagjai és a király által kinevezett tagjai voltak.

Az *állam polgárainak* összesége a magyar nép. Az államnak minden polgára szabad és megvannak a maga jogai. A magyar törvények előtt mindenki teljesen egyenlő.

Az ezeréves magyar alkotmánynak szintén nagyon sok része esett a békekötés áldozatául. Le kellett mondanunk nemcsak a társországokról és Fiúméről, hanem még a legszűkebb értelemben vett magyar föld igen nagy részéről is. Megfosztotta a kegyetlen béke a nemzetet koronás királyá« tói is, és kényszerűségből törvényt is kellett hozni a király trónfosztásáról. Mindemellett megmaradt a magyar királyság intézménye. *Magyarország ma is királyság*, de addig, amíg a nemzet visszaszerezheti teljes szabadakarátát, *kor: mányzó* áll a nemzet élén. Jelenleg nincsen országgyűlése sem a nemzetnek, hanem a nép által választott *nemzetgyűlés* hozza a törvényeket.

A magyar alkotmány előírja, hogy az országot csak *alkotmányos kormány* kormányozhatja, vagyis olyan, amelynek az országgyűlésen többsége van. A magyar kormány a maga rendeleteit a *törvényhatóságokon* keresztül hajtja végre. Így a magyar törvényhatóságok, vagyis *vármegyék* és *törvényhatósági joggal felruházott városok*, igen fontos biztosítékai a magyar alkotmánynak. A törvényhatóságok élére a kormány a maga részéről *főispánt* nevez ki. A törvényhatóság első tisztviselője a törvényhatóság által választott *alispán*, illetve városokban a *polgármester*. A vármegyei törvényhatóságok kisebb közigazgatási egységekre, *járásokra* oszlanak. A járások a *községekből* állanak, amelyek kis-nagy községek lehetnek. A járások élén *főszolgabíró* áll.

A magyar vármegyrendszer igen ősi múltú. Voltak a nemzet életében időszakok, amikor igen sokat köszönhetett a vármegyéknek, mert ezek nem hajtották végre egyes erőszakos kormányok alkotmányellenes rendeleteit.

Magyarországnak a békekötés előtt 63 vármegyéje és 27 városi törvényhatósága volt, Horvátországnak pedig 8 vármegyéje és 4 törvényhatósági jogú városa. Különálló helyzete volt közigazgatási szempontból az ország fővárosának és Fiúmének. Közigazgatási beosztásukat a békekötés szintén teljesen összekuszálta. A 63 vármegyéből csupán csak 10 maradt meg megcsonkítatlanul, és pedig Békés, Borsod, Fejér, Hajdú, Heves, Szolnok, Pest, Somogy, Tolna és Veszprém megyék. 23 vármegyénk többé-kevésbé megcsonkított, 30 pedig egészen elveszett. Törvényhatósági városaink közül is elveszett 16. Egynéhány megyénk olyan csúnyán megcsonkított, hogy már nem is maradhatott fenn önállóan és így más törvényhatóságokhoz kellett csatolni. Így egyesítették ideiglenesen Arad-Csanád-Torontál, Borsod-Gömör-Kishont, Győr-Moson-Pozsony, Komárom-Esztergom, Nógrád-Hont, Szabolcs-Ung, Szatmár-Ugocsa-Bereg vármegyéket.

Közigazgatási beosztásunk egyébként kissé már elavult volt. Vármegyéink egymástól való elhatárolása nem számolt kellőleg a természetes viszonyokkal, sőt a közlekedési lehetőségekkel sem. Pedig pár évtizeddel előbb egy ízben már rendezték közigazgatási beosztásukat, amikor megszüntették a különböző kerületeket, székeket stb.

Még mindig nem eléggé tökéletes megyei beosztásunk. Egyes vármegyéink még mindig túlságosan nagyok. Azután meg némelyik kiválóbb fekvésű városunk is a megyei székhely nyakára nőtt már és túlszárnyalta azt. Ezeket mielőbb megyei székhellyé kellene tenni.

A magyar állami szervezetben óriási változást okozott az a dolog, hogy a háború után megszűnt az *Ausztriával való kapcsolatunk*. Előbb meglehetősen szoros kapcsolatban állott a magyar állam Ausztriával. Nemcsak uralkodónk volt közös, hanem közös volt a pénzünk, más országokkal szemben közösen léptünk fel, vagyis közös volt a külügy, s végül közös volt a katonaságunk, szóval közös volt a hadügyünk is. Ez a közösség a háború után teljességgel megszűnt.

A magyar állami szervezet talán még sohasem ment át olyan hatalmas válságon, mint az utolsó években, amikor a békekötésben csaknem minden életfeltételétől megfosztották a magyar államot. Egészen új feladatok előtt állott a nemzet és ezeknek a feladatoknak megoldásával küzdöklik meg ma is. Az élőlényeknek megvan az a tulajdonságuk,

hogy a változó életkörülményekhez tudják alkalmazni a maguk életét. Amelyik erre nem képes, az bizony hamarosan elpusztul. A nemzet is ilyen élőszerzet, amelynek szintén meg kell találnia a maga állami berendezkedéseiben azokat a szükséges és korszerű, de a múltak hagyományai-val nem szakító, azokkal ellentétben nem álló változásokat, amelyeket a változó élet kíván tőlünk.

A magyar állam már nagyon sok csapáson ment keresztül a múltban is. Így joggal remélhetjük, hogy ezt a legnagyobb csapást is ki fogja heverni.

XI. NAGY-MAGYARORSZÁGTÓL CSONKA-MAGYARORSZÁIG.

Magyarország mai szomorú állapotát vizsgálva, bizony sokszor eszünkbe kell hogy jusson az a gondolat, hogy vajjon *nem ez a nemzedék fogja-e eltemetni Magyarországot*? Hogy mink volt a háború előtt és hogy milyen kevés maradt mindabból a tömérdék kincsből, amelyet előbb a nemzet a magáénak mondhatott, azt már kellőleg megvilágítottuk. A magyar föld még mindig életképes, de kérdés, hogy vajjon a nemzet életképesbe? Gyakran halljuk, hogy *ez a nemzedék eljutott Nagy-Magyarországból Csonka-Magyarországba*. Hát bizony ez igaz, de nem szabad a mai nemzedéket túlságosan megvádolni. A haza nagyrészének elvesztése nem egészen ennek a nemzedéknek a bűne. A történelem is arra tanít bennünket, hogy *a nemzetek sorsa forgandó*, a jósors után balsors, a balsors után jobsors következik. Hazánk is többször volt már Nagy-Magyarország is, Csonka-Magyarország is. Nagyobb is volt, mint most a háború előtt, de a mainál kisebb sohasem volt. Legboldogabb meg mindig akkor volt, amikor éppen csak annyi volt, amennyinek a Gondviselés itt neki a helyet kiszabta. Minden ország nagysága és hatalma attól függ, hogy milyen nagy területet jelölnek ki számára a földfelszíni viszonyok és hogy mennyire tudja a nemzet ezt a neki alkalmas területet kitölteni.

A magyar nemzet számára a Kárpátok medencéi vannak kijelölve a természet erői által hazája területének. Ha ezt ki tudta tölteni néppel, akkor boldog és bántatlan életet élt. Ha kissé erősebbnek érezve magát, kívül is lépett a Kár-

pátok területén, akkor csakhamar bekövetkezett az elgyengülés, s a meghódított területeket csakhamar el kellett hagynunk.

Tudjuk már, hogy a magyarság arra is mindig kevés volt, hogy a Kárpátokon belüli teret *teljesen* ki tudta volna tölteni. Ezért volt egész történelmünk folyamán állandó bevándorlás a magyar földre. A meg nem csonkított Magyarországon több volt a terület, mint amennyit ki tudtunk volna tölteni, a megcsonkított Magyarországon meg nincsen elég területünk, hogy a mai termelés mellett megéljen benne a nemzet. Akkor volt tehát legjobb a nemzet és földje viszonya, amikor körülbelül olyan sűrűen tudta betölteni a maga földjét, mint ugyanakkor Európa más művelt nemzetei. A Kárpátokon kívülre már sohasem jutott elég belőlünk, hogy tartósabban megvethessük ott lábunkat.

A magyar államnak Szent István által való megalapítása után még nem voltak az ország határai olyan szigorúan megjelölve, mint mostanság. De a Kárpátok gerincén belül sohasem volt más állam, mint a magyar állam. Erdélyt, amint már említettük, kezdetben nem is foglalta el egészen a magyarság, mert nem tudta volna kellőleg betölteni. Csak később tettük reá a kezünket az egész Erdélyre, de amíg mi nem voltunk urai, más nép sem vetette meg ott a lábát. Szent István halálakor már körülbelül véglegesen kialakultak az ország határai. Birtokunkban volt a mai Horvátország nyugati része is, a magyar *Szerémség* és az ősi Valkó és Pozsega vármegyék is. A XIII. században már annyira megerősödött a magyarság, hogy már át is lépte a Kárpátokat és a Száva-folyót és előországokat szerzett magának. Szent László királyunk már jóval előbb megszerezte *Horvátországot*, Kálmán királyunk meg *Dalmáciát*. A XIII. század elején miénk volt már *Bosznia* is, a régi *Ráma*, az Ozorai és Sói bánóság. Szerbia északi részén akkor a magyar Macsói. Barancsi, Kucsói bánóságok feküdtek. Orsovánál sem végződött a magyar föld, hanem a miénk volt az az *Olt-folyóig*, mint *Szörényi bánóság*. Szent László és Kálmán királyaink igen okos politikát folytattak, amikor mindenképen a tenger felé igyekeztek terjeszteni a magyar föld határait. Hiszen ha csak valamivel többen lettünk volna, hogy az általuk elfoglalt földeket ne kellett volna ismét olyan hamar elhagyni! A magyar faj történelme milyen másképpen alakulhatott volna! Most talán tengerjáró nép volnánk és nem vol-

nánk Európa majdnem egyetlen teljesen szárazföldi állama. De csakhamar jött a tatárjárás rettenetes csapása és a magyarság kicsi híján végleg elpusztult. Megint nem tudtuk egy ideig a Kárpátokon belüli földet sem betölteni. A tatár-

A Magyar Birodalom legnagyobb kiterjedése idején,
Nagy Lajos korában.

járás után már tömeges idegen betelepülés kezdődött meg. De a magyarság ismét talpraállott. Anjou királyaink, Róbert Károly és Nagy Lajos, idejében megint fénykorát élte a nemzet. Ismét erősnek érezte magát és ismét átnyúlt a Kárpátokon. Ekkor volt Magyarország a legnagyobb, a leghatalmasabb. Erről az időről mondja a magyar költő, hogy „*Oh nagy volt hajdan a magyar, Nagy volt hatalma, birtoka,*

Magyar tenger vizében hunyt el Észak, Kelet, Dél hulló csillaga!”

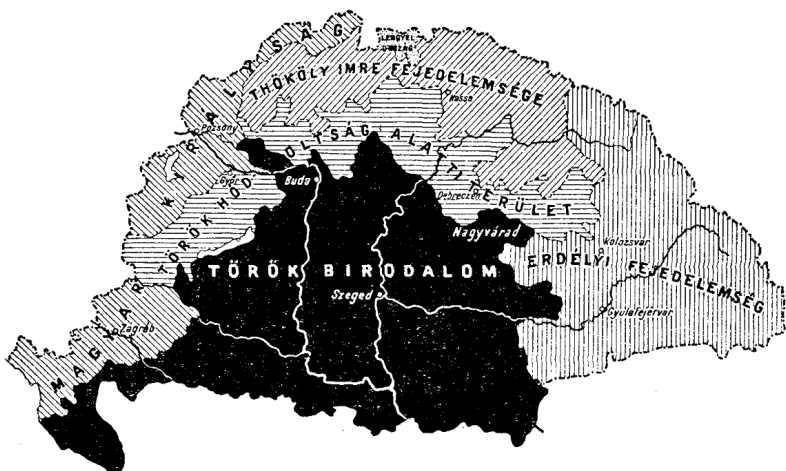
Valóban így is volt. Magyar uralom alatt állott nemcsak az egész Horvátország és Dalmácia, hanem ezeken kívül még egy egész sor előország: a Balkán-félszigetnek egész északi fele, ú. m. *Bosznia, Szerbia, Bolgárország*, azután a mai *Oláh ország*, vagyis a *Havasalföld, Moldva*, a kunok földje, vagyis a mai *Beszarábia*. De még itt sem volt vége a magyar uralomnak. Észak felé is kiterjesztette Nagy Lajos királyunk a magyar uralmat az egész *Lengyelországra. Krakóban, Halicsban, Varsóban*, mindazon a területeken, ahol az orosz síkságon a világháború alatt olyan sok magyar vitéz vérét itta fel a föld, ott valamikor magyar volt az úr. Mindez azonban nem a magyar faj nagy életerejének, hanem bölcs és előrelátó királyaink okos politikájának az eredménye volt csak. Többnyire úgy is volt az, hogy egyes nagy királyaink halála után el is veszett szerzeményük. Zsigmond királyunk már a törökökkel harcolt. Sok előországunk lekopott lassankint. Mátyás király dicső uralma alatt megegyeszer feljut Magyarország az európai nemzetek legelejére, hogy azután a gyors bukás következék be. Mátyás még megtartotta a Száva és Duna melletti előországokat, sőt megszerezte *Bécset, Morvaországot, Sziléziát, Stájerországot, Krajnát* is.

Csakhamar elkövetkezett Mohács, ahol úgy elbukott a nemzet, hogy soha többé nem tudott igazán megerősödni. Ezután már hosszú ideig csak kicsi és megcsonkított országa volt a magyarságnak. Háromfelé, sőt néha többfelé is szakítják szét hazánkat. Az Alföldet, a Dunántúl nagyrészét a török sanyargatta és tette teljesen tönkre, nyugaton a német volt az úr, és csak Erdélyben volt valamelyes magyar lélek és magyar szabadság. Így tartott ez kisebb-nagyobb módosulásokkal másfélszázadon át.

A töröktől visszafoglalt haza megint csak nem lett egysegesen a miénk. Az osztrák ezer módját ejtette annak, hogy sehogyan se juthasson hozzá hazájához ez a szerencsétlen nemzet. Hol itt, hol amott nyirbálták körül, le-lekanyarítva belőle katonailag igazgatott kerületeket. Erdélyt sem egyesítették az anyaországgal, hanem külön állott. Csak 1848-ban jutott hozzá a magyar nép, hogy a két magyar haza, Magyarország és Erdély, egyesülhetett. A szabadságharcban megint elbukott a nemzet és földjét megint kényük-

kedvük szerint osztogatták fel az osztrákok. Csak a kiegyezéskor egyesült megint a magyar föld egy országgá.

A mohácsi vésztől kezdve tehát egészen 1867-ig sohasem volt a magyar nemzet egész földjének a birtokában. És megint nem sokáig bírhattuk békében országunkat. Mert a külső ellenségek lecsendesítése után belső ellenségeink támadtak. Ezek kezdtek gyilkos harcot a magyar föld egysege ellen. Trianonban ezek is elérték céljukat. Mindössze egy félszázadig voltunk újból hazánk földjének háborítatlan birtokában. Hogy ezalatt a félszázad alatt mit végzett a

A szétszaggatott Magyarország 1689-ben, a török hódoltság idején.

magyar nemzet a maga földjén, arról már megemlékeztünk. Csoda-e ezek után, ha többre nem jutottunk- Csodásé, hogy ismét *el kellett érkeznie a nemzetnek Nagy-Magyarországból Csonkát Magyarországba*. Az országok sorsa ugyan elsősorban saját népük életrevalóságától függ, de nemcsak ettől. A magyar faj kétségtelenül életrevaló faj, hiszen ha nem ilyen volna, ugyan hogy maradhatott volna meg egy hosszú évezred vérzivataraiiban- De *a nemzet rokonságsága*, az a valóság, hogy nagy elgyengülései után nem kaphatott friss rokoni vért, egyik oka legázoltatásunknak. A másik meg az, hogy minden keletről nyugat felé törő népnek útjába estünk, akár fegyveresen tört reánk (kunok, tatárok, törökök), akár látszólag békésen lopózott be (oláhok,

galíciaiak). Helyettünk tehát meglehetősen veszedelmes volt ebből a szempontból. A legnagyobb baj pedig az volt, hogy amíg mi vérzettünk, ellenségeink legnagyobb része békésen gyarapodott. Így azután könnyű volt bennünket végül a földre teperni.

Még nagy szerencséje volt a magyarságnak, hogy *kitűnő határok* választották el államát az ellenséges érzelmű népektől. Mindenki nagyon jól tudja azt, hogy milyen nagy megkönnyebbülés a gazdának egy jó kerítés. Ilyen jó kerítés volt a magyarság számára a *Kárpátok lánc*a. Ha ez nem védelmezte volna a magyar fajt, talán már sokkal régebben beállt volna a maihoz hasonló veszedelem. Más népek is próbálkoztak itt államot alapítani még a magyarság honfoglalása előtt. Ezek az államok mind igen rövid életűek voltak; elsősorban azért, mivel nem támaszkodtak a Kárpátokra mint védelmi vonalakra, hanem hol a folyók voltak a határok, hol meg mesterséges határokat készítettek, mint pl. a rómaiak a róluik elnevezett római sáncokat. A magyar faj volt az első nép, amely felismerte, hogy a Duna nagy medencéjében csak a Kárpátok lehetnek jó országhatárok. Ezért, bár kis számban fogva sohasem tudtuk az egész medencerendszert betölteni, a magyar állam sohasem engedte meg, hogy a Kárpátokon belül más állam férközzék be.

Nagy áldás egy nemzetre, ha jó, természetes határokkal tudja körülfoglalni a maga államát. *Jó államhatár* lehet egy erdős, nehezen járható hegység, a tenger, vagy valamely mocsaras partú szélesebb folyó, vagy esetleg sivatag. Általában jó határ van ott, ahol nehezen járható a terület. Mert mire is kell a jó határ? Semmi szín alatt sem lehet még a legjobb országhatártól sem azt várni, hogy az most már majd magától megvédelmezi a népet az ellenség ellen. Legföljebb azt, hogy megnehezítse az ellenségnek az átkelést és támadást. Még azután másért is szükség van a jó határra. A jó határ össze tudja tartani az állam népét, nem engedi meg azt, hogy a nép könnyebben járjon az országon kívüli területekre, ott vásároljon, annak az életét tanulja el, annak a népét szeresse meg, szóval hogy annak az államnak az életében vegyen inkább részt, mint a magáéban. *A Kárpátok mindenképpen a legjobb természetes országhatárok voltak nekünk.* A színtiszta igazságot mondjuk, amikor azt állítjuk, hogy *egyetlen más országnak sem volt Európában olyan jó*

határa, mint hazánknak. Ezt különben még a külföldiek is elismerték.

A Kárpátok mindig megtették azt a szolgálatot, amit elvárhatott tőlük a magyar nemzet. A honfoglalás után, mint igen jól tudjuk, csak az Alföldre és a Dunántúlra jutott a magyarságból. A Kárpátokat akkor sűrű erdőségek borították és így más nép nem tudott rajtuk belül megtelepedni. A magyarság akkor a Kárpátokból a síkságokra nyíló folyó« völgyeket hatalmas szálfá-torlaszokkal zárta el, amelyeket *gyepüknek* nevezett, s ezek őrizetére vitéz népeket rendelt.

Amint később változtak az idők, a magyar határ lassan kitolódott a Kárpátok gerincére. Ott azután meg is állapodott és csak néha-néha ment azokon túl, amikor *előországaink* voltak kívül. Viszont az ország határai sohasem voltak azután a Kárpátokon belül, kivéve a török hódoltság idejét. A török hódoltság területe, a király uralma alatt álló terület és az erdélyi fejedelemség területe éppen olyan rosszul volt egymástól elhatárolva, mint a trianoni Magyarország. Valóban tudjuk a történelemből, hogy a határok menti *végvárakban* még a békés időszakokban is állandó volt a esetepaté a magyar meg a török vitézek között. Mert nem volt jó határ! De hiszen a Kárpátokon belül nem is lehet csak valamelyest kielégítő határt is húzni. *Ezt a földet a jó Isten valóban csak egy nép számára alkotta meg.* Mikor végre a magyar föld visszakapta a kárpáti határt, csak akkor volt ismét egy kis nyugalma. Mert a Kárpátok nemcsak a háborúskodásban, hanem a békében is a lehető legjobb országhatárok, összetartják mindazon népeket, amelyek rajtuk belül laknak. Azok majdnem mindent megtalálnak idebent, amire egy nemzetnek szüksége lehet. Sokkal könnyebb is a hegyvidékekről a síkságokra lejárni, mint a Kárpátokon kívül menni. Ezért nem csoda, hogy a Kárpátokról egy évezreden át nem mozdult el a magyar határ. Alig van Európában a tengeri határok kivételével még olyan országhatár, amelyik olyan régi volna, mint a Kárpátok határvonala.

A Kárpátok, mint minden magyar ember tudja, Dévénytől Orsováig határolták a magyar földet, vagyis a magyar határ $\frac{6}{10}$ része ment végig rajtuk. A magyar határ a békekötés előtt 4166 km hosszú volt. Ahol a kárpáti határ Orsovánál elvégződött, ott a Duna vette át a határ szerepét. A Dunán vonult végig a határ Orsovától egészen Zimonyig. A dunai határ már nem volt olyan kitűnő, mint a kárpáti

határ, mivel nem választott el bennünket a szomszédos országoktól olyan erősen, mint a 80—150 km széles Kárpátok. Még mindig elég jó határok voltak, mert a Duna itt helyenkint elég mocsaras. Mégis meg kell említenünk, hogy a magyar állam területe itt lépte át leggyakrabban az állandó határt, itt volt a magyar államnak leggyakrabban előországa. Zimonytól kezdve a mocsaras partú Száva⁴olyó volt az ország határa, és pedig elég jó határa.

Leggyöngébb volt a magyar határ nyugat felől. Itt nem volt elég jó természetes határunk. Itt Ausztria felé elég gyakran változott is a határ, de a mainál beljebb sohasem húzódtott, még akkor sem, amikor a szabadságharc után leverve feküdt a nemzet Ausztria lábai előtt. Akkor is ott volt a határ, ahol most, a békekötés előtt. A józan belátás akkor is megmutatta, hogy hol kell a határnak húzódnia, hogy az egyik oldalán lakó népnek se ártson. Csak a háború után állott a józan ész egészen a feje tetejére.

A magyar állam határai ellen tehát semmi panaszunk sem lehetett. Nem mindegy azonban az sem, hogy mi van a határon túl. Az okos ember megszokta nézni azt is, hogy ki lakik a szomszédjában, s abból ítéli meg, hogy hogyan ereszkedjék vele szóba. Az is jó, ha nemcsak egy, hanem több szomszédunk van, mert ha az egyikkel sehogyan sem tudnánk kijönni, majd megsegít a másik. Nézzünk tehát kissé át a Kárpátokon, hogy hogyan is állott a magyarság a maga szomszédságával-

Hát bizony a legnagyobb bajunk éppen az volt, hogy *szomszédságunkkal* sehogyan sem tudtunk kijönni, mert ezek vagy halálosan gyűlöltek bennünket, vagy meg halálosan ragaszkodtak hozzánk és mindenképen a maguk gyámkodása alá akartak bennünket fogni, mint pl. az osztrákok. Az osztrákoknak különben legkönnyebb is *volt* a mi dolgainkat figyelemmel kísérni és abba minduntalan beleavatkozni, mert éppen az osztrákok felé volt a magyar határ legnyitottabb. Nem lehet tagadni, hogy sok jó is származott abból, hogy az osztrákokkal sógorságba keveredtünk, hogy voltak közös állami ügyeink, de azután meg tömérdek rosszat is el kellett a nemzetnek ezért szenvednie.

Az osztrákok állama majdnem három oldalról vette körül a magyar földet. Ennek is voltak jó oldalai, mert katonaságunk Ausztriával közös lévén, nem kellett ezeket a határainkat külön őrizni. De nagy kárunk is volt belőle,

az, hogy nagyon kevés más állammal voltunk szomszédságában, ami pedig, mint mondtam, mindig jobb dolog. Ausztria annyira körülkerítette a magyar földet, hogy alig tudunk rajta túl is látni, hogy mi is van ott. Ezzel külső kereskedelmünket is egészen elzárta Ausztria a külföld felé; mindent rajta keresztül kellett kivinnünk, vagy behoznunk. Határunknak éppen a fele volt közös Ausztriával. A többi Oláhországra és Szerbiára jutott, meg az Ausztriával közösen birtokolt Boszniára. Szabad határunk csak nagyon kevés volt, mert határunknak csak $\frac{1}{20}$ része jutott az Adriai-tenger partjára.

Hát bizony ez nem volt éppen a legkedvezőbb helyzet reánk nézve. Méginkább rosszul érezhette magát a magyar nemzet, ha kissé körültekintett, hogy miféle népek is a szomszédjai. Ausztria ugyan három oldalról fogta körül a magyar államot, de ez nem azt jelentette, hogy ott mindenütt osztráknémetek laknak. Ausztriában ugyanis még vegyesebb nyelvű volt a lakosság; mint hazánkban. Csak tőlünk nyugatra laknak németek, északnyugatra már morvák, csehek, északra lengyelek, oroszok. Bár sokat szenvedett a magyarság az osztrákoktól, mégsem lehet ezt mind maguknak a németnyelvű osztrákoknak a számlájára írni. Csehek, morvák igen sokan állottak osztrák szolgálatban és különösen a szabadságharc után éppen ezektől szenvedett a magyar nép leg-többet.

Tőlünk északra tehát szláv népek laknak. De a nagyobb veszedelem mégis abból származott a magyarságra, hogy tőlünk délre is szláv népek, szerbek, horvátok, bosnyákok laknak. Ezek az északi és déli szlávok valósággal bekerítik itt a magyarságot. Úgy vagyunk itt közöttük, mint az olló nyitott szárai közé befogott papiros: egyetlen nyomás az ollón és a papiros darabokra van metszve. Valóban ennél veszedelmesebb *közbulfekvő helyzet* nem is lehet. És még ha csak ezekkel a szomszéd szlávokkal állottunk volna szemben! De ezek háta mögött volt az egész óriási Orosz birodalom. 10 millió magyarral szemben 157 millió szláv van! Csupán csak két felé nem volt a magyarnak szláv szomszédsága, nyugat felé az osztrákok, délkelet felé meg az oláh-ság. Az osztrákok helyzete sokkal kedvezőbb, mint a magyarságé, mert közvetlenül az óriási németiségre támaszkodnak, nem olyan rokontalanok, mint az árva magyarság. Az oláhok azonban éppen úgy benne vannak a szláv fogóban, mint a

magyarok. És mégsem támaszkodhattunk rájuk sem és nem tudtunk bennük őszinte barátot és szövetségest szerezni. Velük ugyanis az volt a bajunk, hogy nekik mindig fontosabb volt a mi oláhjainkat megszerezni, mint velünk együtt közösen védekezni a szlávok mindent elnyelő hullámai ellen. Mint műveletlen, balkáni népségnek előbb volt rabló ösztöneit kielégíteni, mint okosan betekinteni a jövőbe. Még az oláhság sem áll olyan egyedül a világon, mint a magyarság, mert ők is latin fajú népek közé sorozzák magukat.

Mindezeket el kellett mondanunk, mivel végig kellett tekintenünk a magyarság végtelenül veszedelmes helyzetén, hogy belássuk azt, amit ennek a fejezetnek az elején mondtunk, hogy a haza elvesztése nem egyedül ennek a nemzeteknek a bűne.

Azt is kérdezhették valaki, hogy vajjon nem a magyarság rossz tulajdonságai okozták-e, hogy egyetlen szomszédunkkal sem tudtunk tartós és őszinte barátságba keveredni. Az igazság az, hogy a magyarságnak sok bűne, sok rossz tulajdonsága is van, de ezek a rossz tulajdonságai majdnem mind olyanok, hogy csak önmagának árt és ellenségeinknek használ vele a magyar faj. Kifelé a magyar nemzet mindig megbízható, szavát minden körülmények között megtartó nemzetként volt ismeretes. Könnyű is volt megcsalni, mivel túlságosan is tudott bízni mások barátságában. No meg azután nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy a nagy politikában nem az érzelem, a barátság irányítja a népeket, hanem a legridegebb önérték. *Amely nép gyöngének mutatkozik, az máris elveszett.*

Politikai földrajzi kedvezőtlen helyzetünk hozta magával, hogy minduntalanul ki kellett védenünk valamiféle, támadást, hol ellenséges fegyveres támadást, hol meg kárukra szolgáló gazdasági támadást. Ennyiféle támadást lehetetlen volt kivédenünk. Nagy gazdasági harcok színtere is volt az utóbbi időkben a magyar föld. A németiség rajtunk keresztül igyekezett keleten megszilárdítani a maga gazdasági helyzetét.

Hazánk helyzete tehát mindenképpen igen súlyos volt. A nemzet okos politikusai már régen látták a súlyos viharfelhőket fölgyülekezni a magyar égbolton. Ezek a felhők végül is összezsaptak fölöttünk, és már csak az volt a kérdés, hogy vajjon melyik erősebb nemzet lesz az, amely el fog yelni bennünket.

Végül is nem egy nemzet, hanem a körülöttünk levő összes szomszédok elnyeltek egy-egy darabot az ország testéből, még az eddig velünk legszorosabb viszonyban állott Ausztria is. *Így lett Magyarországból Csonka-Magyarország.*

Ha már a háború előtt is a legsúlyosabb volt a magyar állam politikai földrajzi helyzete, alig találhatunk reá szavakat, amelyek elég jól kifejezik, hogy a békekötés után milyen súlyos helyzetbe jutottunk. Nem is emlegetjük most a gazdasági helyzetet, arról már régebben volt szó, csak a politikai helyzetet tesszük szóvá.

A csonka magyar állam négy ellenséges új állam közé van beszorítva. *Ezeknek az államoknak ellenségeseknek kell velünk szemben lenniök, mert ettől függ a létük.* Mindent el kell követniök, hogy mi még egyszer talpra ne állhassunk, mert az az ő halálukat jelentené. Ez tartja össze őket egy szövetségbe. Még veszedelmesebbé teszi helyzetünket az, hogy az északi szlávok és a déli szlávok, vagyis a csehek és a jugoszlávok állama már annyira közel jutott egymáshoz, hogy csak a csonka magyar állam választja el őket. Ezek az államok mindenképen arra törekszenek, hogy a magyar földön át, talán a csonka ország nyugati peremén keresztül, egy átjárót szerezzenek egymás felé. Ha ez sikerül, a magyarság teljesen be lesz zárva a szlávok közé és el leszünk választva a németektől, akiktől pedig helyzetünkhöz képest még mindig a legtöbb jót várhatjuk. Vészedelmesebb helyzete már alig lehet valamely államnak, mint aminőben mi vagyunk most. Nyolcmillió magyarral szemben áll most 21 millió ellenség, a csehek, morvák, szerbek és oláhok. Csupán egy vigasztalhat bennünket, az, hogy ez a 21 millió ellenséges nép a saját országában is másik 21 millió más népet tart leigázva és így éppen elég bajuk van a saját belső ellenségeikkel. No de erről majd később fogunk szólni. Most csak annyit, hogy ha mi valamiképpen, akár gazdaságilag, akár katonailag megerősödve, nekifeküdhetnénk a fojtogató trianoni határoknak, belülről 8 millió magyar nyomása mellett még a megszállott területek tömérdek népe segítene húzni, a Kárpátok gerincére ismét visszahúzni a magyar határokat és ezzel eleget tenni az isteni örök igazságnak, amely ezen a földön csak a Kárpátokat teremtette államhatároknak. Nagyon jól tudják ezt a magyar nép ellenségei” is. Tudják, hogy amíg itt bár a legkisebb darab földön bármilyen kevés magyar megvetheti a lábát, addig az ő létük

sohasem bizonyos; és éppen ebben van reánk nézve a legnagyobb veszedelem. Ezért akarják még ezt a csonka országot is minduntalan letörülni a föld színéről.

Ez különben nem is olyan nehéz feladat. Hiszen a mai magyar határokat már egyenesen úgy szabták ki, hogy meg se lehessen védeni, hogy az ellenség akkor sétálhasson be ide, amikor éppen akar. Mai határunknak jóformán egyetlen darabkája sem jó természetes határ, mert nem választja el egymástól az országokat. Nem lakatlan területeken húzódik el, hanem éppen a legsűrűbben lakott területeken. Az új határ hosszúsága most kb. 1450 km. Ebből $\frac{1}{3}$ rész Csehországgal, $\frac{1}{4}$ rész Jugoszláviával, ugyanannyi Oláhországgal, $\frac{1}{7}$ része meg Ausztriával közös határ. A tengerrel, sajnos, nem vagyunk határosak. A magyar föld így teljesen be van kerítve és még ha akadna is a külföldön valahol jóbarátunk, ide sem tud jutni hozzánk, mert mindenfelől megbékítheted lenül ellenséges népek vesznek körül bennünket.

És itt nem kell mindjárt háborúra gondolni, hanem arra is, hogy a külföldi békés kereskedelmi forgalmat is el tudják zárni előttünk ellenséges szomszédaink.

Különben kereskedelmi szempontból éppen olyan veszedelmesek és tarthatatlanok az új határok, mint katonai, honvédelmi szempontokból, mert olyan helyeken mennek át, ahol a világ minden finánca sem tudná megakadályozni a csempészést. De hát ez is ellenségeink szájaíze szerint van.

Nemcsak nagyon rossz az új határ, hanem aránylag, az ország szörnyen megkisebbedett területéhez képest, nagyon hosszú is. Pedig a kiszabásánál igazán nem lehet mondani, hogy nagyon kerülgettek volna vele. Nem is lett volna sok értelme a kerülgetésnek, hiszen sokkal jobbat nem is lehetett volna kitalálni, mert a legsűrűbben lakott területeken vitték keresztül. Így azután szerencsésen neki is vezették azt mindennek, átvágtak vele városokat és a szegény ember kis birtokocskáját éppen úgy, mint virágzó mintagazdaságokat. Van reá eset, hogy úgy megy át a határ a tanyán, hogy a gazda házának fele még Magyarországra, a másik fele meg egy másik országba esik bele. Meg kell hogy álljon minden józan magyar ember esze ekkora bölcsesség láttára! És ezek után lehet-e azt kívánni a magyar néptől, hogy ezeket a határokat tiszteletben tartsa és a békét igazságosnak és tartósnak tekintse- Mikor a jég elverte a cigány vetését, maga is rudat fogott és csépelni kezdte a vetést, mondván az Isten-

nek gonosz káromkodással, hogy hadd lássa, mire mennek ketten. Mi is így vagyunk már, látva gyönyörű magyar határunknak elpusztítását, kacagva kell felkiáltani, ám hadd lássuk, hogy mire mennek ezekkel a határokkal, s örvendeznünk kell rajta, hogy minél rosszabbul vonták meg azokat, mert annál hamarabb fog bebizonyulni tarthatatlanságuk.

Pozsonytól az Ipoly folyócska torkolatáig, Szobig, a Duna medre a határ. Ez még a legtűrhetőbb. Azt persze nem is kell mondanunk, hogy színmagyar vidékeket zártak el vele a magyar földtől. Ez sem igazi természetes határ, mert mindkét oldalán sűrűen lakik a nép, akik előbb a legélénkebb érintkezésben voltak egymással. Katonai határnak már inkább jó volna, mert valamelyest megvédené bennünket a csehek elől, ha nagy ravaszul és a cseh vitézséghez méltóan a csehek már előre be nem jöttek volna ezen a dunai határon; jó előre, amikor nem volt magyar kar és magyar kard annak megakadályozására. Ezért csinálták ki maguknak, hogy Pozsonnyal szemben a Duna innenső partján is felüthették sátorfájukat.

Szobtól kezdve az Ipoly a határ. Igazában ez még a cseheknek sem kedvező, mivel mindkét partján sűrűen lakik a magyarság. De ezen már nagyrészt segítettek a földbirtok-reformjukkal. A magyar birtokosoktól elvett földekre tömredék csehet telepítettek be. Az Ipolyt elhagyva, a legvadabb összevisszaságban kanyarog ide-oda a határ, átvág völgyeken, hegyoldalakon, szántókon, dűlőutakon, városokon, mintha egy örült ember húzta volna meg ezt a határt. Pedig hát nem így van, nagyon is jól tudták azok, akik ezt a határt így húzták meg, hogy mit csinálnak: gondosan ügyeltek arra, hogy nehogy véletlenül csak egy tót vagy oláh, szerb belül maradjon a csonka országban. Inkább tízszer annyi magyar odaát. Így éri el a határ a Tiszát, majd azon átlépve az oláh határ váltja fel a cseh határt. Ez talán még lehetetlenebb módon van meghúzva, mivel teljesen a síkságon vonul végig. Elrekeszti tőlünk Nagyváradot, Aradot, azután átlép a Maróson. Ott azután helyet ad a szerb határvonalnak, amely Szeged alatt vonul el, s elvéve tőlünk Szabadkát, átlép a Dunán. A Dunántúlból is lekanyarít egy szögletet, úgy éri el a Dráva folyót. Az osztrák határ éppen ilyen bölcsen van megvonva.

Még gondolatnak is rossz, hogy Budapeستől, az ország fővárosától, csupán annyira van a cseh határ, hogy jobbfajta

ágyúkkal saját területükről, Szobról is be tudnak lógni a csehek Budapestre!

A trianoni határt, úgy mondták, olyan módon fogják megvonni, hogy igazságosan válassza el a népeket, vagyis, hogy *néprajzi határ* legyen. Hát persze ezt a szép szót csak a mi félrevezetésünkre találták ki ellenségeink, mert ebből az lett a valóságban, hogy három és félmillió magyar maradt kívül a határokon. A valóság az, hogy a magyar földön nem is lehet a népek között egészen igazságos határt vonni, annyira össze vannak egymással vegyülve; de az is igaz, hogy a mostaninál sokkal igazságosabban is el lehetett volna választani egymástól a népeket, ha már nem látták be azt a nagy igazságot, hogy sokkal fontosabb az, hogy olyan területeket kapcsoljanak össze egy-egy államba, amelyeken gazdasági életükben egymásra utalt népek laknak. Ha igazán betartották volna a győzők azt az ígéletüket, hogy a lehető legigazságosabban fogják elválasztani egymástól a különböző nyelvű népeket, akkor helyenkint legalább 50—60 km-rel kellett volna kijebb rakni az új határt. Akkor nem vesztettük volna el a Kis-Alföld északi felében, a Hernád-folyó völgyében lakó magyar testvéreinket, meg Gömör megye palócságát, meg az Alföld keleti szélén lakó magyarokat, akiket mind nem választanak el idegennyelvű népek az itthon maradt magyaroktól.

Bizony nagyon szomorú, hogy a magyar földnek ezeket a gonoszul megvont határokat kell magán viselnie; milyen tömérdek sok könnyet és szenvedést okozott ez az onnan menekülni kényszerült magyar testvéreknek. Nem is kell ezeket a határokat olyan végérvényeseknek tekintenünk, amilyeneknek a győzők szeretnék. Hiszen ezeket a határokat csak gonosz és tudatlan emberek csinálták tetszésük szerint, azért *mesterséges határoknak* is mondjuk őket; de a Teremtő egészén másutt jelölte ki a magyar föld határait. A közeli jövőben kell eldőlnie, hogy mi erősebb, az erőszak-e, vagy pedig a természet és a természet által előírt törvényszerű viszonyok. Az bizonyos, mert hiszen a magyar történet tanít reá bennünket, hogy *a Kárpátokon belüli medencerendszerben csak egy államnak van helye, annak az államnak, amelynek fenntartója a síkságon lakó nép. Ez a nép pedig a magyar nép.*

Mielőtt ezeket a gonosz határokat reászorították volna a nemzet testére, mint tüzes vasabroncsokat, Magyarország egyike volt Európa közepes nagyságú államainak, sőt

Ausztriával való közösségünkben európai *nagyhatalom* voltunk. Trianonban azonban alaposan lecsúsztunk. Most csak akkora a csonka ország területe, mint Portugália területé és utánunk már csak a legkisebb európai államok következnek.

A békekötés után látszólag szabad országgá lettünk, amely önmaga intézi sorsát. De ez sem igaz, mert Csonka-Magyarország a jelenlegi körülmények között gazdaságilag annyira életképtelen és katonailag annyira védhetetlenek a határai, hogy függetlenségünket emlegetni valósággal a nemzet kigúnyolása.

Az idegennyelvű népek elvesztése után a nemzet teste tömörebb lett. Nincs meg többé a nemzet erőit annyira emésztő *nemzetiségi harc*, amely most a körülöttünk levő államokban lángol fel hatalmas erővel.

A nemzetiségi harcok elcsendesedésével azonban nálunk is igen nagy erővel ütött ki az egyes társadalmi osztályok közötti egyenlenség. Ismét felütötte fejét a *magyar átok*, a visszavonás. *Magyar a magyart jobban gyűlöli, mint az egész magyar nemzet közös ellenségeit.*

Megint nem akarja észrevenni a nemzet nagy része, hogy újabb viharfelhők tornyosulnak a magyar égen, hogy még a mai csonka országot is igen nagyok találják ellenségeink és csak az alkalomra várnak, hogy mihelyest lehet, ismét feloszszak hazánkat. Szomorú példát mutat ebben a testvér lengyel nemzet története. Lengyelországot sem egyszerre osztották fel annak idején, hanem lassan törölték le a föld színéről. A magyar nemzetnek még mindég nagyon kellene vigyáznia, hogy Csonka-Magyarországból még csonkább ne lehessen. Európa még nem alakult ki a háború után. Most tervezgetnek, a szétszaggatott államokat most akarják összeragasztgatni, mert belátták, hogy alig van életképes azok között, örködnünk kell, hogy mi történik körülöttünk, nehogy nélkülünk határozzanak rólunk is.

Mi kell mindehhez? Az, hogy a most már nyelvileg majdnem teljesen egységes nép végre valóban nemzetté váljon. Mert a magyar nép eddig még sajnos nem volt igazán *nemzet*. Csak akkor mondhatjuk, hogy igazán nemzetté lettünk, ha nemzeti voltunk öntudata átmegy minden magyar lélekbe, ha tudja, hogy tagja a magyar nemzetnek és tagja akar lenni; ha megérti a nemzet céljait, és közös munkával elő akarja segíteni a nemzet jólétét; ha részesévé válik a magyar mű-

veltségnek és büszkén fogja magát a magyar nemzet tagjának vallani. Csak ha mindez bekövetkezett már, akkor vált igazán a magyar nép nemzetté. Ez a folyamat a körülöttünk lakó népek lelkében, legalább egyes dolgokban már hamarabb végbement, mint nálunk. Az oláh, a szerb, a cseh büszkén vallotta magát annak, de a magyar fajjal elhittették belső gonosz ellenségeink, hogy szégyen magyarnak lennie, mert a magyar nemzet nem elég művelt; vagy hogy már művelt ember nem szokott arról beszélni, hogy mely nemzet tagja; hogy ma már nincsenek is nemzetek, hanem *világtestvériség* van. Szégyelni kezdte a magyar saját fáját; a nemzeti öntudat nemcsak hogy nem erősödött, hanem inkább elhalóban volt. Népünk nagy része is kívül maradt a nemzeti műveltség áldásain. Egységes akarató, egységes öntudató magyar nemzetről tehát nem is lehet beszélni. .

Sokszor mondtuk már, hogy a nemzet és földje nagyon szorosán van egymással összeforva. Hogy Nagy-Magyarországból ilyen szerencsétlen Csonka^Magyarország lett, annak sok minden más oka mellett az is egyik igen lényeges oka volt, hogy nem voltunk igazi nemzet és így nem is lehetünk az egész hazai földdel igazán összeforva. Ha a magyar népből olyan nemzet válik, aminő nemzet pl. az angol, a francia, a német, akkor el fog jönni az az idő, amikor Csonka-Magyarországból ismét Nagy-Magyarország lesz.

XII. A CSODÁLATOS MAGYAR FÖLD.

Azt hiszem eléggé megbeszéltük már a magyar föld és népe közötti mindennemű anyagi kapcsolatot. Láttuk, hogy miképpen tartja el a föld a maga népét, mit dolgozott ez a nép a magyar földért, kik laknak rajta, hogyan férnek el, milyen sorsa volt a magyar államnak, stb. De egy nép és földje között nemcsak ilyen anyagi kapcsolatoknak kell lenniök. Az állat is tud olyan módon ragaszkodni ahhoz a földhöz, amelyen táplálékát megtalálja, hogy esetleg meg is küzd másokkal a maga legelőjéért. *A művelt nemzetek a maguk földjét nem: csak ésszel, hanem lélekkel és szívvel is szeretik.* A nemzet lelkének össze kell fornia *földje lelkével.* Erről még nem szólottunk.

Olyan népnek, amelynek nagyrésze a föld túsásából kell hogy megéljen, lehetetlen meg nem szeretnie a maga földjét,

szépségeit meg nem látnia, nagyszerűségeit meg nem csodálnia. Valóban a magyar nép egy része csodálatos módon össze is forrt a földdel. A magyar gazda olyan erősen ragaszkodik a maga földjéhez, hogy nem is akar attól elszakadni, télen-nyáron ott él a tanyán.

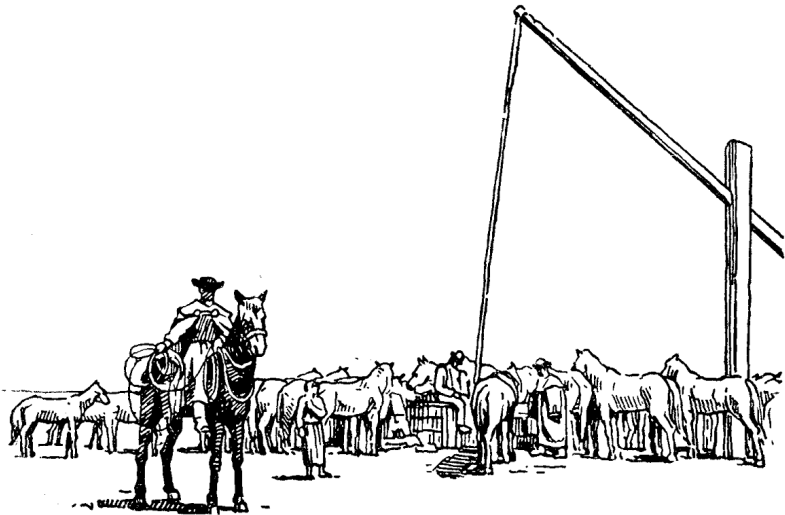
A magyar föld sok kiváló magyar költőt, festőt meghihletett már, akik csodálatos dolgokat beszélnek el a magyar föld szépségeiről. A magyar puszta szépségeit zengette a világ egyik legnagyobb költője, *Petőfi Sándor*. A délibábos magyar rónát az ő költeményeiből ismerte meg az egész világ. A Dunántúlnak is volt egy nagynevű költője, *Kisfaludy Sándor*, akinek énekei ennek a bájos földnek a szépségeit magasztalják. Alig van a magyar földnek olyan szépsége, amelyet a magyar költők egyike-másika meg ne énekelt volna, már pedig a magyar föld csodálatosan gazdag természeti szépségekben. Parányi kis terület a magyar föld a nagy földgolyón, de csodálatosan változatos. Vannak tengersík vidékeink, lankás domboldalaink, haragos fenyvesekkel fedett, égnek törő magas hegységeink, vannak ősi nádasaink, félelmetesen vad folyóvölgyeink, csillogó tengerszemeink.

A rohanó gazdasági élet már sokat elpusztított a magyar föld gazdag szépségeiből, de azért még mindig bőven van belőlük. A természetes tájak helyét már sok helyen elfoglalta az ember kezemunkájának alkotása. A nép lelkéből is sok minden kiesett, ami eddig dalra, regére készítette. Ahogy lassan elmúlóban van az Alföld mocsárvilága, ősi pákász, halász, pásztor élete, úgy a nép lelke is szárazabbá válik lassankint. Mintha kevesebb volna már a nép ajkán fakadó dal is, amelyeket a magyar föld lelke csalt ki belőle. Úgy érezzük, mintha a magyar nép valamikor jobban együtt élt volna a maga földjével, mintha a föld megfogható szépségeivel a nép lelkének szépségei is fogyatkozóban volnának.

Minden nemzet földjének megvan a maga külön lelke. amelyet csak saját népe ért meg. A magyar földnek is van lelke és ezt a lelket a magyar nép mindig megértette. Erről tanúskodnak népdalaink, amelyek a magyar pusztáról, a magyár puszta ménéséről, gulyájáról, a magyar föld szabadban élő népéről szólnak. A magyar Alföldről áradt ki ez a magyár lélek és innen lüktetett fel mindinkább elhalványuló erővel a magyar föld végeibe. Ahová az alföldi magyar lélek máinem tudott eljutni, ott már nem éreztük magunkat annyira igazán otthon, ott már kezdett ránk idegenné válni a magyar

föld. Városainkba sem tudott egész erejével behatolni a magyar föld lelke, azért a városi műveltséget kissé mindig *idegennek érezte a magyar*. A magyar falvak azonban belesimultak a magyar föld lelkébe, abból nőttek ki, egész építésmódjuk, népüknek műveltsége a magyar pusztá lelkét lehelte ki magából.

Hegyvidéki tájaink inkább idegenek voltak a magyar nép lelkétől, nem is érezte ott magát igazán otthon a magyar faj, csak a messzire kivetett székely nép tudott összeforjni a maga hegyes-völgyes országával.

Ménés a Hortobágyon.

A magyar nép szerette is a természetet, nem bántotta azt, sőt talán kissé túlságosan is ragaszkodott a régi, megszokott állapotokhoz.

Bármilyen sokat változott is az utolsó időkben a magyar föld, még mindig vannak olyan látnivalói, aminőket sehol másutt nem lehet látni. Alföldünk régi világa még mindig fennmaradt a Hortobágyon, a Bugac pusztán. Régi halászéletünk maradványai még mindig megvannak a Tisza mellékén. A külföldiek minden évben csodájára járnak a Hortobágy-nak, mert ilyen tengersík vidéket sehol sem láthatnak Nyugats Európában; a régi ősi pásztorkodás sehol másutt nem maradt meg ennyire. Egy darabka ez itt Európa közepén az

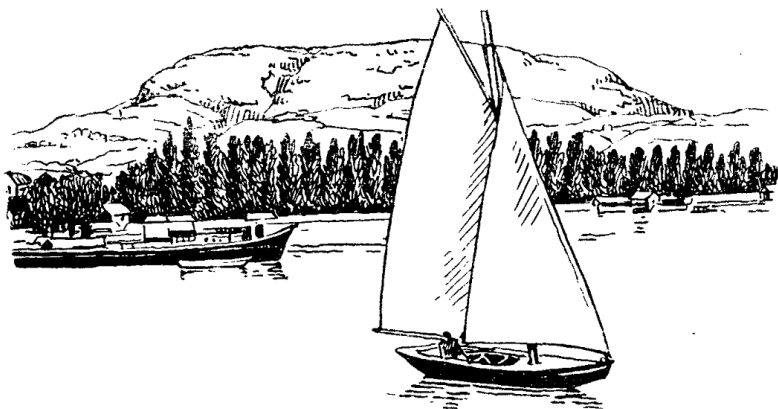
ösi ázsiai pusztai világból. Az Alföld beláthatatlan kalásztengerének is alig van már párja, amióta minden darabka földet külön-külön művelnek meg a népek. Az Alföld tanyavilága is páratlanul áll Európában. Az ágaskodó kútágas körül delelő gulya, a csalóka délibáb is olyan különlegessége a magyar földnek, ami megnézésre érdemes. Ez a korlátlanság, határtalanság tükröződik vissza a magyar nép lelkében is.

Az Alföld szépségeit inkább csak érzi a magyar ember, mintsem szóval is el tudja mondani. Nem az egyes részletek szépek az Alföldön; egyenkint nem szép sem az a sovány legelő, sem az az ösztövért kútágas, sem az az ütött-kopott tanya, együtt mégis minden csodálatosan szép. Nem is magasban a föld szép itt, hanem ehhez kell még a magyar síkság végtelen kiterjedésű levegőtengere, kell az izzó napsugár, hozzátartozik a délibáb, a vérvörösen felkelő, a haragos felhők között bujkáló, vagy a nyugati égbolt tűztengerében lebukó Nap. Hozzátartozik az Alföld szépségeihez a tomboló vihar, a ragyogó csillagos éjszaka, a messziről világló pásztor-tűz, a behavazott síkság csillogó fehér takarója, nyáron a nádasok békáinak hangversenye, ősszel a levegőben úszó ökörnyál, kánikulában a kiaszott tarló ciripelő szöcskenyája, tavasszal a fakadó füzesek kesernyés illata; mindez csak együtt adja a végtelen magyar puszták igazi hangulatát és szépségét. Szép az áldott magyar síkság akkor is, amikor aranyló kalászt lenget rajta a fodrozó szellő; szép a magyar föld kánikulai szegénységében, amikor valóban „nincs egy árva fűszál a torzs közt kelőben, nincs tenyéryi zöld hely nagy határmezőben”, amint az Alföld keblén nevelkedett és annak népét és földjét legjobban ismerő koszorús költőnk, *Arany János* énekelte a magyar pusztáról. Szép a magyar síkság akkor is, amikor fekete keblét felhasítja a gazda ekéje, amikor földszagot csap a tavaszi szellő a gazda arcába, amikor tarvarjak serege kíséri az ekét tartó gazdát, fölötte pedig a pacsirta dala száll a mosolygó levegőben. Szép az Alföld gazdagon termő síksága, de szépek folyói kanyargós partjainak füzesei, nádasvilága, csöndes folyómellékei, elhagyott morotvái és holtmedrei is.

Szép az Alföld akkor is, amikor dolgos kezek ezrei túrják, dolgozzák, hogy egy nemzetet eltartsanak rajta, amikor az aratók ezrei lepik el már kora hajnalban, vagy amikor a távoli cséplőgép bugása arról mesél, hogy ömlik az áldás a szorgalmas gazda zsákjába, vagy amikor kukoricatörés után

reá ereszkedik az ősz szürke felhője és az édes anyaföld megkezdi téli nyugalmát.

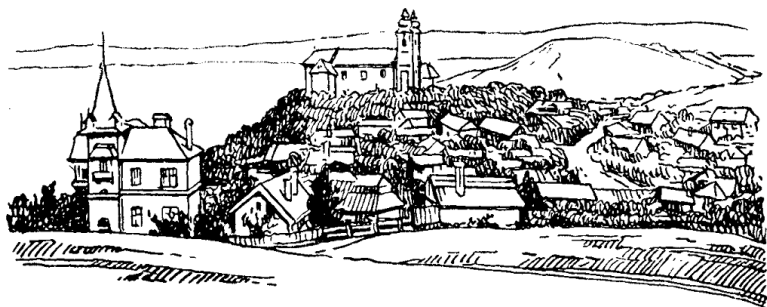
Szép az Alföldön a Kiskunsági sívó homok, vagy a Deliblat futóhomoktengere és szép a sovány szikes is; csodál-

Badacsony.

kozva állunk meg a kecskeméti sívó homok közepette magyar szorgalom teremtette gyümölcs-paradicsom előtt is.

Nem is mondhatjuk, hogy az igazi magyar ember nem szeretné hazája földjét; ha messze idegenbe vetődik is ki, szíve mindig visszahúzza erre a csodálatos földre.

Ha az Alföld a határtalanság világa, akkor a *Dunántúl* a kedves, feledhetetlen tájak mintaképe. Talán egyetlen tájunkon sem olyan nagy a változatosság, mint a Dunántúlon. Gazdag síkságok, bájosan zöldellő domboldalak, kalásztengerrel gazdag földek, rétek, kis ligetek, ősi tölgyrengetegek váltakoznak itt. Itt mutatta meg a magyar szorgalom leginkább, hogy

nemcsak a pusztai élethez ért a magyar faj, hanem fel tudja venni a munkában a versenyt bármely más néppel. És ezen az apró szépségeken kívül van a Dunántúlnak egynéhány olyan látványossága is, amely messze, földön ritkítja párját. Mindenekelőtt a csodálatos *Balatont* kell megemlítenem. Ez a gyönyörű tó Közép-Európa legnagyobb tava. A magyar tenger! A *mosolygó nyugalom tájának* szokás a Balatont mondani, mert derűs egével, vizének gyönyörű színeivel, északi-partjának *gazdag* halmaival és gyönyörű, süvegalakú,

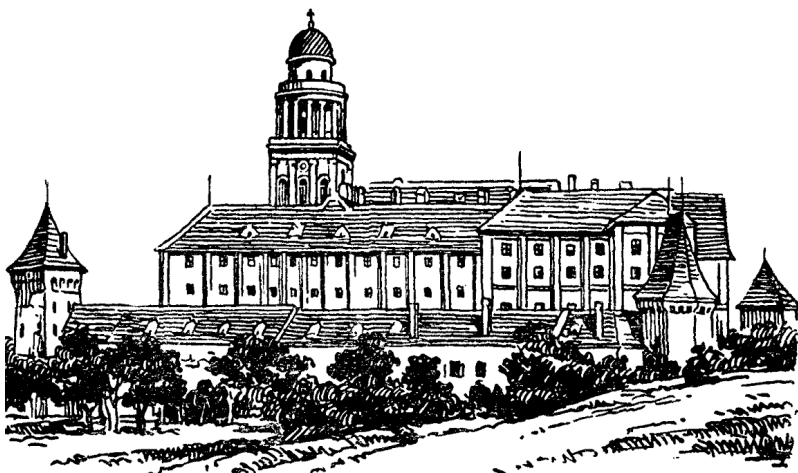
A visegrádi vár.

kialudt tűzhányó eredetű hegyeivel, somogyi partjainak kedves fürdőivel valóban a nyugalom, a derült élet világa van itt. A Balaton csodálatos szépségeiről igen sokat lehetne beszélni, mert aki egyszer látta a Balatont, az nem tudja többé elfeledni. Csodálatosan szép a mosolygó Balaton nap-sütésben is, a lemenő Nap is csodálatos színeket fest reá, de még annál fenségesebb a háborgó Balaton, amikor bőszen haragjában valóban a tengert juttatja eszünkbe. Gyönyörű szép a befagyott Balaton is, amikor a rianás repesztgeti össze hatalmas jégpáncélját.

A Dunántúl nevezetes szépsége *Visegrád* egykor hatalmas sziklavárának magasan álló büszke romja is. Valamikor királyi székhely és az ország fővárosa volt itt. Itt székelték hazánk egyik fénykorának királyai. Nagy Lajos királyunknak fényes udvara innen tekintett le a mélyen folyó hatalmas Dunasfolyóra. Itt töri át a Duna a hegységet, hogy aztán egy hatalmas kanyarulattal az Alföldre érkezzen le. A királyi folyó erdős hegyektől szűkre szabott medrében hömpölyög.

Visegrádtól nem messze emelkedik a Duna fölött *Eszter-*

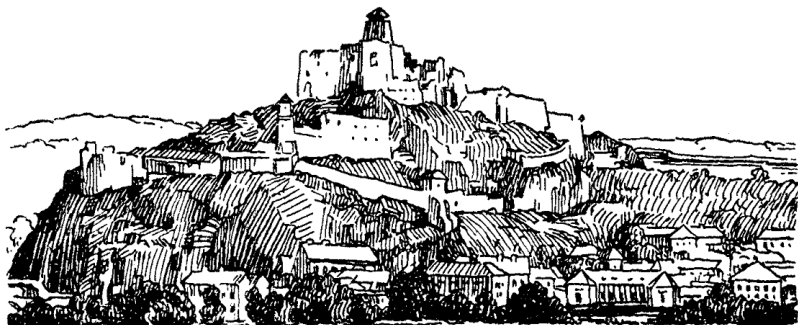
Pannonhalma.

gom óriási székesegyháza. A Dunán utazóknak gyönyörű látvány a magas hegyről letekintő büszke székesegyház.

Meg kell emlékeznünk még, a Dunántúlról szólva, az őstermészet egynéhány utolsó maradványáról is. A Balaton nyugati végében van a *Kis-Balaton*; majdnem az utolsó igazi, ősi vadmocsár, ahol még mindig háborítatlanul fészkelnek legnemesebb vízimadaraink. Egy darabka ősi természet még a *Bakony* híres erdeje, valamikor a magyar betyárvilágnak utolsó menhelye, ahol betyárok és a bakonyi híres kanászok éltek a maguk szabad életét. Itt vannak a közelben a már említett süvegalakú szép hegyek, amelyek valamikor, mielőtt még ember élt volna a földön, tüzet hánytak. Legszebb közöttük a híres *Badacsony*. Ma gazdag szőlők borítják oldalait.

A Dunántúl északnyugati zugában ott találjuk a Ferro tavát a *Hanság* valamikor óriási mocsaraival. Csodálatos tó ez a Fertő. Volt reá eset, hogy egészen leapadt a vize, azután megint óriásira duzzadt fel.

A Dunántúl déli szegélyén ott folyik a Dráva-folyó. Még manapság is széles mocsárvilág kíséri partjait, a vízi vadaknak egész tömegével. Gyönyörű szépek Nyugat-Magyarország erdős vidékei, ahol a természeti szépségek közé az ember gyönyörű alkotásai vegyülnék. Sehol másutt nincsen annyi sok régi *váromunk*, mint éppen itt, ahol valamikor éberem kellett őrizni nyílt határainkat a hűtlen osztrák szomszéd ellen. Azt is meg kell említenünk, hogy a természeti szépségek mellett szép városokban is bővelkedik a Dunántúl. *Pécs, Sopron, Veszprém, Győr, Szombathely* a

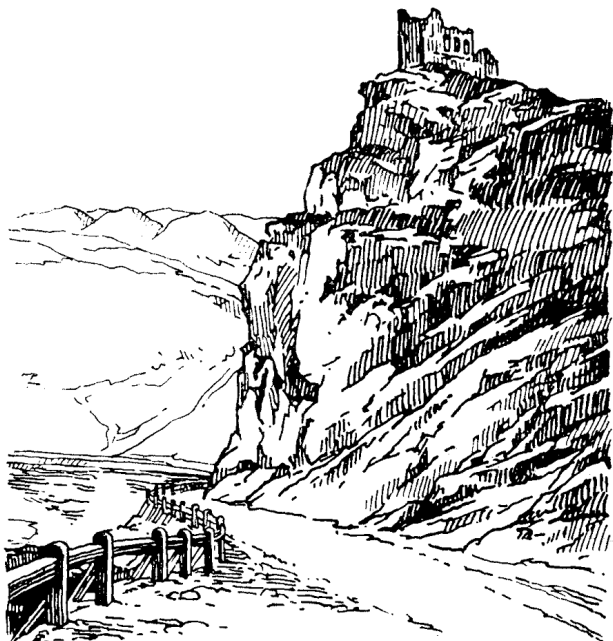
Trencsén vára.

legszebb magyar városok közé tartoznak. Sok ősi történeti emlék is díszíti a Dunántúl városait. Hogy csupán csak egyet említsünk meg, *Pécs* gyönyörű székesegyháza alatt még az őskeresztények idejéből való földalatti temetkezőhelyet, vagyis katakombát találtak. *Pannonhalma* ősi kolostorából áradt ki először a keresztény műveltség a magyar földre.

Az Alföldből és a Dunántúlból a magyar faj lelke árad, a *Felvidék* meg csodálatos természeti szépségei mellett a magyar történelmi múlt leggazdagabb tárháza. A hódolt-ság alatt itt, meg Erdélyben élt a magyar műveltség és itt tudott fennmaradni a vészes időkből legtöbb nemzeti ereklényk.

A Felvidék egyik legszebb völgye a *Vág-völgy*. A folyó partjait a völgy szűkebb szakaszain merészen a magasba

szökkenő bércek kísérik, amelyek kiválóan alkalmasak voltak a középkorban *lovagvárak* építésére. Valóban egyik régi várrom után a másik tűnik fel; legszebbek közöttük Trencsén és Beckó vára, majd följebb a merész sziklán épült Árvasvára. A Vág völgye felvezet bennünket a magyar föld legvadregényesebb hegységébe, a *Magas-Tátrába*. Ennek csúcsai már majdnem az örökös hó magasságába nyúlnak fel

Sztrecsnó vára.

és bizony még a legforróbb nyáron is havat lehet találni a Tátra magas szakadékaiban, az év nagyobb részében pedig hó fedi az ég felé törő ormokat. A Tátrát nemcsak hatalmas ormai teszik olyan megcsodálttá, hanem 114 gyönyörű tengerszeme is, amelyeket vagy haragoszöld fenyvesek, vagy csupasz gránit sziklafalak öveznek körül. Itt van a magyar föld talán legszebb tava, a gyönyörű *Csorba-tó*, amelyet olyan tömegesen szoktak az idegenek meglátogatni, hogy fogaskerekű vasutat kellett hozzá építeni. Gyönyörűek a Tátra zuhatagjai is, különösen a *Tarpatok hatalmas víz-esései*. A Magas-Tátra üde zöld fenyves rengetegei között

húzódnak meg a magyar föld legszebb fürdőhelyei, *Tátrafüred*, *Tátralomnic* stb. Nemcsak nyáron van itt víz élet, hanem még télen is a betegek és a pihenni vágyók ezrei keresik fel a Magas/Tátrát, mert télen is csodálatos időjárása

Árva vára.

van; alig felhős, többnyire ragyogóan süt a nap, amikor lent átláthatatlan, fojtogató köd üli meg a völgyeket. Ezért van a Tátrában annyi nyaraló vendégen kívül télen is olyan sok üdülő.

A Lomnici csúcs.

A Magas-Tátrától nem messze van a *Poprád*- és a *Dunajec*-folyók híres völgye. Ez az a két folyó, amely hazánkat elhagyva, nem a Dunát táplálja vizével, hanem egy vadregényes szurdok-völgyön keresztül a Visztula-folyóba siet.

Ez a völgy világhírű a szépségéről. Ha a Tátrától kelet felé folytatjuk utunkat, a *Hernád*-folyó szép völgyébe érkezünk, ahol szintén bőven van a megcsodálni valókból. Mindjárt egyik mellékfolyójának, a sebesvízü *Gölnic*nek a mentén

Csorbai tó.

találjuk a híres szépségű *Sztracsenai völgyet*, amely csodálatos sziklaalakzataival egyike a legregényesebb völgyeknek. A turisták ezrei keresték fel valamikor, a boldog Magyarország idején ezt a szép vidéket, hogy csodáiban gyönyör-

Aggteleki barlang.

ködjének. A Magas-Tátra csupa kemény ősi kőzetből áll, amelyet bármennyire is megväsott az idő vasfoga, mégsem tudott annyira széjjeltagolni, mint a mészsziklákból álló vidékeket. A mészből felépített hegységeinkben találjuk a

legmerészebb, legcsodálatosabb természeti alkotásokat. Ilyen mészvidék terül el Gömör megyében, a híres *Tornai fennsík*. Ennek egyik völgye, a *Szádellői völgy*, olyan, mintha az ezeregyék meséinek világába jutottunk volna. Vannak olyan csodálatos alakú szikláik, amelyek egy kővé vált cukorsüveghez hasonlatosak. Még csodálatosabb dolgokat mutat nekünk a magyar föld ugyancsak Gömör megyében, a világhírű *Aggteleki cseppkőbarlangban*. Ennél nagyszerűbb cseppkőbarlang alig van az egész világon. Cseppkőbarlangnak azért mondjuk, mivel a lecsepegő vízben feloldott mészkőből rakódnak le mindenféle mesés alakú kövei. Az ilyen mészbe

Dobsina: jégbarlang.

vájt barlangokat a víz mosta ki igen-igen hosszú idő alatt. Majdnem 9 km hosszú barlang ez a mi híres barlangunk és alig van nála hosszabb Európában, szebb pedig bizonyosan nincsen. Csodálatos oszlopai, szobor-, hegy-, templom- stb.-hez hasonló szikláik, óriási magas és tágas termei, hosszú folyosói és a barlangban kanyargó patak olyan látványossággá teszik ezt a valóban csodálatos barlangot, hogy bizonyára csodájára járna az egész világ, ha nem volnánk olyan szerények, hogy a magyar föld csodálatos szépségeiről nem igen szoktunk beszélni. Bezzeg ha más nemzetnek ilyen természeti kincsei volnának, tudnának neki hírt csinálni. Még a mi bűnös szerénységünk mellett is nagy híre van és sokan látogatják meg ezt a természeti kincsünket. Isten csodájára még ma is megmaradt, jóllehet a cseh határt majdnem a szája előtt húzták el.

Aggtelektől nem messze van a *Szilicei fennsík*, amelyen

meg egy nem nagy, de igen csinos jégbarlangot találunk. De ezt hagyjuk és menjünk most egyenesen hazánk másik büszkeségéhez, a *Dobsinai jégbarlangba*. Sajnos, ez ma már nem a mienk. Ezt a barlangunkat csak 1870-ben fedezték fel. Két hatalmas terme van, amelyeknek nemcsak padozata van kristálytisztá jégből, hanem ezenfelül csodálatos alakzatokat is formált a jég, amilyen pl. az oltár, az orgona stb. A jég alakzatai nem állandóak, hanem változók.

A Felvidék természeti szépségeinek elősorolására egészen külön könyv kellene. Ahol már enyhül a hegység vad szépsége, ott megint új szépségekkel dicsekszik a magyar föld. Ott van mindjárt a Felvidék legszelídebb tája, a *Palóc-*

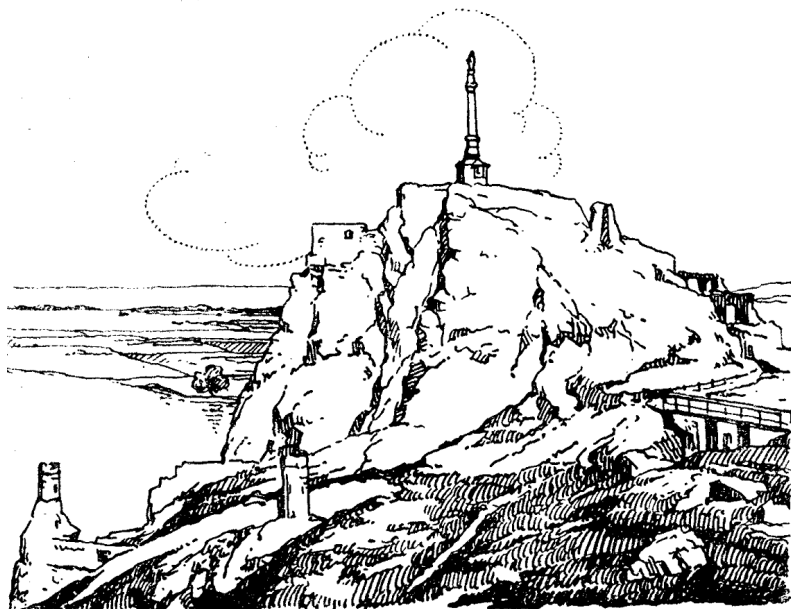
Parád fürdő.

föld, amelynek kedves szépségeiről olyan szépen tudott mesélni egyik legnagyobb mesemondó költőnk, *Mikszáth Kálmán*. Ahogy összenőtt Petőfi lelke az Alfölddel, Kisfaludyé a Dunántúllal, úgy nőtt össze Mikszáth lelke ezzel a görbe Palócországgal. Hiszen úgy is van az, hogy a magyar föld minden arasznyi darabkájának megvan a maga szépsége, csak lennie kell valakinek, aki ezt meglátja és másoknak is elmondja. Ilyen a *Palócföld* is. Nincsenek valami nagyszerű csodálni valói, de van selymes rétje, vannak kedves jühásztanyái, nyájai, hatalmas erdősegei. És van néhány szép hegysége is. Ilyen mindjárt a *Somoskő*, amelynek szikláit hatszögletes oszlopokból építette fel a nagyszerű természet, amely itt is valamikor tűzhányásra kényszerítette ezeket a most csöndes hegyeket. Nagyszerű ásványvizek is fakadnak itt a magyar föld mélyéből, pl. a híres kénes

Pöstyén. Ferenc József fürdő.

parádi víz, vagy pedig a borhoz nagyon ízletes savanyúvizek. A természet nagyszerű alkotásai mellett eleink nagyszerű alkotásait is megcsodálhatjuk a Felvidéken. Talán

A milléniumi emlékmű Dévényben.

sehol másutt nincsen annyi régi várromunk, gyönyörű várkastélyunk, szépséges városunk, mint éppen itt. A királyokat koronázó *Pozsonytól* Rákóczi fejedelem városáig, *Kas*:sáig, a régi magyar városok gyöngyei terülnek el. Itt vannak az egykor gazdag és híres szepességi városok, itt vannak ősi bányavárosaink, számos kiváló fürdőhelyünk. Régi felvidéki városaink tele vannak kiváló műemlékekkel, templomokkal, kastélyokkal.

Sajnos, mindez már csak volt magyar kincs. A hódító csehek abban találják dicsőségüket, hogy a magyar történelmi múlt minden drága emlékét megsemmisítsék, hogy semmi se emlékeztessen itt többé a magyar ezeréves múltra, így esett áldozatul *Fadrusz János* világhírű szobrászunk pozsonyi *Mária Terézia-szobra* és a *dévényi ezredéves emlékmű* is.

A Felvidék mellett még *Erdélyben* is szabad magyar élet mellett virágzott a műveltség, amikor az Alföldön már majdnem kialvóban volt a török uralom alatt a magyar műveltség utolsó lángocskája is. Ezért, bár később minden hegyvidékünket elöntötte az idegennyelvű népek árja és a magyarság később mindegyiken erősen tért veszített, mégis felszívódott a magyar műveltségbe a Felvidék és Erdély lelke. Erdélyben ott élt továbbra is a hűséges *székely nép*, amely megőrizte a nemzetnek *Erdély lelkét*.

Az Alföld magyarsága talán nem kevésbé szereti földjét, mint a székelység, mégsem tud arról olyan sokat mesélni, mint a székely, amelynek csodálatosan gazdag a földjéről szóló mesevilága. De hiszen a székelynek van is mit mesélnie a maga földjéről, mert talán sehol sem olyan változatos a magyar föld természeti szépségekben mint a *Székelyföldön*. Mintha a népet szerető föld itt szépségeivel pótolná vigasztalásul a népet soványabb termőerejéért. Nehezen is él meg a székely, rövid is itt a nyár arra, hogy annyit lehessen dolgozni, amiből azután egy egész éven át meg lehet élni. Ezért télen át is famunkával, faragással kell foglalkoznia, ami mellett azután ráér a mesélésre. Meg azután kevesebb föld is jut itt egy-egy emberre, így alaposan össze kell nőnie a népnek a maga földjével. Ezért ragaszkodik úgy a székely darabka földjéhez. Megélhetésében földje természeti szépségei is segítségére voltak, mert messze földről eljártak ide az emberek megcsodálni a sehol másutt nem látható csodákat. Nemcsak ritka és szép dolgokat rejteget a Székelyföld,

hanem ezeknek a szépségeknek és csodálatos dolgoknak hasznát is lehet venni, ásványvizeit messze földön eladni, fürdőiben messze földek népeinek kiszolgálásából tenni szert jövedelemre. Ebből azt tanuljuk meg, hogy nemcsak termőerejével tartja el a magyar föld a magyar népet, hanem a föld szinte találékony azoknak az eszközöknek a megadásában, amelyekkel a nép minél több szállal forr össze földjevei. Így a Székelyföld csodái a székelységnek megélhetésében is segítségére, az egész nemzetnek meg gyönyörűségére voltak.

Már a maga egészében is nagyon szép a székelyek földje. A hatalmas hegységek közé beszorított kis medencékben virágzó földművelés mellett különösen a legelő, rét és kaszáló volt a székelynek szemefénye. Nyáron ebből élt, télen meg a magas hegységek sötét erdeiben végzett munkával kereste meg kenyerét. Rétek, szántók, erdőségek, sötét fenyvesek borította hegyek, magas havasok, szűk völgyekben zuhogó hegyi folyók tették olyan változatossá ezt a földet. Ezenkívül tele volt csodákkal. Ilyen volt, hogy csak egynéhányat említsünk meg, a *Torjai büdösbarlang*. Ebben a barlangban a föld mélyéből mérges levegő, mindenféle halált okozó gáz ömlik ki, úgyhogy nem is lehet oda veszély nélkül belépni. Olyan barlang, amelyben ilyen gázok volnának, nincsen is több egész Európában; csupán egy másik közelíti meg. A kiömlő gázokat gyógyításra is felhasználta a nép. Ugyancsak itt van nem messze *Kovászna* város, amelynek a piacán találkozunk egy másik hasonló természeti csodával, a híres *Pokolsárral*. Itt egy nagyobbacska tó terül el, amelynek sáros vize állandóan forrásban, kavargásban van, de nem a melegtől, hanem a föld mélyéből feltörő szén-gáz kényszeríti erre a csodára. A beteg emberek nagyszerűen ki is használják ennek a fürdőnek a gyógyító erejét. A szén-gáz másutt is sok helyen feltör a székelyek földjén, arról mesélve, hogy valamikor nem az emberek háborúskodtak itten, hanem sokkal nagyobb erők, a most békés anyaföld hatalmas erői állottak itt egymással nagy küzdelemben, és az egymást lebírnai nem tudó erők mint tűz törtek a föld felszínére. Ennek a nyoma manapság is a sok szén-gáz, amely hol barlangokban tódul elő, hol tavakból tör elő, hol meg a források vizét teszi savanyúvá, néhol meg a magasba is dobja a források vizét. Valóban talán sehol másutt minden annyi ásványvizünk, mint éppen itt. Ilyenek a *borszéki*, a

Szent Anna tava.

málnási vizek. A szegény székely, különösen régebben, a vasút megépítése előtt, abból élt, hogy kocsiján hurcolta szerteszéjjel a savanyúvizet.

Vannak azután a székelyeknek csodálatos szépségű

Tushád fürdő.

tavaik is. Talán legelőször említjük meg a magyar tavak gyöngyét, a híres *Szent Annadavat*. Ez a gyönyörű tó *Tus; nád* szép fürdője fölött fekszik, a *Csornái* nevű hegy tetején. Hát ez meg hogy lehet, kérdezheti valaki, hogy a hegy tetején tó van. Pedig ez az igazság. A hegy ugyanis valamikor szintén tűzhányó volt, de már régesrég, sok ezer esztendővel ezelőtt kialudt. Az egykor tüzet hányó tölcsérében most ott nyugszik egy csodálatos szépségű, mélységes-mély hegyi tó. Partjait minden

oldalról meredeken körülölelő hegyoldalakon üde zöld erdőkoszorú díszlik. A Szent Anna-tó környéke maga a *békés-ség hona*. Töméredek rege él a nép ajkán erről a csodás szépségű tóról.

A Székelyföld egy másik csodája a *Gyilkosrtó*, amelyet Gyergyóban kellene felkeresnünk, ha magyar ember most oda tehetné a lábát. Majdnem 1000 m magasságban fekszik ez a tó; környéke csodálatosan szép. Úgy ke-

letkezett, hogy egy leomló hegyoldal elzárta a völgyet és így elrekesztette a patakot, amely így hatalmas tóvá duzzadt meg. Fenekén még most is lehet látni az elöntött erdő megcsonkult fatörzseit. Gyönyörű a *Detonata* nevű hegy csupa sziklaoszlopokból felépített csúcsa is.

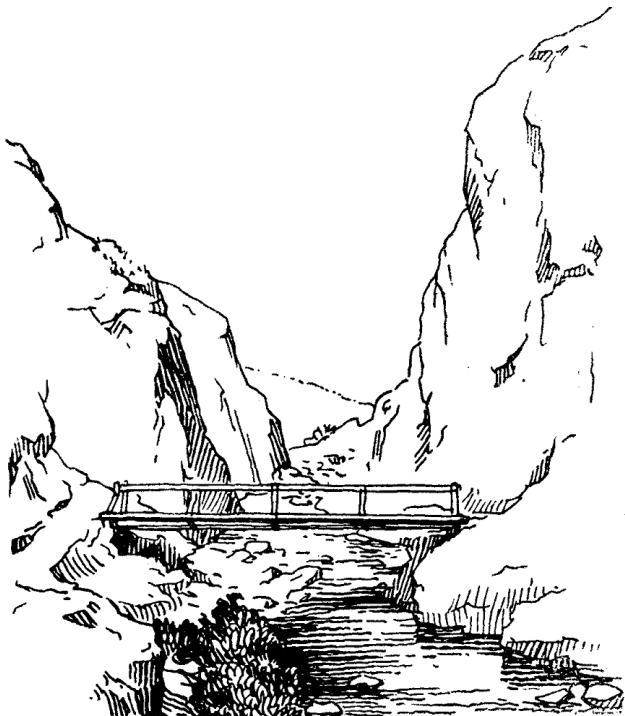
Ezek a tavak csak szépek, de van egy valóban csodálatos tava is a székelységnek, a *Szovátai meleg tó*. Ennek sós vize olyan tulajdonságú, hogy valósággal fel tudja raktározni a Nap melegét, ezért majdnem forró. Ki is használják ezt gyógyfürdőnek.

Detonata.

Ezeken kívül is van még a Székelyföldnek számtalan csodája, de hát ki győzné őket mind előszámlálni-

A Székelyföldön kívül is bővelkedik Erdély csodálatos látnivalókban. Ott van mindjárt Kolozsvártól nem messze

Tordai hasadék.

a híres *Tordai hasadék*, amelyhez a magyar népnek szintén egy nagyon kedves mondája fűződik Szent Lászlóról. A tudomány megállapította róla, hogy nem más, mint egy hatalmas barlang boltozatának beomlása folytán keletkezett völgy. Tele van a *Bihar-hegység* is igen változatos természeti szépségekkel. Erdélynek a déli határán elhúzódó hatalmas *Dél-U Kárpátokban* is van bőven látnivaló. Ott csillognak Erdély leghatalmasabb, legmagasabb és legmeredekebb havasai, a *Negoj*, a *Retyezát*. Tele vannak apró tengerszemekkel, zuhogó vizekkel, fenyves rengetegekkel. De még Erdély mélyebb részeiben sem fogy ki a magyar föld a csodákból. Itt terül el a *Mezőség* nevű fátlan dombvidék. Kívülről csak igen

szegényes pásztorkodás és gyenge földművelés folyik rajta, de belseje annál gazdagabb kincsekben. Itt fúrták meg a magyar tudósok 1908-ban azokat a csodálatos kutakat, amelyekből világ csodájára *földi gáz* tört elő. Roppanó kincsek vannak itt a magyar föld belsejében! A kissármási földgázkút egymaga naponként kb. 40.000 köbméter földi gázt ont a föld színére és így egyike a világ leggazdagabb földi gázforrásainak. Milyen nagy gyárakat lehetett volna ezzel a tömör gázzal hajtani, ha ezt is el nem veszítettük volna! Ha már a föld belsejénél tartunk, meg kell említenünk Erdély más bányászati csodáit is. Itt vannak mindjárt a Mezőség peremén a kimeríthetetlen gazdagságú *sóbányák*,

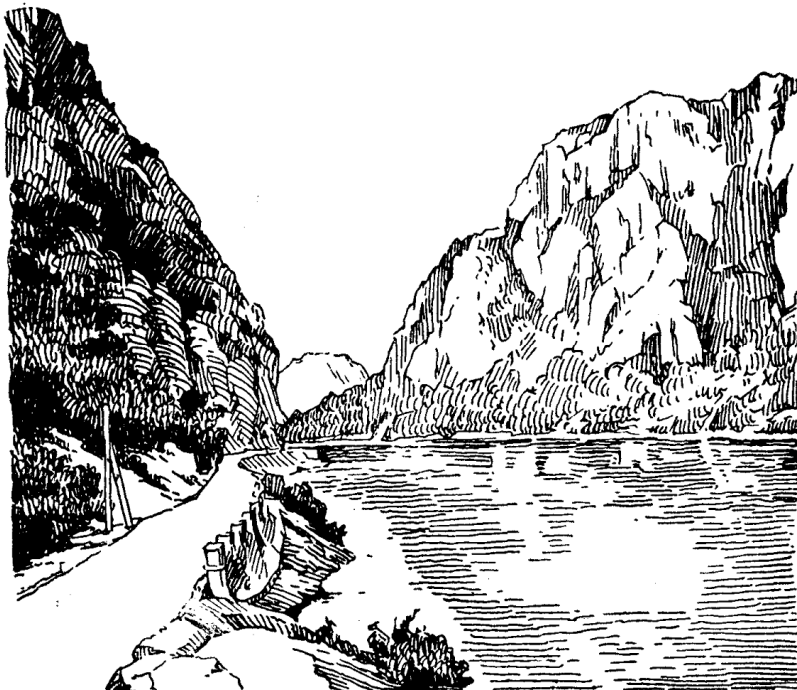
Fogarasi havasok.

Tovda, Marosújvár, Vízakna sóbányái. Nem messze vannak az egykor híres erdélyi *aranybányák* sem, amelyeket már a rómaiak itteni uralma alatt is műveltek *Abrudbánya, Zalafta, Verespatak* vidékén.

Erdélyben vannak a magyar föld legszebb fürdőhelyei is, amelyek nemcsak a páratlan gyógyító erejű források miatt voltak tele nyarakon messze földek népeivel, hanem a természet csodálatos szépségei is vonzották ide úgy a beteget, mint az egészségest.

Nem is kell messze mennünk a tulajdonképeni Erdélyből, hogy megsejleljük az egész Európa egyik legnagyobb-szerű látványosságát, a magyar *Aldunát*. A *Kazán-szoroson*

tor itt keresztül a hatalmas folyam olyan szűk völgyön, hogy a meredeken égnek szökő sziklafalak szinte megdobbantik az utast, aki itt végighajózik. A folyó mélysége itt igen nagy. A magyar parton a legnagyobb magyar egyik leghatalmasabb alkotását, a híres *Szécheny-utat* szemlélhetjük. Valamivel lej ebb a *Vaskapuban* rengeteg sziklazátony között zuhog és harsog a királyi folyam. Nem is lehetett itt

Kazánszoros.

mindaddig akadálytalanul hajózni, míg egy másik nagy magyar, *Baross Gábor*, meg nem tisztította a medret a szikláktól és egy hatalmas csatornát nem vágatott, amelyen most már akadálytalanul közlekedhetnek a hajók. Európa egyik legnagyobb hajózási akadályát tehát magyar kéz hárította el az útból.

Erdélyt valamikor *kincses Erdély* néven ismerte a világ. Valóban az is volt, tele volt gazdag és boldog magyar és szász városokkal, amelyekben gyönyörű palotákat, műkincseket halmoztak fel. *Kolozsvár, Nagyenyed, Gyulafehérvár,*

Marosvásárhely mint színmagyar ősi városok, *Brassó* és *Nagyszében*, *Segesvár* mint a német városi népség városremekői tették még értékesebbé a természeti kincsekben olyan csodálatosan változatos Erdélyt.

A *Dráva* és *Száva* között bár bőségesen élt egykor a magyar nép, mégis olyan régen kivesztünk már onnan, hogy

Plitvicai vízesések.

ez a táj él legkevesébbé a magyar nép lelkében. Pedig ott is vannak természeti szépségek, de ezek már idegenek nekünk, bár valamikor sok jó magyar vér elfolyt ezekért a földekért is.

Nagyon szépek a maguk ősi változatlanságában *Szlavonia tölgyrengetegei*; a *Dráva* és a *Száva* mocsaras mellékének gazdag vízi vadvilága van. Csodálatosak a *Karszt-hegység föld alá bújó patakjai*, föld alól kitörő folyói, *víznyelő töbörei*, rengeteg sok *barlangja*. Mégis legszebbek a híres *Plitvicai tavak* a *Karszt-hegység* kellős közepén. Tizenhárom

tó helyezkedik itt el meredek lépcsőfokokon egymás fölött, mindegyik az alatta levőbe csurgatván le kristálytiszta vizét.

És csodálatosan szép az a *vasúti vonal* is, amely a magas és kietlen Karszt-hegységen átkapaszkodva vezetett a magyár tengerpartra, *Fiuméba*. Ezt is magyar elme tervezte és magyar kéz építette. Alagút után alagút következik, hol óriási mélységek fölött vezet el a vonal, hol meg mélyen a sziklák közé kellett neki helyet vágnia, amíg majdnem 960 m magasságban átkapaszkodva a hegységen, azután nyaktörő úton leereszkedik a magyár tengerpartra.

Fiumét sem hiába nevezték el *Szent István Koronája gyöngyének*. Valóban gyöngye volt ez hazánknak, nemcsak szépsége, hanem haszna miatt is. Egészen más világ ez, mint a magyár föld többi része, *örökzöld* növények ékesítik a tenger mosolygó kék tükre fölött hirtelenül felmagasuló partokat. Drága palotáit mind a magyár nemzetnek köszönhetette, sőt *kikötőjét* is szinte a tengerbe kellett beleépíteni.

A magyár föld határai már a háború előtt is véget értek Fiuménál, de a föld még jóval messzebb is magyár emlékekről tud. *Dalmácia* egykor magyár földje is arról beszél, hogy ott valamikor a magyár kard szerzett tiszteletet a magyár névnek. Dalmácia szinte örök tavaszú földje is tele van magyár emlékekkel.

A csodálatos magyár föld nemcsak a legjobb magyár lelkeket ragadta meg és készítette dalra, mesére, regemondásra legnagyobb költőinket, hanem a külföldiek bámulatát és irigységét is felkeltette. Ha csak valamivel közelebb lett volna ez a szépséges magyár föld a művelt nemzetek hazájához, sokkal jobban megismerte volna a külföld a magyár nemzetet is, mert eljártak volna hozzánk földünk természeti ritkaságait megbámulni. Aki pedig egyszer betette a lábát a magyár földre, azt megvesztegették ennek a földnek szépségei és nemzetünknek is jóbarátjává lett. De hát *nem ismerte a külföld sem a magyár nemzetet, sem a magyár földet*. Ez lett a bennünket ért nagy csapás egyik oka. Minden népnek van barátja a hatalmasok között, csak nekünk nem volt egyetlen hatalmas barátunk sem. Azért legalább most már arra kell törekednünk, hogyha elkésve is, de végre megismertessük földünket az idegen népekkel. Igaz, hogy a magyár föld sok szép csodáit most idegenek mutogatják, dicsekszenek vele, de még mindig bőven maradt nekünk is megbecsülni valónk.

Az elveszett magyar föld pedig meg fog maradni tovább is magyarnak. Nem úgy van ám az, hogy olyan könnyen össze lehetne forni egy népnek a földdel. *A magyar nép egy évezreden át szelídítette, idomítgatta magához a maga földjét. A hódítók mindent készen kaptak, de nem is tudják azt igazán megbecsülni.* Romlanak, pusztulnak körülöttünk a tőlünk elrabolt föld kincsei, természeti és történelmi emlékei. Pusztulnak a Kárpátok gazdag erdei, az ősi magyar várkastélyokban idegen jövevény uraskodik. *De ennek a földnek a lelkét egyik sem fogja sohasem megérteni, mert nem vériukkal váltották meg, nem szenvedtek érte egy hosszú évezreden át.* Az övék lehet talán, de *sohasem lesz igazán hazájukká;* nem is lehet azzá, amit nem az ő, hanem a mi eleink vére öntözött meg minden rögében. A mi hazánk pedig sohasem lesz csak ez a gyászoló csonka ország, hanem a magyar haza mindig a Kárpátoktól az Adriáig fog terjedni; amíg a valóságban nem is, addig is legalább minden magyar lelkében, aki összeforrt ezzel a földdel, akinek hazája volt ez a sokat szenvedett magyar föld.

XIII. MI VAN KÖRÜLÖTTÜNK?

Bármilyen sok bajunk legyen is, a sok baj sem olyan sok, ha azokból szomszédainknak is jut. Ott kezdődik vala« mely ország igazi baja, amikor jóval inkább legyöngül szomszédainál. Akkor azután már legfőljebb azért maradhat meg ideigőráig, mivel szomszédai egymástól félve nem mernek beléje kapni.

A magyar nemzet ezer bajjal küzd a háború óta, de ne gondoljuk, hogy csak mi vagyunk nyakig a bajban, mert így van ma ezzel majdnem egész Európa. Egyik-másik győztes államnak talán még veszedelmesebb sebek éktelenítik el tétét. Jó lesz ezért most kissé széjjelnézni, hogy miképen is vagyunk szomszédágunkkal, miben van az erejük, hol vannak gyengéik, mennyien vannak- Igen tanulságos egy ilyen rövidke szemle, mert ne felejtjük el, hogy *minden állam ezerfnyi szállal van összefűzve szomszédjaival,* sorsa azoktól is nagy mértékben függ.

A megcsonkított hazai föld körül elhelyezkedő államok Csehország, Oláhország, Jugoszlávia és Ausztria. Ezeket az államokat az utóbbi kivételével mind mesterségesen fűjták

fel ilyen nagyra. *Ezen államok népének legnagyobb részét semmi kötelék sem fűzi össze egységes állammá, sem a közös hazaszeretet, sem a közös gazdasági érdekek, sem egymás szeretete, sem a faji egység, semmi a nagy világon. Népeik legnagyobb részét meg sem kérdezték, hogy vájjon akarnak-e egy államba tartozni, — csak egyszerűen köréjük húzta az idegen népek akarata a vasabroncsokként rájuk szoruló határokat. Nem illik össze ezeknek az államoknak sem a földje, sem a népe. Államaik egyes területeit, különböző országoktól összelopkodott részeit, nagy hegységek választják el egymástól, amelyeknek más a földje, más a népe. Más ezeknek a népeknek története is, éppen ezért nem tudnak együttérezni; mások a vágyaik, más a foglalkozásuk, mindegyiküknek más és más gazdasági szükségletük van, amelyeket nem tudnak az új államban kielégíteni. Más ezeknek az erőszakosan egybekapcsolt népeknek a műveltsége is, ezért semmiképen sem tudnak összeférni. Így azután valóban csak az erőszak képes ezeket az államokat ideig-óráig összetartani.*

Nagyon helytelenül tennénk és valóságos ámulást követnénk el a magyar néppel szemben, ha nem a szintiszta igazságot mondanánk el előtte. Az ellenség szándékos lebecsülése és saját fajtánk káros felmagasztalása és így félrevezetése, egyenlő bűn a hazaárulással.

Azért csak azokról a dolgokról fogunk beszélni, amelyek nekünk nem elképzelt előnyeink és nekik nem elképzelt hátrányaik, hanem valóságok.

Mindenekelőtt foglaljuk össze, hogy milyen előnyeink vannak nekünk minden megcsonkítottságunkban is velük szemben. A mi maradék földünk még mindig egységes, nem áll Össze nem tartozó és csak erőszakkal összetartható darabokból. Maradék népünk is egységes, legalább annyiban, hogy most alig vannak nem magyarnyelvű állampolgáraink. Közlekedési akadályok sem tagolják nehezen összeköthető részekre ezt a maradék országot.

Ezzel szemben a győztes szomszédok étvágya akkora volt a békekötésben, hogy olyan nagy területre terjesztették ki a maguk uralmát, amelyet nem tudnak most semmiképen sem megemészteni.

Kezdjük talán mindjárt leggyöngébb szomszédunkkal, *Ausztriával*, amellyel előbb olyan szoros kapcsolatban éltünk.

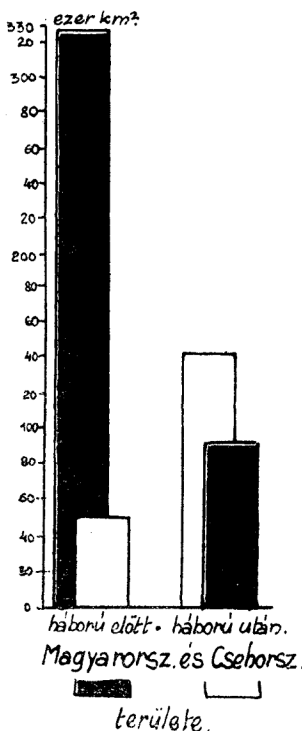
Ausztriát éppen úgy legyőzték a háborúban, mint hazánkat, mégsem átalotta beállani a győzők sorába és hazánk terü# létéből részt kérni. Igaz, hogy ezt az államot még jobban széj# jelszedték, mint bennünket, mert a háború előtt majdnem akkora volt, mint Magyarország, most pedig jóval kisebb nálunk. Ausztria a háború után kereken 4000 km² területet harácsolt tőlünk, amelyen nem egészen 300.000 ember él. Terü# létének túlnyomó részét magas hegységek fedik. Így nagyon kevés szántóföldje van, amely semmiképen sem tudja népét eltartani. Hegyes voltánál fogva ritkább is a lakossága, mint a mienk. Nincsen is ennek a még nálunk is szerencsétlenebb államnak egyebe, mint erdeje, köve, vize, valamelyes állat# állománya és ipara, amely alól azonban hiányzik a szén. Lakosságának nagy része mégis az iparból él meg és abból a kereskedelemből, amely itt vezet át Nyugat-Európából kelet felé. Hogy mennyire nem életképes ez az állam, mutatja az is, hogy lakosságának egy harmadrésze magában a fővárosban, Bécsben lakik. Egyetlen előnye volna az, hogy lakosságának összetételében kevés idegent találunk, lévén majdnem mind németek. Lakói azért mégis csak nehezen férnek össze egymással, mivel nagy részükből egészen kiveszett a hazafias érzés és egyáltalában nem ragaszkodnak hazájuk önállóságához és függetlenségéhez. Nagyon is valószínű, hogy Ausztria nem is tud önálló állam maradni és valamely szomszédos állam fogja reátenni a kezét, ha már előbb önként nem csatlakozik Németországhoz. Erősen dolgoznak rajta az olaszok és a csehek is, hogy megszerezhessék. Hazánk szempontjából ez az utóbbi, hogy esetleg Csehország szerzi meg, nagy veszedelmet jelentene, mivel Csehország ezzel nyugat felől is bekerítené hazánkat. Akkor már csak egy oldalról, Oláhország felől nem volnának szláv szomszédjaink.

Ausztria súlyosan megbántotta hazánkat, hogy nem átalotta a győzők kezéből zsákmányként elfogadni Nyugat-Magyarországot. Mégis ő az a szomszédunk, amellyel valamilyen meg tudjuk egymást érteni, mert egyformán lesújtottak és nyomorultak vagyunk. Legkevésbé veszedelmes ellenfélnek is, mert nálunk is jobban a földre van terítve.

Annál veszedelmesebb ellenfelünk nekünk *Csehország*. Ez az állam csodálatos módon csupa árulással tudta összerabolni egész területét. A békekötés előtt nem volt önálló Csehország. Hosszú századokon át Ausztriához tartozott és

éppen a csehek voltak az osztrák politika legszolgalelkűbb végrehajtói. Amennyi rosszat a magyar nemzet Ausztriától elszenvedett, annak nagy részét is a cseh hivatalnokok okozták nekünk.

Csehország észak felől keríti körül csonka hazánkat. Nagyon rossz alakja van ennek a csodabogár államnak, olyan, mint valami szörnyszülött.

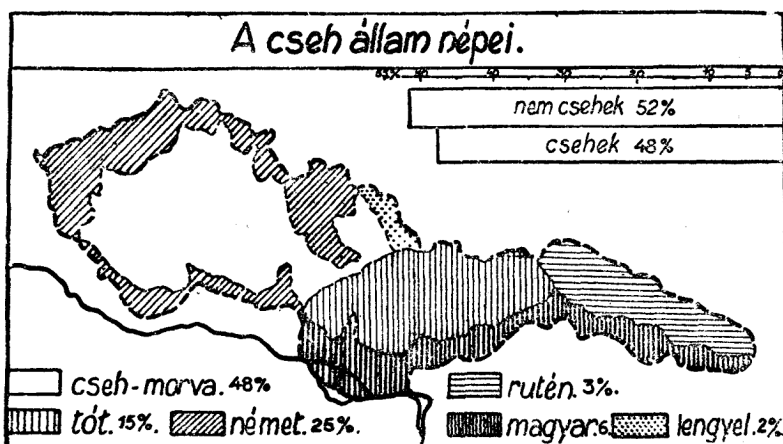

A régi Csehország még elég jó formájú és egységes terület, de amint kelet felé húzódik az állam, mindinkább elkeskenyedik és mind nagyobb hegységek állják útját annak, hogy az állam fővárosából be lehessen járni az összerabolt területekre. Cseh-Morvaország és a tőlünk elrabolt Felvidék között ott húzódnak el a Kárpátok magas Iáncái, amelyeken csupán néhány hágón lehet átjárni. De ha már be is jöttek a Felvidékre, még mindig nehéz az egyik folyó völgyéből a másikba átjárni, mert szintén magas hegyláncok állanak útban és a völgyek mind a magyar síkságok felé nyílnak. Legjobban el van választva tőlük a mi Északkeletvidékünk, amelyre csak egyetlen vasúti vonal visz be. A Hernád-folyó széles völgye meg nekünk fog majd valamikor igen kitűnő utat nyitni, amikor majd megérik az

idő arra, hogy ennek az államnak ismét széjjel kell hullania. Az egészen bizonyos, hogy legelőször a rutén-lakta Felvidék fog levállani a cseh szörnyszülött testéről. Alig van még egy ilyen lehetetlenül rossz alakú állam a világon, mint Csehország. Túlságosan keskeny és túlságosan hosszú arra, hogy *életképes maradjon.* Határai is mindenütt mesterséges, rossz határok. Csak magának az állam magvának, a tulajdonképeni Csehországnak vannak jobb határai, meg ott, ahol az egykori magyar határok, a Kárpátok lettek cseh határrá. Legrosszabb határa velünk szemben van. Ezek nem is annyira

katonai Szempontból rosszak, mert hiszen ezen igyekeztek olyan módon segíteni, hogy nemcsak a Dunát tették határrá, hanem ahol szükségesnek tartották, ott át is jöttek rajta. Azon ellenben már nem tudtak segíteni, hogy velünk szemben való határaik mentén egyáltalán nem csehek, hanem szintizta magyar nép lakik. Igaz, hogy ezen is segíteni igyekeznek most olyan módon, hogy ezt az ősi magyar népet mindjobban kiszorítják földjéből és a háborúban áruló cseh katonákat, az ú. n. cseh legionistákat telepítik közéjük.

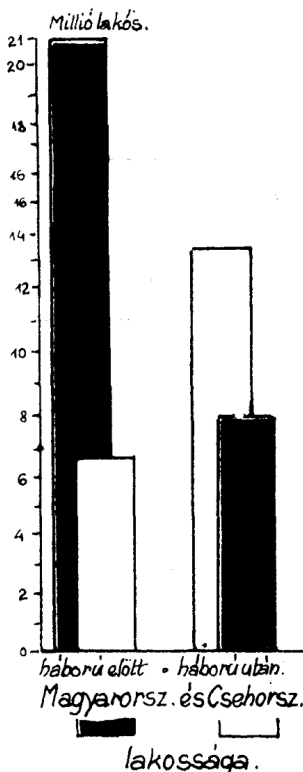
Csehország jóval nagyobb a csonka magyar államnál, kb. másfélszer akkora (140.000 km²). Népeisége több, mint más-

félszer akkora, mint a mienk (13'5 millió) és így sűrűbben is lakott föld.

Mégis az a legnagyobb baja ennek az államnak, hogy nagy mohóságában annyiféle népet nyelt el, hogy ma a leg-tarkább népű állama egész Európának. Nyugati végét egészen körülveszi a *németség* hatalmas tömege és így itt nemetekkel van erősen felkeverve a nép; déli határain pedig a magyarság lakik nagy tömegekben s ezenfelül itt még a legrosszabbak is a határai. Észak felől a lengyelekkel szomszédos, akik szintén nem nagy barátai a cseheknek; ezért akar mindenképen szomszédságba jutni az oroszokkal, akikben mint szlávokban akar barátokat szerezni a nagy leszámolás idejére. De még nagyobb baja az, hogy saját népességében is több az ellensége, mint a barátja. Az államot megcsináló

csehek száma ugyanis kisebb, mint a többi népé, csak 3 millió van belőlük, sőt még ezek sem mind csehek, hanem egy jelentékeny részük morva, akik nem azonosak a csehekkel. Államukat Csehszlovákiának nevezik ugyan, mert csak így tudták annak idején becsapni a jó tót népet, de a tótokat nem nagyon engedik szóhoz jutni. Aránylag nem is sok tót

van, mindössze csak 17 millió. Ezek azonban szintén semmiképen sem akarnak csehekké lenni. Bár rokonaik a cseheknek, de velük mégsem azonos népek, bármenys nyire is szeretnék ezt velük a csehek elhithetni. Talán éppen a tótok a legbékétlenebbek most a cseh uralommal szemben, mert nekik annak idején minden jót ígértek a csehek, amiről most hallani sem akarnak. Megígérték nekik, hogy önkormányzatot adnak, de ebből semmi sem lett. A tótoknál nagyobb számúak a németek, akik 37 millióval szerepelnek Csehország lakosságának tarka keverékében. Ezek az állam legműveltebb, legvagyonosabb népei. A németek a Szudéták vidékén laknak legtömesebben Csehországban, ezenkívül a mi Felvidékünkön, a Szepességben. Nincsenek megbarátkozva a cseh uralommal és a csehek nagyon is tartanak tőlük, mert hátuk mögött áll az egész hatalmas németiség. Bezzeg a cseh uralom

alá került 1 millió magyarral már sokkal könnyebb elbánniok, mivel ezek háta mögött már senki sem áll, tőlünk ma senki sem fél a világon! A magyarok legfőképpen nem is számuknál fogva, hanem azért kellemetlenek a cseheknek, mivel éppen a veszélyes határon laknak. Nagyon nagy baja az is a megszállott területek magyarságának, hogy még legnagyobb bajukban sem tudnak egységesekek lenni, hanem még ott is a pártoskodás emészti erejüket.

De még a magyarságnál is sokkal szerencsétlenebb nép

a csehek igája alatt a derék ruténség, amely valósággal állati sorsba süllyedt a felszabadító testvérek jóvoltából. Nem nagy számú ez a szerencsétlen nép, mindössze csak 400.000 lelket számlálnak. A cseh uralom semmiképen sem tudja őket barátjaivá tenni, amire persze nem is nagyon igyekeznek. *Csehország tehát tele van belső ellenségekkel*, akik tudni sem akarnak erről az összetákolt államról. Ezért világszerte tudják már, hogy *Csehország élete nem lehet túlságosan hosszú*. Csak addig tarthat, amíg a népeket az idegen fegyverek erejére való támaszkodással féken tudják tartani. A belső erkölcsi összetartó erő teljességgel hiányzik ebből az államból. A csehek nagy része vallástalan, Istent tagadó, míg a leigázott népek túlnyomó része buzgóan vallásos. Emiatt is sok bajuk van pl. a tótoknak a csehekkel. Jó lesz, ha azért eszükbe jut az, amit egy nagy magyar költő mondott, hogy *minden állam talpköve a tiszta erkölcsi*

A cseh állam még más okokból is életképtelennek látszik. Maga a föld gazdag és termékeny, különösen a régi Csehországban; jól is művelik, elsősorban a morvák, mégsem képes a sűrű lakosságot eltartani. Az állam népének egyharmada iparos és bányász. Sűrű iparos lakosságát a saját földjük nem is tudja kellőleg ellátni élelemmel. Már a régi Csehország sem tudta magát élelmezni, még kevésbé akkor, ha a tótok földjét is hozzájuk kapcsolták volna. Ezért kellett a gazdag és termékeny magyar népességű Csallóköz is elrabolni tőlünk. Az osztrák uralom alatt levő Csehország már a békében is csupán annyi búzát és rozsot tudott termelni, hogy fejenként még 25 kg-ot másunnan kellett hozzá vásárolni. A Felvidék pedig, mint tudjuk, szintén nem tudta önmagát élelmezni. Ezen a bajon kellene legalább részben segítenie a termékeny Kis-Alföldnek.

De hát ilyen körülmények között miért kellett a cseheknek a mi szegény termelésű Felvidékünk- Ennek is megvan a maga oka, de ez éppen nem az, hogy a tót testvéreket kellett a szerintük elnyomó magyar uralom alól felszabadítani, hanem sokkal önzőbb okok. A régi Csehország ugyanis elsősorban iparos ország. Ennek az iparos területnek azonban nem volt elég ipari munkása és nem volt elég vásárlója sem. Erre a célra szemelték ki maguknak a derék tótokat. Elsősorban olcsó munkaerőt reméltek a tótoktól, meg azután egy olyan területet, ahol iparcikkeiket biztosan el lehet adni és ahová a cseh hivatalnokok egész seregét lehet elhelyezni.

Mindenekelőtt ezért és nem más önzetlen célokért nyúlt ki a cseh marok a mi szép Felvidékünk után. A politikában a szép jelszavak csak arra valók, hogy a világ szemébe port lehessen velük hinteni és a hiszékeny embereket félrevezetni. És vájjon maga a cseh föld mit tudott adni a felvidéki tótoknak- A tótoknak elsősorban élelemre volt szükségük, meg egy olyan helyre, ahol a maguk fáját el tudják adni. Ezzel szemben nagyon kevésbé volt szükségük a cseh ipar gyártmányaira, szövetre, üvegre, stb. Gabonát pedig hiába várnak a csehektől, hiszen azoknak is kevés van. A szegény tót nép a maga sovány földje termeléséből, mint tudjuk, valóban nem tudott megélni, ezért igyekezett a magyar állam olyan módon segíteni rajtuk, hogy gyárat állított nekik a tót földön, amelyben munkát kaphattak. Igen ám, de a cseheknek ezek a gyárat nem tetszettek, mert a cseh gyáratnak versenytársaik voltak. Arra igyekeztek tehát min«den erejükkel, — hogy ezeket a felvidéki gyárat teljesen tönkretegyék. Ezzel ugyanis nemcsak versenytársaiktól szabadultak meg, hanem a kenyérétől megfosztott tót munkásokat is most már olcsón tudják megszerezni a maguk gyáraiba. Valóban nem kell ezek után csodálkoznunk azon, hogy a tótok annyira elégedetlenek a cseh uralommal. A cseh uralom alatt egészen elpusztult a Felvidék hajdan virágzó ipara, s a szegény tótok elzárva a magyar síkságokon való mezőgazdasági munkától, fájukat sem hozhatván le hozzánk, mindinkább nehezebb körülmények közé kerülnek. A cseh hivatalnokok sáskahada is egészen ellepte a tótok földjét és hiába ellene minden panaszuk. Mert bizony a cseh nem nagyon szereti a nehezebb munkát, de annál inkább szereti az uraskodást, a hivatalnokoskodást; szeret muzsikálni, de kapálni már kevésbé. Mindemellert a csehek egyelőre még tudják tartani a helyzetet, mert elég ügyesen végezték a maguk dolgát. Igaz, hogy az államnak olyan óriási hadsereget kell állandóan fegyverben tartania, hogy a lakosság már alig bírja ennek terheit. Ez a hadsereg elsősorban nem is azért kell nekik, hogy a külső ellenségekkel szemben vedelmezzé meg az államot, hiszen köröskörül minden szomszédjukat lefegyverezték a békekötések alkalmával, hanem azért, hogy az állam békétlen népét féken tudják tartani. A csehek 1923-ban annyit költöttek hadseregükre, mint a sokkal nagyobb és le nem fegyverzett népekkel körülvett Olaszország, annyit, amennyit Lengyelország, minden kiadását ösz-

szévéve, elköltött. Nem csoda ez, ha meggondoljuk, hogy Csehországban 300.000 ember van állandóan fegyverben! Nagyon jól tudja azonban minden magyar ember, hogy a cseh katonai vitézség éppen nem a legelső a világon. A hadseregükbe bekényszerített egyéb népek pedig aligha segítenek majd egykor, ha bajban lesz a cseh köztársaság, s nem védelmezik meg legnagyobb ellenségeiket

De lássuk most a cseh állam gazdasági erejét. A cseh állam földjének nagy értékei vannak. Csehországban a föld fele szántóföld és ezeket igen jól művelik is. A mi Felvidékünkön a földnek kb. egyharmada a szántó. Évi termésük 10—10 millió mázsa körül jár úgy a búzából, mint a rozsból, árpából és a zabból is. Mindez azonban nem elég nekik és gabonabevitelre szorulnak.

Bőségesen van erdejük is, a földnek kb. egyharmadát fedi erdőszeg. Bort már csak keveset termelnek és ezt éppen úgy, mint a gabonát, kénytelenek tőlünk is vásárolni. A cseh köztársaság igazi gazdasági ereje hatalmasan fejlett iparában van. Iparuk a cseh medence belsejében elsősorban a mezőgazdasági terményeket dolgozza fel. Itt vannak a híres sör-, cukorgyárak, azután nagyon sok szövőgyárak, üveg- és porcellángyárak, vasgyárak van, különösen a németekslakta Szudéták vidékén.

Gyáriparuk számára jó szénük is van. Nagyon fejlett a cseh, illetve inkább morva állattenyésztés is.

Csehország tehát kétségtelenül gazdag állam. És népe mégsem boldog; nem boldog azért, mert a csehek a többi népeket valósággal kizsákmányolják. Nem lehet boldog, mivel rengeteg költségükbe kerül az a hatalmas hadsereg, amelyet örökös félelmük miatt állandóan fenn kell tartaniok. A rossz lelkiismeret nem hagyja a cseheket nyugton, mert tudják, hogy csupa ellenséggel, megbántott, kirabolt néppel vannak körülveve. így erejük nagyobb részét állandóan arra kell fordítaniuk, hogy már előre is védekezzenek úgy saját népük, mint az őket minden oldalról körülvevő ellenségekkel szemben. Csehország hazugságon épült fel; ezt ma már azok is tudják, akik annakidején életresegítették. A hazugság pedig nem lehet egyetlen államnak sem alapja, mert aligha volt még a világon olyan hazugság, amely előbb-utóbb ki ne derült volna. *A magyar népnek is jól kell tudnia, hogy legnagyobb ellensége állama hazugságon épült fel, mert csak*

így van értelme annak a mindennapi imádságunknak, hogy hiszünk egy isteni örök igazságban.

Keleti szomszédunk Oláhország. Ez az állam szintén áru« lason és nem népe vitézségén épült fel. Évszázadokon át szolgasorsban élt nép építette fel ezt az államot, így nem csoda, ha minden eszközt jónak találtak céljuk elérésére.

Oláhország, bármit hazudjanak is az oláh történet-tudósok, egészen a múlt század közepéig nem élt soha- sem önálló állami életet. Csak apró vajdaságaik voltak, amelyek hol magyar, hol később meg török fennhatóság alatt állottak. Erdély meg, mint már tudjuk, sohasem volt az övék. Az Erdélyen kívüli oláh területek csak 1877-ben

ROMANIA
A TRIANONI
BEKE UTÁN
126%-AL LETT
NAGYOBB

lettek teljesen függet- lenek a töröktől. De hát az oláhok addig meséltek a külföldiek filébe egy hajdani hatalmas Romániáról, amíg végre is elhitték nekik, vagy legalább is úgy tettek, mintha elhitték volna, mert akkor éppen reá vol- tak szorulva az olá- hókra. Szomorú do- log, hogy nem min-

dig az igazság irányítja a világ folyását, hanem az, hogy mit lehet igazságként elhiteni az emberekkel. Csak így alakul- hatott ki a néhány évtized előtt még teljesen jelentéktelen és egészen műveletlen oláh fejedelemségekből a mai Nagy Románia, ahogy most szeretik emlegetni a maguk államát. Hazugság mellett még az árulás is szülőanyja volt ennek az államnak, amely bár látszólag barátságosan élt velünk, nem átalotta az akkor már ájultnak gondolt Magyarországot hátbatámadni. Ennek ugyan alaposan megadta az árát, de azért nagy vitézként mégis a győzők sorába kapaszkodott fel. Valóban érthetetlen az az osztó igazság, amely ennek a műveletlen népnek juttatott legtöbbet a háborús zsákmány- ból. De mindjárt meg fogjuk érteni, ha visszaemlékezünk arra, hogy az oláhok voltak azok, akik a magyar történelem legszégyenletesebb idején bent állottak az ország szívében. Ebből is megtanulhatja a magyar nép azt a szomorú igazsá-

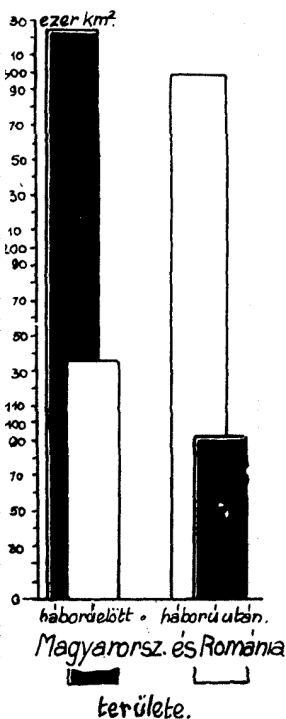
got, hogy azé az igazság, aki a legerősebb, és hogy néhány jó férfikar nagyobb kincse a nemzetnek, mint minden szépén elmondott beszéd az igazságról.

Összes szomszédaink közül Oláhországnak van legnagyobb területe (297 ezer km²). A háború után a kétszerezére növekedett területe. Lakossága is megkétszereződött (157 millió). Ne higyük azonban, hogy ez az állam volna

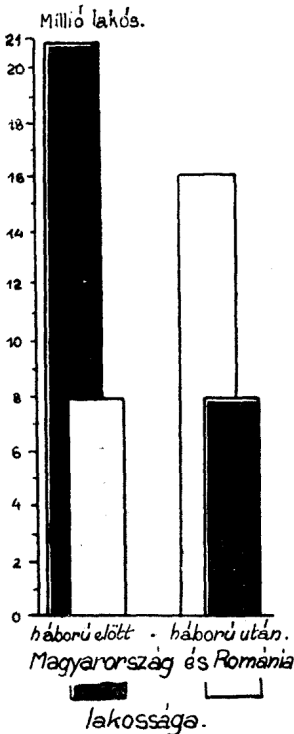
a legveszedelmesebb ellenségünk. Oláhország olyan, mint a mesében az oroszlánbőrbe bujt számár; ijesztgeti azt, aki fél tőle, de neki magának van a legtöbb oka a félelemre, ő is úgy járt, hogy a háború után olyan dúsán terített asztalhoz került, amelynek nemes vadjait ugyan nem maga terítette le, hanem úgy hazánkat, mint az orosz birodalmat is, saját népeik bűnei. Az oláhok látván ezt a dúsán megterített asztalt, nagyon megjött az étvágyuk és úgy jóllaktak, hogy most még mindig az emésztéssel vannak elfoglalva, sőt egynéhány falat alighanem meg is akadt a torkukon. Ez a kemény falat valószínűleg nem is egy, hanem legalább is kettő, Erdély és Besszarábia, amely utóbbit az oroszoktól harácsolták el. Ezért nem olyan veszedelmes ellenség Oláhország, mint amilyennek szeretne látszani.

Oláhország teljesen körül van véve ellenségeitől. Minden szomszédiát megrabolta, sőt egyerlen győzőszomszédjával, Szerbiával is majdnem hajbaptak a zsákmányon.

Azután az is nagy baja ennek a szomszédunknak, hogy meg sem nézték jól a zsákmányt, sem a földjét, sem a népét. Erdélyre már nagyon régen fáj a foguk, ezért találtak ki mindenféle történelmi hazugságot róla. Pedig hát Erdély földjét egy ezer esztendőn keresztül még egyetlen népnek sem sikerült kelet felől meghódítania, még kevésbé megtartania;

mert Erdély hem kelet, hanem nyugat felé nyílik és kelet felől úgy védelmezik a Kárpátok, mint erős bástyák. Nem is annyira katonai értelemben bástyák a Kárpátok, mint inkább közlekedési szempontból. Katonailag ma már minden akadályt le lehet győzni megfelelő erővel, de egy darab földet nagyon nehéz ma már egy másikhoz tartósan odakötni, ha nem kapcsolódnak össze szorosabban. Erdély pedig, akár-

hogyan erőlködjenek is az oláhok, mindig jobban nyitva lesz a magyár föld felé, mint feléjük, amerre csak 4 vasúti vonal vezet ki a Kárpátokon. Meg azután Erdély érdeke is az, hogy az Alföldhöz és ne a Havasalföldhöz legyen kapcsolva. Erdély hegyvidéki táj, amelynek szüksége van ugyan a síksághoz való tartozásra, de elsősorban ahhoz a síksághoz, amelyhez jó utai vezetnek, amelyhez közelebb van és amelytől nemcsak anyagi javakat, hanem szellemi javakat, műveltséget is kaphat. Már pedig ugyan mit várhat Erdély a nála sokkal műveletlenebb és nem európai, hanem balkáni erkölcsök között élő Oláhországtól? Hiszen ha egyéb oka nem is volna annak, hogy Magyarország műveltebb legyen, mint Oláhország, már maga az is elég ok, hogy közelebb fekszik a műveltebb népekhez.

Sokan nem is gondolják, hogy milyen fontos szerepe van ennek a műveltségi kérdésnek a népek életében, pedig bizony majdnem mindig döntő tényező. Különböző műveltségű népeket nem lehet sokáig együtt tartani anélkül, hogy abból baj ne származnék. A műveltebb többnyire felfalja a másikat még akkor is, ha az egyébként erősebb is, mert a műveltség, a szellem ereje, sokszor pótolja a nyers erőt is.

Így jártak az oláhok is. Azért mondtuk az előbb, hogy nem nézték meg elég jól a zsákmányul kiszemelt területek

népét. Pedig éppen elég régen mustrálgatták őket. Erdélyben nemcsak a magyarok és a szászok műveltebbek a betörő oláhoknál, hanem maguk az erdélyi oláhok is. Más az erkölcsük, más a világról való felfogásuk és így semmiképen sem tudnak összeférni testvéreikkel. Az oláhországi oláhok most még tartják magukat erőszakoskodásokkal, de mindinkább közeledik az az idő, amikor az összes erdélyi népek összefognak a műveletlen oláhországi oláhokkal szemben.

Így azután hiában van az, hogy Oláhország népének legnagyobb része oláh (66%). Nagyon tanulságos példa éppen Oláhország esete arra, hogy *nem mindig a közös nyelv az, ami egy népet egységes nemzetei kapcsol össze*. Néha a közös nyelv sem elég erre, ha múltjuk, műveltségük más; máskor meg különböző nyelv és származás ellenére is nemzetként éreznek együtt a népek a közös múlt és a közös műveltség alapján.

Bár az oláhok többségben vannak, mégis nagyon nehezen és csak erőszakoskodásokkal boldogulnak a többi népekkel, mert azok mindnyájan műveltebbek náluknál. Jól tudják ezt az oláhok is és most mindenképen azon vannak, hogy a magyarság és németiség iskoláztatását megakadályozzák. Az 17 millió magyart és székelyt, meg a 700 ezer németet majdnem egészen iskola nélkül hagyták, olyan tömérdek iskolát csuktak be 8 évi uralmuk alatt. Ezeken a legműveltebb népeken kívül még más népekből is bőven szorultak bele az oláhok államába; így ott él több mint egymillió orosz, 300 bolgár, majdnem 900 ezer zsidó, míg az oláhok összes száma nem egészen 10 millió.

Hogy ezek a népek mennyivel inkább műveltebbek és mennyivel fejlettebb gazdasági életet éltek eddig, mint az oláhok, mutatja az, hogy az oláhoknak igen kezdetleges földművelésen kívül csak még kezdetlegesebb havasi pásztorkodás volt a legfőbb foglalkozásuk. Iparosok, kereskedők és művelt foglalkozásúak alig voltak közöttük. Papságuk is egészen műveletlen, mint általában a görögkeleti népek papsága. Hiszen nem lesz rossz azt sem megjegyezni, hogy az oláhországi oláhoknak csak egy ötödrésze, sőt az oláh asszonyoknak csupán csak egy huszadrésze értett az írás-olvasás mesterségéhez.

Az oláh állam sokkal ritkábban lakott, mint a mi csonka hazánk; Erdély azért, mivel földje erősen hegyes, Oláhország

meg azért, mert gazdasági életé egészen kezdetleges és gazdag természeti erőit nem tudta kellőleg kihasználni. Erdélyt és a régi Oláhországot különösen széles lakatlan területek választják el egymástól, a Kárpátok széles, erdővel fedett lánc. Már pedig egy államnak sem vált még az sohasem a javára, ha területének éppen a közepén egy lakatlan sáv húzódott el. Amennyire emberileg el lehet találni az igazságot, azt hisszük, hogy nem is tévedünk abban, hogy Erdély népe sohasem is fog összeforradni az oláhországi néppel. Oláhot az oláhtól sok mindenén kívül még a vallás is elválasztja; ugyanis az erdélyi oláhok között igen sok a görögkatholikus vallású, és ezek a legműveltebbek, míg az oláhországi oláhok kizárólag görögkeleti vallásúak.

Oláhország földje nem szegény természeti adományokban, de ez a műveletlen nép sohasem tudta ezeket a javakat kellőleg kihasználni. A népnek 80%-a földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik. Szántóföldjük is bőven van, különösen a régi oláhországi síkságon. Földjeiket nagyon rosszul művelik meg, ezért nagyon gyengén is fizet. A földnek legnagyobb része nem is a nép kezén van, hanem legtöbbször idegen származású birtokosok, az ú. n. *bojárok* kezén. Erdély magyar népe kezéből meg egy alávaló földbirtokrendező törvénnyel majdnem teljesen kivették a földet. A háború előtt még bőven volt fölöslegük a búzatermelésből, de azóta annyira leromlott a termelésük, hogy alig van valami kivitelre valójuk. Mostanában kft. 27—30 millió mázsa búzát termelnek. Legfőbb terményük nem a búza, hanem a kukorica. Bőven van erdejük is, hiszen a régiekhez megszerezték Erdély erdőrengetegeit is, de az erdőgazdasághoz sem értenek és kezükön csakhamar el fognak pusztulni a mi féltve őrzött erdélyi erdeink is. Erdélyben igen sok értéket juttatott a sors a kezükre. Bortermelésük javát is Erdély adja.

Az oláh állam földjének belsejében is sok kincs van, de ezeket nem használták ki eléggé. Nem szólunk most arról a tömérdék ásványi kincsről, ami Erdéllyel jutott a kezükre. Oláhország földje különösen gazdag petróleumban. A háború előtt ezt sem maguk aknázták ki, hanem többször idegenek.

Igen jelentős Oláhországnak az állattenyésztése, hiszen a nép legnagyobb része ma is abból él meg. De még ez a legfőbb foglalkozásuk is igen gyöngye eredményeket ad, mert állatállományuk igen silány. Legfőbb állatuk a juh, amely-

bői egymaga annyi van, mint az összes többi állatfajokból együttvéve (8 millió).

Oláhország ipara alig jelentős, pedig gazdag petróleum-vidékeiken nagy ipar is fejlődhetett volna ki egy más nép kezében. Iparuk legnagyobb részét az az ipar teszi ki, amelyet Erdélyben találtak. Erre azután mohón reá is vetették magukat és kivették az eddigi tulajdonosok kezéből. Külkereskedelmi forgalmuk is sokkal nagyobb lehetne, ha a magyar kézből kapott vasutakat teljesen tönkre nem tették volna. Így azonban alig tudnak valamit a külföldre szállítani, sőt még a személyforgalom is veszedelmes a tömérdek sok szerencsétlenség miatt.

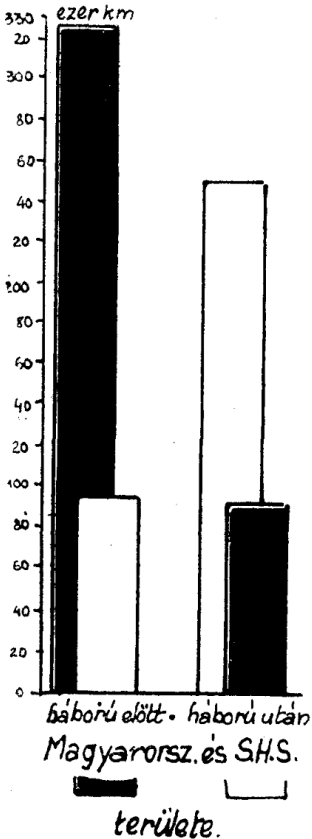
Oláhország népe általában igen szegény, mert a vagyon nagy részét egyesek harácsolták össze maguknak. A nép igen békétlen, bár egyébként az oláh a legtürelmesebb népek közé tartozik. Nem tudják az állam igazgatását sem rendszeren el látni, mert a magyar tisztviselőket kiüldözték, nekik maguknak pedig nincsen elég művelt emberük. Úgy járt ez a nép, hogy olyanra vállalkozott, aminek semmiképen sem tud eleget tenni. Így az oláh állam gazdasági alapjai is, erkölcsi alapjai is nagyon nagy mértékben a homokra vannak építve. Olyan az egész állam, mint egy kártyavár, amely nem tudni, mikor dőlhet össze. Pedig ezen a gazdag földön egy műveltebb nép sokkal erősebb államot tudna csinálni. De a nép műveletlensége mellett még egy más nagy baja is van ennek az államnak; az, hogy vezetőinek erkölcsi alapjai is nagyon hiányosak, a szegény népet kegyetlenül kizsarolják, legyen az akár magyar, amelynek kifosztása egyenesen erény- és becsületszámba megy náluk, vagy legyen az a saját oláh népük. Ez az állam mégis valamivel erősebb lábön áll, mint Csehország, mert van valami állandóbb magva, a régi oláh királyság. Éppen azért ez az állam aligha fog magától összedőlni. Mint örök fenyegetés ott áll azonban mögötte az, hogyha akár Oroszország, akár Magyarország meg fog erősödni, akkor el fog érkezni a hosszú farsang után a bojt ideje is. Jól érzi ezt maga is.

Dél felől az egykori Szerbiából *Jugoszláviává* vált állam a szomszédunk. Jugoszlávia annyit jelent, mint a délszlávok birodalma. Másképen *S. H. S. királyságnak* is nevezik, vagyis a szerbek, horvátok és szlovének királyságának.

Nincsen akkora területe, mint Oláhországnak (247 ezer km²), lakossága is kevesebb (117 millió). *Délszláv királyság-*

nak azért nevezik, mivel a bolgárok kivételével minden délszláv nép együtt van ebben az államban. A szerbeknél kívül horvátok, szlovének, montenegróiak és a Balkán-félsziget apró keverék népei adják a lakosságát, akiknek legnagyobb részük maga sem tudja, hogy igazában milyen nemzetiségűnek vallhatja magát. Sehol másutt a világon nincsenek a népek annyira összekeverve, mint itt a Balkánon. Így azután

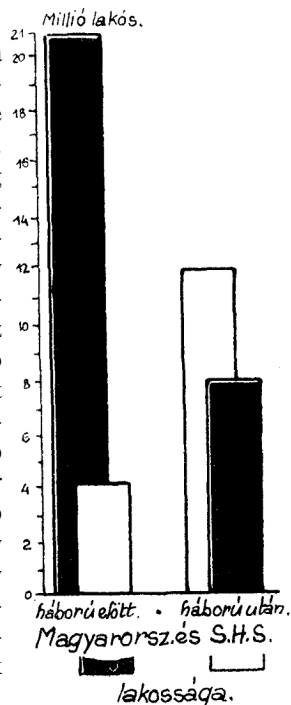

bőven jutott a szláv birodalomba nem szláv nyelvű nép is. Nemcsak a balkáni népek kerültek bele, hanem hazánk déli részének, valamint Ausztria nagyjából szláv nyelvű tartományainak megszerzésével magyarok, németek olaszok is. A legnagyobb baj mégis ott van, hogy nemcsak ezek a nem szláv nyelvű népek ellenségei az egységes szláv államnak, hanem a szláv nyelvűek is, kivéve a szerbeket, akik ezt a szláv államot csak szerb államnak tudják elképzelni. Így azután magát az államot alkotó szerbek kisebbségben vannak. Nincsenek többen, mint az állam lakosságának 39%-a. A szerbek nemcsak számbeli kisebbségben vannak, hanem egyes népek műveltségben is messze elhagyják őket. Így a szerbeknél sokkal műveltebb a félmillió magyar és a kb. ugyanannyi német, meg a 25 millió horvát, félmilliónál több szlovén; sőt a többi népek sem állnak műveltség dolgában a szerbek mögött (bosnyákok, albánok, törökök, oláhok stb., amelyekből szintén szép számmal van ebben az ál-

lamban). Jugoszlávia tehát éppen nem egységes nemzeti állam, hanem nagyon is nemzetiségi állam. De hogy méginkább megérthessük ezeknek a népeknek állandó torzalkodását, azt is meg kell mondanunk, hogy a Balkánon nem is annyira a nyelv szokta a népeket egymástól elválasztani, mint inkább a vallás. Egy és ugyanazon fajhoz tartozók is külön népek vallják magukat, ha különféle vallásúak. Ez még jobban

széjjeltagolja ennek az államnak a népét. A hivatalos állammivallás, éppen úgy, mint Oláhországban, a görögkeleti vallás, de Jugoszlávia népének kb. fele nem ezt a vallást követi, hanem pl. a horvátok és szlovének római katolikusok, a bosnyákok nagyrésze mohammedán. Ezeken kívül vannak még görög katolikusok és protestánsok is kisebb számmal. Még mindig nem értünk azoknak a dolgoknak a felsorolása végére, melyek elválasztják egymástól a délszláv államnépeit. Már említettük, hogy a szerbek, akik most a többi népeken

uralkodni szeretnének, majdnem a legműveletlenebbek az összes népeik között. A bajnak a gyökere még ennél is mélyebben van, t. i. a horvátok és a szlovének eddig európai műveltségű államokban éltek, a szerbek pedig olyan államban, amely bizony még csak egy régi, kezdetleges állami berendezést ért el. Már most nem nehéz elképzelni, hogy ezek a műveltebb és fejlettebb állami élethez szokott népek nem szívesen hagyják magukat lehúzni egy műveletlenebb népi állami életébe, különösen akkor nem, ha ez a műveletlenebb nép még följük is akar kerekedni. Így az egész államban mindenféle nagy zavarokat okoz ez az állandó politikai háború, sőt a horvátok küzdelmei már egyenesen veszedelmesek kezdenek lenni az állam egységére.

Nemcsak egy műveletlenebb nép akarja itt reátenni a kezét műveltebb népekre, hanem egy gazdaságilag fejletlenebb terület akar nála sokkal előrehaladottabb területeket igazgani. A régi parányi kis Szerbia ugyanis alig több, mint egy század előtt kezdte el a maga függetlenségi harcát a törökökkel, akik 400 éven át tartották megszállva. Bál felszabadulása óta igazán sokat haladt az állam a szerb népszorgalmából, mégis sokkal hátramaradottabb, mint a kövér és áldott földű Bánság és Bácska, vagy Horvátország. A régi

kis Szerbia hegyes földje is éppen úgy elpusztult a török uralom alatt, mint annak idején a mi Alföldünk. Így azután nem csoda, hogy az új és megnövekedett állam súlypontja *nem* Szerbiában van, mert nem annak földje tartja el elsősorban az államot, hanem a magyarságtól megszerzett sík« ságok és a horvát területek. A szerbek persze szeretnék az állam súlypontját a régi Szerbiában megtartani, de hát ez majdnem lehetetlenség, mert az országnak az a fele sokkal elmaradottabb a többinél.

A szerb népnek igen szép tulajdonságai vannak. Szabadságszerető és vitéz. De bizony nem szabad azt hinnünk, hogy a műveltebb népek közé tartozik. Egy század előtt a szerb fejedelem még nem tudott írni és olvasni. Még ma is úgy áll a helyzet, hogy a régi Szerbia északi vidékein kb. csak minden ötödik ember ért ehhez a mesterséghez, sőt az ország déli részeiben éppenséggel csak minden tizedik ember ismeri a betűvetés mesterségét.

Ezen nem is lehet nagyon csodálkoznunk, hiszen egy olyan nép, amely ilyen sokáig volt elnyomatás alatt és olyan nagyon szegény, az nem is szerezhetett nagyobb műveltséget. Foglalkozásuk is azt mutatja, hogy a szerbek legnagyobb részben még csak egészen kezdetleges életet élnek. A régi Szerbiában a nép legnagyobb része állattenyésztéssel és igen kezdetleges földműveléssel foglalkozott. Elsősorban búzát, kukoricát termeltek és sertést, meg juhot tenyésztettek. Ezekből a terményekből nagyobb fölöslegeik is voltak. Iparuk jóformán semmi sem volt. Kereskedelmük is igen kezdetleges volt, hiszen nagyon kevés vasútja volt az országnak. A régi Szerbia egyes eldugottabb területein valóságos ősi viszonyok között élt még a nép. A háború alatt nagyon elpusztult a szerb föld, mert keresztül-kasul járták a hadak. A szerbek vitézül harcoltak a háborúban és egyetlen ellenfelünk, amely nem árulással, hanem vitézségével tolt ki országa határait. Ma a magáénak mondhatja a Balkán-félsziget egész északnyugati részét. Nagy darab föld ez, mégis egy nagyon nagy baja van, hogy csupa össze nem tartozó területekből áll, amelyeket nagyon nehéz összefogni. Már a régi Szerbia földje is nagyon szétagolt területekből állott, most pedig olyan területeket csatoltak hozzá, hogy egyikből alig lehet a másikba bejárni. Régebben a mi Bósnának és Dalmácia választotta el a tengertől. Most megkapták ezt a nagyon óhajtott tengerpartot is, de alig tudnak oda

eljutni áruikkal, mert a régi Szerbiától nagy hegységek választják el. Az Adria partjainak legjobb kikötőit sem sikerült megszerezniök, mivel sem Zára, sem pedig Fiume nem lett az övék. A tengerért való harcaikban ugyanis összeütközésbe kerültek Olaszországgal, amely nem akarta túrni, hogy a szerbek a hatalmukba kerítsék az Adriát.

Bármennyi területet is szerzett meg Jugoszlávia, azt mégsem sikerült elérnie, hogy jó határokhoz jusson. Határai köröskörül mesterséges határok. Csak a tengerpart és egy szakaszon a Dráva-folyó elég jó természetes határok. Szomszédjaival való viszonya sem kielégítő. Velünk ma is eilenséges lábon áll, bár talán lehetséges volna a megegyezés. Romániával látszólagos a barátságuk, éppen ilyen Görögországgal is. Már Albániával éppen nincsenek jó szomszédi viszonyban, valamint a tenger felől Olaszországgal sem. A legerősebb ellentétei Bulgáriával vannak, amelyet szintén megrabolt a békekötéskor.

Jugoszlávia a háború után igen értékes területekhez jutott, különösen a tőlünk elrabolt Bánságban és Bácskában, meg Horvátországban, de ezeket a területeket a maga kezdetleges gazdasági életében nem tudja még kellőleg kihasználni. A jól termő gazdag magyar földekre a Balkán legsötétebb részeiből *telepített* le népet, akik semmit sem értenek a földműveléshez. így teljesen tönkretették ezeket a valamikor kitünően termő földeket. Legfőbb terményei a búza és a kukorica. Az előbbiből évente kb. 11 millió, az utóbbiból kb. 18 millió mázsát termel. A gondosabb művelést kívánó növények termeléséhez még nem nagyon értenek és csak dohányt termelnek gabonaféléken kívül jelentősebb mennyiségben. A legjobban termelő területeik mind a most megszerzett országrészekben vannak, itt helyenkint a bortermelés is igen jelentős.

Állatállományuk is elég nagy, de csak új területeiken vannak jobb minőségű állataik. A régi szerb állatállomány teljesen elhanyagolt állapotban van. Általában most kezdenek berendezkedni a jobb gazdálkodásra és még sokkal hátrább vannak, mint mi. Erdőségeik is igen gondozatlanok, mert mint afféle pásztornépség, nem szerették az erdőket. Ipari tekintetben is sokkal hátrább vannak nálunk. Az ipar azokon a területeken a legfejlettebb, amelyeket Ausztriától szereztek meg. A magyar területekkel sok jó malmot, cukor- és más mezőgazdasági ipartelepet szereztek. Iparuknak nagy

akadálya, hogy még nincsenek jól kiképzett szakmunkásaik. Szenük sincsen elég, hogy iparuk jelentősebben fejlődhesen. Éppen ilyen kezdetleges még a bányászat is; ez is ott a leg-
 élenkebb, amely területeket Ausztriától kaptak.

Jugoszlávia ma még fejletlen ország, mert népe még nagyon elmaradt. Ne felejtjük el azonban azt sem, hogy ez a nép évszázadokon át a törökkel állott küzdelemben, majd pedig a világháborút megelőzőleg pár év alatt két háborút is végigharcolt. A szerb nép határozottan fejlődésre képes és még nagyra hivatott nép. összes ellenségeink között bennük vannak meg leginkább azok a tulajdonságok, amelyek egy népet alkalmassá tesznek államalkotásra. Most még kedvezőtlen körülmények között élnek, most még országuk javait sem tudják kellően kihasználni, nem is ismerik ezeket eléggé, de nem lehetetlen, hogy ez az ország mégis meg-
 erősödjék.

Mint katonák is nagyon veszedelmes ellenfél, talán a legkomolyabb katonai hatalom összes szomszédaink között. Viszont Jugoszlávia érdekei a legkönnyebben kiegyenlíthetők a magyar érdekekkel. Éppen ezért, bár most még nagy belső bajok emésztek, de ha ezeket okos politikával le tudja küzdeni, olyan állam válhatik belőle, amely ellenfélnek nagyon nem kívánatos.

Így széjjel tekintve ellenségeink sűrű sorai között, meg kell döbennünk, hogy milyen súlyos helyzetben van még ez a maradék ország is. Ezek az államok ma szükségképen ellenségeink. Még ha nem akarnák is, össze kell tartaniok, mert bármennyire nem szeretik egymást és bármennyire össze is ütköznek egymással érdekeik, mégis van egy közös érdekük: Magyarország semmiképen se erősödhessen meg annyira, hogy elrabolt területeit visszavehesse. Amikor ezeknek az államoknak ezeket a területeket vissza kellene adniok, akkor össze is omlának, mert amint láttuk, éppen a tőlünk rabolt területek a legjáva részei országuknak. Ezért szövetkeztek ezek Ausztria kivételével a közös zsákmány megtartására egy szövetségbe, amelyet *kis antantnak* szokás nevezni. Ha ezzel a szövetséggel hasonlítjuk össze a magunk csekély erejét, nagyon lesújtó belátásra jövünk. A szomszédos államok területe nyolcszorosa, népessége meg hatszorosa Csonka-Magyarországnak. De ezek a számok csak pusztán számok és nem mutatják a valóságot.

Nem olyan vigasztalan ez a kép sem, ha a számok mögé

tekintünk. Az államukat erőszakosan fenntartó csehek-morvák, oláhok és szerbek összes száma sem több, mint 21-8 millió. Ezekkel az államot fenntartó népekkel szemben ott van ezekben az államokban másik 21 millió olyan nép, amely az új államokat nem akarja fenntartani, legalább is a mai formáikban. Rajtuk kívül itt van a ma még szabad országunk 8 millió magyarja, amely ha valamiképpen gazdaságilag megtudna erősödni és nyomást tudna gyakorolni a mai szűk határokra, a szomszéd államok 21 millió békétlen népe legalább is nem igyekezne a mai határokat megtartani. A mi népességünk sokkal sűrűbb is, mint Csehország kivételével az új államoké. Nálunk a szántóföldek aránya is nagyobb, mint a szomszédoknál. Ezenkívül a szomszédok sokkal kevesebbet is termelnek a lakosság számához képest, mint mi. Csonka-Magyarországon a gabonatermelésből egy főre 375 kg. jut, de Ausztriában csak 160, Jugoszláviában csak 340, Csehországban csak 280 kg. Így mi aránylag többet termelünk. Igaz, hogy Csehországban igen nagy az ipari termelés, de ma világszerte igen nehéz az iparcikkeket eladni.

Azután vigasztalásképpen arról is meg kell emlékeznünk, hogy a magyar nép a csehek kivételével mindegyik ellenségünkénél műveltebb. Nem szép dolog a dicsekvés, de való igazság az is, hogy a magyar nép sokkal romlatlanabb erkölcsű, mint akár a cseh, akár az oláh. Ez ugyan csak erkölcsi erő, de ne feledkezzünk meg arról, hogy a műveltség és az erkölcsi fölény néha fölé a nyers erővel.

Nem tagadjuk, nagyon is van oka a magyar népnek elborult tekintettel vizsgálni a nemzet jövőjét, hiszen sohasem érte még a nemzetet olyan rettenetes csapás, mint Trianonban; és pusztulásra érett az a nép, amelyet még egy ilyen csapás sem tud magábaszállásra bírni. Amikor a nemzet keresztényi magábaszállással beismeri bűneit és kéri az Urat, hogy vegye le róla további sújtoló kezét, valahogy mégis fölébred bennünk az ősi magyar pogány bosszú és káröröm érzése is, látva azt, hogy amikor bennünket halálra akartak gázolni ellenségeink és a tudatlan, bennünket nem ismerő nyugati nemzetek, a kárhozat lángjait nemcsak nálunk gyújtották fel, hanem ellenséges szomszédainknál is.

Mert a bosszúállás és nem az igazság vezérelte őket ítélezéseikben. Most már azután kezdik belátni az ítélező népek és hatalmasok, hogy helytelenül ítéleztek, kezdenek bennünket is jobban megismerni és kezdik a saját bőrükön:

is tapasztalni ennek a gonosz békének csapásait. Ma már lassankint mind több barátunk lesz Európában és ma már azt lehet mondani, hogy az ellenséges szomszédokon kívül másutt nincs sok ellenségünk. A magyar nemzetre tömérdek rágalmat reászórtak, most ez a sok hazugság lassan kezd széjjeloszlani. Körültekintésünket azzal a tudattal zárjuk le, hogy nem mi vagyunk szomszédjaink ama vádjának okai sem, mintha békétlen, nyugtalan nép volnánk, akik nem akarunk beletörődni a változásokba, hanem csak az alkalmat lessük, amikor mindent visszazerezhetünk. *Mi mindig békés nép voltunk, a magyarságnak sohasem voltak hódító hadjáratai,* mi mindig békésen megfértünk itt a Kárpátokon belül. Mi mindig meg tudtunk élni a magunk földjén, nekünk sohasem kellett a más földje. Nem mi voltunk a rablók, hanem azok, akik amikor államot államot akarván csinálni maguknak, reájöttek, hogy ehhez a saját földjük nem elég és ezért külső lönböző hazugságok kitalálásával reátették kezüket a mi évezredes birtokunkra.

Most pedig azt kívánják tőlünk, hogy csak szépen nyugodjunk bele ebbe, ne legyünk békétlenek. *Vájjon van-e Európában egyetlen olyan nép is, amely bele tudott nyugodni földje sokkal kisebb részének elvesztésébe is-* És nekünk bele kellene nyugodni abba, hogy a magyar föld kétharmad része és hárommillió magyar idegen iga alatt nyög- *Lehet-e a halálra szánttól azt kívánni, hogy nyugodjon bele élete elvesztésébe, lehet-e egy nemzettől azt kívánni, hogy mondjon le életfeltételeiről- Ha egy nemzet ezt teszi, az megérdemli a sírt.*

Igaz, nem volna semmi értelme annak, hogy a nemzet oktanul pazarolja erejét szomszédai nyugtalanítására. Ezzel csak saját erőinket pazarolnánk. De dolgoznia, izzadnia kell ennek a maradék nemzetnek, hogy élni akarásunkból lássa a világ, hogy *nem felejtettük el sem a Felvidéket, sem a kincses Erdélyt, sem a Bácskát.* Nem nagyon kell ezeket emlegetni, de *mindig gondolnunk kell rájuk.* És vájjon arról azután tehetünk-e, ha az ellenséges szomszédságot a rossz lelkiismeret nem hagyja nyugodni, ha a *mi verejtékünk, amelyet a munka sajtol ki a nemzet testéből, azt a verejtéket juttatja eszükbe, amely majd a számonkérésnél az ő homlokukat kiveri, vájjon ennek is okai vagyunk-e?*

XIV. HISZEK MAGYARORSZÁG FELTÁMADÁSÁBAN!

Amint a viharos tenger hajótöröttje a sötét éjben a vizeken hánykódva fulladozva lesi, hogy vajjon derül-e már a part felől a hajnal, úgy lesi a magyar nemzet, hogy vajjon küld-e már az ég a számára egy reménysugárt? Vájjon gyógyulnak-e, hegednek-e már lassan a nemzet rettenetes sebei. A nemzet testén kétféle seb tátong. Az egyiket a végek leszaggatásával ütötték rajta. Ezeken a szörnyű sebeken tömérdek vére folyt el a nemzetnek. Ezeket nem is lehet másképen begyógyítani, mint a leszakított testrészek visszahegesztésével. A másik fajta sebeket a megcsonkított testen ütötték azzal, hogy kicsavarták kezünkől eddigi életünk minden feltételét. Először ezeket kell valamennyire benegezsíteni, mert egy egészséges testhez könnyebb lesz újból visszaforrasztani a végtagokat. Vájjon ez a csonka test mennyire jutott már, előre halad-e már a gyógyulás útján, vagy pedig még mindig a halál mesgyéjén jár? Vájjon nem ostobaságáé minden nap elimádkozni a nemzeti Hiszekegyet. Vagy csak az Isten végtelen irgalmasságában remélhet már a magyar nemzet és mitsem számíthat többé saját erejére?

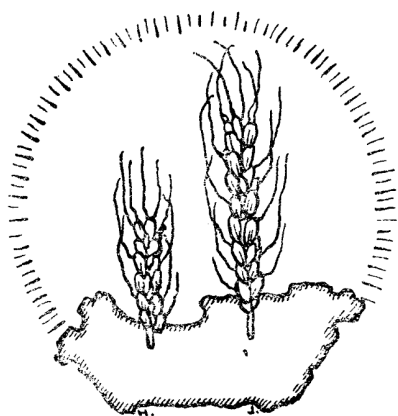
Ezt a súlyos kérdést csupán akkor tudjuk megválaszolni, ha pontosan számotvetünk úgy a maradék föld erejével, valamint a nemzet erkölcsi erőivel. Vájjon a magyar föld jobban eltartja-e már a nemzetet, mint a megcsonkítás utáni súlyos években?

Amikor ilyen csupaszra vetköztettek bennünket, egyszerre ráeszméltek a magyar nemzet legjobb fiai, hogy ha talán kissé jobban körülnézünk földünkön, talán találkoznak még rajta olyan értékekkel, amelyeket eddig még nem használtunk ki elég erővel. Ez a kutatómunka folyik most, keresi a nemzet, hogy mit lehetne még itt kezdeni, hogy lehetne megtalálni a megélhetés lehetőségeit?

Mindenekelőtt újból reáterelődött a figyelem az Alföld áldott talajára, mint amelyet eddig igazán nem használtunk ki teljes mértékben. Újból kiadták a *többtermelés* jelszavát. Többet kell termelni ugyanazon a helyen úgy, hogy sokkal több munkát kell befektetni a földbe, sokkal jobban kell megművelni a magyar talajt. Nem szabad a magyar földön

egyetlen darabka földet sem kopáron hagyni, nem szabad megtúrni az ugart, amelyet a műveltebb nemzetek földjén már nem is ismernek. És a magyar gazdák lassan kezdik is megérteni a többtermelés lényegét. 1921-ben búza, rozs, árpa, zab, kukorica, burgonya és cukorrépát összesen csak 6,232.000 k. h. szántón arattak le, de már 1924-ben 7,112.000 holdon! Hogy mennyi termett ezekből a terményekből a békekötés óta eltelet években, az nagyon változott az időjárás szerint. Ebből tehát nem nagyon lehet kiolvasni, hogy vajjon előrehaladt a termelésünk; de mindenesetre meg-

Csonka-Magyarország búzatermelése
1920-ban 10 millió q, 1923-ban 18 millió q.

említem, hogy már az-óta is egyik-másik jobb-termésű év termése megközelíti azt a mennyiséget, amely ugyanezen csonkaország területén termett a jó békeévekben. Békében ez a terület 19.9 millió mázsa búzát termett, 1923-ban 18.4-et, 8 mill, rozssal szemben 1923-ban 7.9-et, 71 árpával szemben 5.9-et, 4.3 zabbal szemben 1923-ban 39-et, 15 kukoricával 1924-ben 18.8-at és végül 19.4 burgonyával szemben 1924-ben 157-et.

Kétségtelen, nemcsak ezekből a számokból, hanem más eyebekekből is, hogy a magyar mezőgazdaság ezer bajjal küzdve ugyan, de törhetetlenül szívós kitartással igyekszik talpra állani. Az ugar is állandóan apadóban van. Nem nehéz megérteni, hogy milyen nagy szükség van most arra, hogy minden területet megműveljünk. Még 1924-ben is 665 ezer hold ugar volt az országban; ha ezt összehasonlítjuk a rozssal bevetett területtel, azt találjuk, hogy annak éppen a felét adja ki. Mennyi értékes terményt lehetett volna ezen még megtermelni! És hogy mit jelent nekünk a többtermelés, megérthetjük abból, hogy ha a búzából holdanként csak 1 mázsával többet tudunk majd termelni, az egy évben 2.5 millió mázsát jelentene, ami kb. 75—100 millió arany-

korona értéket jelent a nemzetnek. És azt sem szabad mondani, hogy a magyar földből már többet nem lehet kihozni, hiszen Dánia sokkal rosszabb körülmények mellett is elérte azt, hogy háromszor annyi búza terem meg ugyanakkora területen, mint nálunk. Van tehát még útja a fejlődésnek és úgy érezzük, hogy a magyar föld ismét a fejlődés útjára kezd lépni. *A magyar Alföldnek még nagyon nagy jövője van, ha népe is úgy akarja.* Amint a szegény ember jobban számonszedi csekély vagyonát, úgy szedte számon most a nemzet, hogy mi je van; azt találta, hogy megfeszített munkával ebből a csonka földjéből is kihozhatja azokat az értékeket, amelyek addig is eltarthatják a nemzetet, amíg a magyar föld ismét egyesülhet. Most kezd a nemzet lassan reáeszélni, hogy nem igaz az, mintha az Alföld dús Kánaán volna. Ezt csak eddig szerettük elhiteni magunkkal. De hogy előrehaladassunk, föltétlenül szükségünk van arra, hogy a valóságot lássuk. Így láttuk meg különösen a megcsonkítás óta, hogy a mi áldott erejű, de elhanyagolt földünk tele van szikésekkel, tengernyi területeken áll rajta a vadvíz. Nincsen útja, a sovány legelők mitsem jövedelmeznek, nincsen semmi erdeje, amire pedig olyan nagy szüksége van az Alföldnek. De nem állottunk meg ezeknek a bajoknak csak a felismerésénél, mert a siránkozás nem sokat segít, hanem keresik reájuk az orvosságot is. Gazdáink és tudósaink együtt kutatják a szikesezés orvosságát és lassan megkezdődik a szikések javítása. Ez a munka ma még nem nagy területeken folyik ugyan, de nagyon szép eredményekkel kecsegtet. Mit jelentene az, ha félmillió holdon felül levő szikeseinket ismét jól termő területté tehetnénk! Megkezdődött újból az ármentesítő munka is az Alföldön, különösen a Duna-Tisza között, ahol ez a munkálat kb. 300 ezer hold földet tesz majd termővé.

Ezek mellett a szép tervek mellett a valóságos többtermelő munka is megindult már helyenként. Igen sok község népe kezd már reátérni a kertészkedő földművelésre, ami sokkal jobb megélhetést biztosít nekik.

A magyar *állattenyésztés* bámulatos kitarással már majdnem mindent behozott, ami veszteséget a háború és az oláhok rablása okozott nekik. Állatállományunk, amint azt az évenként tartatni szokott tenyészállatvásárok eredménye bizonyítja, olyan minőségű állatokkal rendelkezik, amelyekre

valóban büszkék lehetünk. Számbelileg is nagyon sokat pótolta már az állattenyésztés szörnyű veszteségeiből.

Erdőgazdaságunkat is új alapokra fektetik. Az Alföldnek igen sok olyan területe van, amelyet csak erdőnek lehet leginkább kihasználni. Most kísérleteznek az Alföldön azzal, hogy milyen fafajok felelnek meg leginkább a homokos területeknek és a mi száraz éghajlatunknak és rövidesen ezután megkezdődik az Alföld befásítása is.

Tudjuk azt is, hogy az *utak* hiánya milyen rendkívül

**MARADÉK MAGYARORSZÁG
MUSTERMÉSE :**

1920 BAN:	2,400,000	H.LITER
1921 BEN:	3,400,000	"
1922 "	4,400,000	"

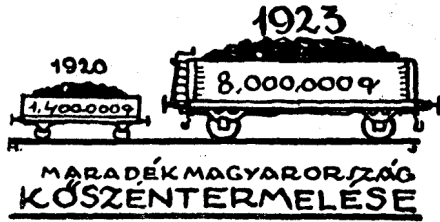
hátráltatja az Alföld gazdasági életét. Amíg ezt az út kérdést nem sikerül megoldani, addig hiábavaló minden komoly törekvés a többtermelésre és alföldi népünk műveltségének emelésére. Ebben a tekintetben is tovább jutottunk már a pusztá tervezéseknél. Egyik-másik helyen maguk a gazdák veszik kezükbe a gazdasági kisvasutak építésének ügyét.

Azután itt van a mi egyik legnehezebb dolgunk, az alföldi *tanyavilág* kérdése. Tudjuk már, hogy milyen nagy nehézségeket okoz ez a nép iskolázásában is és a nép egészségügyének a javításában is milyen nagy akadály. Ezt a kérdést majdnem lehetetlen megoldani, de legalább is komolyan foglalkoznak most vele. Kecskemét adott erre szép példát, amelynek óriási határában egymásután állítják fel a tanyai központokat.

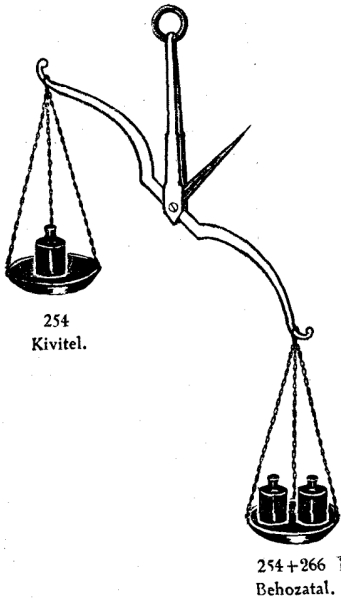
A nemzet tehát a legkomolyabban foglalkozik most a maga maradék földjével. Bármilyen lassan, mégis előrehaladóban vagyunk. Igaz, hogy mindehhez elsősorban tömérdek pénzre volna szükség, ez pedig nagyon is kevés van a nemzetnek.

Lassankint reáterelődik a nemzet figyelme az ország

eddig fel nem kutatott egyéb értékeire is. Kutatjuk a magyar föld belsejét is, hogy az elveszített *bányászati javak* helyébe újakat szerezzünk. És van is reá remény, hogy még igen sok értéket tár föl a magyar föld belseje. Felismerte a nemzet a csonkaország fekvésének értékeit is. Még mai nap is rajtunk vezet át az út nyugatról keletre.

Bármennyire is szeretnék ellenségeink tőlünk elterelni a forgalmat, nemigen sikerülhet nekik, mert itt vezet át a legrövidebb út a Balkan

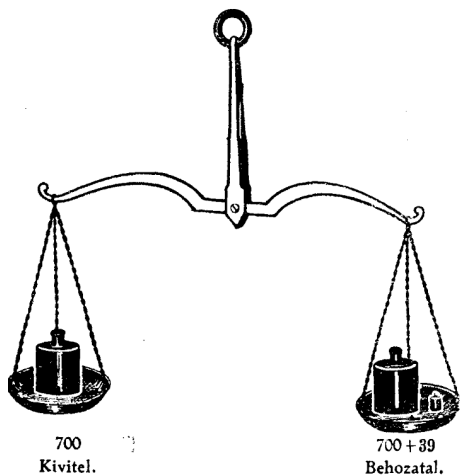
**Külkereskedelmi mérlegünk
1921-ben, millió arany K-ban.**

felé. Budapest nagy átmeneti kereskedelmet vonzhat magához, ha arra berendezkedik, hogy ezt a kereskedelmet le tudja bonyolítani. Ezért épül most Budapest mellett a Csepel-szigeten egy nagy *kereskedelmi kikötő*. Ez erősen fel fogja lendíteni a főváros forgalmát.

A nemzet nagy önmérséklettel azt is elérte, hogy *külkereskedelmi* rendbejött. 1921-ben még 266 millió aranykoronával többet fizettünk a külföldnek, mint amennyit kaptunk tőlük. Ezt persze nem lehetett volna így sokáig bírni, mert aki állandóan többet fizet ki, mint amennyit bevesz, az végül is romlásba jut. Sajnos, még most sem érhettük el minden erőfeszítés ellenére is, hogy

bevételünk és kiadásunk telde már 1925-ben mindössze 30 millió volt a hiány. Óriási haladás ez az előbbihez képest! Ezt a jelentős eredményt elsősorban mezőgazdaságunk-

nak köszönhetjük, de nem szabad a magyar *iparra* sem panaszkodnunk, mert különösen az összeomlás utáni években nagyon sokat segített iparunk a magyar külkereskedelmen. Sajnos, azóta iparunk kereskedelmünkkel együtt szörnyű válságba került. Ma bizony nagyon nagy bajokkal küzd a gazdasági élet, elsősorban azzal, hogy nincsen elég tőke a termelő munkára, de valóban bámulatos kitartással várja a jobb napokat. Nem volna helyes azt sem elhallgatni, hogy így van

Külkereskedelmi mérlegünk 1925-ben,
millió arany koronában.

ez ma az egész világon, győző és legyőzött egyformán keserves napokat látnak. Amikor így számba szedtük nagyon is röviden a magyar gazdasági élet háború utáni irányát és jelenségeit, sok olyan akad meg a szemünk, ami a nemzet törhetetlen élniakarása mellett bizonyít, bármilyen keserves napokat lásson is ma a nemzet.

A magyarság fel-

Külkereskedelmi mérlegünk
támadásának mégis talán nem ezek a
gazdasági tényezők a

legfontosabb tényezői, hanem azok az erkölcsi erők, amelyek szörnyű helyzetében megmozdulásra bírták a nemzet lelkét. Vájjon valóban felébredje nemzetünk lelkiismerete, vájjon tudatára jutott-e szönyű bűneinek, vájjon megtett-e máris mindent, hogy még egyszer feltámadhasson sírjából! Hiszen addig szó sem lehet az ország épségéről, amíg a nemzet lelke beteg és betegségének gyógyító írját nem találtuk meg. Csak kizárólag önmagunkban bízhatunk és rajtunk sohasem fog senki sem segíteni. Értse meg ez a szerencsétlen és mindig csak másokban oktanul bízó és csodákban remélő nemzet, hogy *csak a saját erejében bízhat és csoda'kat hiába vár!* A gyógyulás útjának első állomása, ha a nemzet minden tagja megérti azt, hogy a nemzet összes fiainak közös céljaiknak kell lenni. Ennek a nemzetnek pedig nem

lehet most más nagy és egységes célja, csak az, hogy racfj egyszer egységes és ép legyen a magyar föld. Meg kell érteni a falu népének is azt, hogy neki is szüksége van Erdélyre, a Felvidékre és Bácskára gazdasági okokból is. Meg kell értenie azt, hogy ezeket a drága földeket most fegyverrel nem, csak munkával és közös egyetértéssel tudjuk majd visszaszerezni.

Hogy ezt a nemzet minden tagja megértse, erre első-sorban *iskolákra* van szükség. Valóban talán sohasem hozott még ez a nemzet iskoláiért olyan óriási áldozatokat, mint ezekben a súlyos napokban. Hiszen most már valóban azt a népet kell művelni, amely egy test, egy lélek, akinek lelke ugyanannak a földnek az erejét szívja magába egy évezred óta. Az állam most építi ki iskoláit az eddig elhanyagolt tanyai világban. Hatalmas lépés ez a feltámadás felé, mert *a műveltség terjesztése igazi honvédelem!*

Emellett az ország művelt népe is felfedezte végre a falu népét. Ma már mindenki tudja azt, hogy a falu népén múlik a magyar jövő és hogy ennek a népnek művelése a legfontosabb nemzeti feladat. Dánia példája lebeg szemeink előtt, amely állam felnőtt népének iskolázásával küzdötte fel magát a legműveltebb népek sorába. Ezért követ el most mindent a magyar állam és a magyar társadalom is, hogy a *felnőtteket oktatásba* vehesse és helyesen vezesse a falu népét meg a félrevezetett magyar munkásságot, és hogy távoltartson tőle minden nemzetet bontó befolyást. Megindult az országban mindenfelé *a népművelés*. Ez *a népművelés lesz a kiindulása az új magyar honfoglalásnak*. Ebben az irányban rendkívül sokat tettek az utóbbi években és ezért merjük mondani, hogy hiszünk Magyarország feltámadásában.

A falu népének nemcsak művelődésre, hanem különösen a már értelmesebb népnek *szervezkedésre* van szüksége, hogy közös nagy feladatok megoldására vállalkozhasson. A magyar falunak olyan tömérdek sok megoldatlan feladata van még! Az államtól pedig nem lehet mindent várni. Nagyón nagy baj van ott, ahol mindent csak az államtól vár a nép és semmire sem mer a maga erejéből vállalkozni. A magyar falu népének gazdasági és művelődési, társadalmi megszervezésében óriási lépéssel jutott előre *falvaink szövetsége*. Igyekeznek elosztatni a falu és a város népe közé mesterségesen beplántált bizalmatlanságot is. *Magyarnak a magyart végre testvérének kell tekintenie és meg kell értenie!*

A magyar társadalmat egyébként is szervezkedésre bírta ez a súlyos megrázkódtatás. Magyar alapon szervezi a nemzet a magyar ifjúságot *cserkész és levente csapatokba*, mert ha az ifjúság elfordul a nagy nemzeti céloktól és nem érti meg azokat, ugyan milyen jövője lehet ennek a nemzetnek. A nemzeti érzelmű egyetemi ifjúság, a nemzetnek jövő vezetői szintén szervezetekbe tömörültek, a jövő munkájára bajtársi egyetértéssel készülve. Ugyanígy megvan a maga nemzeti célokat kitűző szervezete a magyar férfiaknak, a magyar asszonyoknak is. Hatalmas feladatokra vállalkoztak mindezek a szervezetek: a magyar jövőt munkálni, a magyar sors kerekét jobbra fordítani.

És a magyar *tudomány ősvilág* szintén kivenni igyekszik a maga részét a nemzet feltámadásából. Kutatják a magyar földet és tanítják a magyar népet. A többtermelést nemcsak a gazdasági javakra kell érteni, hanem *szellemileg is többet kell termelni*. Mindaz a nemzet feltámadását szolgálja, amivel akár anyagilag, akár erkölcsileg elő lehet segíteni a magyar ügyet!

Egytől azonban nagyon kell óvakodnunk: nehogy mindent csak attól a tudattól várjunk, hogy ezt a földet az Isten is egy országnak teremtette és ölhetett kezekkel várva is vissza fog jönni az elveszített magyar föld, mert hiszen ott vannak a Kárpátok és azok majd megteszik a magukét. Hát bizony ez nem így van! Eleinte nagyon is el volt terjedve ez a balhit, de azután belátta a nemzet, hogy erre hiába várunk. Igaz, hogy ezt a földet a Teremtő is egy országnak szánta, de arról már a Teremtő sem rendelkezett, hogy ha egy olyan tehetetlen nép kerül ide, amely nem tudja kihasználni ennek az egységes földnek az erejét, akkor is egy ország maradjon ennek minden része.

Akármennyire nem is szabad elbízni magunkat, mintha mar nagyon sokat tettünk volna a magyarság feltámadásáért, mégsem lehet azt sem letagadnunk, hogy ezer báj között ugyan, de mégis megindult a nemzet egy jobb jövő felé vezető úton.

Lassan a *külföld* is kezd már bennünket megismerni és felismerni, hogy milyen gonosz és igazságtalan végzetet mértek a magyar népre. Már vannak külföldi barátaink is, akikről ha sokat nem is várhatunk, de legalább annyit, hogy nem néznek bennünket ellenséges szemekkel.

És még valamiről nem szabad megfeledkeznünk; arról, hogy bárha egyetlen más néppel sem bántak el ilyen gonoszul, mint velünk, mégis a legnehezebb helyzetben van ma Európa minden népe. A győzők győzelmi mámorát lassan a kijózanodás váltotta fel és ma már a szintén rossz sorsba jutott győzők is kezdik felismerni azt, hogy ilyen állapotban nemsokáig maradhat a világ és minél előbb el kell jönnie a népek valódi kibékülésének, amikor minden igazságtalanság got jóvá kell tenni. Erre az időre készülni kell a magyar nemzetnek is, hogy akkorára már megerősödve kérje számon a maga igazságát.

És ha megegyeszer olyan sötétnek látnók is nemzetünk jövőjét, akkor is nem volna-e a leggonoszabb árulás a lemondás, az elcsüggedés- *Szabad-e egy népnek kétségbe esve már előre lemondani jövőjéről*- Nagy igazság az, hogy a kemény küzdelem megedzi a népeket, A jólétben élő nemzetek elpuhulnak és így elsöprik őket más, keményebb, nehéz küzdelmekben megedzett fajok. Ha a csapások özönét mérte is most sorsunk nemzetünkre, ebből még nem következik, hogy küzdelem nélkül kell magunkat megadnunk végzetünknek. Amikor a török hódoltság alatt éppen ilyen reménytelén volt a nemzet sorsa, akkor is voltak kemény, dacos végvári magyar vitézek, akik szinte reménytelenül, de mégis harcoltak a hatalmas ellenség ellen. Akkor egy nagy magyar hős és költő, *Zrínyi*, szinte kétségbeesve töprengett a magyar faj jövőjén. A legreménytelenebb sorsban is arra tanította nemzetét, hogy csak a saját erejében bízhat, mert különben elvész a nemzet. És nem veszett el, hanem talpra állott a magyarság. Az ő tanítása kell, hogy fülében csengjen ma minden magyarnak.

Az újabb balsorsban *Széchenyi* kereste borongós lélekkei ennek a nemzetnek életlehetőségeit. Az ő tanításai talán századokra megmutatták a magyar faj útját, amikor a meddő politikai harcok helyett a munkát, a szellemi és anyagi megerősödést jelölte meg faja számára a boldoguláshoz vezető eszköznek. A legnagyobb magyar tanításai talán sohasem voltak olyan időszerűek, mint manapság, ő is befelé, önmagába és földjére igyekezett irányítani nemzete tekintetét. Láttuk, hogy még mindig milyen tömérdék tennivalója van ennek az árva nemzetnek önmagával is, földjével is. *Csak Széchenyi szellemében várhatja ez a nemzet újabb feltámadását.* Szörnyen mélyre jutottunk a sors kereké-

nek forgásával, míg felfelé fordul ez a kerék és most is megtaláljuk a felszabadulás útját. A keserű magyar történelern megtanított bennünket arra, hogy a magyar nem az a nemzet, melyet könnyen el lehet törölni a föld színéről. Van ebben a fajban dac a sorssal szemben. sok élniakarás és nagyon sok más jó tulajdonság, amely csak a legnagyobb bajokban kerül világosságra. Elég körültekintünk ellenségeink között, ugyan hogyan hihetjük el magunknál különbnek? *Hiszen egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók! Ezért hiszünk mindnyájan Magyarorszáág feltámadásában!*

